

in epistolam ad Hebræos I

merita illoꝝ contrariant̄ sicut iusti qñs nō exaudiuntur p̄o alijs. Sed nunquid fuit decept⁹ de sua fiducia? **D**icendum est q̄ futura scire est sol⁹ dei non autē in cognitione humana nisi prophetica. Et null⁹ p̄phetaz scuit omnia futura de seipso nisi solus x̄ps qui nō habuit sp̄ritus an cū ad mensurā. Sic ysaac magnus propheta fuit deceptus in Jacob. Unde nō est mirū de ap̄lo si nesci⁹ ret. **T**unc terminat epistolā in salutatione. et p̄mo ex parte alioꝝ. Secūdo ex pte sua. Dicit ergo Salutat̄ etc. De his omnibus habet col. 4. Sed dubitat̄ de hoc qd̄ dicit Demas etc. Quomodo potest hoc esse. qz dicit. 2. thy vlti. Demas dereliquit me: viligens hoc seculum. Quō q̄ vitē nomine eius. Dicendū est qz iā redierat ad eum. Sed nec hoc videtur. qz hec epistola p̄cesserat secūda ep̄stolā ad thi. qz hic dicit Spero etc. ubi p̄nunciat mortē suā dicēs: Et tēp⁹ mee resolutionis instat etc. Et ideo dicendū est qz paulus fuit rome fere nouē ānis et hec facta in principio. Secūda vero ad thimo. in fine vite sue et tunc demas attendatus et longis vinculis dimisit eū. Et ep̄le pauli nō ordinant̄ s̄m tēpus. qz ep̄le ad coz. fuerunt ante ep̄lam ad romanos. et hec fuit ante vltimā ad thimo. Et p̄mittit̄ illa p̄p̄t̄ materiā qz de digniori. Saluatio sua eadē est cū secūda ad thi. Deo gr̄as Amē

ExPLICIT deuotissima expositio sc̄tissimi doctoris Thome de aquino ordinis frat̄ū predicatorū sup̄ ep̄lā glorioꝝ si gentiū ap̄li sancti Pauli ad philimonē.

Incipit profundissima ac mirabilis explanatio eiusdem angelici doctoris sanctissimi Thome aquinatis ordinis frat̄ū predicatorū sup̄ ep̄lā eiusdē beatissimi tot⁹ orbis apostoli pauli ad hebræos.

Prologus.

Non est simi

lis tui in dijs dñe et nō ē s̄m opera tua. ps. In v̄bis istis exp̄nit̄ x̄pi excellentia q̄tū ad duo. Et p̄mo q̄tū ad cōparationē ad alios deos cū dicit. Non est similis tui in dijs domine. Secūdo p̄ cōparationē ad effect⁹ cū dicit: Et

nō est s̄m opera tua. **L**it̄ca primū sciendum est qz licet sit t̄m vnus de⁹ naturalit̄: t̄m p̄cipiatue et in celo et in terra sunt dijs multi. 1. coz. 8. Sunt quidē dijs mlti et domini multi. Dicunt̄ em̄ angeli dijs. Nam Job. 1. 2. dicuntur filij dei. Itē Exod. 7. Constituit̄ deus p̄pharaonis: dicit̄ ad moysen. Itē ad sacerdotes Exod. 22. Dijs non detrahes. Itē ibi Si lares fur. domin⁹ dom⁹ applicabit̄ ad deos. Angeli autē dicunt̄ dijs p̄opt̄ abundantissimaz refulgentiā diuine claritatis Job. 26. Super quē nō fulget lumen illi⁹. X̄ps ergo multo magis est deus qui est splendor gl̄ie vt dicit̄ infra. 1. Ep̄le. 1. Constitues eum ad dexterā suā in celestibus supra omnē principatū etc. **P**rophete vero dicuntur dijs. quia ad ipsos sermo dei factus est Job. 10. Ergo multo excellētius est deus x̄ps q̄ est verbū dei. Job. 1. Sacerdotes vero dicunt̄ dijs. qz dei mlti Est. 61. Vos sacerdotes dñi vocabimini. S̄z x̄ps multo fortius qui nō est minister: sed dñs vnuerforum. **P**eter. 1. 4. Itē apoc. 19. Dñs dominatū. Et ista tertio **T**anq̄ dñs in omni domo sua. X̄ps ergo: deus magnus super omnes deos. qz splendor. qz verbū. qz dñs est. **S**e

cundo manifestat̄ hec excellētia per effectus. **E**st autem triplex op⁹ excellēs x̄pi. **U**nū qd̄ se extēdit ad totā creaturā Job. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Aliud quidez tantū ad creaturā rationalē que per x̄pm illuminat̄ Job. 1. Erat lux vera etc. **T**ertū qd̄ t̄m ad sanctos qui per ip̄s per gratiā viuificantē viuificant̄ et iustificant̄. Dijs enim tribus modis non possunt operari dijs predicti. Angeli em̄ non sunt creatores. ps. Qui facis angelos tuos sp̄ritus etc. **P**rophete etiā sunt illuminati nō illuminātes Job. 1. Non erat ille lux etc. **S**acerdotes etiā nō iustificabant. infra. 10. Impossibile est em̄ sanguine hyrcorū et thaurorū auferri peccata. Sic q̄ manifeste in verbis istis demonstratur x̄pi excellentia. et hec est materia hui⁹ ep̄stole ad hebræos que ab alijs distinguit̄. quia in quibusdam ep̄stolis agitur de gratiā noui testamēti quantū ad totū corpus misticū eccl̄ie. et hoc in omnib⁹ ep̄lis q̄s mittit̄ eccl̄esija. In quibusdā vero quantū ad mēbra principalia sicut in his quas mittit̄ singularibus personis. In ista vero cōmendat̄ ip̄am gratiā q̄tuz ad caput sc̄z x̄pm. In corpore em̄ eccl̄ie ista tria reperiunt̄ sicut et in corpore naturali. sc̄z ip̄m corpus misticū mēbra principalia. s. p̄lati et maiores. et caput a quo vita fluit in toto corpore sc̄z x̄ps. **S**ed sciendū est qz ante synodū nicenā quidādam dubitauerunt an ista ep̄la esset pauli. Et qz non p̄bant duobus argumentis. **U**nū est. quia non tenet hūc modū quē in alijs ep̄lis. Non em̄ p̄mittit̄ hic nec salutationē: nec nomē suū. Aliud est. qz nō sapit st̄lū aliarū immo habet elegantiorē: nec est aliqua scriptura que sic ordinate p̄cedat in ordine verborū et in sententijs sicut ista. **U**nde dicebant ip̄am esse vl̄ luce euangelistę. vl̄ bar nabe. vel clementis pape et martyris. **I**pe enim scripsit arheniensibus quasi per omnia s̄m st̄lū istum. **S**ed anti qui doctores precipue dyonisijs et aliqui alij accipiunt verba huius ep̄le p̄ testimonijs pauli. **E**t Hieronymus illā inter ep̄las pauli recipit. **A**d primū ergo dicendū est qz triplex ratio fuit quare non posuit nomē suū. **U**na est quia non erat ap̄ls iudeorū sed gentium Gal. 2. **Q**ui operatus est petro in apostolatu etc. et ideo non fecit mentionē de apostolatu suo in in principio huius ep̄le. **S**ecūda quia nomē suū iudeis erat odiosum. vt patet Act. 2. et ipsum tacuit ne saluberrima doctrina huius ep̄stole abijceretur. **T**ertia quia iudeus erat. **H**ebrei sunt et ego 2. coz. 11. **E**t domestici non bene sustinent excellentiā suorū. **N**ō est p̄pheta sine bonozē nisi in patria sua et in domo sua Mat. 13. **A**d argumētū secūdū dicit̄ qz ido est elegantior̄ i st̄lo. qz et si sciebat omnē linguā. 1. coz. 14. **O**mnū v̄m lingua loquor. tamē meli⁹ sciebat hebreaz tanq̄ sibi magis cōnaturalē in qua scripsit ep̄las istā. **E**t ideo magis ornate potuit loq̄ in ydeomate suo q̄ in aliq̄ alio. **U**nde dicit̄. **E**t si ip̄erit⁹ fmōe s̄z nō sciētia. 2. coz. 11. **L**ucas autē q̄ fuit optim⁹ p̄locutor istū ornātū trāstulit de hebreo in grecū.

Capitulū primū.

Multipharie mltisq; modis olim deus loquēs patrib⁹ in p̄phetis nouissime diebus istis locut⁹ est nobis in filio quē cōstituit here-

dem vnuerforū: per quē fecit et secula. **S**cripsit autē ep̄las istā p̄ta errores quozidā q̄ ex iudaismo ad fidē x̄pi uersi volebāt suare legalia cū euāgelio quasi non sufficeret gr̄a x̄pi ad salutē. **U**nde et diuidit̄ in duas ptes. **P**rio em̄ mltipliciter cōmendat̄ excellētia x̄pi vt per hoc preferat nouū testamētū veteri. **S**ecūdo agit de his per que mēbra ligūt̄ capiti. s. de fide. infra. 11. ca.

Explanatio sancti Thome

Qui est autē fides etc. Intendit autē ostendere excellētiā xp̄i ad vetus testamentū q̄tum ad tres p̄sonas solennes in ip̄o veteri testamento p̄tentas sc̄z angelos p̄ quos lex tradita est **Gal. 3.** Ordinata per angelos etc. Quantum ad moysen a quo v̄l per quē data est **Job. 1.** Lex p̄ moysen data est. **Et deuto. vi.** Nō surrexit ultra p̄pheta etc. Quantum ad sacerdotiū per quod ministrabat. **infra. 9.** In priori tabernaculo semp̄ introibāt sacerdotes sacrificiorū officia consummantes etc. **Unde p̄iso presert̄ xp̄m angelis. secūdo moysi. tertio cap. ibi. Unde fratres etc. Et tertio sacerdotiū veteris testamēti. 5. cap. ibi. Omnis pot̄ r̄fer etc. Circa primū duo facit. q̄ primo presert̄ xp̄m angelis in isto cap. Secūdo concludit qualis reuerentia exhibenda sit noue legi. 2. cap. ibi. Propter hoc abūdā t̄ius etc. Adhuc circa primū duo facit. q̄ primo excellētiā xp̄i ostendit. Secūdo probat q̄ hoc v̄r sit de xp̄o. et sic angelos desicere ab illa excellētiā ibi. Tanto melior etc. Hoc autē est in hac epla singulare q̄ singula verba habent ordinē suū. Excellētiā vero xp̄i denotat q̄tū ad q̄tuor. Primo q̄tū ad proprietatē originis. Secūdo q̄tū ad magnitudinē dominationis ibi. Quē constituit etc. Tertio q̄tū ad virtutē operatiōis ibi. Per quē fecit etc. Quarto q̄tū ad sublimitatē dignitatis ibi. Qui cū sit splendor glorie etc. Quia vero intendit cōmendare xp̄m vt hoc redundet in nouo testamēto ideo presert̄ nouum testamētū veteri. Circa autē vetus testamētū q̄nos ponit. Primo modū tradendi. q̄ multiplicari multisq̄ modis etc. Secūdo t̄ps cū dicit **Olim.** Tertio actorē siue datorē. quia deus. Quarto quibus sit traditū. q̄ patribus nostris. Quinto quibus ministris. q̄ in p̄phetis dicit ergo Multipharie. et hoc q̄tum ad diuisionē q̄ ad redit̄ q̄tū ad tria. Primo q̄tū ad diuersas p̄sonas. quia nō vni p̄sone sed pluribus. sc̄z abrae. noe. et sic de alijs. Secūdo q̄tū ad diuersa t̄pa. et hoc totū ad eius certitudinē **1. Cor. 10.** Exijt primo mane et circa horā tertiam etc. Itē q̄tum ad ea q̄ ibi ostēsa sunt. q̄ diuina **Exo. 3.** Ego sum qui sum etc. Itē euentus futuri **Cap. 8.** Signa et mōstra sc̄it ante q̄ fiant etc. Itē p̄missiōes futurorū bonorū saltē in figura **Eccl. 3.** Plurima sup̄ sensus hominum monstrata sunt tibi etc. Itē multiplicari q̄tū ad diuersas figuras. q̄ modo in figura leonis. modo in figura lapidis. sicut danielis secūdo Abscisus est lapis de monte sine manibus. **Job. 11.** Et q̄ multiplex sit lex oris eius. **Sequitur** Multisq̄ modis. q̄d refertur ad tria. sc̄z ad diuersa genera visionū. sc̄z ad visionē corporalem sicut danielis. 5. Apparuerunt digiti quasi manū scribētis in pariete etc. Aliquando aliquib⁹ per visionē ymaginariam **1. Cor. 13.** Vidi dñm sedens etc. Aliquib⁹ vero apparebat per visionē intellectuālem sicut dauid. **Unde de istis dicit **1. Cor. 12.** Ego visiones multiplicauit eis. Refertur etiā ad diuersos modos loquēdi. q̄ aliqui plane loquebāt. aliqui vero obscure. nec est aliq̄s modus loquēdi quo scriptura veteris testamēti nō loquat. **puer. 22.** Ecce descripsi eā tibi tripliciter in cogitationibus et scientia etc. Tertio quia arguendo malos. alligando iustos. instruendo ignorantes. 2. thim. tertio Omnis scriptura diuinit⁹ inspirata vtilis est ad docēdū. ad arguendū etc. **Secundo** tāgit tēpus. q̄ olim. id est nō subito q̄ tam magna erant que de xp̄o dicebant q̄ nō poterāt credi nisi cū incremento temporū pri⁹ didicissent **1. Cor. 13.** Priora ex tunc annūciaui et ex ore meo extierunt: et audita feci ea etc. **Tertio** tangit auctorē. quia de⁹ qui loquit. ps̄. Audia quid loquat in me dñs etc. Hic autē est qui nō mētur. **Humeri. 23.** Non est deus quasi homo vt mentiat̄ Ex his autē tribus cōmendat vetus testamētū sc̄z ab auctoritate. quia est a deo. **Ab** subtilitate et a sublimitate. q̄****

multipharie multisq̄ modis. **Ab** firmitate. q̄ oli. **Quar** to ostendit quibus traditū sit. q̄ patribus. **Et** ideo ē nos bis familiare et acceptū. **Act. 13.** Annūciamus vobis eā que ad patres nostros facta est repromissio. **Luc. 1.** Sic locutus est ad patres nostros etc. **Sec. 5.** ostendit quibus ministris. q̄ nō ioculatoribus: sed in p̄phetis. id ē per p̄phetas. **Ro. 1.** Quod ante. p̄miserat per p̄phetas etc. **Act. 10.** Huic omnes p̄phete testimoniiū perhibent etc. **Consequenter** cū dicit **Novissime** etc. Describit doctrinā noui testamēti et ponit quinq̄. quorū quatuor sunt diuersa a quatuor p̄missis vnum autem est idem vtrobiq̄. **Quod** est dixerat Multipharie multisq̄ modis etc. ostēdit q̄ ois multitudo ordinata ad vniū deber refert̄. Ideo dicit q̄ licet sit modus multiplex tamē totū ordinatū est ad istud nouissimū. **puer. 23.** In timore dñi esto tota die et habebis spem in nouissimo etc. **1. Cor. 10.** Consummatio abbreviata inuadit multiciā. Consummationē est et abbreviationē dñs deus exercitūz faciet in medio omnis terre Item illud olim in tēpore expectationis et tenebrarū: sed istud in diebus istis. id est in tēpore gratie **Ro. 13.** Rex precessit dies autē appropinq̄ uit etc. Sed tamē vtrobiq̄ dicit **Locutus** est vel loquēs et denotat eundē esse actorē veteris et noui testamēti cōtra manichēū **Eph. 2.** Per ip̄m habemus accessum ambo in vno spiritu etc. **Et Ro. 3.** In iudeorū deus t̄m. **Mo** ne et genuū etc. Itē illud fuit traditū patribus nostris. sed istud nobis. id est apostolis cui xp̄m in p̄pria persona vidimus **Deuto. 5.** Non cum patrib⁹ nostris inuit pacū sed nobiscum: qui in presentiarū sumus et viuimus etc. Itē illud per p̄phetas: sed istud in filio. id est per filium: qui est dñs p̄phetarū **Job. 1.** Unigenit⁹ q̄ est in sinu patris ip̄e enarrauit etc. Et ista occasione apls intro ducit cū esse filii. **Consequenter** ostendit magnitudinē donationis xp̄i cum dicit **Quem** constituit heredes etc. quia vt dicitur **Gal. 4.** Si filius et heres p̄ deū. In xp̄o autē sunt due nature. sc̄z diuina et humana **Sec. 3.** ergo est filius naturalis non est constitutus heres. **Et** est naturalis: sed in q̄tū homo factus est filius dei **Ro. 1.** Qui factus est ei ex femine dauid fm carnē etc. **Et** fm hoc est cōstitutus heres vniuersorū sicut ver⁹ filius patris **Mat. 21.** Data est mihi omnis potestas etc. **Et** hoc q̄tū ad totā creaturā in qua accepit dominationē. Itē nō tantū quo ad vniū genus hominū sed vniuersorū. sc̄z t̄ iudeorū q̄ gentiū. ps̄. Postula a me et dabo tibi etc. **Consequenter** cū dicit **Per** quē fecit et secula. Ostendit virtutē operationis xp̄i: quare sit constitutus heres vniuersorū non q̄ ipse sit factus in tēpore et hoc meruerit merito bone vite sicut dicit **Forinus.** sed q̄ eque oīa facta sunt p̄ ip̄s sic et p̄ p̄fēz **Per** ip̄s em̄ fecit p̄ secula. **Et** sc̄z sc̄dū q̄ ista prepositio p̄. denotat cām actus. Sed hoc est dupliciter **Uno** modo quia est causa factionis ex parte faciēti. vt cū sc̄z casuale cui adiungit̄ est causa actionis fm q̄ erit ab agente. **Semp̄** em̄ factio est mediū inter faciēti et factum. **Potest** ergo denotare circa agens causam finale vt artifex operat̄ per lucrū. Aliquando causam formale. vt ignis calefacit per calorē. Aliquū vero causam efficiētem. vt baliuus operatur per regē. **Nullo** istorū modorū est filius causa patris. q̄ per illū operatur: sicut nec q̄ ab ipso sit. Aliquando vero causale est causa actionis fm q̄ terminatur ad factū. vt artifex operat̄ p̄ martellū. **Mar** tellus em̄ nō est causa artificis q̄ agat: sed est causa artificiatō q̄ ab artifice procedat. vt ferro q̄ recipiat operationē ab artifice. et sic filius est causa facti: et pater operatur per filium. **Sed** nunquid filius est minor patre: **Itē** quia eadem virtus numero et eodem modo est in patre et in filio. **Unde** dicit **Per** quē fecit et secula. id ē ope

in epistolam ad Hebreos I

ramē genuit et secula. **S**eculū dicitur spaciū rei tēpora-
lis. **S**ecula ergo sunt successiones temporū. **N**ō ergo se-
cit tū tēpora sempiterna: sūm q̄ philosophi aliq̄ dixerūt
deū tū fecisse sempiterna: sed angelos creasse tēporalia
sed etiā fecit tēporalia que vocat hic secula. **I**nfra. **I**. **S**u-
de intelligimus aptata esse secula. **I**o. **I**. **O**mnia per ip̄m
facta sunt. **I**n hoc ergo remouet errorē manichei dupli-
citer. **P**rimo in hoc q̄ dicit eū actorē veteris testamēti.
Secūdo q̄ dicit ip̄m fecisse temporalia.

Lectio secunda.

Qui cum sit splendor glorie et figu-
ra substantie eius: portatq̄ omnia
verbo virtutis sue: purgationē pec-
catorū faciens: sedet ad dexteram maie-
statis eius in excelsis.

Superius ostendit ap̄s xp̄i excellentiā q̄tum ad origi-
pprietatē: q̄tum ad dominij maiestātē: et q̄tum ad opera-
tionis virtutē: hic aut ostendit eius excellentiā q̄tum ad
glorie et dignitatē sublimitatē. **E**t pars ista diuiditur in
duo. **P**rimo em̄ ostendit xp̄m esse idoneū ad dignitatē
istā. **S**ecundo ponit ipsam dignitatē ibi. **S**edet ad dex-
terā etc. **I**doneitatē vero ostendit ex duobus q̄ reddunt
aliquē ydoneū ad aliquid magnū. vñ est facultas admi-
nistrandi. aliud est industria et strenuitas exequendi.
Primo ergo ostendit eius facilitatē. **S**ecundo eius stren-
nuitatē ibi. **P**urgationē peccatorū faciens etc. **C**irca
primū sciendū est q̄ tria requirunt q̄ faciunt facilitatē
ad dignitatē aliquā ministrandā. **P**rimū quidē sapientiā
ne erret gubernādo. **E**ccl. 10. **E**st et aliud malū qd̄ vidit sub
sole et est stultū in dignitate sublimi. **p**uer. 9. **E**t me re-
ges regnant. **S**ecūm est generis p̄cipia ne cōtēnat p̄ci-
piēdo. **p**uer. vlti. **M**obilis in portis vir ei? cū sederit cū
senatoribus terre. **T**ertū virtutis potētia in exequendo
Eccl. 7. **M**oli querere fieri iudex nisi valeas virtute irru-
pere iniquitates. **E**t quantū ad ista tria ap̄s ostendit in
xp̄o facilitatē ad dignitatē predictā. **P**rimo. q̄ nō solus
est sapiēs: sed etiā ip̄a sapiēs. **U**nde dicit **C**ū sit splen-
dor gl̄ie. **S**ecundo quia nō solū est nobilis: sed est ip̄a
nobilitas. q̄ est figura substantie eius. **T**ertio. q̄ nō so-
lum est potētis: sed et ip̄a potētia. **P**ortat omnia verbo.
Tria autē sunt vt supra dictus est que faciunt hominem
ydoneum vt magnā dignitatē assequatur. **P**rimū est sa-
pientie claritas. **p**uer. 3. **G**loriā sapientes possidebunt.
Et ideo ostendit xp̄i sapientiā dicens: **Q**ui cum sit splē-
dor glorie. **U**bi est considerādum q̄ sūm **A**mbrosius gl̄ie
ria est clara cū laude notitia: quasi quedā manifesta noti-
tia: que de bonitate alicuius habet. **S**ed sic dicit **Dat.**
10. **N**emo bonus nisi solus deus. **E**t etiā **Luce. 18.** **U**nde
ipse est bonitas antonomasice et per essentia. **A**lia vero
per participationē. ita soli deo conuenit gl̄ia antonomas-
tice. **E**sa. 42. **G**loriā meaz alteri nō dabo. **1. thi. 1.** **R**egi
autē seculorū immortalī inuisibili soli deo honor et glo-
ria. **C**ognitio ergo diuine bonitatis excellētē et antono-
masice dicitur gloria. id est clara cū laude notitia bonita-
tis diuine. **I**ta aliquatē habet ab homīe. q̄ nūc cognos-
co ex parte. **1. cor. 13.** sed habet excellentius ab angelis:
sed a solo deo p̄fecte. **P**erū em̄ nemo vidit vnq̄ **Iohā. 1.**
Uerū est nec angeli cōprehensuerūt: sed ip̄e solus seipsum
cōprehēdit. **E**rgo sola cognitio dei de seipso p̄fecte vi-
ditur gloria. q̄ p̄fectā noticiā habet et clarissimā de se
ip̄o. **Q**uoniā autē splendor est illud quod a fulgente p̄-
mo emittitur. **S**apientia vero est quiddā fulgēs. **E**ccl. 8.
Sapientia hominis lucet in vultu eius. **I**nde est q̄ p̄-
ma conceptio sapientie est quasi quiddā splendor. **U**erū

ergo patris qd̄ est quiddā conceptus: intellectus eius est
splendor sapientie qua se cognoscit. **E**t ideo apostolus fi-
lium vocat splendorē glorie. id est diuine clare noticie in
q̄ ostēdit ip̄m nō solū sapientē sed sapientiā genitā. **E**sa.
62. **D**onec egrediat vt splendor iustus eius etc. **S**ecū-
dum qd̄ facit hominē ydoneū ad magnā dignitatē est ge-
neris nobilitas. **E**t hoc ostendit esse in xp̄o. quia dicit q̄
est figura substantie eius. **D**ebet em̄ cum sapientia esse nō
bilitatē in p̄ncipe. **D**eut. 1. **T**ulicq̄ de tribubus vris sa-
pientes et nobiles et constitui eos principes etc. **F**igura
hic pōitur pro caractere vel ymagie. **Q**uasi dicat. **Y**ma-
go substantie. **S**ciendū tamē q̄ licet ymago dicat similitu-
dine: nō tamē quelibet similitudo est ymago. **A**bedo
em̄ in pariete nō est ymago albedinis mee. sed ymago est
similitudo in specie. **I**nter accidentia vero nihil ita est
p̄sum signū speciei sicut figura. **U**nde qui describit fi-
gurā animalis describit ymaginē eius. **F**ilius ergo q̄ est
ymago inuisibilis dei. **Col. 1.** p̄p̄te dicitur figura. **S**z
culus: **S**ubstantie eius. **Y**mago em̄ alicuius est multi-
plex. **A**liquando enī est signū representans speciem in
nullo cū ip̄o conueniēs. sicut ymago hominis in pariete
que in nullo habet verā sp̄m hominis. **A**liq̄ vero ass-
milatur ei in specie non tantū in representando. sed etiā
in essendo sicut filius est ymago vera patris. **Heb. 5.** **A**dā
genitū filiū ad ymaginē suā. **U**nde dicit augustinus q̄ si
lius est ymago patris. quia assimilatur patri in natura
speciei sicut filius est ymago regis. **D**icit ergo q̄ est figu-
ra substantie. **S**ed quare nō dicit q̄ est figura nature?
Quia possibile est q̄ natura speciei multiplicetur ad mul-
titudinē indiuiduorū in compositis ex materia et forma.
Unde filius foris nō habet eandē naturā numero cū pa-
tre suo. **S**ubstantia vero nunq̄ multiplicat. **N**on enim
alia est substantia patris alia filij. **N**ec em̄ diuiditur sūm
diuersa indiuidua. **Q**uia ergo vna et eadem est numero
natura in patre et filio dei: ideo nō dicit nature que diuis
ditur. sed substantie indiuisibilis. **Ioh. 10.** **E**go et pater
vnū sum. **et. 14.** **E**go in patre et pater in me est. **T**er-
tū quod facit hominē ydoneum est virtus et potētias.
Unde eccl. 7. **M**oli querere esse iudex nisi valeas virtu-
tute irumpere iniquitates etc. **E**t ideo ostendit virtutes
cum dicit **P**ortatq̄ omnia verbo virtutis sue. **P**rop̄ri-
um autē principū et potētias est portare. **Ioh. 9.** **S**ub q̄
curuant qui portat orbē. **I**p̄e ergo portat. **S**ed videt-
ur em̄ quid portat et quo vel per quid. **Q**uantū ad
primū sciendū est q̄ id quod de re nec stare nec ambula-
re potest indiget portari. **O**mnis autē creatura de se nec
subsistere nec operari potest. **P**rimū pater. quia remota
causa remouetur effectus. **D**eus autē est causa omnis sub-
sistentie. nec tū est causa subsistentie rei q̄tum ad fieri. **S**i-
cut domificator est causa fieri domus. **E**t sicut ad absen-
tiam domificatoris cessat fieri domus. et absentia sol ces-
sat et fieri et esse luminis in aere. ita ad subtractionē vir-
tutis diuine cessat et esse et fieri et subsistere omnis crea-
ture. **P**ortat ergo omnia q̄tum ad suū esse. **P**ortat etiā
am omnia q̄tum ad operari. quia subtracta influētia ei
cessat omnis motio causarum secundarū cum ip̄e sit cau-
sa p̄tia. et causa p̄tia plus influit q̄ secūda. **Ioh. 38.** **S**up
quo bases illius solidate sunt. **S**ic ergo patet q̄ omnia
portat. **S**ed per quid portat? **U**erbo virtutis sue. **Q**uia
em̄ apostolus loquens de creatione rerum dicit q̄ deus
omnia fecit per filium. quia scilicet dixerat per quem fe-
cit et secula. **I**lle autē per quem aliquis operatur non vt-
detur virtute sua operari. sed virtute eius qui per eū ope-
ratur sicut balius per quem rex operatur. non operatur
virtute propria. **E**rgo per hoc videtur q̄ filius non ope-
retur virtute propria. **I**deo dicit apostolus q̄ portat ver-

Explanatio sancti Thome

ho virtutis sue. quia cum idem sit causa efficiendi et conservandi cum dicitur quod filius virtute sua est causa conservandi ostendit quod etiam est causa efficiendi. Sed nunquid non virtute patris? Et hoc est eius virtute. quia eadem est virtus viri usque. Operatur ergo et virtute propria et virtute patris quia virtutem suam habet a patre. Nec in dicit apostolus virtute sua: sed verbo virtutis sue ad ostendendum quod sicut pater omnia per verbum produxit. **ps.** Ipse dixit et facta sunt etc. In quo ostenditur maxima virtus patris. ita filius eodem verbo quod est ipse omnia fecit. Et in hoc ostendit apostolus potentiam virtutis sue. quia eandem habet cum patre. quia eadem operatur et per idem quo ille. Sed tunc est dubium. quia pater cum dicitur producit verbum. Ergo filius cum dicitur produceret verbum. et sic verbum esset verbum. Et ad hoc dicunt greci. quod sicut filius est ymago patris: ita spiritus sanctus est ymago filii. Et sic exponit **Basilius** portans verbo virtutis sue id est spiritu sancto. Nam sicut filius est verbum patris. ita ut dicitur spiritus sanctus est verbum filii. Et ideo per ipsum facit filius sicut per filium pater. Verumtamen proprie loquendo verbum non dicitur nisi quod procedit ut conceptus ab intellectu ad quod sequitur procedere in similitudinem speciei. Spiritus autem sanctus et si sit similis non tamen habet hoc ex modo sue processionis. quia non procedit ut conceptus ab intellectu: sed ut amor et voluntate. Aliter autem exponit glossa Verbo virtutis sue. id est imperio suo. Sed hic adhuc est dubium. quia imperium vel est exterius per vocem prolatum. et hoc non potest dici. quia nihil est extrinsecum a natura divina procedens a filio: per quod omnia potentur. Et illud imperium est interius in corde conceptum. sed nec etiam hoc potest stare. quia nihil in mente dei concipitur nisi verbum eternum. Ergo istud imperium sic conceptum in mente filii est verbum eternum et sic essent duo verba eterna. quod neque potest dicere. **Ido** ad argumentum est dicendum sicut exponit **Augustinus** in **libro Johannis. 12.** Sermo quem locutus sum: ille iudicabit eum. id est ipse ego qui sum verbum patris iudicabo eum. Et similiter in proposito verbum virtutis. id est in seipso qui est verbum virtuosum. Per ista ergo tria ostendit tria de christo. Per hoc enim quod est splendor: ostendit eius coeternitatem cum patre. In creaturis enim splendor est coeuvus. sed ille est coeternus. et hoc est contra arrium. Sed cum dicitur ymago substantie. Ostendit eius consubstantialitatem. Quia enim splendor non est eiusdem nature cum resplendente: ne forte aliquis credat quod non sit similis in natura. dicitur quod est ymago vel figura substantie. Sed quia filius et si sit eiusdem nature cum patre. si tamen sit infirmus deficit a virtute patris. Et ideo subdit portans omnia verbo virtutis sue. **Apostolus** ergo in hijs tribus commendat christum a tribus. scilicet a coeternitate. a consubstantialitate. et ab equalitate potestatis. Deinde cum dicit purgationem peccatorum faciens etc. Ostendit secundum quod facit ad ydoneitatem dignitatis eius. scilicet strenuitas et industria quam habuit in operando. Fuit enim hoc magne industrie: ut quod ei competebat ex natura qua deus est: ipse meruerit per passionem in natura assumpta. **Unde Phil. 2.** Factus est obediens usque ad mortem. propter quod et deus exaltavit illum etc. Purgare ergo peccata et si conveniat ei ex natura divina: tamen convenit ei etiam ex merito passionis. **Unde Eccl. 47.** Christus purgavit peccata eius etc. **Mat. 1.** Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Consequenter cum dicit Sedet ad dexteram etc. Subiungit ipsam dignitatem. Quasi dicat. Non videtur indecens si sedet etc. quia est splendor et figura et portat omnia etc. In verbo autem sessionis tria solent importari. Unum est sedentis auctoritas **Job.**

29. **Cum** sederem quasi rex circumstante exercitu etc. In divina autem curia multi assistunt. quia **Daniel. 7.** Milia milium ministrabant ei. et decies centena milia assistebant ei. Sed nullus legitur ibi sedere. Quia omnes sunt ibi servi et ministri. infra eodem. Omnes sunt ad ministratores spiritus in ministerium missi etc. Sed solus iste habet regiam dignitatem **Dan. 7.** Et usque ad antiquorum dierum venit etc. Et postea sequitur Et dedit ei potestatem et honorem et regnum etc. **Mat. 25.** Cum venerit filius hominis in maiestate sua et omnes angeli eius cum eo: tunc sedebit super sedem maiestatis sue. Et post sequitur. Tunc dicit rex his etc. Secundum est sedentis stabilitas **Luce ultio.** Sedete in civitate etc. **Dan. 7.** Potestas eius potestas eterna etc. **infra. 13.** Christus Iesus heri et hodie ipse et in secula. Item aliquando sedere importat humilitatem: quia sedens inferior est stantibus. **ps.** Tu cognovisti sessionem meam etc. Et sic non accipitur hic sed primis duobus modis. Sed contra **Acaum. 7.** Ecce video celos apertos et Iesum stantem etc. **Archiepiscopus** est quod sedere et stare et huiusmodi dispositiones de deo dicuntur secundum similitudinem. Et ideo secundum diversa dicitur et sedens et stans. Sedens quidem propter immobilitatem sed stans propter utilitatem ad fortiter resistendum. Unde de stabat quasi paratus iuvare **Stephanum** in agone constitutum. Sed addit apostolus quod sedet ad dexteram. quod si referatur ad divinam naturam est sensus. ad dexteram id est ad equalitatem patris. Si vero ad humanam est sensus ad dexteram. id est in potioribus bonis patris **Marci ultio.** Sedet a dextris dei. **ps. 110.** vicissim secundo Dixit dominus de domino meo sede a dextris meis. Sed in infer eos qui habent assestos. quidam sunt simpliciter maiores. ut rex vel imperator. quidam vero non simpliciter maiores: sed secundum quod ut prepositi vel balii. Sed christus non sedet ad dexteram alicuius inferiorum iudicum sicut alicuius prepositi vel balii. sed simpliciter maioris quia ad dexteram maiestatis. Maiestas proprie est summa potestas **Isa. 6.** Plebs erat omnis terra maiestate eius etc. **puerorum. 25.** Qui scrutator est maiestatis opprimitur a gloria. **Christus** autem et si sic sedet ad dexteram maiestatis: habet tamen et ipse maiestatem. quia habet eandem cum patre. **Mat. 25.** Cum venerit filius hominis in maiestate sua etc. **Luce 9.** Hic filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua et patris. Dicit etiam non solum maiestatis sed etiam in excelsis. id est super omnem creaturam. **Eccl. 24.** Ego in altissimis habito etc. Sic ergo sedet in excelsis. quia eleuatus est super omnem creaturam. **ps.** Quoniam eleuata est magnificentia tua super celos. Et secundum quod dicit **Abramo** apostolus in loco isto tenet modum volentis instruere paruulum qui non statim proponit ei summa. sed paulatim perducit eum modo loquendo ardua. modo proponendo infirma. ita etiam modo proponit divina cum dicit. In filio. modo humana cum dicit. Quem constituit herede etc. et sic de alijs ut patet in glossa.

Lectio tertia.

Uanto melior angelis effectus: quanto differentius pre illis nomine hereditavit. Cui enim dixit aliquando angelorum. filius meus est tu: ego hodie genui te? Et rursum Ego ero illi in patre. et ipse erit mihi in filium. Et cum iterum introducit primo genitum in orbem terre: dicit. Et adorant eum omnes angeli dei. Et ad angelos quidem di-

in epistolam ad Hebreos I

cit: Qui facit angelos suos spiritus: et ministros suos flammā ignis.

Sicut supra dictū est apostolus in toto cap. intendit pre-
ferre xpm angelis qm ad excellentiā. vnde posuit qua-
tuor pertinentia ad excellentiā xpi. scz qm ad originē
quia filius. qm ad dominationē quia heres. qm ad
operationē quia ipse fecit secula. Quantū ad honorē qz
seder ad dexterā maiestatis. Vnde apostolus in pre ista
ostendit qz xps qm ad ista quatuor excedit angelos. r p-
mo qm ad filiationē. Secūdo qm ad dominationē
ibi. Et cū itez introducit r. Tertio qm ad operatio-
nem creationis ibi. Et tu in principio dñe terrā fundasti
r. Quarto qm ad patris confessionē ibi. Ad quē au-
tem angeloz r. Circa primū duo facit. quia Primo p-
mittit intentū. Secundo ppositū pbat ibi. Cui em dicit
r. Dicit ergo Tanto melior. id est sanctior r deo p-
pior. in quo pponit excellentiā xpi ad angelos. Ephe.
1. Constituens eū ad dexterā suā in celestibus sup omnē
principatū r potestates r. Sed tunc oritur questio quōd
apostolus hoc intelligit vtrū fm diuinā naturā vel hū-
nam. quia fm diuinā non videtur verum. qz fm illā gē-
tus est: non factus. fm vero humanā non est melior an-
gelis. vt infra. 2. cap. Eum aut qui modico q angeli r.
Et dicendū est qz xps fm humanā naturā duo habuit in
vita ista. scz infirmitatē carnis. et sic fuit minor. infra. 2.
cap. Cū qui modico r. Itē habuit gratie plenitudinem
r sic etiā in humanitate maior fuit āgelis in gratia r glo-
ria Job. 1. Vidimus eū quasi vnigenitū a patre: plenum
gratie et veritatis. Sed hic non est intellectus. Ap-
tius em non intelligit qz melior fuerit qm ad gratiaz. s; p-
vntionē humane nature ad diuinā. et sic dicitur fac-
tū per illius vntionis factionē puenit ad hoc. Et ideo
subdit Quanto differentius pre illis nomē hereditauit.
Et quantū ad hoc nomē ostendit differentiā qm ad tria.
scz qm ad nominis significatiōē. quia p-
angeloz est. qz dicuntur angeli qd est nomē ministri.
Angelus em idē est qd nūc? Nomē aut xpi est. qz dicitur
filius dei. et hoc nomē est valde differentius ab illo.
qz qm ad differentiā ponis adhuc est maiorē dare cū
dissent in infinitū. puer. 30. Qd nomē ei? qz qd nomē
filij eius s; nōst? Et em nomen filij eius sicut et patris in-
cōprehensibile. Phil. 2. Et dedit illi nomen qd est sup
omne nomē r. Sed forte dices qz etiā angeli dicuntur
filij dei Job. 1. r. 2. Et dicendū est qz si dicunt filij dei
hoc non est essentialitē et p naturā. s; p quandā p-
cipatōē. Ipse autē est essentialitē filius dei. et ideo habet no-
men differentius pre illis. et hoc est secundū. quia disse-
runt qm ad modū. ps. Quis est similis deo in filiis dei
Quasi dicat. Nullus per naturā. Quantū ad tertiu di-
cit qz illud nomē hereditauit. Hereditas em cōsequitur
originem. Vnde xps qz filius sit habet ex originē r p na-
turā: angeli autē ex dono gratie. Mat. 21. Hic est heres
Vnde ipse nomen hereditauit nō autē angeli. et hec est
tertia differētia. Deinde cū dicit. Cui em āgeloz r.
probat qd dixit. et primo agit de nomine fm qz cōuenit
xpo fm diuinitatē. Secūdo fm humanitatē ibi. Et rur-
sum. Ego ero r. Quantū ad primū inducit auctoritatē
ps. Dñs dixit ad me r. Et hoc est. Cui em angeloz r.
Quasi dicat. Nulli angeloz dicta sunt hec verba s; tm
xpo. vbi tria possunt notari. Primo modus originis in
verbo dixit. Secūdo singularitas filiationis ibi Filius
meus es tu. Tertio eius auctoritas ibi Ego hodie. No-
tus iste nō est carnalis sed spiritalis et intellectualis.
Deus em spiritus est Job. 4. Et ideo nō generat carna-
liter sed spiritaliter et intellectualiter. Intellectus au-

tem dicendo generat verbū qd est conceptus eius. r 180
signanter dicit qz dñs dixit ad me. id est pater dixit filio
Dicere ergo intellectus patris nihil aliud est qz i corde
verbū cōcipe. ps. Fructauit cor meū verbū bonū Job. 33
Semel loquitur et secundo idipm nō repetit r. Eccl. 24.
Ego ex ore altissimi pdij. Sed qm ad secundū genera-
tio ista est singularis. qz dicit Filius meus es tu. Quasi
dicat. Et si multi alij filij dicunt: tm esse filiū naturālē est
sibi p-
bi dei. Job. 10. Illos dixit deos ad quos fmo dei factus
est. sed xps est ipm verbū Mat. 17. Hic est filius me? di-
lectus. Sed qm ad tertiu ista generatio nō est tēpora-
lis sed eterna. qz hodie genui te. Differt autem tēpus ab
eternitate. qz tēpus variat sicut motus cuius nētus
ra est in variatione et successione. Et ideo nominat p suc-
cessionē prerit et futuri. Eternitas autē est mētura rei im-
mobilis. et ideo nō est ibi variatio p successionē: sed sem-
per est presens. et ideo denotat p aduerbiū presentis tē-
poris scz hodie. Vtrū quia illd qd fit. qz noduz est incō-
pleto per consequēs est: quod autē factū est cōpletū est r
ita perfectū. Et ideo nō dicit genero te sed genui. qz per-
fectus est. Sed tamē ne putē esse generatio eius tota in
preteritione: et p consequēs in desirione addit hodie. vt
sit sensus. perfectus es filius r tm generatio tua eterna ē
et semp a me generaris. sicut lumen in aere perfectū est r
tamē semp pcedit a sole. Mich. 5. Egressus es a princi-
pio a dieb? eternitatis. ps. Ex vtero ante lucifex genui
te. Consequent cū dicit. Et rursum r. ppositū ostēdit
fm qz cōuenit xpo fm humanitatē. et hoc per aliā au-
toritatē. et fm glo. istud dicit in Esa. Ego ero illi in pa-
trē. Sed tm nō inuenit aliquid huic sile in Esa nisi il-
lud Et filius datus est nobis. Sed. 2. reg. 7. et. 1. Pa-
ralip. 28. habent ista eadē verba dñi dicitis ad dauid
de salomone per quē figurabat xps. Sciendū est autē
qz in veteri testamento quedā dicunt de eo qd est figura
non in qm quedā res: sed in qm est figura: r tunc nō ex-
ponitur de illo nisi in qm refert ad figuratū. Verbi gra-
tia in ps. quedā dicunt de dauid vel de salomone in qm
figurabāt xpm tm. quedā vero etiā fm qz sunt homines
quidā. r istoz dicta de ipis possunt expoi r de xpo sicut
illud. Deus iudiciū tuū regi da. qz illud potest cōuenire
salomoni. Illa vero que dicunt de ipis in qm sunt figu-
ra nunq de ipis possunt expoi. sicut illud. Et dñabit
a mari vsq ad mare r. qz nullo modo verificari potest de
salomone. Sic r in pposito licz ista dicta sint de salomo-
ne: tm possunt expoi de xpo qui pfigurabat per illum
Dicit ergo Ego qd est futuri tēpis. ad denotandā qz incars-
natio filij futura erat in tēpe. Gal. 4. Et vbi venit pleni-
tudo tēpis r. Supra vero cū loquebat de eterna genera-
tione dixit. es tu. quasi sine motu. hic autē cū loquit de
temporalitē dicit In filiū quod denotat terminuz alicuius
motionis. Assumptio em iporat motū in filiationē. Et
qz ois motio fit p operationē alicuius terminatā ad ali-
quē effectū. ideo primo ponit operationē facientis. qz nō
virtute humanitatis facta est assumptio: sed diuinitatis
cū dicit: Ego ero illi in patrē. id est assumā eū ad vntionem
p-
fione filij. Et subiūgit effectū psecutū. qz scz est excep-
tū in vntatē psonalē filij. Erit mihi in filiū. De pmo dicit
Au. 1. Virtus altissimi. s. factētis assumptionē obubrabit
tibi. de. 2. Ro. 1. Qui fac? est ei ex semie dauid fm car-
nē. Deinde cū dicit: Et cū itez r. Agit de dñatōe xpi
qz est heres vniuersoz. Vbi tria facit. qz pmo ostendit do-
minū ei? r p-
cipue sup āgelos. Secdo pbat rōes dominij
ill? ex pre āgeloz ibi Et ad āgelos qdē r. Tertio ex p-
te xpi ibi. Ad filiū autē thron? tu? r. Quantū ad primū in-
ducit auctoritatē. ps. Cū dicit Adorate eū oēs āgeli ei?

Explanatio sancti Thome

hoc habet in .ps. Dñs regnavit exul. et Adoratio est
nō fit nisi dño. q̄ si angeli eū adorāt dñs illoz est .volens
ap̄s iducere hāc auctoritatē. P̄rio tāgit int̄ionē psal-
miste cū dicit. Et cū itez introducit .et. ut psalmista loq̄-
tur de aduētū xpi in mūdū. Et ideo dicit. Et cū scriptu-
ra introducitur. id ē introducendū dicit p̄mogenitum .et.
Quasi dicat. Nā dicitū est q̄ xps est fili⁹ p̄ angel. q̄ est p̄n-
cipalitē a p̄fe gēit⁹. Et q̄ dicitū p̄mogenit⁹. Ro. 8. Et
sit ipse p̄mogenitus in mltis s̄rib⁹ .et. Sic aut p̄mogenitus
debebat introduci in orbē .et. Et vide q̄ordiate loqua-
tur ap̄s. P̄rimo em̄ dicit ipm a p̄fe ibi. Ego ero .et. Se-
cūdo assūptū in vnitāte p̄sone ibi. Et ipse erit mihi in filiū
Sed mō pp̄oit eū in noticiā hoim. Vocat aut incarnati-
onē introductionē in mūdū. S̄z p̄tra p̄pe xps vocat eaz
exitū Jo. 16. Exiit a patre et veni in mūdū .et. Et dicitū
est q̄ exit⁹ est etiā introductio. sicut si aliq̄s recōciliāndus
sit p̄ncipi p̄mo exit ad eū mediator. et post introducitur eū
Sic habet. 1. reg. 20. S̄ dauid ad Jonatan. Sic xps me-
diator dei et hominū p̄mo exit ad homines et postea intro-
duxit eos recōciliatos. Infra. 2. Qui multos filios addu-
xerat in glām .et. Vel introducitur. id est inducit eū v̄s in
corda hominū. q̄ scriptura loquēs de aduētū xpi dicit eū
suscipiendū intra corda hoim. Ita aut receptio fit p̄ fidem
Eph. 3. Habitare xpm p̄ fidē in cordib⁹ v̄ris. ps. Annū-
ciatē int̄ gētes glām ei⁹ .et. Quādo em̄ scriptura dicit q̄
gētes debēt credere. dicit q̄ xps intraturus est in corda
ip̄oz. Hoc aut q̄ dicit. Itēz multiplicat̄ expōit. Dicit em̄
Crysostom⁹ q̄ de incarnatiōe xpi q̄ dicit̄ introductio nō
loquit̄ scriptura semel. s̄z itēz atq̄ itēz. Vel alit̄. q̄ ipse
p̄mo erat in mundo per portā diuinitas inuisibilis. s̄z
itēz introducitur eū in mūdū fm̄ p̄sentā hōanitatē visibilē
Vel alit̄ q̄ supra dixerat. ero illi in patre. id est assumā in
vnitate p̄sonalē mei. Et cū itēz introducitur eū. s̄. istū p̄-
mogenitū et assumptū ad vnitatē p̄sone. q̄ nō sufficeret
dicere q̄ introducitur nisi dicit̄ qualit̄ introducat. q̄ non
q̄n vnus de mūdo: nec sic āgeli s̄z sup̄ oēs Ideo dicit Ad-
orēt eū oēs āgeli .et. Exerit celi te adorāt Apo. 7
Oēs angeli stabāt ī circuitu throni et ceciderūt et adorauē
rūt .et. Deinde cū dicit Et ad āgelos .et. P̄oit rō ex p̄te
angeloz q̄re eū adorāt. Quasi dicat. Iustū est q̄ adorēt
q̄ sunt ministri. Nā dicit. Qui facit angelos suos sp̄s et
ministros suos s̄mā ignis. Deus em̄ aliq̄n opat̄ illu-
minādo intellectū Jo. 1. Illūiat oēs hōies .et. Aliq̄n ve-
ro mouet ad op⁹. Esa. 26. Quia opa n̄ra opat⁹ es in nob̄.
Et primū facit de⁹ in nob̄ mediātib⁹ angel. ps. Illumi-
nās tu mirabilis a motib⁹ eternis. Secūdu etiā facit in no-
bis ip̄s mediātib⁹. sicut dicit dyonisius. 4. ca. celest̄ hie
rarchie. In q̄ntū q̄ illūiat p̄ ip̄os dicunt̄ nūcij. Nūcij em̄
est nūciare ea q̄ sunt in corde dñi sui. In q̄ntum vero sunt
mediatores op̄ez diuinorū dicunt̄ ministri. ps. Ministri
ei⁹ q̄ faciūt volūtātē ei⁹. Sūt q̄ et nūcij et ministri. sed q̄les
sunt d̄scribit eos p̄ duas res corpales maxie ad hoc ydo-
neas. Una est aer cui⁹ pp̄rietas mltū cōuenit nācio. ml-
nistro autē pp̄rietas ignis. Aer em̄ est receptibilis lumi-
nis et ip̄ressiōis. Itē opt̄ie reddidit recepta. Itē habz velo-
cē motū. Nec autē debet habere bonus nūcij⁹. ut scz hū
recipiat dicta. bene referat recepta. et vtrūq̄ velocitē faci-
at. Ita hū cōueniūt angelis. Opt̄ie em̄ recipiūt diuinas
illūinatiōes. Sūt em̄ angeli specula mūda fm̄ dno. Mar.
18. Angeli eoz in cel⁹ .et. Itē opt̄ie reddūt q̄ significatū
est Apo. 1. Significauit de⁹ q̄ oportet fieri cito loquens
per angelū suū suo suo tobāni .et. Itē sunt veloces Esa.
18. Itē angeli veloces .et. Iti aut dicunt̄ sp̄s. q̄ omnis
substantia iustibilis dicit̄ sp̄s. Nā et aer dicit̄ sp̄s. Itēz
sunt ignis in q̄ntū ministri. Ignis autē int̄ omnia elemē-
ta est maxime actiuus et efficac̄ ad agēdū. Nā in ps. de

angelis vbi dicunt̄ ministri eius ibi addit. Et ministros
tuos ignē vrentē. Itē ignis calorē causat p̄ q̄d designat̄
charitas. Can. 8. Tapedes ignis atq̄ s̄māz. Nā de
scribunt in igne et dicunt̄ seraphim Esa. 6. Itē ignis sem-
p̄ mouet̄ sursum. ita āgeli et boni ministri oia q̄ agūt sem-
p̄ referūt in glām dei. sic patz de angelo thobie. 12. Be-
nedicite deū celi .et. Nō dicit̄ b̄ndicite me sed deūz celi.
Non sic de malo āgelo q̄ dicit̄ Mar. 4. Si cadēs adoras
ueris me. S̄z āgel⁹ bon⁹ tanq̄ bon⁹ minister dicit̄ Apo.
vi. Vide ne feceris .deū adora.

Lectio quarta.

Ad filiū aut. Thronus tuus deus in
seculū fecit: virga eq̄tatis virga re-
gni tui. Dilexisti iusticiā et odisti
iniquitatē: p̄pterea vnxit te deus: deus tu-
us oleo exultationis p̄re participib⁹ tuis.
Supra. pbavit ap̄s p̄ auctoritatē angelos eē ministros:
hic. pbat hoc p̄ rōez sumptā ex p̄te ip̄i xpi. Nā intendit
h̄ pbare regis dignitatē xpi. vbi duo facit. P̄rio em̄ cō-
mēdat regis dignitatē ip̄is xpi. Secūdo ei⁹ ad illā di-
gnitatē ondit̄ ydoneitatēz ibi. Prop̄tea vnxit te de⁹ .et.
Circa primū tria facit. P̄rio comēdat xpi regis auctori-
tatē. Secūdo eius regim̄is eq̄tatē ibi. Virga directiōis
et. Tertio regim̄is bonitatē ibi. Dilexisti iusticiā .et. Di-
cit ergo Ad filiū aut dicit Thron⁹ tu⁹ .et. Et sūt v̄ba dei
p̄ris loq̄ntis p̄ linguā p̄p̄he. sicut p̄ calamū scribe. Dicit
ergo De⁹ fili thron⁹ tu⁹ .et. In quo denotat̄ regis ma-
iestas Est em̄ thron⁹ regis sedes. s̄z cathedra magistrat̄:
tribunal autē sedes iudicis. Cōpetit aut thron⁹ xpi fm̄
naturā diuinā in q̄ntūz est de⁹. s̄z fm̄ q̄ ps. Rex oīs terre
de⁹. hō cōuenit sibi ex merito passiōis victorie et resurre-
ctiōis. Apo. 3. Qui vicerit dabo ei sedere meū in thro-
no meo. sicut ego vici et sedi in throno patris mei cū eo.
Dicit thron⁹ est p̄p̄ter. Lu. 1. Et regni ei⁹ nō erit finis.
Dan. 7. Potestas ei⁹ p̄rās et̄na q̄ nō auferet̄ .et. Patz
autē q̄ regnū illd est et̄nū et in q̄ntū sibi dicit̄ ex natura. q̄
est de⁹. ps. Regnū tuū regnū oim̄ scloz .et. Itē in q̄ntū sibi
cōuenit v̄bō et hoc dupliti rōe. Una q̄ regnū illd nō
ordiat̄ ad tp̄alia. s̄z ad et̄na. Jo. 18. Regnū meū nō est de
hoc mūdo. Ad hoc em̄ regnat̄ vt hōies v̄rigat̄ ad vitāz
eternā. Nō aut sic est de regno hoim. v̄n regnū illoz finit̄
tur cū vita p̄nti. Alia rō est. q̄ ecclesia q̄ regnū ei⁹ durat
v̄s ad finē mūdi. et tūc tradet̄ xps regnū deo et p̄ri osu-
mādū et p̄ficiendū. Cōsequēntē comēdat regnū ei⁹ ab eq̄ta-
te cū dicit Virga directiōis .et. Cōueniētē aut d̄scribit
regnū p̄ virgā. Differt em̄ regimē tyrānicū a regie regis
q̄ regimē tyrānicū est ad vtilitatē suā cū granamie sub-
ditoz. regimē aut regis p̄ncipalitē ordinat̄ ad vtilitatē
subditoz. et ideo rex est pat̄ et pastor. Pastor em̄ nō cor-
rigit cū gladiō s̄z cū virgā. ps. Visitabo in virgā iniq̄tas
tes eoz. Itē pastor v̄rit virgā ī directiōe gregis. Mich.
7. Pasce pplm̄ tuū in virgā tua. Virga etiā sustinet̄ s̄māz
mos. ps. Virga tua et bacul⁹ tu⁹ ip̄a me p̄solata sūt. Itē
virga p̄turbat hostes. Numeri. 24. Cōsurget virgā de
isrl̄: et p̄cutiet duces moab. Sed ē virgā eq̄rat̄ Esa. 11.
Arguet in eq̄tate p̄ māueris fr̄e. S̄z sciendū est q̄ ali-
quādo aliq̄s regit in rigore sur̄ sic q̄n fuit ea q̄ iusta sūt
fm̄ se. Cōtingit autē q̄ aliq̄d de se iustus est q̄d h̄ cōpatū
ad aliq̄d inducit detrimētū si fuit. et iso oportz q̄ ius cō-
mune ad hoc applicet. et si hoc fiat tūc ē regimē eq̄rat̄. Re-
gnū veteri testam̄ti erat fm̄ rigorez iusticie. act. 15. Q̄n-
q̄d nec nos nec p̄res n̄ri portare potuim⁹. S̄z regnū xpi
ē regnū eq̄rat̄ et iusticie. q̄ in ip̄o nō ip̄oit nisi suauis ob-
suātia Mar. 11. Jugū em̄ meū suauē est et on⁹ uicū leuē.

in epistolam ad Hebreos II

Consequenter cum dicit. *Dilexisti. et bonitate regem comendat. Quidam enim seruunt equitate non tamen propter amoris iusticie sed magis propter timorem vel gloriam vel metum: et tale regimen non durat. Sed iste seruat equitate propter amoris iusticie. Dicit ergo. Dilexisti iusticiam. et. Quasi dicat. Hoc quod virga est equa et directa: hoc est quod dilexisti iusticiam. Sap. primo. Diligite iusticiam qui iudicatis terram. Non autem est iustus qui non amat iusticiam. Mar. 5. Beati qui esurunt et sitiunt iusticiam et cetera. Sed aliqui quidem diligunt iusticiam sed sunt remissi in correctione iniquitatis. sed Christus odit. et reprobabit iniquitatem. ps. Iniquos odio habuit. Sap. 14. Similiter odio sanctus deo impius et impietas eius. Eccl. 12. Altissimus odio habet peccatores et misericors est penitentibus. Deinde cum dicit. *Propterea vnxit te deo. et cetera. ofidit christi idoneitate ad exequendum et gubernandum ubi dubitatio est de hoc quod dicitur propterea. et cetera. In verbis istis agit de spirituali vnctione quam Christus replet? et spiritu sancto. Nunquid enim id replet? et quod dilexisti iusticiam. Ergo meruit gratiam quod est gratia illud Ro. 11. Si ex operibus ista non est gratia: et hoc est ratio eorum. Sed spiritualiter ad propositum quod Christus in ipsa vnctione fuit plenitudo spiritus sancti. Plenum gratia et veritate. Non ergo meruit. Ratione. hic est cauendus error origenis. Voluit enim quod omnes spirituales creature etiam anima christi a principio create fuerunt et finem quod plus vel minus adhiberent deo vel diuenterunt ab ipso pro libertate arbitrii sui facta est distinctio inter angelos et creaturas alias. Non dicitur in patriarchon quod anima christi quod vehementer adhibet deo diligendo iusticiam propterea meruit hoc. Sed hoc est hereticum dicere quod scilicet quod anima vel etiam anima christi creata fuerit ante corpus. quod etiam ipse rationem in christo habet quod in primo instanti simul creata fuit anima et formatum corpus et totum est assumptum a filio dei. Quid ergo dicitur propterea. Una glo. videt sentire cum origine. Sed si volumus eam saluare dicemus quod in scriptura dicitur aliquid fieri quod innotescat sicut cum dicitur psalm. 2. Facit et obediens. et cetera. Propter quod et deo exaltauit illum et dedit illi nomen et cetera. Nunquid Christus merito passionis meruit et deo? Absit. Hic enim est error forini. Dicitur ergo quod Christus est deus excedit omne meritum sed pro passione meruit quod manifestet vbius est deus: et quod deo dederat illi tale nomen et cetera. Ita hoc quod dicitur hic. Propterea vnxit te deus et cetera. ut sit sensus. Et hoc quod tu dilexisti iusticiam: meruisti quod hoc innotescat. Vel aliter et melius ita quod ly. propterea non dicitur causa meritoria sed finalis. Quasi dicat. Ad hoc quod illa haberes scilicet thronum perpetuum virga directionis et cetera. dicta sunt: propterea vnxit te deus oleo scilicet scificationis quod dominus mandauit fieri. Exo. 30. quo vngebatur vasa et sacerdotes. Leuit. 8. et 9. Et reges et patres de dauid. 1. Reg. 16. et salomone. tertius Re. 1. Item propterea vnxit te deo de heliseo. tertius Re. 19. Sed quare sic bar ista scificatione per vnctionem. Ratione est finalis. Moyses enim orientales pro celebritate vngebant ne consumerent: eo quod sunt in regione multum calida. Pauperes etiam vngebantur ad festiuitatem. 4. Reg. 4. Non habeo ancilla tua nisi parum olei qua vngetur. In scriptura autem diuina traduntur nobis propter modum quo homines solent vti. Quia ergo tunc vngebantur homines vel propter celebritate festi vel celebritate personae. id est ad ostendendum excellentiam christi dicitur eum vnctum oleo exultationis. Ipse enim est rex. Esa. 32. Ecce iusticia regnabit rex. Et. 33. Dominus enim iudex noster. Dominus legifer noster. dominus rex noster ipse venit et saluabit nos. Est etiam sacerdos. ps. Tu es sacerdos in eternum secundum ordinem melchisedech. Fuit etiam propheta. Deutero. 18. Propheeta de genere tuo et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus. Et conuenit sibi vncti oleo sanctificationis et exultationis. Ab ipso autem sunt sacra que sunt vasa gratie. Esa. 2. Suspendam super eum omnem gloriam domus patris eius: vasorum diuersa genera et cetera. Conuenit etiam ista vnctio christi. Sunt enim reges et sacerdotes**

1. Pet. 2. Vos estis genus electum regale sacerdotium. Apo. 5. Fecisti nos deo nostro regnum et sacerdotes. Item habet spiritum sanctum qui est prophetie spiritus. Jo. 1. 2. Et sumus de spiritu meo super omnem carnem et cetera. et id omnes vncti sunt inuisibili vnctione. 2. Cor. 1. Qui autem confirmat nos vobiscum in christo et qui vnxit nos et qui signauit nos. 1. Jo. 2. Vos vnctionem habetis a sancto et nostis omnia. Sed quod comparatio est inter christum vnctum et christianos vnctos? Ista scilicet quod ipse habet eam principaliter et primo: nos autem et alii ab ipso effusa sunt. Sicut vnguentum in capite et cetera. Et id dicit. Propter partibus tuis. Jo. primo. De plenitudine eius omnes accepimus. In alii dicunt sancti. ipse vero sanctus sanctorum. Ipse enim est radix omnis scitatis. Dicit autem oleo leticie vel exultationis: quod ex ista vnctione procedit spiritualis leticia. Ro. 14. Non est regnum dei esca et potus sed iusticia et pax et gaudium in spiritu sancto. Gal. 5. Fructus autem spiritus est caritas pax et gaudium. ps. Et exultaret faciem in oleo. Esa. 61. Oleum gaudij pro luctu et cetera. Illud autem quod bis dicitur. deus deus. dupliciter exponit. Uno modo quod repetat notitiam casus: ut sit sensus. Anxit te deo pro seipsum deum: nos autem per te mediator dei et hominum hominem christum. 2. Pet. 1. Per quem magna et preciosa nobis promissa donauit. Alio modo quia secundum Augustinum in glo. alterum est notariui casus alterum vocatiui ut sit sensus. Christus ipse qui es deo? filius: deus pater vnxit te et cetera. et quod sic exponi magis patet in greco. Sed cum Christus non sit vnctus? secundum quod deo? quod sic non conuenit sibi recipere spiritum sanctum sed magis alijs dare. Secunda expositio non videtur esse vera. Respondet dicendum est quod idem persona et deo? et homo tunc vnctus est in quantum homo. Et cum dicitur deo? et vnctus est deus et homo et vnus cum ipso in persona.

Lectio quinta.

Et tu in principio domine terram fundasti: et opera manuum tuarum sunt celi. Ipsi peribunt: tu autem permanebis et omnes vt vestimenta veterascent. Et velut amictum mutabis eos et mutabuntur: tu autem idem ipse es et anni tui non deficient.

Supra promiserat apostolus quatuor in quibus Christus excellit angelos et probauit duo illos scilicet et quod excedit eos quod est filius et quod est heres: nunc probat tertium scilicet quod excedit eos in virtute operationis quod pro eum pater fecit et secula. Hoc autem probat apostolus ex auctoritate eiusdem prophete: et circa hoc duo facit. Primo ostendit virtutem operationis in quantum est creator. Secundo quantum ad differentiam creatoris ad creaturam ibi. Ipsi peribunt et cetera. Circa primum duo facit: quod primo ponit creationem terre. Secundo celorum ibi. Et opera manuum et cetera. Sciendum est autem circa primum quod hoc potest dupliciter legi. Uno modo ut sit sermo directus ad patrem ut sit sensus. Tu domine scilicet deus pater fundasti terram in principio. id est in filio qui est principium. Jo. 8. Ego principium qui et loquor vobis. Et hoc tamen valet ac si dixisset. Tu fundasti terram pro filium patris. Omnia in sapia fecisti. Filius autem est sapia genita: ut supra dixit eum splendorem glorie. Et hoc quod dicitur hic respondet huic quod supra dixit: per quem fecit et secula. Alio modo quod sit sermo directus ad filium sic. Et tu domine scilicet filius fundasti terram in principio scilicet temporis vel in principio scilicet productionis rerum ut excludat opinionem dicentium corporalia non fuisse creata cum spiritualibus sed post. Beneficentia primo. In principio creauit deus celum et terram. Sciendum est autem quod tripliciter potest distingui terra a

Explanatio sancti Thome

zelo. **U**no modo et ad istam quod per terram intelligatur elementum terre. **P**er celum autem superiora corpora: ut sicut moyses non facit mentionem de aere quod est cum aqua: ita hic intelligit per celum ipsum celum et alia duo elementa scilicet aerem et ignem que magis accedunt ad naturam celi quod patet ex loco ipsorum. **S**ic etiam accipit moyses **Gen.** primo. **E**t dicit fundasti: quia sicut fundamentum quod est prima pars edificij est in ymo: ita terra inter omnia elementa tenet locum ymi. **Eccl.** 48. **M**anus mea fundavit terram. **ps.** **A**ridam fundaverunt manus eius. **N**on autem dicit fecisti celos sed opera manuum tuarum sunt celi: quia illud quod aliquis facit manibus magis diligenter videtur facere. **E**t ideo sic loquitur ad designandum nobilitatem et pulchritudinem ipsorum. **Eccl.** 48. **D**extera mea mens est celos. **A**lter vero quod per terram intelligat totam naturam corporalem. **E**t sic terram fundasti. quia materia est locus et fundamentum formarum: per celos autem spirituales substantias. **ps.** **L**audate eum celi celorum. **E**t hi sunt opera manuum eius quia fecit eos ad imaginem et similitudinem suam. **E**t per terram imperfecti in ecclesia qui sunt fundamentum aliorum quia nisi esset activa in ecclesia ceterum plurius non subsisteret. **P**er celos ceterum plurius in ecclesia in principio. i. per filium **Eccl.** 51. **P**osui verba mea in ore tuo ut fundes terram. i. imperfectos et plantes celos. i. perfectos. **C**onsequenter cum dicit. **I**psi peribunt etc. ostendit utriusque inter creatorem et creaturam: hoc quantum ad duo que sunt propria creatorum: primum est eternitas: secundum est immutabilitas: de qua ibi. **E**t omnes ut vestimentum veterascunt etc. **A**lterum duo facit: quod primo ponit terminationem creature. **S**ecundo interminationem dei ibi. **T**u autem permanebis. **D**icit ergo primo. **I**psi scilicet celi peribunt. **S**ed contra **Eccl.** primo. **T**erra in eternum stat: ergo videtur quod multiplex celi. **R**espondeo dicendum quod secundum Augustinum et philosophum in qualibet mutatione est generatio et corruptio. **U**nde quicquid mutatur perit in statu in quo erat. **E**rgo quod dicitur quod celi peribunt non intelligit quantum ad substantiam: de qua **Job.** 37. **Q**ui solidissimi quasi ere fixi sunt sed quantum ad statum quem nunc habent. **A**postolus 21. **V**idi celum novum et terram novam. **1. Cor.** 7. **P**reterit figura mundi huius. **S**ed quomodo mutabunt statum. **D**iversimode quod celi superiores moventur sed non alterantur inferiores vero scilicet ignis et aer et moventur et alterantur et corrupti sunt subiecti. **S**ic ergo status omnium celorum est mutabilis sed tunc motus cessabit in superioribus: et corruptio in inferioribus quod aer igne conflagrationis purgabitur. **2. Pe.** 3. **C**eli qui nunc sunt et terra eodem verbo repositi igne reservati in die iudicii etc. **O**mnes ergo peribunt a statu in quo nunc sunt: et sic quodammodo peribunt: sed tu domine permanebis. **ps.** **T**u autem domine in eternum permanebis. **U**nde cum dicit. **E**t omnes etc. ostendit differentiam dei ad creaturam quantum ad immutabilitatem. et circa hoc duo facit. **P**rimo enim ponit mutabilitatem creature. **S**ecundo immutabilitatem dei ibi. **T**u autem idem etc. **E**t adhuc circa primum duo facit: quod primo describit rationem mutabilitatis creature. **S**ecundo subdit illam immutabilitatem dei. **E**t velut amictum etc. **C**irca primum autem sciendum est quod vetus et novum consequuntur tempus. **U**nde veterascere non potest nisi quod aliquo tempore mensuratur tempore. **M**otus autem celorum mensuratur tempore sed ipsum mobile mensuratur ipso nunc tempore ergo in celo possunt inveniri novitas et vetustas. **U**nde non veterascunt celi quasi substantia eorum minuat vel corruptur in aliquo sed tantum quantum ad durationem temporis quo amplius non mensurabuntur. **E**t ideo dicit. **S**icut vestimentum etc. quia causa mutationis celorum non erit propter defectum virtutis ipsorum que in aliquo

minuatur quia si motus ipsorum cessaret propter defectum virtutis iam cessatio haberet causam naturalem et posset deprehendi ratione naturali cuius contrarium dicitur **2. Par.** 24. **D**e die autem et hora illa nemo scit etc. ergo erit propter necessitatem finis quia omnes creature corporales ordinantur ad spirituales et totus motus deferens generationi et corruptioni ordinatur ad generationem hominis. **C**essante ergo generatione hominis quod est quando completus erit numerus electorum et predestinatorum cessabit motus ille. **E**t ideo dicitur vestimentum quod sumit ad usum et cessante usu deponit sicut homo calidum vestimentum deponit veniente estate. **S**ic ergo status mundi qui nunc est commendatur isti fini cum completus fuerit numerus electorum iam amplius non erit accommodatus nec necessarius et ideo sicut vestimentum deponitur. **Luce.** 21. **C**elum et terra transibunt etc. **C**onsequenter ponit ipsam mutabilitatem cum dicit. **E**t velut amictum mutabis eos scilicet celos. **E**t bene dicit. **M**utabis tu deus quod non propria virtute nec per se sed virtute dei mutabuntur a motu sicut amictum quod ad usum sumit et post usum deponit secundum congruentiam temporis et finis. **E**t dicit amictum quod per amictum gloria hominis et manifestatur et regit. **I**ta etiam deus per creaturas et occultat nobis et manifestat. **Ro.** 1. **I**nvivibilia dei per ea que facta sunt intellecta conspiciunt. **Sap.** 13. **A** magnitudine enim speciei et creature cognoscibilis poterit horum creator videri etc. **E**t dicit mutabuntur quod in perpetuum mutati permanebunt. **I**te quantum ad celos spirituales qui pereunt a vita presenti per mortem corporis. **2. Reg.** 14. **O**mnes morimur et quasi si aque dilabimur in terram quod non revertentur etc. **Eccl.** 57. **I**ustus periret et nemo est etc. **I**te veterascunt: quia ut dicitur infra. 8. quod antiqua et senescit prope interitum est. **E**t mutabis eos scilicet secundum corpora quando corporale hoc induet in corruptionem. **1. Cor.** 15. **E**t mutabunt secundum metam quam a visione enigmatica assumunt ad speciem visionis. **Job.** 4. **A**unctis diebus quibus nunc milito expecto donec veniat inmutatio mea etc. **U**nde deinde subiungit immutabilitatem dei cum dicit. **T**u autem idem ipse es etc. **U**bi duo facit. **P**rimo enim ponit hoc secundo ostendit hoc per signum ibi. **E**t anni tui etc. **D**icit ergo. **I**psi peribunt tu autem idem ipse es etc. hoc contra arianos. **I**dem ipse es. i. idem presertim et nunquam mutaris. **Malac.** 3. **E**go deus etc. **1. Mut.** **I**ac. 1. **A**ppud quem non est transmutatio etc. **E**t signum huius est anni non deficiet. **A**nni enim dei dicuntur duratio eius sicut anni hominis duratio hominis qui deficiit et finis presertim quod sit temporalis vna presertim succedit alteri: et vna adveniente deficiit altera. **D**eficiit etiam secundum totum quod ex toto definit esse. **I**n duratio vero dei neutrum horum est quod non deficiit secundum totum quod est sempiternus. **T**u autem altissimus in eternum dominus. **I**te nec secundum presertim quod eternitas est tota simul et quod statas. **Job.** 36. **N**umerus annorum eius inestimabilis etc. **S**ed cum sit vna et immutabilis quare anni vocantur. **R**espondeo huius est quod intellectus noster accipit cognoscere intelligibilia per sensibilia quod omnia nostra cognitio incipit a sensu. **U**nde et deus qui est omnino simplex describitur sub similitudine corporalius **Eccl.** 6. **V**idi omnium sedentem etc. **I**ta etiam duratio eius a nobis describitur per aliqua nobis nota cum tamen sit univocis et simplex. **U**bi aliqui dicuntur annus aliquando dies et mensis. quod omnes differentias temporis includit

Lectio sexta.

Ad quem autem angelorum dixit aliquando: sede a dextris meis: quousque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? **N**one omnes sunt administratorum spiritus in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis.

in epistolam ad Hebreos II

Supra probavit apls tria de xpo in quib⁹ excedit angelos: hic pbat quartu^m qd pmisserat de ipso scz q^d sedet ad dexteram maiestatis qd pmet ad dignitatem ei⁹. Et circa hoc facit duo. Primo em inducit auctoritate dauid. Secundo ostendit angelos ab hac dignitate deficere. ibi. Nonne oēs sunt etc. Circa primū duo facit. qz primo describit dignitatem xpi. Secundo ostendit per signū ibi. Duo adusqz ponā etc. Dicit ergo. Ad quē autē angelorum dicitur aliquid deus. Quasi dicat. Non inuenit q^d hoc de⁹ dixerit angelo sed dixit christo. Et ipse ē xps. Mat. 22. inducit hoc de se dictū. Hoc autē qd dicit. Sede a dextris meis. potest referri ad diuinā naturā in qua xps equalis ē patri q^d habet a iudiciā et regiā patrem equalē patri Jo. 16. Dia que habet pater mea sunt. Ipe vero pat^{er} ab eterno dicitur: qz dicendo filiū generauit et generādo e dedit ei equalitatem patris. Potest etiam referri quantum ad humanam naturam fm quā sedet in bonis potiorib⁹ patris. Tunc autē pater dicitur qm hūane nature verbū suū vniuit. Hoc autē magis supra expositū est vbi dixerat. Sedet ad dexterā. Et consequenter cum dicit. Quoadusqz etc. ostendit p signū dignitatē xpi vbi occurrit duplex dubitatio. Una quia ab eterno omnia sunt subiecta filio. Prē qz in resurrectione xps dicit. Data ē mihi oīs potās. Quid ergo expectat subijciendum scabellō suo? Et sciendū est q^d aliquid potest ē in potestate alicuius dupliciter. Uno modo quantum ad auctoritatem: et sic omnia ab eterno quantum ad pōrdinationē sciendū et in tpe quo fuerunt: subiecta sunt filio dei in quantum deus: sed a principio conceptionis in quantum homo. Alio modo quantum ad exercitium potestatis: et sic nō sunt ei oīa subiecta sed tm in fine mundi quia nondū exercebat potestatem in omnia: subijciendo sibi oīa. Phil. 3. Secundū opationē qua possit etiam subijcere sibi oīa. Sed quid est q^d dicit scabellū? Potest dici q^d per hoc nihil aliud intelligit q^d plena et perfecta subiectio. Illud em dicit perfecte subiectū alicui qd ipse potest cōcūcare pedib⁹. Aliter etiā et faciendo vim in verbo: qz sicut de⁹ est caput xpi: vt pz dicit. Cor. 11. Caput xpi deus. Ita pedes xpi humanitas eius. ps. Adorabimus in loco vbi steterūt pedes ei⁹. Ponā ergo scabellū id ē nō solum subiectiā inimicos tuos tue diuinitati sed etiam humanitati tue. In hoc autē errauit origenes. Ipe em voluit et intellexit vnu modū tm subiectionis. Sicut em nihil aliud est subiecti luci q^d illuminari: ita cū xps sit veritas iusticia et bonitas et quicquid tale potest dici nihil ē aliud subijci saluatori q^d saluari. Et ideo voluit q^d i fine omnia etiā demones saluarent quia aliter nō subijcerentur oīa xpo. Sed hoc ē contra illud qd dicit. Mat. 25. Ite maledicti in ignē eternū. Unde sciendū est q^d duplex est modus subiectionis. Agnus p voluntatē subditorum: sicut boni ministri subijciunt domino suo: puta regi et sic soli boni subijciunt xpo. Alius per voluntatem dñi: et sic ē quedam violentia ex parte subditorum. Et sic mali subijciuntur xpo: nō q^d velint dominū eū s: sed quia xps facit et de ipsis voluntatem suam puniendo eos qui noluerūt hic facere voluntatem suā. Et hoc pprie designat p scabellū: quia qd calcāt cōprimūt. Esa. 66. Celum mihi sedes ē id est celestes et boni: sed terra id est terreni et mali scabellū pedū tuorū. Alia dubitatio est de hoc q^d dicit: quoadusqz etc. quia si sedebit quoadusqz ponat: ergo cū posuerit nō sedebit. Respondeo q^d donec et quoadusqz quāqz ponunt finire. quādo scz designant terminū eius cui coniungitur: sicut cum dico: Sede hic donec veniam. Alii quando autem tenentur infinite quando scz non ponitur terminus: vt cum dicitur. Iste non penituit donec dixerit: quia nec post mortem penituit. Sicut enim dicit Hieronymus illud oportet designari de quo potest esse dubiū

Illud autem quod nō est dubium relinquit intelligenti. Dubium autem est vtrum in vita sua peniteat: sed q^d nō post mortem suam nulli est dubium. Sic et in proposito cum enim non multi impugnent et blasphement christus videtur dubium vtrum modo sedeat: sed non est dubium vtrum sedeat quando omnia subiecta erunt ei: et ideo nō exprimitur illud. Consequenter ostendit q^d dignitas hec angelis non conuenit cum dicit. Nonne omnes etc. Ubi tria facit: quia primo ostendit ipsorum officiū. Secundo executionem officij ibi. In ministeriū etc. Tertio fructū executionis ibi. Et hereditatē etc. Dicit ergo. Nonne omnes etc. ps. 2. Ministri eius qui faciunt voluntatem eius. Sed contra Dauid. 7. Milia milium ministrabant ei etc. Ubi dicit Grego. Aliqui ministrant alij sunt qui assistunt. Non ergo omnes ministrant. Respondeo dicendum est q^d sicut videmus in artificibus q^d duplex est generatio artificum. Quidam enim sunt quasi manu exequentes vt manu artifices. Alij autem non exequentur nec operantur manu sed sunt artifices disponentes et quasi precipientes quid agendum sit: ita et in angelis est: quia quidam sunt quasi exequentes. quidam vero quasi preceptores precipientes ea que agenda sunt. Accipiendo ergo largo modo admistrationes tam p exequentibus q^d etiam p imperantibus: sic oēs sunt administratores vt administratores. Sed si dicantur administratorij qui exequent. alij autē qui immediate accipiunt a deo assistentes. sic quidam ministrant: quidam assistunt et tradunt aliis. Sed contra hoc est quia hic tangit executio officij cum dicit. In ministerium missi etc. ergo videt per hoc q^d omnes exequantur. ps. Immittit angelus domini in circuitu etc. et Esa. 6. Volauit ad me vnus de seraphin qui sūt de supremo ordine. Ergo si illi mittunt: multo fortius alij. Sed contra hoc est dionysius qui dicit q^d accepit ab apostolo q^d soli inferiores mittunt et nō superiores. Respondeo quidam dicunt q^d superiores mittunt et exeunt aliquādo alijs quibus causis subortis ad exteriora: sed videt mihi q^d superiores quattuor scz seraphin. cherubin. throni et dominationes nunq^m mittunt sed inferiores mittunt qd pater ex eorū nominibus Virtutes enim mittunt ad mirabilia facienda. Potestates ad arcendum potestates aereas. Principatus ad gubernandū cōmunitatē vel regnum: et sic de alijs. Dominationes autē dicunt quia ordināt omnia hec inferiora. Alii autem tres ordines accipiunt nomina ex opatione quam im mediate exercent circa deum: et illa dispensant in alios. Ergo dicit missi. Dicendum est duplex est missio. Una que motum localem imporat. et sic mittunt solum inferiores. Alia est missio que fit per applicationem et directionem noui effectus in creatura. et sic mittunt filius et spiritus sanctus. et hoc modo mittunt superiores quia virtus eorū immittit in inferiores immittenda alijs. Et qd dicit volauit etc. Dicendum q^d inferiores videntur nominibus illorum quorū virtute et auctoritate agunt et eis attribuunt operationes suas. Et quia ille officium suum exequebat in virtute seraphin: ideo vocatus est nomine seraphin nō q^d esset natura seraphin. Deinde subiungit fructum officij cum dicit. Et hereditatē etc. Et licet omnes sint vocati nō tamē oēs capiunt hereditatē. Qui ergo capiunt illi precipiunt fructū missiois. Iere. 51. Curauim⁹ babilonē et nō ē sanata.

Capitulum secundum.

Propterea abundantius oportet obseruare nos ea que audiui⁹

Explanatio sancti Thome

ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo: factus est firmus et omnis preuaricatio et inobediencia accepit iustam mercedis retributionem quomodo nos effugiemus si tantam neglexerim salutem? Que cum initium accepisset enarrandi per dominum ab eis qui audierunt in nos confirmata est conditio testante deo signis et portentis et varijs virtutibus et spiritus sancti distributionibus firmam voluntatem.

Supra ostendit apostolus multipliciter eminentiam christi ad angelos: hic ex hoc concludit quod magis obediendum est doctrinae christi scilicet nouo testamento quam veteri testamento. Et circa hoc tria facit. Primo enim ponit conclusionem intentam. Secundo inducit rationem ad conclusionem intentam. Tertio confirmat premissam rationem. Primum in principio. secundum ibi. Si enim qui per angelos etc. Tertium ibi. Non enim angelis etc. Circa primum sciendum est quod Exo. 23. Datis preceptis legis et iudicijs subiungit. Ecce ego mitto angelum meum etc. Et sequitur. Observa igitur et audi etc. Si igitur mandata tua angeli per que lex data est seruaretur: introitus diceretur ad patriam. Unde 2. ad Cor. 19. dicitur. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Oportet ergo seruare mandata illa legis: oportet magis obedire mandatis eius qui maior est angelis per quos lex data est. Et hoc est quod dicitur. Propterea obseruare oportet ea que audiuimus. Ab die primo Audisti audiuimus a domino. Abac. 3. Domine audiui auditum tuum et timui. Oportet ergo obseruare abundantius quod scilicet a maiore dicta sunt. ps. Ideo dilexi testimonia tua etc. Et hoc propterea id est propter imminens periculum. ne scilicet superfluamus. Aliquis enim fluit per penas corporales. sed effluit per culpam sed superfluit corporaliter per damnationem eternam. Consequenter inducit rationem ad hoc que continet vna conditionalem continentem comparationem noui et veteris testamenti. In antecedenti ponit conditionem veteris testamenti. In antecedenti ponit conditionem noui testamenti. Circa veteris autem tria ponit scilicet legis auctoritatem. Secundo firmitatem veritatis ibi. Qui factus est firmus. Tertio necessitatem obseruandi ibi. Et ois preuaricatio etc. Primo ponit auctoritatem: quia non humana ratione data est lex sed per angelos. Gal. 3. Ordinata per angelos etc. Act. 7. Hic moyses qui fuit in ecclia in solitudine cum angelo qui loquebatur ei in monte syna etc. Rec hoc est mirum quia ut probat dionysius reuelationes diuinarum illuminationum ad nos pueniunt medijs angelis. Firmitatem veritatis ostendit cum dicit. Qui factus est etc. quia totum impletur quod ibi mandatum est. Mat. 5. Iota vnum aut vnus apex non preteribit a lege donec oia fiant. etc. Necessitatem ostendit qua puniunt preuaricantes. Unde dicit. Et omnis preuaricatio etc. Ubi ponit vnus quod respondet duplici culpe scilicet peccato omissionis et transgressionis. Primum respondet preceptis affirmatiuis: alio negatiuis. Primum notatur nomine inobediencie. Si nunc quid inobediencia est peccatum generale? Et videtur quod sic. per hoc quod dicitur hic. Ad quod dicendum est quod peccatum dicitur esse speciale ex intentione specialis finis. Unde quoniam aliquis non seruat preceptum hac intentione ut contemnat preceptum: sic est speciale peccatum: sed quando ex aliqua causa puta quando ex concupiscentia tunc est conditio consequens peccatum non tamen speciale peccatum. Aliud autem vocat preuaricatio. ps. Preuaricantes reputaui etc. Item aliud

ponit ex parte pene cum dicit. Quia accepit iustam mercedis retributionem. Reformatio enim respicit quantitatem culpe: ut qui magis peccauit magis puniatur. Merces vero respicit qualitatem ut qui igne libidinis peccauerit igne crucietur. Accipiet ergo mercedem bonam pro bonis et malam pro malis. Et sic merces accipitur in bonis et in malis in quantum importat iusticiam distribuendi. Iustum dicitur propter equalitatem pene vel scilicet finem mensuram peccati sit plagarum modus. De penis autem habetur. Leuit. 26. et Deuteronomio. 28. Glo. dicit Iustam. ne putetur perire iusticia propter misericordiam. Consequenter cum dicit. Quomodo nos effugiemus? etc. ponit consequens sue conditionalis in quo describit conditionem noui testamenti ubi tria facit. Primo enim ostendit necessitatem obseruandi. Secundo originem noui testamenti. Tertio firmitatem veritatis ipsi. Secundum ibi. Que cum initium accepisset etc. Tertium ibi. Constat deo etc. Dicit ergo. Si sermo factus per angelos putat preuaricatores et inobedientes quomodo nos effugiemus? etc. In quo denotat periculum quod imminet non obseruantibus. Supra autem veteris testamentum vocauit salutem. Qui? etc. quia sermo ordinatus ad cognitionem tunc: hoc enim facit veteris testamentum quod per ipsum est cognitio peccati. Ro. 3. Per legem cognitio peccati. ps. Non fecit taliter omni nationi. Et alibi. Non in iudea de? etc. Non tamen conferbat gratiam sed in nouo testamento conferretur gratia. Jo. 1. Gra et veritas per Iesum christum facta est. Et. 6. Dicit ad quem Iesum? verba vite eterne habeo. ps. Ignitum eloquium tuum vehementer. Et dicit tanta. id est valde magna. Et certe valde magna est si consideres a quibus periculum liberat quia non solum liberat a periculo mortis corporalis sed etiam spiritualis. Mat. primo. Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Item magna est: quia est vniuersalis: id est non vnus populus tamen nec ab vno periculo sed est omnium dominum et ab hostibus omnibus. i. Ch. 4. Qui est saluator omnium maxime autem fidelium. Luc. primo. Sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati etc. Item magna est quod eterna. Mat. 45. Saluator etc. israel in domino salute sempiterna. Et ideo non est negligenda sed debemus esse solliciti ad obtinendum eam. Iud. 18. Vidimus terram valde opulentam et vberem. Et sequitur. Nolite negligere nolite cessare etc. Et vere non debemus negligere quod si negligentes fuerimus puniemur non tamen perdendo bonum: sed etiam incurremus malum scilicet eterne damnationis quod effugere non poterimus. Mat. 3. Quis demonstrabit vobis fugere a ventura ira. Job. 11. Effugium peribit ab eis etc. ps. Quo ibo a spiritu tuo et quo a facie tua fugiam. Originem doctrine noui testamenti ostendit cum dicit. Que cum initium accepisset etc. Ubi ponit duplicem eius originem. Prima fuit non per angelos sed per ipsam christum: supra primo. Locutus est nobis in filio. Jo. 1. Anigenitus qui est in sinu patris ipse enarrauit. Et ideo dicit. Que cum accepisset initium enarrandi per dominum etc. quod habet duplex initium. Vnum simpliciter et illud est ab eterno: et hoc est per ipsum verbum Ephe. 1. Legit nos in ipso ante mundum constitutionem. Aliud est initium enarrationis: et istud fuit in ipse per verbum incarnatum. Secunda origo fuit per apostolos qui audierunt a christo. Unde dicit. Ab eis qui audierunt. i. per ipse predicatorem prime Jo. 1. Ad fuit ab initio quod vidimus et audiuimus etc. Luc. 1. Sicut narrauerunt nobis quod ab initio ipsi viderunt. Firmitatem eius ponit quod maior est quam firmitas veteris testamenti: quod ostendit ex testimonio dei qui mentiri non potest. Unde dicit. Deo testante etc. Sciendum est autem quod testimonium est per loquelam: loquela est signum sensibile. Deus autem duplici signo sensibili contestatus est. scilicet mira culis et donis spiritualibus. Quamvis ad primum dicitur quod confirmata est contestante deo signis quod ad minoram miracula ut sanatio claudi vel febris. De primo Act. 3. et 14. De secundo autem Act. vlti

in epistolam ad Hebræos II

mo. Portentis quātū ad maiora sicut suscitatio mortui
Actus. 9. **A**habita surge &c. Dicitur autē portentum
quasi portio vel procul tentum qd scz aliquid in longin-
quā demonstrat. 7. Paralip. 32. In legatione principū
babilonis qui missi fuerant ad eum vt interrogarent de
portento q scz fuerat sol retrogressus &c. Precipuu3 ve-
ro portentum est q deus factus est homo. Esa. 8. Ego &
pueri mei quos mihi dedit deus in portentis q scz ego
sum homo & q pueri mei hoc crederent. Mirum enī fu-
it q cor humanū hoc potuit credere. Dicit vero. Varijs
virtutibus vt signa & portenta referantur ad ea que exce-
dunt virtutem nature vt signum dicatur qd est pter z su-
pra naturam: non tamē contra. Sed portentum est qd ē
contra naturā vt partus virginis: suscitatio mortui. S3
virtus referat ad ea que sunt fm naturam licet non eo-
dem modo sicut sanatio febris qd vitis possunt medici li-
cet non statim. Vel virtutes referantur ad virtutes mē-
tis quas dominus suis p̄dicatoib3 dedit scz fides: spes:
& charitas. Sed quantū ad secundū scz quantū ad dona
dicit. Et spiritus sancti distributionib3. Sed cōtra vt di-
citur Sap. 7. Spiritus sanctus vnus ē. Quomodo ergo
distribuitur? Dicendū ē q nō distribuitur fm essentiam
sed in quantū dona eius distribuūt. p̄me Cor. 12. Diuis-
siones gr̄arum sunt idē autē spiritus. Om̄s autē gratie
attribuūt spiritui sancto: quia datur ex amore. Amor
vero appropriatur spiritui sancto. Grego. Certe spiritus
sanctus amor est. Vel distributionibus. i. p̄ distributio-
nes que sunt a spiritu sancto: qz alij datur sermo sapie-
alijs sermo scientie: alij opatio miraculoz: alij prophetia:
& sic de alijs. Et hoc totū non p̄ meritū nec ex necessitas
te nature sed per ipsius voluntatē. Job. 3. Spiritus vbi
vult spirat &c. Dat. ultimo. Dño cooperante & sermo-
nem confirmante sequentibus signis.

• Lectio secunda.

Quoniam enim angelis subiecit de orbē ter-
re futurū: de quo loquimur. Testa-
tus est autem in quodam loco quis
dicens: Quid est homo q memor es eius:
aut filius hominis: quoniam visitas eum.
Adiuuisti eum paulominus ab angelis glo-
ria & honore coronasti eum: & constituisti eū
sup opa manū tuarum. Omnia subiecasti
sub pedibus eius. In eo enim q oīa ei sub-
iecit nihil dimisit nō subiectū ei. Nūc autē
nec vū videm3 omnia subiecta ei.

Supra fecit apostolus quandā comparationem ostēdēs
esse maiorem necessitatem obseruandi precepta xpi q̄ le-
gis date per angelos: hic confirmat p̄nam vbi duo facit.
Primo enim confirmat dictam p̄sententia ostēdēs ma-
iorem esse potestatem xpi q̄ angelorum. Secundo pro-
bat idem per auctoritatem ibi. Testatus est autē quidā.
&c. Dicit ergo. Ita dixi q̄ maiora supplicia sustinebunt
q̄ qui faciunt contra mandata angelorum: quia ipse chri-
stus dominus est & magis punitur qui peccat cōtra do-
minū q̄ qui peccat cōtra seruos. Et q̄ christus sit domi-
nus ostendit quia nō subiecit deus orbem terre futurum
subiectum xpo angelis. Et duo dicit. Primo quia orbis
non est subiectus angelis. Secundo ostendit de quo or-
be intendit ibi. De quo loquimur. Orbis enī nō ē subie-
ctus angelis. Job. 34. Quem constituit alium sup ter-
ram aut quē posuit sup orbē quem fabricatus ē. Sed cō-
tra Dan. 10. dicitur. Angelus princeps regni grecorū

& persarū. Et deutero. 32. Constituit fines populorū ter-
ra numerū filiorū dei fm aliam litteram. Et dicendum
est q non est eis subiectus vice dominij sed vice cuiusdā
ministerij. Tota enim creatura corporalis ministratur
per angelos. ps. Ministri eius qui faciunt &c. supra. 1.
Omnes administratoz dicuntur. Vel non enī subiecit
orbem terre angelis: orbē dico futurum scz mundū istū
qui dicit futurus qz in scriptura qñq3 dicitur futurū non
respectu nostri sed respectu eius cui cōparatur: sicut idē
apostolus dicit Ro. 5. de adā respectu xpi qui ē forma fu-
turi: xps enī nō ē futurus respectu sui sed respectu ade.
Sic hic orbis futurus dicit nō respectu nostri sed respec-
tu xpi qui ē ab eterno sed orbis in tempore. Et qz mani-
chet dicunt orbem subiectū malo deo nō autē bono. ideo
subdit. De quo loquimur quia scz nō de alio sed de isto.
Vel quia supra primo dixerat. Ipsi peribit scz celi & mu-
tabunt: qd sicut ibi dicitur fuit intelligit quo ad statum
non quo ad substantiā: ita q duplex ē stat3 mundi. An-
qui nunc ē p̄sens. & c. Pet. 3. Celi qui nunc sunt & terra
eodē verbo repositi sunt reservati igni &c. Et alius ē fu-
turus. In orbe autem fm ista qui nunc ē nō omnia sunt
ei subiecta vt supra dicitur: & hoc per executionem poten-
te licet subiecta sint per auctoritatē sed nūc in illo statu
futuro erit ei orbis subiectus. Et ideo subdit. De quo lo-
quimur. Consequenter probat p̄ auctoritatē cū dicit.
Testatus est autē quidā &c. Vbi tria facit. Primo enī cō-
mendat auctoritatē testimonij inducendi. Secundo indu-
cit testimoniū ibi. Quid ē hō q memor es eius &c. Ter-
tio explicat sensum testimonij. In eo enī q̄ ei omnia &c.
Circa testimoniū vero ponit p̄tō q̄ verba veteris testas-
menti sunt quedā testimonia xpi. Jo. 5. Scrutamini scri-
pturas &c. Et paulopost. Et ille sunt q̄ testimoniū perhib-
ent de me. Et ideo dicit. Testatus est autem. Secundo qz
apud iudeos erant quedā scripture minus note & qdam
magis note: 2 id maioris dignitatis sunt scripture psal-
mōz quib3 ipi vtebant in oibus sacrificijs suis. Et ideo
dicit. In quodā loco noto. scz & manifesto. Tertio ponit
auctoritatē dicentis scz dauid qui scz fuit maxime aucto-
ritatis. 2. Reg. 23. Dixit vir cui constitutū ē de xpo dei
iacob egregius psaltes isrl. Deinde inducit testimo-
niū cū dicit. Quid ē homo &c. vbi tria facit. Primo enī
ponit mysteriū incarnationis. Secdo passionis ibi. Vi-
uisti eū paulomin3 ab angelis &c. Tertio mysteriū ex-
altationis ibi. Gloria & honore &c. Dicit ergo. Quid ē hō.
&c. Et debet legi respectiue. Quasi dicat. Hō valde mo-
dicū quid ē respectu dei. Ala. 40. Pēs gentes quasi nō
sunt sic sunt corā eo: & quasi nihilū & inane reputate sunt
ei. Si enī aliquis diligit aliquē & dimittit eū diu in mise-
rijs nec subuenit videt3 eius oblitisci. Deus autē huma-
nū gen3 dilexit & qz ipm fecit ad imaginē suam & qz i me-
dio paradisi ipm posuit. S3 p̄ peccatū qz nō stat ei sub-
uenit videt3 ei3 fuisse oblit3. ps. Desidero enī dñe in bñs
placito tuo &c. Et id dicit. Quid ē hō &c. Quasi dicat.
Si cōsiderem3 vilitatē hominis mixt3 ē q̄ memor es ei3.
Sic ergo p̄tō ponit cām incarnationis. Secdo ponit ipsā
incarnationē cū dicit. Filius hominis. In scriptura enī sa-
cra xps vocat fil3 hōis sicut ps Dan. 7. Et in euāgelio
in multis locis & hui3 rō ē: qz alij sunt filij hōim. ps. Fi-
lij hōim vsq3 quo graui corde &c. S3 xps tñ filius ē hō-
minis scz virginis beate. Et ipse a deo visitat. Aliquādo
visitatio in scriptura refertur ad gratiam: sicut dicitur &
Genes. 21. Visitauit dominus saram &c. Quandoq3 au-
tem ad penam. ps. Visitabo in virga iniquitates eos-
rum. Hic autem refertur ad beneficium. Visitas. id est
excellētissimum beneficium ei confers: quia factis eum
filium dei ex hoc scilicet q̄ hūanitas assumpta ē a verbo

Explanatio sancti Thome

in unitate suppositi. **¶** **H**oc dicitur propter plenitudinem
ipsi Joh. pmo. **¶** **P**leni gratia et veritate etc. **¶** **H**oc referendū
est vtrūq; ad xpm vt sit sensus. **¶** **M**emor es eius in incar
natione in qua humanitas assumpta est a xpo sed visitas i
resurrectione. **¶** **H**oc referendū ē vtrūq; ad hūanū genus
Quilibet autē filius hoīs est hō: nō autēz quilibet hō ē
filius hominis. **¶** **A**dā em̄ nō fuit filius hoīs. **¶** **D**icit ergo
homo qui gerit imaginem hominis terreni ad se. **¶**
¶ **E**t iste hō dicitur peccator sed filius hoīs dicit q; gerit ima
ginē hoīs celestis scz xpi qui ē filius hominis. **¶** **1. Cor.**
15. **¶** **S**icut portauim⁹ imaginē terreni portem⁹ et imagi
nē celestis. **¶** **H**omo ergo simpliciter dicitur peccator. **¶** **E**t qz
iste longe est a deo quia longe a peccatoribus salus: dis
tatur deus eius eē memor si cur homo memoratur ei⁹ qd
longe est ab ipso. **¶** **S**ed filius hominis visitat per gratiam
¶ **Joh.** **10.** **¶** **V**isitatio tua custodiuit spm̄ meum. **¶** **C**ōsequē
ter ponit mysterium passionis cū dicit. **¶** **M**inuisti eū pau
lominus etc. **¶** **V**bi sciendū est q; ordine nature corruptibili
ta et passibilia minora sunt incorruptibilib⁹ et impassibi
libus. **¶** **A**ngeli autē fm̄ naturā sunt impassibiles et imorta
les. **¶** **A**nde quādo xps dignat⁹ est passionē et mortē susti
nere minoratus ē ab ipso nō q; plenitudinē suā amisit
vel in aliquo diminutus fuerit: sed paruitatē nostraz sibi
assumpsit. **¶** **H**oc significatum fuit **¶** **Luc.** **22.** **¶** **V**bi dicit q;
apparuit illi angelus dñi confortans eū non q; indigeret
ipso sed vt ostenderet se minoratū ab ipso p; passionē. **¶**
¶ **D**icit autē paulominus propter duo. **¶** **P**rimo qz oīs creatu
ra corporea est modicū quid per comparationē ad rōnas
lem quia corporea comprehenditur certis limitibus quā
titatis nō autem rōnalis: sed semp; plus pōt in magis in
telligibile. **¶** **xps** autem est minoratus ab angelis nō quā
tum ad diuinitatē nec quantū ad animam sed solo corpo
re. **¶** **E**t dicit paulominus propter quātitatē. **¶** **S**ecundo di
citur paulomin⁹ quantū ad durationē quia modicuz du
rauit. **¶** **1. Cor.** **15.** **¶** **I**n modico dereliqui te etc. **¶** **D**einde cū
dicit. **¶** **G**loria et honore etc. ostendit mysteriū exaltationis
¶ **V**bi tria facit. **¶** **P**rimo ostendit eius glām. **¶** **S**ecdo hono
rem ibi. **¶** **E**t honore etc. **¶** **T**ertio potestare ibi. **¶** **C**onstituisti
eum etc. **¶** **1. Apo.** **5.** **¶** **D**ignus ē agnus qui occisus ē accipe
re virtutē diuinitatē et sapiam et fortitudinē et gloriā et
benedictionem in oēm creaturam etc. **¶** **D**icit ergo primo:
¶ **C**oronasti eū gloria id est claritate. **¶** **G**loria em̄ claritatē im
portat: xps autē duplici gloria coronatus est scz claritas
te corporis. **¶** **1. Phil.** **3.** **¶** **Q**ui reformabit corpus humilita
tis nostre cōfiguratū corpori claritatis sue. **¶** **I**ta claritas
sibi p;mittit. **¶** **1. Jo.** **12.** **¶** **E**t clarificauit aīam scz implēdo sp̄
dōribus gr̄e: et iterū clarificabo scz corpus in immortalitatis
gloria. **¶** **A**lia claritas ē in confessione omnium populoz.
¶ **1. Phil.** **2.** **¶** **E**t oīs lingua cōfiteatur. **¶** **ps.** **G**loriā et magnū
decorē impones sup eum. **¶** **C**ōsequenter ostendit eius
honorem cū dicit. **¶** **E**t honore etc. **¶** **D**iffert autem honor a
gloria sicut effectus a cā. **¶** **E**st enim honor reuerentia ex
hibita in testimoniū excellentie eius vnde est testificatio
bonitatis eius. **¶** **H**onor ille ē vt omnis creatura reuereat
ipm̄ sicut et p̄rem. **¶** **1. Jo.** **4.** **¶** **E**t omnes honorificent filiū sē
et patrem. **¶** **E**t dicit coronasti scz in signū victorie quia cor
ona da Vincenti. **¶** **1. Cor.** **9.** **¶** **A**lii quidem vt corruptibili
lem coronā accipiunt etc. **¶** **1. Th.** **2.** **¶** **N**ō coronabilē nisi
qui legitime certauerit. **¶** **xps** autē per certamē passionis
meruit hanc glām. **¶** **1. Phil.** **2.** **¶** **F**actus est obediens vsq;
ad mortem. **¶** **E**t sequit. **¶** **P**ropter qd et deus exaltauit il
lum etc. **¶** **I**ta autem prout conueniunt christo inquantuz
deus est non sunt premiū sed magis illi naturalia: sed in
quantum hoc est sunt premiū victorie passionis eius. **¶**
¶ **S**ed potestatem eius ostendit primo quantum ad au
toritatem eius. **¶** **S**ecundo quantum ad effectū ibi. **¶** **D**ia

subiecit etc. **¶** **Q**uāntū ad p̄mū dicit: **¶** **C**onstituisti qd pōt trī
pliciter intelligi. **¶** **I**no mō q; constitutus est sup omnia
loca et hoc in ascensione. **¶** **1. Ephe.** **4.** **¶** **A**scendit sup omnes
celos. **¶** **S**ecundo dignitate. **¶** **1. Ephe.** **1.** **¶** **C**onstituens eū ad
dexteram suā super oēm principatum et potestatem etc.
¶ **T**ertio potestate qz super oēm creaturā. **¶** **Mat.** **28.** **¶** **D**ata
est mihi oīs p̄rās in celo etc. **¶** **S**ed xps inquantum deus
non est constitutus sed natus: sed cōstitutus ē inquantū
homo: supra primo. **¶** **Q**uē constituit heredē vniuersoz
etc. **¶** **E**ffectus potestatis ē quia omnia subiecit sub pedib⁹
bus eius. **¶** **A**ditur autē p̄phetia preterito pro futuro pro
pter maiore certitudinem. **¶** **I**am em̄ factum est in eterna
dei p̄destinatione. **¶** **E**t dicit sub pedibus eius id ē sub hu
manitate vel cum oīmoda subiectione. **¶** **ps.** **D**onec ponā
inimicos tuos etc. **¶** **1. Cor.** **15.** **¶** **H**ec dicit dominus xpo meo
cuius app̄ndi dexteram vt subijciam ante faciem
eius gentes etc. **¶** **C**ōsequenter cum dicit. **¶** **I**n eo em̄ etc.
exponit sensum testimoniū. **¶** **V**bi ap̄ls duo facit. **¶** **P**rimo
enim exponit quantum ad eius sublimitatem. **¶** **S**ecundo
quantum ad minorationem ibi. **¶** **E**us autē qui modico etc.
¶ **C**irca primum duo facit: qz primo ostendit qualiter dñi
p̄phete sit intelligendū. **¶** **S**ecundo ostendit illud nōduz
esse impletum ibi. **¶** **H**unc autem nō videmus etc. **¶** **C**um er
go dicit. **¶** **I**n eo em̄ etc. ostendit qualiter sit intelligenduz
qz em̄ scriptura dicit omnia subiecta esse xpo nihil diuini
sit nō subiectū ei. **¶** **A**nde ly omnia nō est distributio acco
moda ad aliqua genera sed absolute ad oīa: qz oīa gene
raliter ei et vniuersaliter subiecta sunt. **¶** **A**rum est preter
eum qui subiecit sibi omnia: vt dicit. **¶** **1. Cor.** **15.** **¶** **s**icut di
citur. **¶** **C**elum tegit omnia. **¶** **A**rum alia a se. **¶** **S**ed tunc ar
guit sic arrius. **¶** **P**ater oīa subiecit filio: ergo fili⁹ minor
ē ipso patre. **¶** **R**espondeo dicendum ē q; ver⁹ est q; pater
omnia subiecit filio fm̄ naturam humanā in qua minor
est patre. **¶** **1. Jo.** **14.** **¶** **P**ater maior me est sed fm̄ naturā di
uinam ipse xps subiecit sibi omnia. **¶** **C**ōsequenter cu
dicit. **¶** **H**unc autem etc. ostendit hoc nondum esse imple
tum: quia infideles nondum sunt ei subiecti. **¶** **1. Jo.** **10.** **¶** **S**
nō omnes obediunt euangelio **¶** **1. Jo.** **10.** **¶** **A**lter quo nō vis
mibi subijci etc. **¶** **E**t sic peccatores non sunt subiecti chris
to per rebellionem voluntatis: sed per potentiam oīs
subijciuntur ei modo: quantum ad auctoritatem: sed in
futuro omnes quantum ad executionem. **¶** **A**nde hec est
expositio eius quod supra dixit orbem terre futurum.

Lectio tertia.

¶ **Q**uā autē qui modico q; angeli mīo
ratus ē: videmus iesuz propter pas
sionē mortis gloriā et honore corona
tum vt gratia dei p; omnib⁹ gustaret mortē
¶ **D**ecebat em̄ eū propter quē oīa: et per quez
omnia: qui multos filios in gloriā adduxe
rat aurore salutis eoz p; passionē consumari
¶ **Q**ui enīz sanctificat et qui sanctificantur ex
vno oēs. **¶** **P**ropter quā cām nō cōfundit fra
tres eos vocare: dicens. **¶** **N**unciabo nomē tu
um fratrib⁹ meis: i medio ecclie laudabo te
¶ **E**t iterum. **¶** **E**go ero fidens in eum. **¶** **E**t ite
rum. **¶** **E**cce ego et pueri mei quos dedit mihi
deus.

¶ **S**upra apostolus volens probare excellentiam xpi sup
angelo s; induxit auctoritatem prophete in qua aliquid
erat quod pertinet ad christi dignitates sicut illud. **¶** **D**ia
subiecit etc. **¶** **E**t ipse illud exposuit. **¶** **A**liquid autem qd

in epistolam ad Hebræos II

pertinet ad eius passionē scz minuiti eū ꝛc. **I**stud autez
 videtur repugnare suo principali intento quo scz inten-
 dit xpm ꝛc. **E**t ideo hoc in parte ista diffu-
 se exponit. **A**bi duo facit. quia ꝛc. ostendit fm quid sit
 ista minoratio intelligenda. quia scz scdm passionē. **S**e-
 cundo agit de cōuenientia passionis ibi. **D**ecebat em ꝛc.
Circa ꝛc. primo facit. qz primo ostendit illd quod est di-
 ctum. **S**ecundo describit ipsam passionem ibi. **E**t gratia
 dei ꝛc. **D**icit ergo **S**ū autem ꝛc. **C**ontinuetur sic. **I**ta di-
 ctū est. qd est homo ꝛc. **G**loria ꝛc. **H**onore ꝛc. **O**mnia sub-
 iecisti ꝛc. **M**inuiti eum ꝛc. **E**t totum hoc propheta de
 chriso predict. sed iam multa de istis videmus imple-
 ta. **P**ro certo ergo tenemus qz que resistant sint implēda.
 scz qz omnia subijcientur ei ꝛc. **G**rego. **P**reteritoꝝ exbi-
 bitio: futuroꝝ est certitudo. **E**t potest sic construi. **M**os
 eū qui modico ꝛc. angeli minoratus est. videmus esse ie-
 sum nec solum hoc: sed gloria et honore coronatum: ꝛc.
 ꝛc. ppter passionē mortis: que fuit causa illius coronationis.
Philip. 2. **P**ropter quod et deus exaltauit illū ꝛc. **E**t
 dicit mortis. quia non qualēcumqz passionē sustinuit sed
 acerrimā et turpissimā **S**ap. 2. **V**orte turpissima con-
 demnemus eum. **E**t aliter **M**os videmus iesum. **E**t ꝛc.
 si quereretur ab ipso quem diceret. ideo respondens di-
 cit. scilicet eū qui per passionē mortis modico minoratꝝ
 est ꝛc. angeli cum gloria et honore coronatum. **Q**uasi di-
 cat **H**ec minoratio non est intelligenda nisi propter pas-
 sionem mortis. **N**ec est mirum. quia ꝛc. ad hoc nō so-
 lum angelis sed etiā hominibus est minor. **S**a. 53. **D**e-
 siderauimus eum nouissimū viroꝝ ꝛc. **D**icit autez glosa
 et est augustini contra maximū qz chrisus non est mino-
 ratus ab angelis propter conditionē nature humane: ni-
 si propter passionē. **N**atura em̄ mentis humane quā xps
 sine peccato assumpsit nihil est maiꝝ qz sola trinitas. qz
 ergo passio scdm corpus fuit: xps nō fuit minor angelis
 nisi scdm corpus. quod videtur esse contra **D**ionysium q
 dicit. 4. capitulo angelice hierarchie. qz angeli natura
 participatione luminis maiores sunt qz homines. **E**t
 dicendum est qz de natura mentis humane dupliciꝝ pos-
 sumus loqui. **E**t scdm naturalia sola: et sic natura ange-
 loꝝ excellentior est qz natura mentis humane. qz an-
 gelus accipit cognitionē diuine veritatis in quadaz ex-
 cellentia et plenitudine intellectualis luminis: sꝫ homo
 ex creaturis. **A**lio modo possumus accipere naturā vtrū-
 usqz sine peccato in ordine ad beatitudinē obtinendaz et
 sic sunt eꝫes **Luce. 20.** **E**rum sicut angeli in celo. xps
 tamen quantum ad excellentiam gratie scdm mentē huma-
 nam maior est angelis. **I**ta autē minoratio non est scz
 naturā diuinitatis: nec absolute scdm naturā humanam
 nisi inquantū passus est scdm illā. **E**t deinde cum dicit
Et gratia dei ꝛc. **D**escribit ipsam passionē et describit
 eam tripliciter. **P**rimo ex causa cuꝝ dicit: **E**t gratia dei
 Secundo ex vtilitate cum dicit: ꝛc. omnibus. **T**ertio
 ex modo cum dicit: **S**ustaret. **C**ausa em̄ fuit sola gratia
 dei. **A**nde continuatur sic: **V**idimus iesum qui minora-
 tus est ex hoc vt gratia dei ꝛc. **E**t ipsa em̄ factū est qz fili-
 um suum vnigenitum dedit. **Job. 3.** **S**ic em̄ vilerit deꝝ
 mundum: vt filium suū vnigenitū daret ꝛc. **Ro. 5. 20.**
Mendat deus charitatē suā in nobis. quia cū adhuc ꝛc.
 carozes ꝛc. **E**t scdm qz dicit glosa **A**ugustini. vt gratia
 id est ipse chrisus qui est gratia dei. **E**t sic gratia est no-
 minatiui casus. **D**icitur autē chrisus gratia. quia auctor
 est gratie. **Job. 1.** **G**ratia et veritas per iesum xpm facta
 est. **E**t quia est gratis datus **S**a. 9. **F**ilius datꝝ est no-
 bis: vt sit senſus. qz ipse minoratus est. vt ipse qui est gra-
 tia dei ꝛc. **A**traꝝ expositio est fm glosam. **P**ro omni-
 bus ecce vtilitas. **P**ro omnibus autē dupliciꝝ potest in-

telligi. **E**t vt sit distributio aecomoda. scz pro omnibus
 predestinatis. pro istis em̄ tantū habet efficaciaz **A**bs-
 solute pro omnibus quantum ad sufficientiā **S**ufficientis
 em̄ quantum ad se omnibus est. i. **thimo. 4.** **Q**ui est salua-
 tor omnium maxime autē fidelū. **C**hrystostomus. **P**ro
 omnibus hominibus generaliter mortuus est. quia om-
 nibus precium sufficit. **E**t si omnes non credunt ipse ta-
 men quod suum est impleuit. **C**ustaret ecce modꝝ **S**us-
 tar em̄ qui nō multū comedit nec bibit. **Q**uia ergo chri-
 stus non perseuerauit in morte: sed statim surrexit: ideo
 gustauit. **p̄s. De** torrente in via bibit ꝛc. **C**iator: festinat
Irem gustus est discretiꝝ saporis. **A**nde qui gustat ma-
 gis discernit qz qui bibit. **E**t ergo designet qz mortem et
 dolorem sensit. et sic mors non fuit fantastica vt dicit ma-
 nicheꝝ et appollinaris. idē dicit gustauit. **Tren. 1.** **D**e
 vos omnes qui transitis per viā ꝛc. **D**einde cuꝝ dicit. **D**e-
 cebat em̄ eū ꝛc. **O**stendit conuenientiā ex vtilitate. **D**e-
 us em̄ pater est qui fuit causa mortis. **I**pse enim est per
 quem omnia: sicut per causam efficientē. et propter queꝝ
 omnia sicut per causam finalē. **P**ropter enīꝝ ipsum sunt
 omnia. quia propter bonitatem suā comunicandam. **E**t
 hec fuit causa mouens ad producendū res. et ita finaliter
 sunt omnia propter deum. **p̄verb. 16.** **A**niuersa propter
 semetipsum operatus est dominus. **S**unt etiā effectiue
 per ipsum. **p̄s. Qui** fecit celū et terrā mare et omnia que
 in eis sunt. **E**t ergo omnium principū ꝛc. finis **Apoc. 1.**
Ego sum alpha et o. principū et finis **Ro. 11.** **E**t ipso ꝛc.
 per ipsum et in ipso sunt oia. **D**ebet ergo ipsū qui actor
 est omnium omnibus prouidere. **S**ap. 6. **E**qualiter illi
 cura est de omnibus. **S**ecundo conueniens fuit ex parte
 cause: que vt dictum est fuit gratia dei. gratia vero ordi-
 natur ad gloriā **Ro. 6.** **G**ratia dei vita eterna. **D**eus au-
 tem ab eterno predestinauit quos debet adducere in glo-
 riam. **E**t isti sunt omnes illi qui sunt participes filiatio-
 nis eius. qz si filij et heredes **Ro. 8.** **E**t ideo dicit: **Q**ui
 multos ꝛc. **Q**uasi dicat **I**pse habet vnū filium perfectū
 naturaliter **Mat. 12.** **A**dhuc ergo habes filium vnū cha-
 rissimū ꝛc. **Q**ui est naturaliter splendor glorie. **supra. 1.**
Alij autē sunt adoptiui. et ideo adducendi sunt in glo-
 riam. **A**nde dicit: **Q**ui adduxerat. id est adducēdos ꝛc.
 ordinauerat. **E**t quid decebat eum? **H**oc scz qz ipse enim
 qui est actor salutis eozum ꝛc. **S**alus ista in duobus con-
 sistit. scilicet qz fiant filij et qz inducantur in hereditatem.
Qui autem filij habent per filium naturalē. **Q**uos ꝛc.
 scilicet et predestinauit conformes fieri ymaginī filij sui.
Ro. 8. **G**loriā autē et hereditatē non cōsequunt nisi ꝛc.
 cuius naturaliter est hereditas. qui est splendor glorie.
 quia ergo per filium consequimur ista duo. ideo ipse con-
 uenienter dicitur actor salutis **Mat. 1.** **I**pse saluum fa-
 ciet populū suū a peccatis eozū. **infra. 12.** **A**spicientes
 in actorē fidei et cōsumatorē iesum. **D**ecebat ergo qz pa-
 ter actorē salutis mitteret. scilicet filiū vt expositum est.
Qui multos filios adduxerat per ipsum in gloriam. **E**t
 sic patet cōuenientia ex parte cause. **E**t per passionē con-
 sumaret. id est per fidem. **I**pse em̄ inquantū est filius na-
 turalis est totaliter perfectus. sed quia in passione mino-
 ratus fuit. debuit per meritū passionis perfici. **E**t ista er-
 go consummatione patet conuenientia modi de quo di-
 xerat qz gustauit. **T**antū em̄ gustauit mortē. qz nō acce-
 pit eā: nisi vt per meritū passionis consummaretur. **I**psa
 em̄ eius consummatio est eius glorificatio **Luce** vltimo
Oportuit christum pati et ita intrare in gloriam suam.
Sustauit etiā. quia cum ipse adduxerit filios in gloriam
 sicut medicus gustat medicinā ne infirmus abhorreat: sꝫ
 vt securius bibat. ita ipse gustauit mortem: vt quia sine
 morte ingrediente necessitate non est salus: nullus mor-

Explanatio sancti Thome

sem refugiat. **C**onsequenter cum dicit. Qui enim sanctificat etc. Probat quod dixerat. ubi duo facit. quia primo probat propositum suum ex parte patris consummantis. Secundo ex parte christi consummati ibi. Qui autem pueri etc. Adhuc circa primum duo facit. quia primo proponit intentum. Secundo probat per auctoritatem ibi. Propter quod causam nec confunditur etc. Dicit ergo. Qui enim etc. Sciendum est autem quod supra apostolus tria dixerat. Primo quod christus est causa salutis. in quo ostendit nos dependere ab ipso. Secundo ostendit quod pater est consummator ipsius christi per meritum passionis. Et in hoc christus dependet a patre. Tertio quod pater nos adducit in gloriam. in quo etiam nos dependere a deo ostendit. et sic haec apostolus hic tria facit. Primo enim ostendit quod dependemus a christo. Sanctificatus enim dependet a sanctificatione christi autem est sanctificans. infra. 13. Iesus ut sanctificaret per suum sanguinem etc. Bene ergo dictum est quod quia est actor et sanctificator dependemus ab ipso: ipse vero a patre a quo habet quod sanctificet quod est secundum. Sed omnes ipse scilicet qui sanctificat et nos qui sanctificamur ex uno scilicet ex patre quod est tertium Ro. 8. Heredes quidem dei: coheredes autem christi. Consequenter ista tria probat per tres auctoritates. Et primo quod christus tanquam mediator et actor salutis ea que dei sunt in nos refert. Unde dicit. Propter quam causam. quia scilicet nos et ipse ex patre dependemus et sumus ex uno deo patre non confundit eos vocare fratres. quia scilicet ex eodem patre. Mat. 2. Nunquid non pater vnus omnium nostrum. ideo dicitur. ps. Annuncio nomen tuum fratribus meis etc. Et Johannis. 2. Vade autem ad fratres meos etc. Sed nota quod dicit. Non confunditur etc. quia aliquid de illi plebe nati si promouentur confunduntur cognoscere confanguineos suos. puer. 19. Fratres hominis pauperis oderunt eum etc. Non sic autem christus. sed dicit. Annuncio nomen tuum fratribus meis. Job. 17. Pater nomen stauit nomen tuum hominibus quos dedisti mihi Job. 1. Unigenitus qui est in sinu patris etc. Iustus annunciat fructum cum dicit. In medio ecclesie etc. Quasi dicit. Per hoc congregatur tibi magna ecclesia in cuius medio laudabo te. Et dicit in medio: quia sicut columna in medio domus ipsa sustentat lucerna in medio domus illuminat cor in medio corpus viuificat. ita christus in medio ecclesie. Et ideo de ipso frequenter dicitur quod sicut iesus in medio etc. Deinde cum dicit. Et iterum etc. Ostendit quod ipse christus dependet ex patre per hoc quod dicit. Ero fides in eu. Hoc sicut Hieronymus habet. Esa. 8. Vbi nos habemus. Expectabo dominum qui abscondit faciem suam a domo iacob etc. Sed Esa. 12. expresse habet. Fidei agam et non timebo. Ergo ero fides in ipso pro gloria corporis et membrorum quod supra dixit consummationem. ps. In te domine speraui. Ostendit autem quod spes habet. quia non quicquid sed firmam que dicitur fiducia. Spes enim est si non sit de impossibili: tamen habet timorem coniunctum quandoque: et tunc proprie dicitur spes. Sed quandoque est firma et sine timore et tunc proprie dicitur fiducia. Et istam habuit christus. Deinde cum dicit. Et iterum etc. Ostendit tertium. scilicet quod refert nos in deum dicens. Ecce ego etc. Et habetur Esa. 8. Quasi dicit. Relatus sum in deum: ego inquam qui sum fides. et similitur pueri mei quos in deum reduco. scilicet discipuli mei. Job. 1. Ultimo. Pueri nunquid pulmentarium habetis? Quos dedit mihi deus Job. 17. Qui erant et mihi eos dedisti Ipsi dicuntur pueri propter puritatem. 1. reg. 21. Si mihi sunt pueri et maxime a mulieribus. Et paulo post ibidem sequitur. Fuerunt vasa puerorum sancta. Item propter simplicitatem. 1. cor. 14. Nolite pueri effici sensibus sed

malicia paruuli estote. Item propter humilitatem. Mat. 18. Nisi conuersi fueritis et efficiamini sicut paruuli etc. Istos autem pueros dedit mihi deus. quia Job. 6. Nemo potest venire ad me: nisi pater qui misit me traxerit eum

Lectio quarta.

Quia ergo pueri communicauerunt carni et sanguini: et ipse similiter participauit eisdem: ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium. id est dyabolus. Et liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant seruituti. Nusquam enim angelos apprehendit: sed semen abrae apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus similari: ut misericors fieret et fidelis pontifex ad deum: ut reprobiciaret delicta populi. In eo enim in quo passus est ipse et temptatus potens est: et eis qui temptantur auxiliari.

Supra ostendit apostolus convenientiam mortis christi ex parte patris mortem deponentis: hic ostendit idem ex parte ipsius christi mortem patientis. De christo vero dixit quod erat actor salutis fidelium. ideo hic intendit ostendere quomodo per passionem effectus est actor salutis eorum. Et circa hoc tria facit. Primo enim ostendit conditionem nature: per quam mori potuit. Et per mortem etc. Tertio probat quod proposuerat ibi. Nusquam enim angelos etc. Dicit ergo. Ita dixit quod ipse et pueri sunt ex uno omnes etc. Vocauit eos fratres. ergo conueniens fuit quod esset eis similes: non enim quia impartitur eis participationem nature diuine quod est ex dono gratie: sed etiam quia ipse naturam eorum assumpsit. Unde dicit. Quia ergo pueri communicauerunt carni et sanguini et ipse similiter participauit eisdem. Romine carnis et sanguinis aliquando ipsa natura carnis et sanguinis intelligit. Sen. 2. Hoc nunc deo ex ossibus meis: et caro de carne mea. Aliquando vero vita carnis et sanguinis. Mat. 16. Caro et sanguis non reuelauit tibi. Aliquando vero ipsa corruptibilitas carnis et sanguinis. 1. cor. 15. Caro et sanguis regnum dei non possidebunt neque corruptio incorruptionem. Sed hic non intelligit de vitis. christus enim assumpsit naturam sine peccato. sed cum passibilitate: quia assumpsit carnem similem peccatrici Ro. 8. In similitudine carnis peccati. Ipse ergo communicauit vel pueris: vel etiam carni et sanguini. Et totum similiter. quia scilicet non carni fantastice ut dixit manicheus: nec accidentaliter ut dixit Nestorius: sed vere carni et sanguini: sicut et pueri: et in unitate personae. Consequenter ostendit utilitatem quam per mortem attulit cuius dicit. Et destrueret etc. Et circa hoc facit duo. Primo enim ostendit utilitatem istam ex parte dyaboli qui tenebat. Secundo ex parte nostra qui tenebamur ibi. Et liberaret eos etc. Dicit ergo. Ideo participauit. id est assumpsit naturam in qua posset pati et mori quod non poterat in diuina: ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium id est dominum. Sed quomodo habet dyabolus mortis dominium? Hoc enim est solius dei. 1. reg. 2. Dominus viuificat et mortificat. 1. Deut. 32. Ego occidam et viuere faciam etc. Respondeo dicendum est quod aliter habet dominium mortis in deo. quia scilicet quasi mortem infligens. cum per mortem punit. aliter latro quasi scilicet mortem sibi ex demerito acquirens. Primo modo deus habet mortis imperium. Sen. 2. Quacumque die comedet

in epistolam ad Hebraeos II

ris ex eo morte mortis. Secundo modo diabolus qui suadendo homini peccatum mortis ipsum adduxit. **Cap. 2.** Invidia dyaboli mors intrauit in orbem terrarum. **Dicit** autem destrueret. non quum ad substantiam quam habet incorruptibile. non quantum ad malitiam ut aliquando dyabolus bonus fiat: ut dicit **Origenes**. sed quantum ad potestatem domini **Job. 12.** Nunc iudicium est mundi: nunc princeps mundi huius eius cietur foras. **Col. 2.** Expolias potestates et principatus tradidit confidenter palam triumphantem illos in semetipso. Et hoc factum est per mortem christi triplici ratione. Una est ex parte christi. Iusticie enim est vera ratio ut victor victum sibi subiciat. **2. Pe. 2.** A quo enim quis superatus est huius et seruus est. christus enim uictus dyaboli **Apocalip. 5.** Sicut leo de tribu iuda. Et ideo iustus est dyabolus sibi esse subiectus. **Luce. 11.** Cum fortis armatus custodit atrium suum etc. Alia ratio est ex parte dyaboli. Iusticia enim exigit: quod qui male utitur potestate sibi concessa amittat eam. Dyabolo autem data est permissiua in peccatores quos seducit: sed non in bonos. Quia ergo hanc extendere presumpsit etiam in ipso christo qui peccatum non fecit **Job. 14.** Venit princeps mundi huius et in me non habet quicquam. Et ideo meruit illas perdere. Tertia ratio est ex parte nostri. quia iustum est quod victus sit seruus victoris ut dicitur est. Homo autem per peccatum seruus erat dyaboli **Job. 9.** Quia facit peccatum seruus est peccati: et ita subiectus dyabolo: et obnoxius peccato. Christus autem soluit precium pro peccato nostro. **ps. 130.** Que non rapui tunc exoluebam. Sublata ergo causa seruutis: scilicet peccato: per christum est homo liberatus. Sciendum est autem quod nulla alia satisfactio fuit conueniens. Homo enim erat debitor: vnus autem bene potest satisfacere pro alio ex charitate. Nullus autem pro tota humana natura. quia non habet potestatem super illam. Nec etiam ipsum humanum genus sufficienter poterat satisfacere. quia totum erat peccato obnoxium. Nec etiam angelus. quia ista satisfactio est ad gloriam que excedit facultatem nature angeli. **Sportuit** ergo esse hominem qui deberet satisfacere et deus qui solus habet potestatem super totum humanum genus qui posset pro toto humano genere satisfacere. **Per** mortem ergo dei et hominis destruxit eum qui habet mortis imperium. **Consequenter** cum dicit. **Et liberaret eos etc.** Ponit alia uirtutes ex parte nostra. Homo enim intantum est seruus peccati inquantum inducit ad peccandum. **Inter** omnia vero duo sunt que inducunt ad peccandum efficacissime. scilicet presentium bonorum amor male inflammans. presentium etiam penarum timor male humilians. **De** his. **ps. 119.** Incessa igni spiritum ad preimum: et suffossa quantum ad secundum. **Nec** autem duo in idem reducunt. quia pro quis amat bonum aliquod: tanto timet malum sibi contrarium. **Ista** sunt quibus homo ligatur et detinetur in peccato: magis tamen per timorem mouetur quam per amorem. **Unde** videmus quod seue bestie penarum timore retrahuntur a maximis voluptatibus. **Et** sic timor maxime ligat homines. **Inter** omnes autem timor mortis est maximus. **Est** enim finis terribilium. **Unde** si homo timorem istum superat. superat omnes. et hoc superato superatur omnibus amor mundi inordinatus. **Et** ideo christus per mortem suam fregit hoc ligamentum. quia abstulit timorem mortis. et per consequens amorem vite presentis. **Quando** enim considerat homo quod filius dei dominus mortis mori uoluit non timet mori. **Unde** prius dicebat ille. **Eccl. 4. 1.** Mors est amara est memoria tua. **Post** clamatur apostolus **Philip. 1.** Desiderium habens dissolui et esse cum christo. **Unde** de **Dat. 10.** Nolite timere eos qui occidunt corpus etc. **Dicit** ergo. **Et liberaret eos qui timore mortis obnoxii erant seruutis. scilicet peccati per totam vitam quam nimis**

appetebatur. **Aliter**. homo est duplici seruutis erat obnoxius scilicet legis. **Unde** act. 15. **Lex** dicitur iugum quod nec nos nec patres nostri portare potuimus. **Manus** enim moysi erant graues. **Exod. 17. Gal. 4.** **Et** eos qui sub lege erant redimeret. **Erat** etiam obnoxius seruutis peccati. **Ab** ista duplici seruutis christus nos liberauit. **Differencia** autem inter nouum et vetus testamentum est timor et amor. **In** nouo est amor: **Job. 14.** **Si** diligitis me mandata mea seruare. **Vetus** autem fuit lex timoris **Ro. 8.** **Non** enim accepistis spiritus seruutis iterum in timore. **Et** ideo dicit. **Et liberaret eos qui timore mortis corporalis quam infligebat lex per totam vitam obnoxii erant seruutis legis.** **Consequenter** cum dicit **Huius** enim angelus etc. **Probat** apostolus utilitatem quam mors christi attulit. **Et** circa hoc tria facit. **Primo** enim ostendit quod christus per mortem nos liberauit quod probat ex condicione nature passibilis quam assumpsit. **Secundo** concludit similitudinem ibi. **Unde** debuit etc. **Tertio** ostendit similitudinis utilitatem ibi. **Et** misericors fueret etc. **Dicit** ergo. **Ita** dixi quod christus per mortem suam liberauit nos a peccato et morte. **Nec** est dubium quod christus ad conditionem nature angelus maior est homine. sed quia angelus non fuit obnoxius seruutis nec dignus morte. ideo non assumpsit angelum. **Si** assumpsisset angelum hoc vnus falsus set propter dignitatem nature. sed nullo modo legitur quod assumpsit eum: sed tamen humanam naturam non tamen ydealem. sed in indiuiduo et arbano. hoc ex semine abrahe. **Dat. 1.** **Si** lij abrahe etc. **Et** hoc addit ut iudei magis uenerentur christum. **Signanter** uero dicit **Apprehendit**. quia illud proprie dicitur apprehendi quod fugit. **Non** solum autem ipsa natura humana fugiebat a deo: sed etiam ipsi filij abrahe. **Lacha. 7.** **Au**erterunt scapulam etc. **Sto. Chrysostomus. Da** gnus et mirabile et stupore plenum est carne nostra sursum sedere et adorari ab angelis et archangelis. **Hoc** ergo sepius in mente uersans excessum patior: magna de genere humano ymaginans. **De**inde cum dicit. **Cum** debuit etc. **Ex** predictis concludit similitudinem. **Quasi** dicit. **Quia** ergo non apprehendit angelos sed semen abrahe. ideo debuit per omnia assimilari fratribus. **Per** omnia in quibus sunt fratres non in culpa sed in pena. et ideo debet habere passibile naturam. **Unde** infra. 4. **Temporatus** autem per omnia pro similitudine absque peccato etc. **Quum** scilicet ad penam non temptatione culpe. **Item** sunt fratres christi ad gratiam. 1. **Job. 3.** **U**idete quale charitatem dedit nobis deus pater ut filij dei nominemur et simus **Ro. 8.** **D**uos prescruuit et predestinauit conformes fieri etc. **Consequenter** ponit utilitatem istius similitudinis dum dicit. **Et** misericors fueret etc. **Ubi** duo facit. quia primo ponit eam. **Secundo** exponit ipsam ibi. **In** eo enim etc. **Nam** christus filius qui mediator est duplex habet officium. **Unus** quod preponitur toti humano generi sicut iudex **Iohannis. 5.** **P**otestatem dedit ei iudicium facere etc. **Aliud** per comparisonem ad deum. apud quem pro nobis quasi aduocatus interpellat. quia afflicto uultui eius pro nobis. **infra. 9. 2. 1. Jo. 2.** **A**duocatum habemus apud patrem iesum christum etc. **In** iudice autem maxime desideratur misericordia et precipue a reis. **In** aduocato desideratur fidelitas. **In** christo autem insinuat apostolus illa duo esse per passionem eius. **Humanum** enim genus in christo inquantum est iudex desiderabat misericordiam. **In** quantum aduocatus fidelitatem. **Et** ista duo exhibuit christus per passionem. **Unde** quantum ad primum dicit quod per passionem assumptus est fratribus ut misericors fieret. **Sed** nuquid non fuit misericors ab eterno? quia miserationes eius super omnia opera eius. **ps. 136.** **I**tem ab initio habuit misericors

Explanatio sancti Thome

nam Job. 31. Ab infantia crevit mecum misatio. Respon-
deo dicendum est quod misatio dicitur quasi miserum cor
super aliena miseria. et hoc est dupliciter. Uno modo per
solam apprehensionem: et sic deus sine passione nostras
miseriam apprehendit. Ipse enim cognouit figmentum
nostrum ut dicitur in ps. Alio modo per experientiam et
sic christus potissime in passione expertus est miseriam no-
stram. Item ipse est fidelis aduocatus. Et ideo dicitur po-
tifer. infra. 9. Christus assistens pontifex futurorum bono-
rum. Et ad illam requiritur quod sit fidelis. i. corinth. 4.
Hic iam queritur inter dispensatores ut fidelis quis in-
ueniatur. et hoc totum ut respiciat et delicta populi. sci-
licet pro quo mortem sustinere voluit. Ipsa enim passio
allegatio est et fidelium interpellatio. Deinde cum vi-
dit: In eo enim etc. Exponit istam vilitatem et continuat
sic. Quasi dicat. Non loquor de christo in quantum deus:
sed in quantum est homo. Et ideo in eo. id est in illa natura
quam assumpsit ut experiretur in se nostram causam esse
suam. Unde dicit Et temptatus et passus est. ideo potes-
est etc. Vel aliter. Ideo factus est misericors et fidelis. quia
in eo quod passus et temptatus est: habet quandam conueni-
entiam ad hoc quod misereatur. Et dicit temptatus non a car-
ne sed ab hoste. Matth. 4. Ductus est iesus in desertum
a spiritu ut temptaretur a dyabolo. In ipso enim non fu-
it aliqua rebellio partis inferioris ad superiorem: sed pas-
sus est in carne pro nobis. i. pe. 2. Christus passus est
pro nobis etc. Et. 4. Christo ergo in carne passus et vos
eadem cogitatione armamini.

Capitulum tertium.

Unde fratres sancti: vocatio-
nis celestis participes: conside-
rate apostolum et pontificem con-
fessionis nostre. Iesum: qui fi-
delis est ei qui fecit illum sicut et
Moyses in omni domo eius. Amplioris enim
glorie iste pre Moysen dignus habitus est quan-
to amplioris honorem habet domus: qui
fabricauit illam. Omnis namque domus fabri-
catur ab aliquo. Qui autem omnia creauit
deus est. Et moyses quidem fidelis erat in
rota domo eius tanquam famulus in testimoni-
um eorum que dicenda erant. Christus ve-
ro tanquam filius in domo sua. Que domus su-
mus nos si fiduciam et gloriam spei usque ad
finem firmam retineamus.

Sicut supra dictum fuit lex vetus ex tribus habuit aucto-
ritatem. scilicet ex angelo. ex moysen. et ex aaron pontifice.
Apostolus autem supra pretulit christum auctorem noui testa-
menti angelis per quos lex data fuit: hic intendit ipsum
preferre moysen qui fuit promulgator et quasi legislator ve-
teris testamenti. Et circa hoc facit duo. Primo enim pre-
fert christum moysi. Secundo concludit ex hoc quod sit ef-
ficacissime obediendus christo ibi. Quia propter sicut di-
cit spiritus sanctus etc. Circa primum tria facit. primo pre-
mittit dignitatem christi. Secundo ostendit quid sit commu-
ne christo et moysi ibi. Qui fidelis est ei etc. Tertio pre-
fert christum moysi ibi. Amplioris autem glorie etc. Circa

primum duo facit. quia primo ponit conditionem eorum ad
quos loquitur. Secundo conditionem eius de quo loquitur
tur ibi. Considerate apostolum etc. Illos autem ad quos lo-
quitur describit tripliciter. Primo ex charitate. Unde vi-
ditur Fratres. quasi diceret. quod ex semine abrahe fratres estis
et christi inter vos adiuuicet Matth. 23. Omnes vos fra-
tres estis etc. Item fratres christi. supra. 2. Non confundit
eos vocare fratres. Hanc autem fraternitatem facit chari-
tas. ps. Ecce quod bonum et quod iocundum etc. Secundo etiam de-
scribit eos ex sanctitate cum dicit Sancti. Et hoc propter
sacramentorum perceptionem. i. corinth. 6. sed abluti estis:
sed sanctificati estis etc. Tertio describit eos ex vocatio-
ne cum dicit Vocationis celestis participes. Ista autem
vocatio dupliciter potest intelligi celestis esse. Vel quia
vocati sunt ad celestia regna. i. thes. 2. Vocauit nos ad
suum regnum et gloriam. Vel vocauit nos vocatione celesti. quia
non humana adinuatione sed celesti gratia. Galat. 1.
Vocauit per gratiam suam Ro. 8. Quos autem predestina-
uit hos et vocauit etc. Esa. 41. Quis suscitauit ab oriente
iustum vocauit eum ut sequeretur se: Consequenter
describit illum de quo loquitur cum dicit. Considerate etc.
infra. 12. Aspicientes in actorem fidei et consummatoris iesum
etc. Sed quem? Apostolum inquit et pontificem con-
fessionis etc. Apostolus enim in sequentibus prefert christum
moysi et aaron. et ideo ascribit ei virtuosam dignitatem
moysi. scilicet quod missus fuit a deo ps. Adit moyses ser-
uum suum. Aaron vero qui pontifex fuit. Exod. 28. Ap-
plica quos ad te aaron etc. Christus autem excellenti missus
fuit apostolus quod moyses Exod. 4. Obsecro domine
mitte quem missurus es. Quasi dicat Alium digniores
missurus es. Ite ipse est pontifex et sacerdos. ps. Tu es
sacerdos in eternum secundum ordinem melchisedech. Quasi ergo
ergo premitit hic conditionem suam principalem dicens: An-
de id est ergo fratres considerate apostolum. Quasi dicat.
Preferentiam considerate illum apostolum id est missum
moysen et pontificem aaron et considerate apostolum et
pontificem confessionis nostre. id est illum quem nos con-
fitemur. Hoc enim est necessarium ad salutem ut constitemur
eum. Ro. 10. Corde creditur ad iusticiam: ore autem confes-
sio fit ad salutem. Vel confessionis. id est sacrificij spiri-
tualis. Omnis enim sacerdos ordinatur ad sacrificia offerenda.
Duplex autem est sacrificium. scilicet corporale vel
temporale. Et ad hoc institutus fuit aaron. Aliud autem
est sacrificium spirituale: quod est in fidei confessione. ps.
Sacrificium laudis honorificabit me. Et ad istud sacrifici-
um institutus est christus: non ad ihauros Esa. 1. Holo-
causta arietis et adipe pinguium et sanguine vitulorum et agno-
rum et hyrcorum noluit. Et paulo post ibidem sequitur. Ne of-
feratis ultra sacrificium frustra. Deinde cum dicit. Qui si-
delis etc. Comparat christum moysi. De aaron infra facit men-
tionem specialem. et ponit primo hic ut dicitur est illis in quo
conueniunt. Sciendum est autem quod totum hoc quod hic dicitur
de moysen fundatur super illud quod habetur Numeri
12. vbi dominus ostendit excellentiam moysi postquam iur-
gati sunt contra ipsum aaron et maria. vbi ponuntur hec
verba que apostolus hic allegat. Ibi enim dicitur sic. At
non talis seruus meus moyses qui in omni domo mea si-
delissimus est. Hoc autem potest conuenire et christo et
moysi. De moysen enim patet ex ipsa historia allegata. De
christo etiam intelligitur. quia ipse secundum quod homo fidelis est
ei qui fecit eum. scilicet deo patri quem secundum humanitatem
tem fecit Romanorum. i. Qui factus est ei ex femine da-
uid secundum carnem. secundum enim quod deus non est factus nec crea-
tus sed genitus. Fidelis autem fuit deo patri. quia glo-
riam eius querebat non suam Iohannis. 8. Ego gloriam

in epistolam ad Hebræos II

meam non quero. **Et. 7.** dicitur. Qui querit gloriam eius qui eum misit hic verax est et iniusticia in illo non est. **Fidelis** ergo est christus ei qui fecit eum sicut moyses. et hoc in omni domo eius: que domus est vniuersitas fidelium de qua. ps. Domus tuam decet sanctitudo domus ne etc. **Deinde** cum dicit: Amplioris enim glorie etc. **Prefert** christum moysi et hoc quantum ad duo. **Primo** quantum ad potestatem. **Secundo** quantum ad conditionem. **Ibi** et moyses quidem etc. **Comendando** autem christum commendat ipsum habuisse honores in omni domo. sed quod christus ipsum excellat ostendit. **Ibi** primo ponit rationem. **Secundo** manifestat ibi. **Omnia** namque domus etc. **Ratio** autem apostoli est quod maior gloria debetur illi qui fecit domum quam illi qui eam inhabitat. christus autem fabricator et cauit domum. ps. Tu fabricatus es auro et sol. puer. 9. **Sapientia** edificauit sibi domum. id est ecclesiam. **Ipe** enim christus per quem gratia et veritas facta est tanquam legislator edificauit ecclesiam. **Moyse** autem tanquam legis pronuntiatorem. et ideo solum ut pronuntiator debet gloria moysi. **Unde** et respicendū facies eius de qua **Exod. 34.** et. 2. corinthiorum. 3. Ita ut non possent filii israel intendere in faciem moysi propter gloriam vultus eius. **Continuat** ergo sic littera. **Tu** dicit quod christus est fidelis sicut moyses. quare ergo dimittimus ne consideremus? **Certe** quod amplioris glorie dignus est habitus pre moyse. quanto ampliozem gloriam habet dominus domus qui fecit illam. **Quasi** dicat. si moyses multus sit honorabilis: tamen christus honorabilior est. sicut fabricator domus. et sicut legislator principalis **Iob. 36.** Ecce deus excelsus in fortitudine suadet nullus ei similis in legislatoribus. **Si** ergo debetur gloria moysi: ampliori dignus est christus. et corinthiorum. 3. **Si** ministratio damnationis in gloria est: multo magis ministratio iusticie erit in gloria. **Consequenter** probat minorem sue rationis cur dicit. **Omnia** namque domus etc. **Minor** autem est quod christus fabricauit domum istam. et hoc probat primo. quia omnis domus indiget fabricatore. **Secundo** quia ista domus de qua loquitur a christo fabricata est ibi. **Qui** autem omnia etc. **Primo** ergo probat quod ista domus sicut et quelibet alia indiget fabricatore. quia diuersa non coniunguntur nisi ab aliquo vno. sicut patet de domo artificiali in qua ligna et lapides ex quibus composita est vniuntur ab aliquo. **Gregatio** autem fidelium que est in ecclesia: et domus dei ex diuersis collecta est. scilicet iudeis et gentibus: seruis et liberis. **Et** ideo ecclesia sicut et omnis domus ab aliquo vniante fabricatur. **Huius** rationis ponit tamen conclusionem supponens veritatem premissarum ex facti euidencia. **1.** **De** tri. **2.** **Ipsi** tanquam lapides viuī supedificamini domos spirituales etc. **Ephes. 2.** Superedificati super fundamentum apostolorum et prophetarum etc. **Deinde** cum dicit **Qui** autem creauit etc. **Probat** quod christus sit istius domus edificator. **Deus** enim qui fecit omnia etc. **Et** si hoc intelligitur de toto mundo planū est. ps. Ipse dixit et facta sunt etc. **Est** autem creatio spiritualis que fit per spiritum. psal. Emitte spiritum tuum et creabuntur. et renouabis faciem etc. **Et** hoc fit a deo per christum **Iaco. 1.** **Voluntarie** genuit nos verbo veritatis: ut simus initium aliquid creature eius **Ephes. 2.** **Ipsi**us factura sumus creati in christo iesu in operibus bonis etc. **Deus** ergo istam domum scilicet ecclesiam ex nihilo. scilicet de statu peccati in statu gratie creauit. ergo christus per quem fecit omnia. supra. **1.** **Per** quem fecit et secula **Iohannis. 1.** **Omnia** per ipsum facta sunt: et sine ipso etc. **Est** excellentior vti potest. quia habet potestatem factoris quam moyses qui solum fuit pronuntiator. **Deinde** cum dicit **Et** moyses quidem etc. **Prefert**

christum moysi quantum ad conditionem. et circa hoc duo facta sunt. **Primo** enim ponit rationem suam. **Secundo** manifestat eam ibi. **Que** domus etc. **Apostolus** valde diligenter notat verba illa scripta de moyse. in quibus duo dicuntur de ipso. **Vocatur** enim seruus. **vocatur** etiam fidelis non in domo propria: sed in domo dei nostri. **Et** quantum ad ista duo prefert christum moysi. **Primo** enim ostendit quod conueniat moysi. **Secundo** quid conueniat christo ibi. **Christus** vero tanquam filius etc. **Dicit** ergo quod moyses fidelis erat tanquam seruus. id est sicut fidelis dispensator. **Matth. 25.** **Euge** serue bone et fidelis. quia in pauca fuisti fidelis: supra multa te constituam etc. **Christus** autem quodammodo seruus est. scilicet secundum carnem. **Phil. 2.** **Forma** serui accipiens. sed moyses fuit famulus in verbis dei proponendis filiis israel. **Et** quo patet. quod erat fidelis famulus? illa que dicebat ordinabant ad alium. scilicet ad christum. **Et** hoc erat testimonium eorum que dicenda erant. **Iohannis. 5.** **Si** crederetis moysi credetis forsitan et mihi. de me enim ille scripsit **Actuum 10.** **Huic** omnes prophete testimonium perhibent. **Quia** ergo erat famulus? ideo erat non in domo propria sed in aliena. **Et** quia ea que dicebat erant in testimonium eorum que dicenda erant de christo. ideo moyses omninoque minor est christo. **Deinde** cum dicit. **Christus** vero etc. ostendit quid conueniat christo. quia scilicet christus non est sicut seruus: sed sicut filius in domo patris et per consequens sua. quia heres naturalis. supra. **1.** **Quem** constituit heredem vniuersorum etc. **Ecclesia** enim est domus christi. **proverbi. 14.** **Sapientis** mulier edificat domum. ps. **Dominus** dixit ad me filius meus es tu etc. **Matth. 3.** **Filius** meus dilectus etc. **Est** ergo non seruus sed filius et in domo sua. sed moyses est seruus in domo aliena **Iohannis. 8.** **Filius** manet in eternum. **Deinde** cum dicit: **Que** domus etc. **Ostendit** quod ista domus sit sua et que sit. **Ista** enim domus sunt fideles et sunt domus christi. quod credunt in christum. **1. corinthiorum. 3.** **In** domo dei que est ecclesia. **Et** etiam quia christus habitat in ipse **philip. 3.** **Habitare** christum per fidem in cordibus vestris. **Hec** ergo domus. scilicet nos fideles sumus. **Ad** hoc autem quod si mus domus dei quattuor requiruntur circa domum que non sunt in tabernaculo. **Et** ista tangit apostolus. **Primo** quod spes nostra et fides sit certa et permanens. tabernaculum autem et si sit firmum tamen cito moueri potest. **Et** significat illos qui ad tempus credunt: et in tempore temptationis recedunt. **Et** ideo dicit: **Si** retineamus fiduciam. dictum est supra quod fiducia est spes cum expectatione firma opinione. **2. corinthiorum. 3.** **Fiduciam** talem habemus per christum ad deum. **Secundo** quod sit ordinare disposita. **Et** ideo dicit. **Spei** gloriam. id est ad gloriam dei ordinate. ita quod contemptis alijs gloriemur in spe glorie. **Ieremi. 9.** **In** hoc glorie qui gloriatur scire et nosce me **Tertio** quod sit perseuerans. **Unde** dicit **Actuum in fine Mat. 10.** **Qui** perseuerauerit usque in finem hic saluus erit. **Quarto** quod sit firma. ut scilicet nulla aduersitate moueatur. **Unde** dicit **Firma. infra. 6.** **Confugiunt** ad tenendam propositionem quam si anachorā habem? anime tutā et firmā.

Lectio secunda.

Quia propter sicut dicit spiritus sanctus. **Hodie** si voces eius audieritis nolite obdurare corda vestra: sicut in exacerbatione secundum diem temptationis in deserto. **Ibi** temptauerunt me patres vsi

Explanatio sancti Thome

probauerunt et viderunt opera mea quadraginta annis. Propter quod offensus fui generationi huic: et dixi semper hi errant corde. Ipsi autem non cognouerunt vias meas: quibus iuravi in ira mea: si introibunt in requiem meam.

Supra probauit apostolus quod christus est maioris excellentie quam moyses: hic concludit quod magis est obediendum christo. Et hoc facit propter auctoritatem prophete dauid in psalmo. **Ubi tria facit.** quod primo proponit auctoritatem quam continet quamdam exhortationem. Secundo exponit eam ibi **Videte fratres etc.** Tertio ex auctoritate et expositione arguit. **4. ca.** ibi **Timeamus ergo fratres etc.** Circa primam tria facit. **Primo** enim insinuat auctoritatem verborum sequentium. **Secundo** ponit exhortationem que est in auctoritate ibi **Hodie si vocem eius etc.** Tertio ponit quandam similitudinem ibi. **Sicut in exacerbatione etc.** Auctoritas verborum est ex hoc quod non sunt prolata humana adinventione: sed a spiritu sancto. Unde dicit. **Quia** propter sicut dicit spiritus sanctus. **Ipsa** autem verba veteris testamenti allegat pro nouo ne credatur quod non sint referenda ad vetus testamentum. immo etiam ad nouum et ad aliud tempus referri debent. **Et** sunt verba spiritus sancti. quod ut dicitur. **2. pe. 1.** **Non** humana voluntate allata est aliquando prophetia sed spiritus sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. **Ipsa** enim dauid dicit. **2. reg. 23.** de seipso. **Spiritus** domini locutus est per me. **In** hoc ergo ostendit auctoritatem esse veram. quia scilicet est a spiritu sancto contra manicheum. **Deinde** cum dicit. **Hodie** si vocem etc. **Ponit** monitionem ubi facit tria. **Primo** enim describit tempus cum dicit: **Hodie** etc. **Secundo** subdit beneficium ibi **Si** vocem eius etc. **Tertio** subiungit monitionem suam ibi **Nolite** obdurare etc. **Tempus** est hodie scilicet tempus dei. **Tempus** enim legis veteris dicebatur nox. quia erat tempus vmbre. **in 2. fra. 10.** **Ambra** enim habens lex futurorum bonorum. **Sed** tempus noui testamenti. quia repellit vmbra noctis legis dicitur dies. **Ro. 13.** **Abi** clamamus opera tenebrarum et in duamur arma lucis etc. **Et** in hac die exhibetur nobis beneficium. quia audimus vocem eius quod non erat in veteri testamento in quo audiebantur tantum verba prophetarum. **supra. 1.** **Quia** deus loquens patribus in prophetis. nouissime vero diebus istis locutus est nobis in filio etc. **1. sa. 52.** **Propter** hoc sciet populus meus nomen meum in die illa. quod ego ipse qui loquebar ecce adsum. **Canonicorum. 2.** **Sonet** vox tua in auribus meis etc. **In** hoc enim exhibetur nobis beneficium tantum desideratum. **Luce. 19.** **In** hac die tua que ad pacem tibi etc. **Et** ergo tantum beneficium ecce monitio. **Nolite** obdurare corda vestra. **Cor** durum sonat in malum. **Durum** est quod non cedit sed resistit impellenti. **Et** sic dicitur cor hominis durum quando non cedit diuine iustitioni. **Ecc. 3.** **Cor** durum male habebit in nouissimo. **Ro. 2.** **Secundum** duritiam tuam et cor tuum impenitens thesaurizas tibi iram in die ire. **Hec** autem induratio ex duobus causatur. **Ex** vno quasi negatiue. scilicet ex deo non apponente gratiam. **Ro. 9.** **Quia** vult deus miseretur et quem vult indurat. **Ex** alio vero positiue. et hoc modo indurat seipsum non obediendo deo et non aperiendo cor suum gratie. **Zacha. 7.** **Cor** suum posuerunt ut adamantes non audirent legem et verba que misit dominus exercituum spiritu suo per manus prophetarum priorum. **Nolite** ergo obdurare corda vestra. **1. nolite** corda claudere spiritus sancto. **act. 7.** **Hos** semper spiritus sancto resistitis. **Quod** sequitur ponit similitudinem cum dicit. **Sicut** in exacerbatione etc. **Intentio** autem apo-

stoli est ex factis priorum concludere per similitudinem suam propositum. quia ut dicitur **Ro. 15.** **Quaecumque** scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt. **Facit** autem duo circa hoc. quia primo proponit exemplum in generali ponendo culpam. **Secundo** in speciali ibi. **Ubi** temptauerunt me patres vestri etc. **Et** autem sequamur expositionem apostoli oportet ponere in ista littera sententiam qui conueniat expositioni. **Legimus** autem inter alia duas culpas filiorum israel grauis sine punitas. **Una** fuit inobedientia quam habuerunt in facto exploratorum de quo **Numeri. 13. et 14.** **Pro** quo factum indignatum dominus voluit totum populum delere. **Unde** intravit quod nullus intraret terram promissionis exceptis duobus scilicet **Caleb** et **Iosue**. **Istud** autem vocat specialiter exacerbationem. quia licet per alia peccata offendissent deum tamen per illud exacerbauerunt ipsum. quia sicut fructus acerbus qui opponitur maturo non est aptus ad cibum sic tunc ira dei fuit inflexibilis. **Baruch. 4.** **Exacerbatis** enim qui fecit vos. **Aliud** peccatum fuit peccatum temptationis. **Frequentem** enim temptauerunt deum. quia quandoque pro aqua. quandoque pro carnibus. quandoque vero pro pane ita quod decies temptauerunt ipsum. **Possent** autem aliqui putare quod idem esset peccatum. exacerbatio et temptatio. ita quod vellet apostolus dicere. **Nolite** obdurare corda vestra sicut in exacerbatione que fuit in die temptationis. **Sed** hoc est contra expositionem apostoli. **Sed** dicendum est sic. **Nolite** obdurare corda vestra sicut in exacerbatione. et iterum sicut in die temptationis. ita quod sint duo peccata. **Unde** de psalmo. **Conuersi** sunt et temptauerunt deum et sancti israel exacerbauerunt. **Consequenter** prosequitur culpas in speciali cum dicit. **Ubi** temptauerunt me patres vestri etc. **Et** circa hoc duo facit. quia primo ponit peccatum temptationis. **Secundo** peccatum exacerbationis ibi **Et** dixi semper per hi etc. **Circa** primum tria facit. **Primo** enim ponit peccatum temptationis. **Secundo** ostendit eius grauitatem ibi **Probauerunt** etc. **Tertio** ponit penam ibi **Propter** quod offensus fui. **Dicit** ergo. **Peccatum** temptationis. quia secundum diem temptationis inquit in deserto. **Temptare** autem est experimentum sumere de re quam quis ignorat. **Unde** quod quis temptat deum procedit ex infidelitate. **Sed** sciendum est quod aliquando aliquis temptat deum non cum intentione temptandi et experiendi. verumtamen se habet ad modum temptatis. **Qui** enim vitur re sua propter utilitatem non temptat proprie. puta si aliquis fugiens currat super equum suum et si temptat: non tamen cum intentione temptandi. **Sed** quando ad nihil utile est quod facit. tunc temptat. **Item** si aliquis exponat se alicui periculo compulsus necessitate sub spe diuini auxilii non temptat deum. **Si** autem sine aliqua necessitate tunc temptat deum. **Et** sic dicit ipse **Mat. 4.** **Non** temptabis dominum deum tuum. quia necessitas nulla erat quod mitteret se deorsum. **Sic** isti temptauerunt dominum. quia dubitauerunt de potestate dei clamantes contra moysen: ac si deus non posset eis dare cibum. **Deinde** ponitur grauitas culpe cum dicit: **Probauerunt** me etc. **Quanto** enim aliquis maiora beneficia dei recipit et maiorem certitudinem diuine potestatis tanto grauius postmodum peccat. **Isti** vero viderunt signa et prodigia in terra egypti. **aperitionem** maris et alia miracula et tamen non cessauerunt. **Unde** **numer. 14.** **Homines** qui viderunt maiestatem meam et signa que feci in egypto et in similitudine et temptauerunt me iam per decem vices etc. **Et** ideo dicit probauerunt. id est expiri voluerunt. et viderunt. id est expiti sunt opera mea. id est effectus qui non poterant esse nisi virtutis: in fine est ille qui opera faciebat. **Et** hoc totum non vno die: sed **40. annis** quibus. **1. maserunt** in deserto. quod semper habuerunt manam et colinam ignis et nubem. **Ubi** probauerunt et viderunt me quod. **1. nullo**

in epistolam ad Hebreos III

de feci eis. Illud tñ qd dicit qdraginta annis fin intentio nem apostoli refertur ad priora: sed fin intentione psalmiste refertur ad sequentia: ut dicatur qd offensus vel insensus eis fuit quadraginta annis. Et sic habet ista dies romyni. Deinde cum dicit. Propter quod offensus fui etc. ponit pena peccati et est duplex ista scz offensus vlt proximus: et idem est propter quod id est propter peccatum sui offensus id est indignatus non qd ira sit in deo nisi similitudinarie quia punit sicut iratus. de qua pena frequenter habetur in Exodo et in libro numeroz. Sepe enim prostrati sunt. Unde pme Cor. 10. agit de pena istius peccati. Vel proximus sui scz puniendo ipos. Quando enim dominus subuenit bonis et punit malos. tunc e ppe ipos: sed quando dissimulat peccata hominum propter penitentiam et dissimulat afflictionem inhorum ut crescat iporum meritum: tunc videtur esse longe. Job. 22. Pius bes latibulum eius nec nostra considerat et circa cardes celi perambulat. Vel proximus quantum ad diuinam misericordiam quia hoc ipsum qd punit eos teporaliter magnum misericordie signum est. Deinde cum dicit. Et dixi etc. ponit peccatum exacerbationis. Et hoc patet p hoc quod infra dicitur. Quibus autem iurauit non introire etc. Et circa hoc facit duo. Primo enim ponit culpam. Secundo subdit penam ibi. Quibus iurauit in ira mea etc. Culpam autem duplicem ponit. Una est in obstinatione in malo. Alia est in recessu a bono. Et istaz ponit ibi Ipsi vero non cognouerunt vias meas. Dicit ergo Ego sic fui eis. primum scz puniendo eos: et dixi scz pmissione eterna: hi errant corde semper. Deuter. 31. Semper contentiose egistis contra dominum. Jere. 13. Si potest etibus ops mutare pellem suam etc. Sic ergo vno modo aliqs exarbat deum quando obstinate adheret malo. Alio modo quando contemnit bonum. Unde dicit. Ipsi vero non cognouerunt vias meas: hoc est non quantum ad simplicem ignorantiam sed ad affectatam. Job. 21. Scientiam viarum tuarum nolimus. ps. Voluit intelligere ut bene ageret. Vel non cognouerunt id est non approbauerunt sicut dicit apostolus. 2. Cor. 2. Cognouit dominus qui sunt ei. Consequenter ostendit penam cum dicit. Quibus iurauit etc. In qua vero ponit immobilitates etc. hoc qd vult iuramenta firma. quando enim deus vel angelus inueniuntur iurare signum est immobilitatis eius: de quo iuratur. ps. Iurauit dominus et non penitebit eum etc. Verumtamē aliquando non iurat nisi sub conditioe quia scz non peniteant hec mala euenire eis. Ponit etiā qd pena ista non est ad cominationem sed magis ad exterminationem quia dicit in ira. ps. Domine neqz ira tua corripas me. Iurauit ergo in ira si introibunt etc. Constructio est defectiua ad modum irati qui truncat verba sua. Et accipitur ly si pro non id est non introibunt in requiem meam. Est autem triplex requies. Una est temporalis. de qua Luc. 12. Habes multa bona reposita in annos plurimos requiesce etc. Secunda est requies conscientie. Eccl. 51. Modicum laboraui et inueni requiem multam. Tertia est requies glorie eterne. ps. In pace in idipsum dormiam et requiescam. Ipsi vero nec in terrā promissionis nec in requie fruitionis eterne introierunt.

Lectio tertia.

Uidete fratres ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a deo viuo. Sed adhortamini vosmetipsos per singulos

dies donec hodie cognominatur: ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim christi effecti sumus: si tamē in initium substantie eius vsqz ad finem firmuz retineamus: dum dicitur. Hodie si vocē ei audieritis nolite obdurare corda vstra: quē admodū in illa exacerbatione. Quidā enim audientes exacerbauerunt: sed nō vniuersi qui profecti sunt ab egypto per moysen. Quibus autem insensus est quadraginta annis: Nonne illis qui peccauerunt quorū cadauera prostrata sunt in deserto. Quibus autem iurauit non introire in requiem ipsi nisi illis qui increduli fuerunt: Et videm⁹ quia non potuerunt introire in requie ipsi propter incredulitatem.

Supra apostolus per auctoritatem psalmiste ostēdit qd firmiter obediendum est christo. In auctoritate vero posuit scz monitionē culpam et penam: hic exponit ista tria p ordinem. Primo facit hic. secundū ibi. Quidam enim. etc. Tertium ibi. Quibus autem iurauit etc. In admonitione vero sunt duo scz ista monitio. et ipsius monitionis conditio. Unde ista duo exponit. Primo primum hic. Secundo secundum ibi. Participes enim xpi etc. In prima vero admonitione ad vno hortatur scz ad sollicitam considerationē. Secundo ad mutuā admonitionē ibi. Sed adhortamur etc. Dicit ergo. Videte etc. Unusquisqz enim in se v3 considerare in quo statu sit. Sal. 6. Opus suū probet vnusquisqz. Jere. 2. Vide vias tuas in cōualle. Videte ergo frēs quātū ad quēlibet in se qz quilibet est pars societatis et vnusquisqz mādaui de⁹ de pximo suo. Eccl. 17. Videte. i. pbate vnus alium ne forte sit in aliquo vestrum etc. Quasi dicat. Multi inter vos sunt in statu peccato tamē ppter fragilitatem et arbitrij libertatē posset eē malū in aliquo vestrum. Job. 4. Ecce qui seruiunt ei nō sūt stabiles et in angelis suis reperit pauitatem: quanto magis hi qui habitant domos luteas et terrenū habent fundamentū. Job. 6. Nōne ego duodecim vos elegi et vn⁹ ex vobis diabolus ē. Non ergo aliquis sit tñ sollicitus de se sed etiā de quolibet sue societatis. Sed quid? Ne sit in aliquo vestrum cor malū incredulitatis. Ecce malum de quo loquit apostolus scz cor incredulum. i. nō firmū in fide in quo consistit malitia anime: qz sicut bonū anime me in adherēdo deo ē ps. Mihi autē adherere deo bonū ē. Qd scz ē p fidē: ita recedere a deo p incredulitatē ē malū hoīs. Jere. 2. Scito et vide isrl qz malū et amarū ē reliquisse te dñm. etc. Et tō dicit discedēdi qz p incredulitatē recedit a deo. Jere. 2. De dereliquit fontē aque viue. etc. S3 si inueniat istud malū in aliquo nunqđ desperandū ē? Nō. sed magis v3 adhortari. i. admoneri. Iō dicit Sed adhortamini vosmetipsos p singulos dies. i. continue. i. discutiendo conscientiam suā et inducēdo ad bonum: donec hodie cognoscatur. i. donec durat pñs tps grē qd est totū sicut vnus dies. Jo. 9. Ne o3 opari opa eius qd misit me donec dies ē etc. Et hoc idē vt nō obduret qz ex vobis fallacia peccati. Sicut enim supra dicitur. Cor obduratur p obstinatiōez in malū. S3 p hoc aliqs firmiter inheret peccato quia fallit. Naturale enī ē appetitū ad herere bono: sed recedit a bono quia decipit. Prover. 14. Errat qd opant malū. et Prover. 13. fm aliā iraz. Hic v3

Explicatio sancti Thome

Ioseph errat i petis. **Sap. 5.** Ergo errauim⁹ a via veritatis. **Consequenter** cum dicit. **Participes** etc. Exponit conditionem inuentionis. Quasi dicat. Ita conditio magis est efficax q̄ illa quia illic tantum audierunt: nos autem participes facti sumus christi etc. Et loquitur proprie qz in veteri testamento erat tantum auditus nec conferebatur gratia ex opere operato: sed in nouo testamento et est auditus fidei et datur gratia ipsi operanti. Unde sumus facti participes christi. **Iob. pmo.** De plenitudine eius accepimus omnes etc. Sumus autem participes gratie primo per susceptionem fidei. **Ephe. 3.** Habitare christum per fidem in cordibus vestris. Secundo per sacramenta fidei. **Gal. 3.** Quicumq; in christo baptizati estis xpm induistis. Tertio per participationem corporis xpi. p̄me **Cor. 10.** Panis quem frangimus, nonne participatio corporis domini est. Sciendum autē qz duplex ē participatio christi. Una imperfecta que ē per fidem et sacramenta. Alia vero perfecta que ē per presentiam et visionem rei: primam iam habemus in re: sed secundam in spe. Tamen cū hoc spes habet hanc conditionem scz si perseveramus. Unde dicit. Si tamen initium substantie eius etc. Quicumq; enim in xpo baptizatur suscipit quādam nouam naturam et formatur quodammodo christus in ipso. **Gal. 4.** Filii mei quos iterum paritrio donec formetur in vobis xps. Hoc quidem nobis vere perficitur in patria: sed hic tantum initium: et hoc per fidem formatam quia informis mortua ē. **Iac. 2.** Fides sine operibus mortua ē. Unde ista non ē nobis initium participationis xpi sed fides formata: infra. 10. Et autem fides sperandarum substantiarum rerum id est fundamentū et quasi initium. Dicit ergo. Sumus participes xpi: si tamen tenemus vsq; in finem firmū initium substantie eius scz fidem formatam. Sed contra videtur qz timor magis sit initium: quia dicit ps. Initium sapientie timor dñi. Respo⁹ deo dicendū ē qz fides formatur per charitatem. Charitas autem non est sine timore casto. Et ideo fides formata semper habet timorem istum secum annexum. Unde et fides et timor sunt initium. Illud autem qd addit dum dicitur hodie etc. totum expositū ē. Deinde cum dicit. Quidam enim audientes etc. exponit qd dixerat de culpa illorū. Quasi dicat. Vos estis effecti participes xpi: si non obduraueritis corda vestra: sicut isti qui audierunt sed exacerbauerunt non tamen omnes. Duo enim scz caeleph et iosue permanserūt vt habet **Numeri. 14.** Et alios etiam confortabant. Et per hoc datur intelligi qz quis nō tota ecclesia cadat: sed tantū aliqui qz nihilominus mali punientur sicut in istis duob⁹. tertij **Reg. 19.** Reliq; mihi septē nulla viroz q̄ nō curauerūt genna sua baal. **Ro. 11.** Reliq; fm electionē dei salui fierēt. Deinde cū dicit. Quibus autē etc. exponit illd qd dixerat de pena. Et primo illud qd dixerat offensus fui. Secundo illd qd dixerat. Iurauit in ira. etc. Quib⁹ autem iurauit etc. Dicit ergo. quibus autem etc. Ex quo patet qz istud qd supra dixit quadraginta annis referē ad illd offensus fui. Unde dicit qz fuit eis offensus per illos quadraginta annos. Unde sciendum est qz omnes qui egressi sūt de egypto mortui sunt in deserto sicut dicitur **Iosue. 5.** Mō tamen omnes prostrati sunt sed aliq; vel a deo sicut qz aperta ē terra et deglutit datan et abiron: sicut dicit in ps. Et de hoc habetur **Numeri. 16.** Aliqui vero prostrati sūt a moyse sicut patet in conflatiōe vituli: sicut patet **Exo. 22.** Aliqui vero ab hostibus: sicut patet in pluribus locis. Et ista satis habentur. p̄me **Cor. 10.** Aliqui vero morte propria mortui sunt. Nō ergo omnes prostrati sūt. Unde nō fuit pena generalis: sed pena generalis fuit qz

nullus p̄ter illos duos qui dicti sunt introierunt terram promissionis. Et de ista dicit. Quibus autem iurauit id est firmiter statuit non introire in requiem nisi illis scz q̄ fuerunt increduli verbis exploratorum. Unde patet qz propter incredulitatē non potuerunt intrare. et propter hoc dicit qz experti sunt qz p̄pter incredulitatem suam non potuerunt intrare. Vel videmus nos scz penam illā generalem que dicta ē.

Capitulum quartum.

Timeamus ergo: ne forte relicta pollicitatiōe introeundi in requiē eius existimet aliquis ex nobis deesse. Etenim et nobis nūciatū est quemadmodum et illis: sed nō profuit illis sermo auditus non admixtus fidei ex his que audierunt. Ingrediemur enim i requiē em qui credidimus quemadmodum dixit. Sicut iurauit in ira mea. si introibunt in requiē meam. Et quidem operibus ab institutione mūdi perfectis: dixit enim in quodam loco de die septima sic. Et requieuit deus die septima ab omnibus operibus suis. Et in isto rursum. Si introibunt in requiē meam. Quoniam ergo superest introire quosdam in illam: et hi quibus prioribus annunciatum est: non introierunt propter incredulitatem: iterum terminat diē quendam hodie in dauid dicendo post tantū tēporis sicut supra dictum est. Hodie si voces eius audieritis nolite obdurare corda v̄ra: Nam si eis iesus requiem prestisset: nūq; de alia loqueretur post hac die.

Premisit supra apostolus auctoritatem dauid et exposuit: nūc autē arguit ex ipsa. Et circa hoc facit duo. Primo enim inducit sollicitudinem introeundi. Secundo monet qz p̄peremus ingredi ibi. Festinemus ergo ingredi. etc. Circa primum duo facit. Primo enim inuitit sollicitudinem timoris. Secundo ostendit qz de hoc debet sollicitudo imminere ibi. Etenim nobis etc. Dicit ergo: vitium ē qz infensus est illis qui non crediderunt qz iurauit qz nō introibūt in requiem eius ergo et nos timeam⁹ scz timore casto et sollicitudinis. **Prouer. 28.** Bear⁹ homo qui semper ē pauidus. Sed quid timere debemus? Ne forte etc. Beatitudo enim siue felicitas in hoc consistit vt homo ingrediatur illa. **Tob. 13.** Beatus ero si fuerint reliquie seminis mei ad videndum claritatem dies iherusalem. **Infra. 12.** Contemplantes ne forte desit gratie dei. Quia vt dicit **Chrysostomus.** Dator est pena damnatis de hoc qz sunt exclusi a visione dei qz alie pene: quas habent. Et dicit. Existimetur scilicet diuino iudicio. **Matth. 25.** Ite maledicti in ignē eternum etc. Vel existimetur fm humanam opinionē **Ephe. 5.** Hoc scitote intelligentes qz omnis fornicator aut immundus aut auarus quod ē ydolorum seruitus non habet hereditatem in regno christi et dei. Timendum est

in epistolam ad Hebreos III

ergo ne aliquis ex vobis existimetur deesse: quia vobis facta est promissio intrandi. *Esa. 52.* Sedebit populus meus in pulchritudine pacis in tabernaculis fiducia in requie opulenta. *Apocalip. 14.* A modo iam dicit spiritus ut requiescant a laboribus suis. Timendum est ergo ne propter culpam nostram non ingrediamur relicta pollicitatione id est promissione quam relinquimus desensendo spem fidem et charitatem per quam possumus introire. *Et hoc fit per peccatum mortale.* Consequenter cum dicit. *Et enim nobis hoc nunciatum est etc.* ostendit quod nobis imminet ista sollicitudo. *Et circa hoc facit duo.* Primum enim proponit intentionem suam. Secundo probat eam ibi. *Ingreдемur enim etc.* Circa primum duo facit: quia primo ostendit quod nobis facta est ista promissio. Secundo quod ista promissio non sufficit ibi. *Sed non profuit etc.* Dicit ergo. *Et enim etc.* id est nobis promissum est. Unde sciendum est quod illa que in veteri testamento promissa sunt temporaliter: intelligenda sunt spiritualiter. Omnia enim in figura contingebant illis. *1. p. Corin. 10. et Roma. 15.* Quecumque scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt. *Deinde cum dicit. Sed non profuit etc.* ostendit quod non sufficit promissio quin nihilominus debeamus esse solliciti. Unde dicit quod sermo auditur et non creditur in nullo eis profuit. *Ad enim auditores legis iustificabuntur sed factores. Roma. 2. Et dicit. Non admixtus fidei quia sicut ex intellectu et intellectu fit vnum ita ex corde credentis et ipsa fide formata fit vnum. 1. p. Cor. 6. Qui adheret deo vnus spiritus est. Illud autem quod dicitur ex his que audierunt potest esse ratio quare sermo non est admixtus fidei. Hoc enim fuit ex his que audierunt ab exploratoribus quibus fuerunt increduli. *Uel potest esse determinatio fidei. que debet esse ex his que audierunt. Fides enim ex auditu. Roman. 10. Verba enim dei sic sunt efficacia quod statim audita debent esse credita. ps. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* *Deinde cum dicit. Ingreдемur enim etc.* probat propositum. et circa hoc facit tria. Primum enim ostendit quod nobis est necessarium credere sicut et illis. Secundo adducit duas auctoritates ad probandum intentum suum ibi. *Et quidem operibus etc.* Tertio ex illis arguit ibi. Quoniam ergo superest etc. Dicit ergo. *Nobis factus est sermo sicut et illis quia ingrediemur in illam requiem. ps. In pace in idipsum dormiam et requiescam Job. 11. Requiesces et non erit qui te exterreat. etc.* Est autem duplex requies. *Vna in bonis exterioribus et ad istam egredietur homo a requie mentis. Alia est in bonis spiritualibus que est intima: et ad istam ingreditur. Mart. 25.* *Intra in gaudium domini tui Cant. 1. p. mo. Introduxit me rex in cellaria sua. Deinde ponit auctoritatem. Sicut iuravi etc.* et hoc expositum est. *Deinde cum dicit. Et quidem operibus etc.* ponit duas auctoritates. *Unaz legis que habetur Genes. 2. Aliam que frequenter posita est que habetur in ps. Dicit ergo quantum ad primum: et quidem operibus ab institutione huius mundi perfectis dixit etc.* Hoc potest legi dupliciter. *Vno modo quod non fit ibi enim: sed dixit in quodam loco etc.* Et est placet littera ut sit sensus. *Dico quod ingrediemur in requiem que prefigurata est ab institutione mundi de qua requie prefigurata per diem septimam dixit scilicet spiritus sanctus qui loquitur in scriptura quia spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. scilicet per. 1. p. mo.* *In quodam loco famoso scilicet Genes. 2. de die septima. Et sic requieuit deus ab operibus suis. Operibus inquam ab institutione mundi perfectis. Uel dixit spiritus sanctus in quodam loco de die septima: et hoc dixit postquam**

narrauerat opera sex dierum perfectis ab institutione mundi. *Si vero sit ibi. Dixit enim sic est defectiva constructio et est sensus. Nunciatum est nobis quod ingrediemur et hoc operibus ab institutione mundi perfectis: sed quando et quomodo nunciatum est quia dixit in quodam loco etc.* *Dicit autem operibus perfectis ad denotandum opera sex dierum que fuerunt perfecta. Dicit vero ab institutione mundi: quia primo constitutus est mundus: et post sex dies distincte perfectus est in singulis partibus suis. De distinctione autem istorum dierum diuersimode loquitur sanctus. Aliter enim accipit eos Augustinus ab alijs sanctis: sicut patet prima parte summe questione. 74. articulo secundo et tertio. Tamen quocumque dicatur manifestum est quod opera illa perfecta fuerunt. Est enim in ipsis duplex perfectio. *Vna secundum partes mundi que sunt celus et quatuor elementa. Et hec attenditur penes earum essentias: sicut habet in prima parte summe. q. vbi supra. Et hoc fuit per opus creationis quod fuit prima die. Et per opus distinctionis quod fuit secunda et tertia die. Et in hoc concordat Augustinus cum alijs. Alia perfectio est secundum singulas partes. Et hec perfectio pertinet ad opus ornatus. Et iste ornatus quantum ad superiora fuit quarta die. quantum ad media scilicet aeream et aquam quinta die quod tunc vero ad terram que est infimum elementum fuit sexta die. Ista perfectio conuenit numero senario qui confertur ex suis partibus aliquoties simul sumptis que sunt vnum duo et tria. quia sexies vnum sunt sex. similiter ter bis. et bis ter. et vnum duo tria sunt sex. quia ergo senarius est primus numerus perfectus. quia licet ternarius conueniat aliquoties bis que dicta sunt quia ter vnum tria sunt. et vnum et duo tria sunt. tamen bis vnum non faciunt tria: sicut semel duo non faciunt tria sed tamen duo. *Item per ipsum senarium designatur perfectio rerum. Post perfectionem vero permittitur quies que nulli datur nisi operanti. Et sic in septima die qua mutatus est status mundi sicut in qualibet alia erat quedam variatio. Unde in ipsa incepit status propagationis propter quod et connumeratur alijs. Ideo in septima mundi est status quiescentium. Secundum Augustinum tamen ista septima dies nihil aliud est quam cognitio angelica relata ad quietem dei ab operibus. Sed contra si quietuit die septima quis ergo fecit eam si non est opus dei. Preterea Job. 5. Pater meus usque modo operatur et ego operor. Respondeo est dicendum quod accipitur ibi quies non secundum quod opponitur labori: sed secundum quod opponitur mori. Deus enim et si producendo non moueatur: tamen quia de ipso non loquimur nisi per sensibilia in quibus non est operatio sine motu: ideo omnis operatio large loquendo dicitur motus: et sic dicitur quiescentis quia cessauit nouas species producere: quia illa que postea facta sunt fuerunt in illis rebus tunc productis. Uel secundum virtutem actuum sicut in animalibus perfectis vel secundum rationes seminales. Uel secundum materiam sicut mineralia. Ideo tunc non fuit motus suscitatus. Sed fuit factum corpus quod posset suscitari. Quondam autem fuerunt tunc secundum similitudinem ut anime rationales que tantum sunt a deo. Sic ergo requieuit deus ab operibus producendis quia omnia aliquo modo processerunt ut dictum est: tamen usque modo operatur conseruando et gubernando que condidit. Et sic septimam diem deus fecit sicut quamlibet aliam: quia tunc fuit aliquid additum: quia tunc incepit status propagationis. Quelibet autem additio variabit statum mundi ut dictum est et faciebat vnum diem. Uel secundum Augustinum non dicit simpliciter requieuit sed requieuit ab operibus suis. Ab etero enim requieuit in seipso: sed tunc etiam requieuit non in operibus sed ab operibus. Aliter enim operatur deus***

Explanatio sancti Thome

quilibet alius artifex. Artifex enim agit propter indigentiam suam sicut edificator facit domum ut in ipsa quiescat. Similiter faber facit cultellum propter lucrum. Unde desiderium cuiuslibet artificis quietatur in opere suo. Sed non sic est de deo quia non agit propter indigentiam suam sed propter bonitatem communicandam. Unde non quiescit in opere sed ab opere producendo et quiescit tantum in sua bonitate. Consequenter autem ponit auctoritatem dauid que iam exposita est. Cuius sequitur cum dicit. Quod ergo superest etc. arguit ex premissis. Et circa hoc facit duo. Primo enim accipit sensum secunde auctoritatis illius. Si voces eius audieris etc. Secundo arguit ex primo ibi. Itaque relinquitur etc. Circa primum duo facit: quia primo trahit duo a secunda auctoritate. Secundo ostendit quod hec duo intelliguntur in ipsa ibi. Nam si eis iesus etc. Accipit ergo duo quorum unum per se manifestum est scilicet quod antiqui patres non introrunt. Aliud est quod tempore dauid adhuc restabat alia quies prestanda. Licet enim ipsis fuisset promissa requies prestanda in terra promissionis: tamen per hoc quod post longum tempus dicit. Hodie si vocem etc. ostendit quod alia requies restat. Alter enim non faceret mentionem de requie dicens. Hodie etc. Est ergo quedam requies in qua nobis intrandum est in quam illi non intraverunt propter incredulitatem. Et ideo quoniam illi non intraverunt: restat ergo quosdam intrare quibus promissa facta est: quia his quibus prius nunciatum est non introierunt scilicet iudei quibus promissa facta est: et ideo terminat. i. determinat nobis diem septimam id est diem gratie dicendo in dauid. Hodie si vocem etc. Et repetit auctoritatem que reposita est. Sciendum est autem quod deus homini preparavit beatitudinem pro requie nec vult istam preparationem esse frustratam: sed si vnus non intrabit: alius intrabit sicut ostendit in illa parabola de nuptijs. Mat. 22. Unde Apo. 3. Te ne quod habes ut nemo accipiat coronam tuam. Quasi dicat. Si tu non accipias alius habebit. Job. 34. Ceteret multos et innumerabiles et stare faciet alios pro eis. Deinde cum dicit. Nam si eis iesus etc. probat quod suppositus alios intrare: quod si iesus naue iohannis filij israel finalem requiem prestasset non immineret nobis alia requies: nec de aliquo propheta dauid loqueretur post illam diem. An manifestum est quod illa requies fuit signum requie spiritualis.

Lectio secunda.

Itaque relinquit sabbatismum populo dei. Qui enim ingressus est requiem eius etiam ipse requieuit ab operibus suis sicut et a suis deo. Festinem ergo ingredi illam requiem ut ne in idipsum quis incidat: incredulitatis exemplum. Cuius est enim sermo dei et efficax et penetrabilior omni gladio accipiti: et pertingens usque ad divisionem anime ac spiritus: compagum quoque ac medullarum et discretor cogitationum et intentionum cordis. Et non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda et aperta sunt oculis eius ad quem nobis sermo.

Supra aplos duas auctoritates assumpsit. vnam de secundo

secundo. Alias vero de ps. et conclusit intentionem suam ex secunda auctoritate scilicet ps. hic concludit idem ex prima. Et circa hoc facit duo. Primo enim ponit conclusionem. Secundo ponit rationem proinde ibi. Qui enim ingressus est etc. Circa primum sciendum est quod apostolus in se omnium istorum verborum facit mentionem de triplici requie. Prima est requies dei ab operibus suis. Secunda est requies temporalis quam habuerunt filij israel in terra promissionis. Tertia est requies eterna que per istas duas designatur. Sed apostolus hic antequam faciat mentionem de requie eterna dicit quod post terrenam adhuc remanet sabbatismus qui in veteri lege sabbatum representabat scilicet post requiem terrenam. Esa. 58. Vocaberis sabbatum delicatum et sanctum domini Esa. 66. Erit mensis ex mense et sabbatum ex sabbato id est requies perpetua. Et dicit sabbatismus quia sicut in veteri lege sabbatum representabat requiem dei ab operibus suis: de qua dicitur Gen. 2. ita illa requies erit sanctorum ab operibus suis. Apocal. 14. Nunc iam dicitur spiritus ut requiescat a laboribus suis. Unde subdit. Qui enim ingressus est etc. quia sicut deus sex diebus operatus est et septima requieuit: ita per sex dies presens tempus propter perfectum numerum significatur. Qui ergo perfecte operatur in septima requiescit ab operibus suis sicut et a iustis christi: non autem a quibusvis operibus: quia sunt ibi quedam opera perpetua: videre scilicet amare et laudare. Apo. 4. Non habebant requies nocte ac die dicentia sanctus sanctus: sanctus etc. Sed ab operibus laboriosis. Esa. 40. Qui sperant in domino mutabunt fortitudinem: assument penas ut aquile current et non laborabunt: ambulabunt et non deficient. Deinde cum dicit. Festinem ergo ingredi etc. inducit ad festinatorem. Et circa hoc facit duo. Primo enim ponit monitionem. Secundo subdit rationem de introitu illius requie ibi. Cuius enim est sermo dei etc. Et circa primum duo facit. Primo enim monet ad festinandum. Secundo ostendit tardantis periculum ibi. Et ne in idipsum etc. Dicit ergo. Quia igitur relinquit sabbatismum etc. Festinem ergo ingredi in illam requiem. Et signanter dicit ingredi: quia non est in bonis exterioribus ad que est egressus: sed est in bonis interioribus. Exo. 15. Introduces eos et plantabis etc. Mat. 25. Intra in gaudium domini tui. Est ergo multiplex ratio quare festinandum est intrare. Una est quia longinqua est via. Prover. 7. Abijt via longissima. Luc. 19. Homo quidam nobilis abiijt in regionem longinquam. Dicitur autem longinquus propter distantiam status: quia ibidem plenitudo omnis boni et immunitas ab omni malo. Est etiam desideranti perfecta visio et intentio: hic autem sunt omnia contraria istis. Item festinandum est quia tempus est valde breue. Job. 14. Breues dies hominis sunt. Item quia istud tempus cum hoc quod est breue et modicum est etiam incertum. Eccl. 9. Nescit homo finem suum. Item propter urgentem vocacionem. Interior enim vocatio urget nos per stimulum charitatis. Esa. 59. Cum venerit quasi fluitans violentus quem spiritus domini cogit etc. scilicet Ro. 5. Charitas christi urget nos. Item mandatorum tuorum cucurri. Item propter periculum tardantis: sicut patet de fatuis virginibus. Mat. 25. Que tarde venientes intrare non potuerunt. Et ideo dicit. Et ne in idipsum etc. Quasi dicat. Antiqui non potuerunt ingredi propter incredulitatem. Unde caueamus aliene culpe exemplo: ne simus increduli: et exemplo pene: ut scilicet non excludamur sicut ipsi. Luc. 13. Abijt in montana cum festinatione. Ad hoc enim ostendunt nobis preterite pene aliorum ut caueamus. Prover. 19. Pestilente flagellato stultus sapientior erit. Glo. Peius est nihil caueatis. Et

in epistolam ad Hebraeos III

hoc videtur q̄ ille qui nō corrigi p̄nitione alteri: grauius p̄nietur. Sed contra quia iam peccatum ade qui non peccauit exemplo alterius esset minus graue. Respondeo dicendū est q̄ semper iste locutiones intelligende sunt ceteris paribus. Contingit enim duo peccata in se considerata nō esse vnum gēnus altero: tamē propter aliquam circumstantiā aduenientē aggrauatur vnu et nō aliud. sicut duo adulteria de se equalia sunt: tamē illud qd̄ est ex certa malicia grauius ē q̄ illud qd̄ est ex passiōe vel infirmitate. Et similiter verbum ociosum grauius ē quando fit ex certa malicia. Deinde cum dicit. **Quis est enim sermo dei et ponit rōnem predicte montiōis et p̄cipue quantū ad rēculum.** hoc autem ratio sumit ex parte ch̄isti. In ip̄o autem ē duplex natura. Una sc̄z diuina fm̄ quam ē verbum patris. Alia est humana fm̄ quā est pontifex offerens se in cruce. Primo ergo ponit rōnem sumptam ex parte diuinitatis. Secundo rōnem sumptam ex parte humanitatis ibi. **Habentes igit̄ pontificem et. De filio autem dei dicit tria.** Primo enī assignat eius virtutem. Secundo eius cognitionem ibi. **Et discretor cogitationū.** Tertio eius auctoritatem ibi. **Ad quem nobis sermo et. Virtutem eius ostendit tripliciter: Primo quantū ad naturam. Secundo quantū ad potestatem ibi. Et efficac̄. Tertio quantū ad operationē ibi. Et penetrabilior et. Dicit ergo. Quis est sermo dei et. Ista littera de se videtur habere difficultatē tamen considerando altam translationem planior est. Ubi enī nos habem? sermo in greco habetur logos qd̄ est idēz quod verbum. Unde sermo id ē verbum. Et sic etiam exponit Aug. illud. **Joh. 12. Sermo quē locutus sum id est ego ip̄e qui sum verbum.** Sap. 18. **Omnipotens sermo tuus domine et illiens de celo a regalibus sedibus venit et. Et similiter hic sermo dei ē viuus id est verbū dei viuū. Verbum enim dei ab eterno conceptū in paterno intellectu ē verbū primordiale. de quo Eccl. p̄mo dicit. Fons sapientie verbum dei in excelsis. Et quia est primordiale id est ab ip̄o deriuatur omnia alia verba que nihil aliud sunt q̄ quedam conceptiones expresse in mente angeli vel nostra. Unde illud verbum ē expressio omniū verborū quā si fons quidam. Et illa que dicuntur de illo verbo quodāmodo aptantur ad alia verba fm̄ suū modum. De illo autē dicit q̄ est viuus. Dicitur autem res viuā q̄ diu habet motū et operationem suam. Sicut enim fons scaturiens dicitur viuus: sic et verbum illud qd̄ habet p̄petuū vigorem. ps. In eternum domine verbum tuū p̄manet in celo. **Joh. 5. Sicut enim pater habet vitā in se metip̄o sic debet et filio vitam habere in semetip̄o. Vel p̄t referri ad humanā naturam. Est enim viuus licet ab alijs reputetur mortuus. Apoc. p̄mo. Qui mortuū et ecce suū viuens in secula seculorum. Similiter etiam sermo scripturę est viuus et indeficiens. Roma. 9. Non autē q̄ excidit eius potestātē. Dicitur autem verbum efficac̄ p̄pter maximā virtutem et infinitam vim effectiuam quā habet. Per ip̄m enim facta sunt omnia. **Joh. p̄mo. et ps. Verbo domini celi firmati sunt. Item ē efficac̄ quia ex ip̄o omnia verba prolata a deo mediante angelo vel homine efficaciam habent. Eccl. 8. Sermo illius p̄tate plenus ē. Isa. 55. Verbum qd̄ egrediet̄ de ore meo nō reuertetur ad me vacuū sed faciet quodcumq̄ volui et. Deinde cum dicit. **Et penetrabilior et. ostendit eius operationem. Et circa hoc facit duo. Primo ponit eius operationem. Secundo ei ponit ibi. Et pertingens et. Dicit ergo. Et penetrabilior. Illud proprie dicit penetrare qd̄ ingredit̄ p̄funda rei. hoc autem p̄t esse dupliciter. Uno mō q̄ operatur in intimis rei. Isa. 26. Omnia enim opera no-**********

stra operat̄ es in nobis. Alio mō quia cognoscit intima rei. **Joh. 2. Opus ei non erat vt quis testimoniuū perberet de homine: ip̄e enim sciebat quid esset in homine: Eccl. 24. Penetrabo inferiores partes terre. Operat̄ enim dei et cognitio pertingit et penetrat intima rei. Tū dicit. Omni gladio accipit. Inter omnia enim gladius est penetrabilior: propter acumen et maxime gladius anceps: qui sc̄z est acutus ex duab⁹ eius partibus. Et ideo quia verbū dei acutum ē et ad operandū et ad cognoscendum ideo cōparat̄ gladio accipit. Ephe. 6. Et gladium sp̄s quod ē verbū dei. Isa. 27. In illa die visitabit dominus in gladio suo duro et grandi et forti et. Vel dicitur anceps q̄ habet aciem ad bona p̄mouenda et mala destruenda. Apoc. p̄mo. Et ore ip̄ius p̄cedebat gladius ex vtraq̄ parte scutus. In ordine enī causarum videmus q̄ semp causa prior intimius operat̄ q̄ causa posterior. Unde illud qd̄ natura producit ē intimius q̄ illud qd̄ producit per artē. Quia ergo deus ē prima causa simpliciter: ideo eius operatione p̄ducitur illud qd̄ ē intimissimū ip̄i rei sc̄z cō eius. Consequenter cum dicit. **Et pertingens et. manifestat qd̄ dixerat de operatione. Et circa hoc facit duo: quia primo ostendit hoc quantū ad sp̄alia. Secundo quantū ad corporalia ibi. Compagum quoq̄ et medullarum: fm̄ enim aplm̄ tria sunt in homine sc̄z corp⁹: aīa et sp̄s. i. Heb. 5. Integer sp̄s vester aīa et corpus et. Quid enim sit corpus notū ē. Aīa autē ē que dat corpori vitam. Sp̄s vero in rebus corporalib⁹ dicit̄ quid subtilē: et ideo significat substantias immateriales. Isa. 31. **Egyptus homo et non deus et equicorum caro et nō sp̄s. Spiritus ergo in nobis dicit̄ illud per qd̄ cōicamus cum substantijs sp̄ialibus. Anima vero illud per qd̄ cōicamus cum brutis. Et sic sp̄s ē mens humana sc̄z intellect⁹ et volūtas. De hoc autē dicunt aliq̄ q̄ in nobis sunt diuēse aīe. Una sc̄z q̄ p̄ficit et viuificat corp⁹: et ista dicit̄ aīa p̄prie. Alia vero ē sp̄s quo intelligim⁹. Et iō ista duo magis dicunt̄ substantie q̄ anime. Hoc autē vānatū ē in libro de ecclesiasticis dogmatib⁹. Et ideo dicendū ē q̄ vna et eadem ē essentia aīe p̄ essentiam suā et viuificat corpus: et per potentiam suam que dicit̄ intellectus ē p̄ncipiū intelligendi. Et per istam intelligit eterna: qd̄ quō sit sic patet. Idem enī q̄ quāto forma ē p̄fectior: tanto opatio eius min⁹ subdit̄ materie sicut p̄ter q̄ forme elementorū q̄ sūt imperfectissime nō extenduntur ultra materiā. Quis ergo anima inter om̄s formas sit nobilissima oportet q̄ habeat aliquā opationem et p̄cipue aīa rōnalis que oīno excedit potentiam materie. Et istam opatiōē vocam⁹ intelligere ad quā sequit̄ sua inclinatio sc̄z velle. Est autē triplex d̄tia inter opatiōes aīe: ita q̄ aīa dicat̄ ad quā p̄tinet potentie quib⁹ aīa opat̄ cum corpore. Ad sp̄m vero ille qui opat̄ sine corpore. P̄tia autē d̄tia inter istas potēntias et opatiōes ab ip̄is procedentes ē ip̄ius rōnis ad sensualitatem q̄ est potentia p̄ quā aīa opatur cum corpore: q̄ rō ap̄hendit immaterialia: sensualitas vero materialia et sensibilia. Sc̄da differentia est partū sensualitatis: q̄ alio statum et ordinem habet sensualitas fm̄ q̄ tendit in propriū obiectum suum ex natura sua: et alium fm̄ q̄ regularur a ratione. Ip̄a enī concupiscibilis aliter consideratur vt est vis quedam in ordine ad obiectum suum: et aliter vt p̄cipat ratione. Tertia differentia ē partium ip̄ius rōnis fm̄ diuēsa obiecta ip̄ius quia vel tendit in deum: et hoc ē supremum in ipsa: vel in effectus spirituales vel in effectus temporales. Om̄s autem istas diuisiones et differentias operatur et discernit verbum dei sc̄z quomodo sensualitas distinguat̄ a rōne. Differentias etiā ip̄ius sensualitatis in seruāiam etiā partium rationis et quid proventur******

Explanatio sancti Thome

In anima ex consideratione spiritualium et terrenorum. **C**onsequenter cum dicitur. Compagum quoque et medullarum etc. declarat illud quod dixerat de operatione dei et quantum ad temporalia. **S**ciendum est autem quod aliquid non potest penetrando pertingere ad aliquid propter duo. Primum est propter colligationem. Aliud autem est propter inclusionem. Neutrū istorum potest impedire verbum dei. In nobis quidem sunt quedam colligationes scilicet nervorum et arteriarum. Quedam etiam sunt valde inclusa et occulta sicut medulle que in ossibus includuntur. Omnia autem ista diuino prospectui manifesta sunt et subdita. Et ideo nihil est ei difficile ad penetrandum. Vel per compages potest intelligi coniunctio que est inter partes anime ad inuicem ut inter animam et spiritum. Quasi dicat. Non solum pertingit ad cognoscendum differentiam et diuisionem anime et spiritus: sed etiam ad cognoscendum quomodo coniunguntur. Cognoscit enim quomodo sensualitas regit rationem. Medulla autem potest intelligi illud quod latet in ratione et sensualitate. **M**at. 10. Time te cum qui potest et animam et corpus mittere in gehēnam. **D**einde cum dicitur. Et discretor cogitationum etc. agit de cognitione verbi. Et circa hoc facit duo. Primum enim ostendit quod omnia subdant cognitioni eius. Secundo ostendit quomodo cognoscit ibi. Omnia autem nuda etc. Et duobus autem contingit quod aliquid non cognoscatur. scilicet aut quia est intra aliquid occultatum. Et sic maxime sunt occulta que latent in corde quia ipse est valde profundum et imperutabile. **I**ere. 7. Præuē cor hominis et inseruabile. Secundum vero septuaginta interpretes habet sic. Profundū est cor hominis etc. In corde vero latent cogitationes. Istas autem cognoscit verbum dei. **E**sa. pmo. Auferte malū cogitationū vestrarum ab oculis meis. Et ideo quantum ad hoc dicit discretor cogitationum. Alio modo non cognoscitur aliquid quod est omnino ignotum et inuisibile: et sic ea que sunt in voluntate sunt ignota. In voluntate autem est ipsa intentio finis que de natura sua est inuisibilis. Quid enim homo facit vel cogitat manifestatur per opus. Sed qua intentione hoc faciat penitus est incertum. **I**ta autem non sunt occulta deo. **P**s. Scrutans corda et renes id est cogitationes et intentiones. **S**ciendum est autem quod illud quod dicitur penetrans referri potest ad operationes ut dicitur est. Et sic differunt penetrans et discretor. Si autem referatur ad cogitationem tunc quod hic dicitur. Et discretor: est expositio illius. Quasi dicat. Tu dicis quod penetrabilior etc. Verū est quia est etiam discretor compagum et medullarum id est cogitationum et intentionum. **C**ompages enim dicuntur quedam colligationes: et sic cogitatio in qua est quasi quedam colligatio terminorum potest dici compago dum de vno tendit in aliud. **E**sa. 58. Dissolue colligationes impietatis. **I**te **E**sa. 5. Ne qui trahitis iniquitates in funiculis vanitatis. Item medulla est intima latens in ossibus. **J**ob. 21. Medullis ossa illius intrigantur. **D**einde cum dicitur. Et non est vlla creatura etc. ostendit quod illud quod secundum naturam est inuisibile non est occultum deo. **Q**uod enim aliquid non videatur a nobis hoc est quod simpliciter et subtilius est oculo nostro siue corporali siue intellectu: sicut sunt substantie separate quas in vita ista videre non possumus. Diuino autem intellectu nihil est simpliciter vel subtilius: ergo nulla creatura est inuisibilis in conspectu eius. Sed nunquid cognoscit in vniuersali tamen sicut quidam viderunt: non: sed omnia nuda et aperta sunt oculis eius? **P**er oculū autem intelligit vis cognitiua. **I**ntelliguntur enim spiritualia per sensibilia. **S**ignanter autem dicitur in plurali oculos propter diuersitatem intellectuum quia non cognoscit vnum tamen sed etiam multitudinem rerum. **D**icit etiam nuda et aperta. **D**upliciter enim cognoscitur aliquid. **U**no

modo in superficie. Alio modo in profundo sicut homo nudus videtur in superficie: non autem vestitus sed omnia deo manifesta sunt que videntur in superficie. **N**ihil enim est extra quod impediatur cognitionem dei: sicut vestis impedit ne videatur homo. **E**t ideo dicitur nuda. **J**ob. 26. Nudus est infernus coram illo. **D**icit etiam aperta quia nihil est ita occultum in re quod dei cognitionem effugiat. **C**onsequenter ostendit perfectionem auctoritatis ipsius cum dicitur. **A**d quem nobis sermo etc. **I**ta vero auctoritas est auctoritas iudicandi. **A**ct. 10. **I**pse est qui constituitur est a deo iudex viuorum ac mortuorum. **A**d istum ergo nobis sermo videtur red damus rationem de operibus nostris. **2. Cor. 5. D**ominus nos manifestari oportet ante tribunal christi ut referat vniuersis propter corpus prout gessit siue bonum siue malum sit. **E**t ideo quod sic est potest sic scire et sic magnam festinam ergo ingredi etc.

Lectio tertia.

Habentes ergo pontificem magnus qui penetravit celos iesum filium dei teneamus spei nostre confessionem: **N**on enim habemus pontificem qui non possit copari infirmitatibus nostris: reparamus autem per omnia pro similitudine absque peccato: **A**deamus ergo cum fiducia ad thronum gratie eius: ut misericordiam consequamur: et gratiam inueniamus in auxilio oportuno.

Supra apostolus monuit ad festinandum ingredi in requiem dei: et ad hoc inducendum posuit magnitudinem christi quantum ad diuinam naturam: hic ostendit idem quantum ad humanam naturam. et circa hoc facit tria. **P**rimo enim ponit eius dignitatem. **S**ecundo ostendit ei pietatem ibi. **N**on enim habemus pontificem etc. **T**ertio inducit ad habendam de eo fiduciam ibi. **A**deamus ergo etc. **D**icit ergo. **I**ta dicitur est quod nobis est sermo ad eum qui est vniuersus sermo verus iudex et pontifex. **E**rgo habentes pontificem etc. **P**s. Tu es sacerdos in eternum. etc. **H**ec et tantum pontifex: sed etiam magnus **Z**acharie. 3. **E**t ostendit mihi dominus iesum sacerdotem magnū stantem coram angelo etc. **H**ic autem dicitur magnus quod non est pontifex tantum hominum spiritualium sed et futurorum. **I**nfra. 9. **X**p̄s assistens pontifex futurorum honorum etc. **D**uo autem pertinebant ad magnum pontificem. **A**nnum quo ad officium scilicet semel in anno cum sanguine intrare in sancta sanctorum: et sic habetur infra. 9. et **L**euit. 16. **H**oc autem precipue conuenit christo. **I**lle enim intrat cum sanguine in sancta figurata: scilicet christus per proprium sanguinem intravit in sancta id est sacra celestia. et ideo dicitur. **Q**ui penetravit celos. **S**ecundum est quod debebat esse ex certa tribu scilicet de stirpe aaron: sicut dicitur **E**xo. 29. et numeri. 16. et 17. **H**oc autem contemnit christo qui est nobilitatis originis. **U**nde dicitur filius dei. **M**at. 3. **H**ic est filius meus dilectus. **P**s. **F**ilius meus es tu etc. **Q**uia ergo habemus hunc pontificem teneamus confessionem id est inhereamus corde: quia ut dicitur **Ro. 10. C**orde creditur ad iusticiam: ore autem confessio fit ad salutem. **H**anc autem confessionem requirit a nobis christus pontifex maximus. **M**at. 23. **Q**ui me confessus fuerit coram hominibus etc. **S**ed dicitur spei nostre: quod dupliciter potest intelligi. **U**no modo quod confessio prout hic sumitur sit confessio fidei dei. **F**ides autem est principium spei: sicut habet ex glo. **M**at. pmo. **A**braam autem genuit ysaac id est fides genuit spem non quidem christum ad habitum sed christum ad ordinem actus. **N**ullus enim potest sperare nec vniuersi nisi quod potest persequi. **Q**ui autem possumus consequi eterna habemus per fides. **E**t ostendit spei. l. et de quo speramus scilicet videre spem veritatem.

in epistolam ad Hebreos v

Deinde cum dicit. Non enim habemus etc. ne forte cre-
 datur q non possit aliquid agere preter id qd exigit ei⁹
 iusticia. ostendit in ipso etiam esse misericordiam et pie-
 tatem. Et ista respiciunt misericordiam. et hoc precipue conue-
 nit christo. **Uñ dicit. Qui nõ possit compari etc.** **Sci-**
 endum est autẽ q ly posse aliquãdo importat non nudã
 potentia: sed pmpitudinẽ et aptitudinẽ christi ad subue-
 niendũ. et hoc quia scit p experientia misericordiam nostrã: quã
 vt deus ab eterno scuit p simplicem noticiã. ps. **Mise-**
 ricors est deus timentib⁹ se: quoniã ipse cognouit figmẽ
 tum nostrum. **Unde subdit. Pro similitudine scz nostri**
temptatum. Est autẽ triplex temptatio. Una q est a car-
ne quando scz caro concupiscit aduersus spũm vt dicitur
Gal. 5. Et ista non est sine peccato. qz vt dicit augustin⁹
Non nullum peccatum est cum caro concupiscit aduer-
sus spũm. qz hoc est carnem concupiscere. Sed hoc non
fuit in christo. et ideo dicit. Absqz peccato id est absqz mi-
nimo motu peccati. 1. Pe. 2. Qui peccatũ non fecit nec
inuentus est dolus in ore eius. Et ideo dicit agnus dei.
Jo. 1. Alia est temptatio ab hoste et a mundo. et hoc du-
plicitẽ. Vel alliciendo p. p. spera. vel terrendo p. aduersa
Et his duob⁹ modis fuit temptatus xps. Fuit em alle-
ctus prosperis. Antequid em ptinet ad prosperitatem
huius vite vel pertinet ad concupiscentiam carnis. vel
ad concupiscentia oculoz. vel ad superbia vite. De pri-
mo em temptauit eum diabolus quando temptauit eum
de gula que est mater luxurie. Matth. 4. Si filius dei
es dic vt lapides isti panes fiat. Item de inani gloria cũ
dixit. Mitte te deorium. Item de concupiscentia oculoz
dicens. Pec omnia tibi dabo etc. Luc. 4. Consumata omni
temptatione diabolus recessit ab illo vsqz ad temp⁹. Itẽ
fuit temptatus p. aduersa et infidias a pharisais: quia vo-
lebant eum capere in sermone. Matth. 22. Item p. con-
tumelias. Matth. 27. Gab qui destruis templũ dei etc.
Item p. flagella et tormenta. Excepta ergo temptatione
que est cum peccato p. omnia similib⁹ nobis temptatus est.
Dicit autẽ fm similitudinẽ quod potest dupliciter expo-
ni. Uno modo q ly fm denotat causam finalem. Quasi
dicat. Ideo temptatus est vt daret nobis exemplũ vt fm
similitudinẽ eius temptationẽ sustineremus et omnia co-
nauremur vincere. 1. Pe. 2. Christus passus est p. nobis
vobis relinquens exemplũ etc. Vel potest denotare p. se-
quentia. Quasi dicat. Ideo temptatus est vt p. omnia tã
in temporalibus q in omnib⁹ aliis nisi in solo peccato
similis esset nobis. Si em fuisset sine temptationib⁹ nõ
fuisset eas expertus: et sic non compateret. Si vero ha-
buisset peccatuz non potuisset nos iuuare: sed magis in-
diogeret adiutorio. Deinde cum dicit. Adeamus cũ fi-
ducia etc. inducit ad habendã fiduciam de ipso. qst dicat
Exquo sic potest copari adeamus cũ fiducia. Esa. 12. Ec-
ce deus saluator meus fiducialiter agam etc. Adeamus
dico ad thronum. Thronus dicit sedes regis. xps autẽ
rex e. Iere. 23. Regnabit rex et sapiens erit etc. Sic autẽ
thronus duplicem habet statum. Unũ iusticie in futuro
ps. Sedisti sup thronũ qui iudicas iusticias. Hoc erit in
futuro. ps. Cum accepero tempus ego iusticias iudicas
bo. Est altus thronus gratie scz in presenti quãdo est rẽ-
pus miserendi. Iach. 4. Requabit gratia gratie. Per
gratiam aut christi liberamur ab omni miseria: quia libe-
ramur a peccato quod facit miseros populos. puer. 14.
Et ideo dicit. Et misericordiaz consequamur. Item per
gratiam christi iuuamur ad bona operanda. Et ideo dicit.
Et gratiam inueniamus. Luc. 1. Inuenisti gratiam
apud dominũ. Et hoc in auxilio oportuno quo adiuue-
mur ad bene operandũ. ps. Auxilium meum a dño etc.
Itud aut auxiliũ e p. gr. 23. 1. Corin. 15. Abũdanti⁹ illis

laboraui. non autẽ ego: sed gratia dei mecum. Hoc autẽ
 oportet esse cõgruo tẽpore. Ideo dicit. Auxilio oportu-
 no. **Omni em negotio tempus et oportunitas. Eccl. 8.**
Hoc est tempus presens qd est tempus miserẽdi.

Capitulum quintũ

Omnis nãqz pontifex ex homini-
 bus assumptus p hominibus cõ-
 stituit in his que sunt ad deum:
 vt offerat dona et sacrificia p pec-
 catis. Qui cõdolere possit his qui ignozãt
 et errant: quoniã et ipse circumdatus est in-
 firmitate: et ppter ea debet quemadmoduz
 pro populo: ita etiam pro semetipso offer-
 re pro peccatis. Nec quisqz sumit sibi hono-
 rem: sed qui vocatur a deo tanqz aaron. Sic
 et christ⁹ nõ semetipsum clarificauit vt pon-
 tifer fieret. sed qui locut⁹ est ad eũ. **Filius**
me⁹ es tu: ego hodie genui te. Quãdmo-
dum et in alio loco dicit. Tu es sacerdos in
eternũ scõm ordinem Melchisedech. Qui
in diebus carnis sue preces supplicationesqz
**ad eum qui possit illum saluũ facere a mor-
 te: cum clamore valido et lachrymis offerens**
exauditus est p sua reuerentia.

Sicut a principio huius epistle dictum fuit intentio apli e
 ostendere xpm excellentiorem esse omnibus his ex qui-
 bus lex habet auctoritatẽ scz angelis quozuz ministerio
 data fuit. **Gal. 3. Ordinata p angelos etc. Ex moysẽ qui**
fuit legislator. Jo. 1. Lex p moysen data est. Et sacerdo-
tio et pontificatu aaron p que lex administrat. Expedi⁹
ergo de duob⁹ p. mis: hic psequit de tertio scz de eminẽ-
tia sacerdotij xpi ad sacerdotiu aaron. Et circa hoc duo
facit. Primo em ostendit christũ esse pontificẽ. Secun-
do ostendit ipsum esse excellentiõrẽ pontifice veteris le-
gis i septimo capitulo ibi. Sic em melchisedech etc. Itẽ
in pma pte duo facit. Primo ostendit christum esse pon-
tificem. Secõdo preparat aures auditoroz ad psequẽtia. ibi.
De quo nobis grandis est sermo etc. Abuc circa p. mu-
do facit. Primo ostendit que requirant ad pontificem.
Secõdo ostendit illa conuenire xpo. et sic concludit ipm
ibi esse pontificẽ. Sic et xps nõ semetipsuz etc. Itẽ in p. ma
pte tria facit. Primo describit pontificale officium.
Secõdo ostendit pietatẽ que pontifici necessaria est ibi.
Qui condolere possit etc. Tertio ostendit modum pue-
niendi ad pontificatũ ibi. Nec quisqz sumit etc. Circa
officiũ quatuor ponit. Primo cui conuenit. Secõdo
vrilitatẽ ibi. Pro hominib⁹ etc. Tertio materiã ibi. In
his que ad deum etc. Quarto actum ibi. Et offerat do-
na etc. Itud autẽ officium conuenit homini non angelo
Et ideo dicit q ita dictuz e q habem⁹ pontificẽ magnũ
et talis est christus. Nãqz p quia omnis pontifex ex ho-
ibus assumptus debet etiaz esse de numero hominũ. No-
luit autẽ deus vt homo habeat similitẽ sui ad quez currat.
Unde et ecclesia ordinauit q quando vrilis inuenit ali-
quis de collegio non eligatur extraneus. Dicit. 2. Das-
bo eis vinitores ex eodem loco. Dent. 17. Cum cõstitus-
es quem dñs deus tuus elegerit de numero fratru tuoz.
Non poteris alterius gentis hoĩem regem facere qui nõ
sit frater tuus. Dicit aut assumptus. quia debet alios ex-
cellere sicut pater de saule. 1. Reg. 10. Et ideo xps Jo.

Explanatio sancti Thome

ultimo. Interrogat petrum quem volebat preficere si diligeret ipsum plus alijs. **S**inis et utilitas est: quia per hos minus constituit id est propter utilitatem. Non enim constituitur propter gloriam. non propter cumulandas diuitias. nec propter consanguineos vitandos. **2. Corin. 4.** Nos autem seruos vestros pro iesu. et ultimo. **S**ecundum potestatem quam deus dedit mihi in edificationem et non in destructionem. Si vero aliquis querit quod suus est non est pastor sed mercenarius. **M**ateria dignitatis est quia potestatem principat. **M**axime dicitur vel rector in ciuitate: ita iste in his que ad deum supple ordinat. **Exo. 4.** Tu eris et in his que ad deum pertinent **2. Corin. 10.** Arma militie nostre non sunt carnalia etc. Sicut ergo illa que pertinent ad dei cultum excedunt temporalia: ita dignitas pontificalis excedit omnes alias dignitates. Non ergo pontifices debent se implicare negocijs secularibus pretermittis his que sunt ad deum. **2. Tim. 2.** Nemo militans deo etc. **A**ctus pontificis est offerre dona id est voluntarie oblata non extorta. **Exo. 25.** Ab omni homine qui offert vitronem accipietis et sacrificia que sibi offerunt pro satisfactione peccatorum etc. **Leuit. 4.** Pro eis rogabat sacerdos et pro peccatis eius et dimittent ei. In quo designat quod omne quod offert siue voluntarium et votiuum siue pro satisfactione debet offerre sibi dispositione prelati. **A**d sequenter cum dicit. Qui condolare possit etc. ostendit quid requirat ad usum: scilicet pietas. Et circa hoc tria facit. **P**rimo enim ostendit quod ad usum pontificis requiritur misericordia et pietas. **S**ecundo ostendit quod requiritur misericordie motiuum ibi. Quonia et ipse etc. **T**ertio ostendit misericordie signum ibi. Et propterea debet etc. Dicit ergo dico quod debet esse in his que ad deum. tamen debet esse medius inter hominem et deum **Deut. 5.** Ego medius et sequens inter hominem et vos. Sicut ergo pro deuotionem orationis debet tangere deum tanquam vnum extremum. sic pro misericordiam et compassionem debet tangere alterum extremum scilicet hominem. Et ideo dicit. Qui condolare possit. **2. Corin. 11.** Quis infirmus et ego non infirmus. **C**ontrario **Amos. 6.** Nihil patiebantur super contritione ioseph: duplex est autem defectus. Quidam enim deficiunt ex ignorantia. Et ideo dicit. **Exo. 10.** Quis qui ignorant. Et autem propterea ignorare carere scientia eorum que debet scire. Quidam vero ex certa scientia. Et quia ad hoc dicit. Et errat. **D**oniuum pietatis ponit cum dicit. Quonia et ipse etc. **I**stud motiuum est infirmitas. Et illi qui presunt aliquando infirmantur. **2. Corin. 4.** Habemus thesaurum istum in vasculis fictilibus etc. Et ratio huius est vt ex se aliorum infirmitatibus copartantur. et ideo dominus permisit cadere **Petrus. Eccl. 31.** Intellige que sunt proximi tui ex tempore. Et ideo dicit. Quonia et ipse circumdat? est infirmitate scilicet quantum ad penaltates et culpam. **P**ropterea mei deus quoniam infirmus sum. **Sap. 9.** Homo infirmus et exigui temporis etc. Et nota quod dicit. **C**ircumdatus. **C**arnales enim habent infirmitatem peccati in interioribus. Ratio enim et voluntas in ipsis abscondite sunt peccato. Sancti vero habent in exterioribus. quia non sunt subiecti peccato. tamen sunt circumdati fragilitate carnis **Ro. 7.** **D**ente seruo legi dei. carne autem legi peccati. Signum autem huius est quod in veteri lege sicut patet **Leuit. 9.** et **16.** et etiam modo sicut patet in canone misse cum dicit. **M**obis quoque peccatoribus statutum est quod sacerdos offerat etiam pro se: quod non fieret nisi esset infirmitas peccatorum quibus est circumdatus non oppressus. Si enim sit in mortali peccato non debet celebrare. Et ideo dicit quod propterea debet quemadmodum pro populo etiam pro se offerre pro peccatis. **C**onsequenter ponit modum pueniendi ad pontificatum cum dicit. **H**ec quis etc. Hoc est enim contra naturam quod alij

quid pducatur se ad statum altiorum sua natura sicut ser non facit seipsum ignem: sed fit a superiore. Unde disciplina dei non habet quod quisque sibi sumat honorem fauore: potentia: potentia: **Amos. 6.** In fortitudine enim nostra assumimus pro nobis cornua. **Eccl. 8.** **I**psi regnauerunt et non ex me. Sed debet vocari a deo sicut aaron. **Exo. 28.** **A**pplia ad te aaron. Et ideo dominus confirmavit sacerdotium eius. sicut patet **Numeri. 17.** per virgam que floruit. Tales ergo debent assumi qui non se ingerunt. **A**nde antiquitus signo visibili ostendebant sicut patet de beato nicolao et multis alijs. **D**einde cum dicit. Sic et ipse etc. ostendit quomodo christus sit pontifex. Et circa hoc duo facit. **P**rimo enim ostendit quod ius conuenit christo **S**ecundo ex hoc concludit intentum ibi. **A**ppellatus est a deo. etc. **C**irca primum tria facit. **P**rimo enim ostendit quod christus factus est pontifex non a se sed a deo. **S**ecundo agit de ipsius officio ibi. **Q**ui in diebus carnis sue etc. **T**ertio de ipsius misericordia ibi. **E**t quidem cum esset etc. **C**irca primum duo facit. quod primo ostendit quod christus non pro mouit se ipsum. **S**ecundo ostendit a quo sit promotus. ibi. **S**ed qui locutus est etc. **D**icit ergo. christus non semetipsum clarificauit. etc. **C**irca quod sciendum est quod non dicit non fecit seipsum pontificem: sed dicit non clarificauit etc. **S**unt enim quidam qui se clarificat vt fiant sicut propter: qui demerstrant in se aliqua vt eligant vel prebendas consequant nullus tamen facit se pontificem. christus vero non solum non fecit se pontifex: sed nec se clarificauit vt fieret **Jo. 8.** **E**go gloriam meam non quero. Et paulo post sequitur. **E**t pater meus qui glorificat me. Et hoc est verum in quantum homo. quia in quantum deus habet eandem gloriam cum patre. **D**einde cum dicit. **S**ed qui locutus est etc. ostendit a quo sit promotus. Et primo ostendit a quo est clarificatus. **S**ecundo quomodo est pontifex designatus ibi. Et in alio loco etc. **C**larificatus autem est diuino iudicio. quia scilicet dominus locutus est ad ipsum in patre. **F**ilius meus es tu etc. Et hoc est expositum supra. **I**tem **Matth. 3.** **H**ic est filius meus dilectus etc. **C**um ergo ostendit eum ab etero genitum ostendit gloriam eius. supra. **1.** **Q**ui cum sit splendor glorie etc. **P**ontificatus etiam accipit a deo in quantum homo quemadmodum in alio loco dicit. scilicet in patre. **T**u es sacerdos in eternum etc. **S**unt autem apud auctoritatem patris. tanquam magis famosa et maioris auctoritatis vt prope magis frequentata. **D**icit autem sacerdos quia se obtulit deo patri. **Ep. 5.** **D**ilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam deo etc. Et ne credatur tale esse sacerdotium christi sicut fuit in veteri lege. distinguit ipsum quantum ad duo. **P**rimo quantum ad dignitatem: quia in eternum. **I**lud enim fuit temporale. erat enim figurale: et ideo non est perpetuum: sed transit veniente figurato. **S**ed sacerdotium christi est eternum. quia est de veritate que est eterna. **I**te hostia eius habet virtutem introducendi in vitam eternam. **I**tem durat in eternum. **S**ecundo quantum ad ritum: quia offerrebant animalia. hic autem panis et vinum. Et ideo dicit. **S**ecundum ordinem melchisedech. **I**stud autem infra exponetur. **D**einde cum dicit. **Q**ui in diebus etc. ostendit quod illud quod pertinet ad officium pontificale conuenit christo. Et primo ostendit eius conditionem. **S**ecundo actum eius ibi. **P**roces supplicationes etc. **T**ertio efficaciam ibi. **C**um clamore valido etc. **C**onditio eius est quod fuit vnus ex hominibus. quia vt dictum est pontifex ex hominibus assumitur. Et ideo dicit. **Q**ui in diebus carnis sue etc. **P**roponitur autem hic caro pro natura humana. sicut illud **Jo. 1.** **V**erbum caro factum est. **S**ed nunquid modo non sunt dies carnis eius? **E**t videtur sic per illud **Luc. 21.** **S**piritus carnis et ossa non habet sicut me videtis habere. **Q**uare ergo magis dicit tempus ante passionem et resurrectionem

in epistolam ad Hebreos v

rectionem suam tempus vel dies carnis q̄ nunc. Dicens
 dum est q̄ caro q̄nq̄ sumit p̄ fragilitate carnis. sicut. 1.
 Corin. 15. Caro et sanguis regnum dei possidere nō pos-
 sunt. Christus autē tunc habuit carnem fragilem et cor-
 ruptibilem. Et ideo dicit. In diebus carnis sc̄z in quib⁹
 gerebat carnem simile peccatrici nō peccatrici. **¶** Act⁹
 autem eius fuit. qz obtulit preces et supplicationes. hoc
 est spirituale sacrificium qd̄ xps obtulit. Dicunt autē pre-
 ces id est petitiones Jac. ultimo. Multū em̄ valet dep-
 catio iusti assidua. Supplicationes vero dicunt quantū
 ad humilitatē orantis sicut genuflexiones. **¶** Matth. 26.
¶ Procidit in faciem suam orans. Ad quē. Ad deum pa-
 trem qui saluū illum facere posset a morte. Hoc autē pos-
 terat facere dupliciter. Uno modo ne morerē. Unde di-
 citur Matth. 26. Pater si fieri potest etc. Item ut mor-
 tuum resuscitaret. ps̄. Non derelinques in inferno animam
 meā. **¶** Itē Tu autē domine miserere mei et resuscita me.
 Ad istud sacrificium spūale ordinat sacerdotiū xpi. **¶** An
 respondet ei quod dicitur supra. Et offerat dona etc.
 ps̄. Sacrificiū laudis honorificabit me. **¶** P̄. 14. Red-
 demus vitulos labioꝝ nostrorum. **¶** Efficacia ostendit
 ex mō orandi. Duo aut sunt necessaria oranti. sc̄z seruēs
 affectio. Item dolor et gemit⁹. De his duobus. ps̄. Do-
 mine ante te omne desiderium meū. q̄tum ad primū. Et
 gemitus meus a te non est absconditus. q̄tum ad secun-
 dum. **¶** Christus aut ista duo habuit. ideo ppter primū di-
 cit. Cum clamore valido id est cum intentione efficacissi-
 ma **¶** Luc. 22. Factus in agonia etc. **¶** Et. 23. clamans ait
 Pater etc. Secundū cum dicit. Et lachrymis. Hoc autē
 nō legit de euangelio: sed pbabile est qz sicut ipse lachry-
 matus est in resuscitatione lazari: ita et in passione sua.
 Nam ipse multa fecit que non sunt scripta. Non tamen
 fleuit p se sed p nobis quibus passio sua profuit. **¶** Sibi
 autē profuit in q̄tum p ipsam meruit exaltari. **¶** Phil. 2.
 Propter quod et deus exaltauit illum etc. **¶** Et ideo exau-
 ditus est p sua reuerentia quam sc̄z sup omnes habebat
 ad deum. **¶** Esa. 11. Et replebit eum spūs timoris domini.
 Sed contra videt qz non fuit exauditus: quia non p se
 quia non transiit calix ab ipso qd̄ tñ petebat. Item nec
 p alios: quia non fuit indultum iudeis quibus petebat
 indulgeri. **¶** Luc. 23. Pater dimitte illis etc. **¶** Dicendum
 est qz xps in omnibus q̄ voluit fieri fuit exauditus. Ipse
 autē fm̄ appetitum sensualitatis et fm̄ voluntatē in q̄tum
 est quidam appetitus naturalis refugiebat mortem. Et
 q̄tum ad hoc orabat ut ostenderet se verus hominē. **¶** Sc̄z
 voluntate consequente rationē deliberatam volebat mo-
 ri. Unde dicit. Veruntamē non sicut ego volo: sed sicut
 tu. Itē nolebat qz ignoscere omnib⁹: s̄z illis tñ q̄ credi-
 derunt. Et multi postea conuersi sunt.

Lectio secunda

Equidem cum esset filius dei, di-
 dicit ex his que passus est obedi-
 entia et consumatus factus est om-
 nibus obtemperantibus sibi causa salutis
 eterne: appellatus a deo pontifex: iuxta or-
 dinem Melchisedech. De quo nobis gran-
 dis sermo et interpretabilis ad dicēdū quo-
 niam imbecilles facti estis ad audiendum.
 Etenim cum deberetis magistri esse propē
 tempus: rursus indigetis: ut vos doceami-
 ni que sint elementa exordij sermonū dei:

et facti estis quibus lacte opus sit: non soli-
 do cibo. Omnis em̄ qui lactis est particeps
 expers est sermonis iusticie. Paruulus em̄
 est. Perfectorum autem est solidus cibus:
 eorum qui p ipsa consuetudine exercitatos
 habent sensus ad discretione boni ac mali.
 Supra posuit tria que p̄nent ad pontificem. et ostendit
 duo illorum conuenire christo. sc̄z officium et modū pue-
 niendi ad ipsum: hic psequit̄ tertium sc̄z pietatem et mis-
 sericordiaz quā pontifex debet habere. **¶** Et circa hoc duo
 facit. **¶** Primo ostendit illud qd̄ passus est. **¶** Secūdo que
 vtilitas consecuta est etiam alijs ibi. **¶** Et consumatus factus
 est etc. **¶** Dicit ergo. Ita dixi qz pontifex debet esse ta-
 lis qz possit compari. Talis autē est xps. Cū em̄ sit fili⁹
 dei ab etno et scdm̄ hoc nec pati posset nec opari: assum-
 p̄t naturā in qua posset pati. et sic etiā posset compari.
¶ Et hoc est quod dicit. Quia cū esset filius dei sc̄z ab eter-
 no didicit obedientia ex tēpore. **¶** Contra addiscere est igno-
 rantis. xps autē ab eterno vt deus: et ab instanti cōcepti-
 onis sue habuit plenitudinem scientie inquantū homo.
 ergo nihil ignorauit nec p cōsequens didicit. **¶** Respon-
 deo dicendū est qz duplex est scientia. sc̄z simplicis noticie
¶ Et q̄tum ad istam pcedit argumentū: qz sc̄z nihil igno-
 rauit. **¶** Est etiam scientia experientie. et fm̄ istam didicit
 obedientiam. **¶** Unde dicit didicit. id est expertus est. **¶**
 loquit̄ aplūs sic. quia qui didicit aliquid voluntarie ac-
 cedit ad istud sciendum. christus autē voluntarie acce-
 pit infirmitatem nostram. **¶** Et ideo dicit qz didicit obedi-
 entiam id est qz graue sit obedire. quia ipse obediuit in
 grauissimis et difficilissimis. qz vsqz ad mortē cruci. **¶** Phil. 2.
 et Ro. 5. **¶** Per obedientiam vnus iusti constituti sunt
 multi. **¶** Deinde cum dicit. Et consumatus etc. ostendit
 fructum passionis qui fuit duplex. **¶** Vnus in christo. ali⁹
 in membris eius. **¶** In christo fructus fuit glorificatio. **¶** Et
 ideo dicit. Et consumatus etc. **¶** Nam ab instanti conces-
 sionis sue fuit consumatus perfectus quantum ad bea-
 titudinem aie inquantū ferebat in deū. sed tamē habuit
 passibilitatem nature. **¶** Sed post passionem habuit im-
 passibilitatem. **¶** Et ideo quia fm̄ hoc ex toto perfectus ē
 conuenit sibi alios perficere. **¶** Nec est em̄ natura pfecti qz
 possit sibi simile generare. et ideo dicit qz perfectus est.
¶ Quia em̄ p meritū obedientie puenit ad istam consumā-
 tionē. **¶** puer. 21. **¶** Vir obediens loquit̄ victorias. **¶** Factus
 est causa salutis nō tēporalis s̄z eterne **¶** Esa. 45. **¶** Salua-
 tus est isrl̄ in dño salute eterna. **¶** Et id dicit qz appellat⁹
 est etc. et hoc est supra expositū. **¶** Deinde cum dicit. De
 quo nobis grandis est sermo etc. preparat animos audi-
 torum ad sequentia que dicenda sunt de pontificatu xpi
¶ Et circa hoc duo facit. **¶** Primo em̄ ostendit eorū tardita-
 tem. **¶** Secūdo suam intentionem cum dicit. 6. ca. **¶** Quia
 ppter intermittentes etc. **¶** Iterum p̄ma in duas. qz p̄mo
 ostendit tarditatem. **¶** Secūdo ostendit ipsam esse culpa-
 bilem ibi. **¶** Etenim cum deberetis etc. **¶** Item circa primaz
 partem duo facit. **¶** Primo ostendit dicendoz magnitudi-
 nem. **¶** Secūdo ipsorum tarditatem ad ea capiēda ibi.
¶ Quoniam imbecilles etc. **¶** Dicit ergo. Ita dixi qz appella-
 tus est pontifex de quo sc̄z pontificatu grandis nobis
 sermo ē qz de magnis. **¶** puer. 8. **¶** De reb⁹ magnis locutura
 sum. **¶** Item grandis qz de vtili. sc̄z de salute animaz. **¶** 1.
¶ Ti. 1. **¶** Fidelis sermo et omni acceptione dignus. qz xps
 iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere.
 etc. **¶** Iste sermo est interpretabilis. quod potest dupliciter
 exponi. **¶** Vel qz fiat ibi vis negationis interpretabilis id
 est non exponibilis. qz non potest ad perfectum exprimi

Explanatio sancti Thome

Que est ad xpm pertinent nullus sermo exprimeret pot
Ecc. 43. Glorificates dnm qrum cōg potueritis super
nabit ad huc admirabilis magnificentia eius benedi
centes dominū . exaltate illum qrum potestis maior est
omni laude. **Alio** modo affirmatue interpretabilis id ē
indigenis interpretatione ppter altitudinē & magnitudi
nem & pfunditatē eius. puer. 1. **Animaduertet** parabo
lam & interpretatōnē &c. **Interpretatio** em̄ sc̄pture nume
ratur inter dona sp̄ssancti. 1. *Corin. 12.* **Indiget** etiā vt
dicat interpretatio eius ppter tarditatem nostram. **Et**
ideo subdit ipsoꝝ tarditatem cum dicit. **Quoniam** im
becilles &c. **Alii** qui sunt debilis intellectus non possunt
alta intelligere nisi eis exponant p̄ singula. *Jo. 16.* **Ad**
huc multa habeo vobis dicere: sed non potestis porta
re modo. 1. *Corin. 3.* **Non** potui vobis loqui quasi sp̄s
libus &c. **Deinde** cum dicit. **Et** est cum deberetis &c.
ostendit istam tarditatem esse culpabilem. **Et** circa hoc
tria facit. **Primo** em̄ ostendit culpam tarditatis. **Secū**
do adhibet similitudinē ibi. **Et** facti estis &c. **Tertio** ex
ponit ibi. **Omnis** em̄ qui lactis est particeps &c. culpa
enim alicuius est qm̄ diu audiuit si adhuc sit tardus. **Sec**
undū est si sit nouus. **Negligentia** em̄ non ē sine culpa. *Jo*
dicit. **Cum** deberetis esse magistri sc̄z alioꝝ ppter tem
pus quo sc̄z audierant legem & p̄betas *Jo. 5.* **Scruta**
mini scripturas &c. **Item** ipsum christum. **Itē** aplos et
multos ab ipsis conuersos. *Jo. 14.* **Tanto** tempore vos
biscum sum & non cognouistis me. **Ursum** indigetis
Quasi dicat. **Magis** deberetis docere q̄ doceri tamen
indigetis doceri que sunt elementa. **Elementa** em̄ dicitur
tur illa que p̄mo tradunt in gr̄matica qm̄ ponunt ad li
teras. **Ista** vero sunt ipse l̄re. **Exordia** ergo sermonū dei
et p̄ma p̄ncipia & elementa sunt articuli fidei & p̄cepta
decalogi. **Qui** ergo diu studiuisset i theologia & illa nes
ciret: tempus curreret contra ipsum. **Ideo** dicit. **Indi**
getis vt doceamini que sunt elementa exordij sermonū
dei id est p̄ma p̄ncipia. 2. *1. 3.* **Semp** discentes & nūq̄
ad scientiam veritatis puenientes. *Eia. 65.* **Puer** cen
tum annorū moriet. peccator centum annorū maledictus
erit. **Deinde** cuz dicit. **Et** facti estis &c. ponit ad hoc
similitudinē. **Sciendum** est ergo q̄ doctrina sacra est si
cut cibus anime *Ecc. 15.* **Cibauit** illū pane vite & intel
lectus. *Et. 14.* **Qui** edunt me adhuc esurient. et qui bi
bunt me adhuc sitient. **Sacra** ergo doctrina est cibus &
potus quia animā potat & sariat. **Alie** em̄ scientie tantū
illumināt intellectus: hec autē illuminat. **p̄s.** **P̄ceptū**
domini lucidum illuminās oculos **Et** etiā nutrit et ro
borat animā. **In** cibo autē copozali est differentia. **Alio**
em̄ cibo vtunt pueri. & alio perfecti. **Pueri** em̄ vtunt la
cte quasi magis requi & cōnaturali & defacili conuertibi
li. sed adulti vtunt cibo solidiori. **Hic** in sacra scriptura
illi qui de nouo incipiūt debēt audire leuia que sunt q̄
lactis: sed eruditi debent audire fortiora. **Et** ideo dicit. **Pa**
tri estis quibus lacte &c. sc̄z sicut pueris. 1. *Pe. 2.* **Sicut**
modo geniti infantes rationabiles sine dolo lac concu
piscite &c. 1. *Corin. 3.* **Tanq̄** paruulis in xpo lac vobis
potum dedi non escas. **Deinde** cum dicit: **Omnis** em̄
qui lactis &c. exponit similitudinē. **Et** p̄mo exponit illū
quod dixit de lacte. **Secundo** illud quod dixit de solido
cibo. **Ibi.** **Perfectorum** autē &c. **Circa** p̄mū duo facit.
Primo enim ponit expositionem. **Secundo** expositio
nis rationem ibi. **Paruulus** em̄ est &c. **Dicit** ergo. **Ista**
dico q̄ indigetis lacte sicut pueri. **Omnis** em̄ qui lactis
est particeps expers est sermonis iusticie: id est omnis q̄
indiget nutriri lacte expers est id ē nō potest habere par
tem in sermonib⁹ iusticie pfecte intelligendis. **Matth.**
5. **Nisi** abūdauerit iusticia vestra plus q̄ scribarū . puer.

15. **In** abundantia iusticia virtus maxima est. **Nullus** mo
di autē non sunt p̄cipies pueri. *Eia. 28.* **Que**z docebit
scientiam: aut quē intelligere faciet auditus? **ab** lacte
a lacte auulso ab vberibus. **Sed** contra qz aplus super
ius multa valde difficilia tradidit eis sc̄z de mysterio
trinitatis & de sacramento incarnationis & multa alia ar
dua. **Ergo** vel nō erāt puuli: vel talia tradēda sunt puu
lis. **Rōdeo** dicendū est fm̄ aug. q̄ nō ē intelligēdū q̄ in
doctrina fidei alia sūt tradēda maiorib⁹ & p̄fectis. & alia
imperfectis. **Non** em̄ est inter eos ista differentia. **Eadē**
em̄ vtriq̄ sūt tradenda. sed paruulis pponenda sunt
sed non exponenda nec p̄actanda. qz intellectus eozū
magis deficeret q̄ eleuaret. **Lac** fm̄ glo. est sicut verbū
caro factum est. **Contra** nō minoris difficultatis est hoc
intelligere q̄ quōd verbū erat ap̄s dei. **Unde** augustin⁹
dicit q̄ istud inuenit in libris platonis. non tamen illud
ipse aut augustinus non poterat suspicari quid sacramē
ti haberet verbum caro factum est. **Respondeo** dicendū
est q̄ cognoscere verbum caro factum est: p̄ simplicē fidē
est satis facile. qz potest cadere in imaginatione & aliq̄
ter in sensu. sed verbum apud deum oīno excedit omnes
sensum. & non nisi p̄ rationē potest & cum multa & maxi
ma difficultate comprehendī. **Consequenter** assignat
rationem cum dicit **Paruulus** em̄ est: non quidez etate
sed sensu. **Triplex** autē aliq̄ dicit paruulus. **Est** em̄
aliquis paruulus p̄ humilitatem. **Matth. 11.** **Reuelasti**
ea paruulis. **Etate.** *Gal. 4.* **Quāto** tempore heres par
uulus est &c. *Sēu. 1. 1. Corin. 14.* **Volite** pueri effici sensu
sibus. sed malicia paruuli estote: sensibus autē p̄fecti si
tis. **Et** isto modo accipit hic paruulus. **Deinde** cum
dicit. **Perfectior** autē &c. exponit illud qd̄ dixerat de ci
bo solido. **Hoc** em̄ patet in copozalib⁹ q̄ qm̄ hō puenit
ad etatem p̄fectam: vitur fortiori & nobiliori & solidiori
cibo. **Sic** sp̄nalis qm̄ puenit ad p̄fectionem sp̄salem des
bet ei proponi doctrina solidior. **Ista** autē p̄fectio dus
plex est. **Una** est p̄fectio fm̄ intellectum qm̄ aliq̄s habz
iudicium intellectus ad recte discernendum et iudican
dum de his que sibi pponunt. **Alia** est p̄fectio fm̄ affe
ctus quā facit charitas que est cum aliquis totaliter deo
inheret. **Unde** **Matth. 5.** post p̄cepta charitatis dis
citur **Estote** ergo p̄fecti &c. **Est** autē p̄fectio charita
tis vt dicit augustinus vbi nulla est cupiditas. **Quanto**
em̄ quis magis ascendit in deū: tāto plus contemnit tē
poralia. **p̄s.** **Quid** em̄ mihi est in celo &c. **Hoc** em̄ habz
sacre sc̄pture doctrina q̄ in ipsa non tū tradunt specu
landa sicut in geometria: sed etiāz approbāda p̄ affectū.
Unde **Matth. 5.** **Qui** autē fecerit et docuerit &c. **In** ali
is ergo scientijs sufficit q̄ homo sit p̄fectus fm̄ intelle
ctus. **In** istis vero requirit q̄ sit p̄fectus fm̄ intellectu
& affectum. **Loquendū** est igit̄ alta mysteria p̄fectis. 1.
Corin. 2. **Sapientia** loq̄mur inter p̄fectos. **Unusquisq̄**
em̄ fm̄ q̄ est dispositus sic iudicat: sicut iratus aliter iu
dicat durante passione. & aliter ipsa cessante. **Et** similit̄
incontinens aliter iudicat aliquid esse bonum tempore
passionis. aliter post. **Et** sō dicit p̄bus q̄ vnusquisq̄ q̄
lis est talis sibi finis videt. & qz ea q̄ sacra scriptura tra
dūt p̄tinent ad affectū non istū ad intellectu. ideo opotet
esse p̄fectū in vtroq̄. **Et** ideo aplus volēs ostendere q̄
sunt p̄fecti quib⁹ sit tradēdus iste solidus cibus. dicit q̄
sunt isti q̄ p̄ sua cōsuetudine hnt sensus exercitatos. **Si**
in ista p̄fectione quattuor sunt attendenda: sc̄z ipsa p̄fec
tio in se in quo consistat. & q̄rum ad hoc dicit. **Qui** ha
bent sensus exercitatos. **Et** cōuenienter loquit̄. **In** hoc
em̄ exprimit vtrāq̄ p̄fectionē. qz vt dicit p̄bus intelles
ctus. put iudicat de appetendis & agendis dicit sensus
qz est relatus ad aliquod p̄ueniēdū. **Si** non accipit die

in epistolam ad Hebreos VI

sensus p sensu exteriori. Qui ergo sentit que dei sunt pfectus est. **Phil. 3.** Quicūq; perfecti sumus hoc sentiamus. **1. Corin. 2.** Nos autē sensum xpi habemus. Qui vero non sentiant nisi carnalia deo placere non possunt ut patet **Ro. 8.** **Secūdo** attendēda est dispositio eius in quo est quia debet esse exercitatus. **1. Ti. 4.** Exerce te ipsum ad pietatem. Qui enim nō est exercitatus non pōt hēre rectū iudiciū qd ad hoc requirit. **Eccl. 34.** Si in multis expertus cogitabit multa. **Itē** q non est expertus pauca recognoscit. **Tertio** causa huius exercitationis: et hec est consuetudo nō scz oium sed frequētia actus. Et ideo dicit. **Pro** consuetudine scz recte agendi. **puer. 22.** Adolecens iuxta viam suam etiam cum senuerit nō recedat ab ea. Si ergo vis esse perfectus non des te ocio: sed assuece te bonis ad uisendum. **Quarto** finis huius exercitij: quia scz ad discretiōē boni et mali. **Tunc** enim perfectus est quando discretus inter bonum et malū **1. Sa. 7.** Sciat eligere bonū et reprobare malū. **Hec** autē sunt tria scz discretio inter bonum et malū. inter bonū et melius. inter malum et peius. In his enim requiritur rectitudo iudicij.

Capitulum sextum.

Quapropter intermittētes inchoationis christi sermonem ad perfectionem feramur: non rursus iacentes fundamentum penitentie ab operibus mortuis et fidei ad deū. baptisimatū doctrine: impositionis quoq; manuum: ac resurrectionis mortuorū et iudicij eterni. Et hoc faciemus: siquidem pmiserit deus. Impossibile enim est eos qui semel sunt illuminati: gustauerunt etiam donum celeste. et participes facti sunt spiritus sancti. Sustauerunt nihilominus bonum dei verbum virtutisq; seculi venturi et plapsi sunt rursus renouari ad penitentia: rursus crucifigentes sibi in seipso filium dei: et ostentui habentes

Supra aplos fecit mentionem de pontificatu xpi fm ordinem melchisedech: et ostendit tarditatē eorum quib; scribebat: hic redit ad suum ppositū. Et circa hoc tria facit. qz pmo apperit intentionē suam. **Secūdo** ostendit eius difficultatem ibi. Et hoc quidem faciemus. **Tertio** declarat suam intentionē ibi. **Confidimus** autēz. **Circa** primū duo facit. qz pmo manifestat suum ppositū. **Secūdo** exponit quod dicit ibi. **Nō** rursus iacentes. **Propositum** suū est qz pretermittis his que pertinent ad inchoatiōē doctrine christiane vult psequi alia altiora. **Unde** dicit. **Jam** dictū est qz pfectis opus est solido cibo. **qua** ppter intermittentes inchoationē doctrine xpi p quā xps inchoat esse in nobis quod est p doctrinam s; dei **1. Ep. 3.** **Habitare** xpm p fidem in cordibus nostris. **Feramur** ad perfectionē id est ad ea que spectant ad perfectionē doctrine xpi. **1. Corin. 13.** **Quando** factus sum vir euacuauit que erant puili. **Hoc** autē fm glo. ad duo refertur potest scz vel ad intellectū ut scz ex quo hō puerus est debet intermittere puerilia et vacare perfectis. **1. cor. 2.** **Sapientia** loquimur inter perfectos. **Vel** ad affectum. **Et** est sensus qz nō semp est standū in sensu incipientiū. sed oportet tendere ad statum perfectiorū **Scn. 17.** **Am**

bula coram me et esto perfectus. **Hic** est duplex obiectio. **1.** pmo de hoc qz dicit intermittētes inchoationē. quia nunq; debet intermittere inchoatio. **p. 8.** **Et** dixi: nunc cepi **Job. 27.** **Iustificatiōem** quā cepi tenere non deseram. **Respondeo** dicendū est qz cōtingit dupliciter intermittere inchoationē. **Vel** qm ad estimationē et sic semper debet hō esse sicut incipiēs et tendens ad maiora **Phil. 3.** **Non** qz iam cepim aut qz iam perfecti sim. **Vel** qm ap perfectionem. et sic semp debet niri homo transire ad statum perfectum **Phil. 3.** **Que** retro sunt obliuiscens ad ea que priora sunt me extendens. **In** via enim dei non progredi est regredi. **Alia** obiectio ē de hoc qz dicit. **Feramur** ad perfectionē. **Perfectio** enim consistit in cōsilijs. **Matth. 19.** **Si** vis perfectus esse vade et vende oia et. **Non** oēs aut tenent ad cōsilia. **Respondeo** dicendū est qz duplex est perfectio. **Una** scz exterior que consistit in actibus exterioribus qui sunt signa interiorū: sicut virginitas. voluntaria paupertas. **Et** ad hanc non omnes tenent. **Alia** est interior que consistit in dilectione dei et proximi. **Col. 3.** **Charitatem** habentes qd est vinculū perfectionis. **Et** ad pfectiōē huiusmodi nō oēs tenent. **13** oēs tenent ad eam tendere. qz si quis noller plus diligere deū non faceret qd exigit charitas. **Dicit** autē feramur. et hoc fm impulsione a sps sancto. **Ro. 8.** **Qui** sps dei agitur hi filij dei sunt. **Vel** sicut qui portat a deo qz portat in similitudinem nram **1. Sa. 46.** **Audite** me domus iacob et omnes ne residuū domus israel qz portamini a meo vtero. **Vel** sicut portat ad inuicem. **Gal. 6.** **Alter** alterius onera portate. **Deinde** cum dicit. **Non** rursus iacentes. **et** exponit quod dixit et intendit ostendere que sunt illa que faciūt ad inchoationē doctrine xpi. **Et** videtur similitudinem. **Per** fides enim aīa edificat in spūali edificio. **Sicut** qz in corporali edificio pmo ponit fundamentū: ita hic prima rudimenta doctrine christi sunt quasi fundamentū. **Sed** contra qz infra. **11.** **ponit** fides esse fundamentū. **si** des autē vna est. **1. Ep. 4.** **Unus** dñs: vna fides: vnus baptisima. **hic** autē ponit sex fundamenta. **qz** videt qz male. **Respondeo** dicendū est qz fides fundamentū est virtutū. **Ita** autē que ponit hic sunt fundamentum doctrine christi. **Dicit** non rursus quasi ita firmiter ponamus qz non oporteat iterato ponere. **Vel** qz iam dudū posuistis et nō oportet iterare. **Multū** autē signanter ordinat ista aplos. **Sicut** enim in via generationis et cuiuscūq; morus pūus est recessus a termino a quo. et post accessus ad terminū ad quem. ita dicit hic qz penitentia est recessus a peccato. et sic est quasi quoddā fundamentū in ista vita. **Nemo** enim fm aug. sue voluntatis arbiter pōt nouā vitā inchoare: nisi peniteat eum preterite. **Un** dñs in principio p̄dicatiōnis dicit. **Penitentiam** agite. **Matth. 4.** **Et** ideo dicit. **Penitentia** ab operibus mortuis. **Opera** enim mortua dicuntur vel qz fm se sunt mortua vel sunt mortificata. **Res** dicit vna qm habet officij pprie virtutis a quo cū deficiat dicit mortua. **Opera** nra sunt ordinata ad beatitudinem qz est finis hoīs. **Et** iō qm nō ducunt ad beatitudinem nec ordinari possunt dicuntur mortua. et hec sunt opera facta in peccato mortali. **infra. 11.** **Sanguis** xpi qz p spūm sanctū obtulit seipsum imaculatū deo emundabit conscientias nras ab opibus mortuis. **Opera** vero facta in charitate p p̄ctū mortificat. qz nō hnt virtutē vt mereat vitā eternam. **1. 2. Cor. 13.** **Oēs** iniusticie eius qz fecerat non recordabunt. **Penitentia** vero facit qz ista reuoluit. qz reputant ei ad vitā eternā. **In** accessu vero ad terminū p̄mō est fides. **Et** iō dicit. **Fundamentū** fidei ad deū. **Pro** p̄mū autē fidei est qz credat hō et assentiat nō vifis a se s; testimonio alteri. **Hoc** autē testimonij vel est hoīs nri et istud nō facit virtutē fidei. qz homo et fallere et falli po

Explanatio sancti Thome

test. **¶** Et istud testimoniū est ex iudicio diuino. et istud verissimū et firmissimū est: quia est ad ipsa veritate que nec fallere nec falli potest. **¶** Et ideo dicit. **Ad deum ut scz assentiat bis que deus dicit. Jo. 14. Creditis in deū et in me credite.** Secundo in isto processu sunt sacramenta fidei. **¶** Hec autē sunt duo sacramenta intrantium. de his enim tantum agit hic apłus. **¶** Et ista sunt baptismus p̄m̄uz. et secundū est cōfirmatio. **¶** Quāntū ad p̄m̄ū dicit. **Baptismatum.** Sed contra **Ep̄. 4. Una fides: vnū baptisma.** Non ergo plura sunt baptismata. **¶** Respondeo dicendū est triplex est baptismus: scilicet fluminis: fluminis: et sanguinis. sed duo vltima. quia non habent vim nisi referant ad p̄m̄ū. quia illud oportet habere in p̄posito si nō assit facultas in habentib⁹ vsu liberi arbitrii. **¶** Et ideo nō sunt tria sacramenta: sed vnū sacramentū p̄ quod regeneramur ad salutē **Jo. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et sp̄s sancto et c.** Inter ista vero baptismus sanguinis plus habet de effectu baptismi si iamē p̄m̄ū fuerit in p̄posito vel contrarium non teneat in mente sicut patet de innocentibus qui non erant in opposita dispositione. **¶** Baptismus em̄ virtutē habet ex merito passionis xp̄i. **Ro. 6. Quicūq; baptizati sumus in xp̄o iesu in morte ipsius baptizati sumus et c.** Sicut ergo qui baptizati conformantur morti xp̄i sacramentaliter: ita martyr realiter. **¶** Et iō istud baptismata habet totum effectum baptismi q̄tum ad hoc quod purgat omnē culpam et penam peccati non tamē im̄ponit caracterem aliquē. **¶** Et ideo si recipiens martyriū sine baptismata aque resurgeret esset baptizandus. **¶** Penitentia vero nō tm̄ habet de effectu baptismi: quia nō tollit oēs penā licet tollat culpā. Sicut tm̄ martyr p̄format se morti christi p̄ exteriorē passionē. ita penitens p̄ interiorē **Sal. 5. Qui xp̄i sunt carnē suam crucifixerūt cum vitijs et concupiscentijs. Ideo potest esse tanta quod tolleret oēs culpam et penā. sicut patet in latrone et magdalena.** Ans de penitentia dicit baptismus inquantū supplet baptismi vicem. **¶** Et quia non licet illud iterari. ideo instituta est penitentia. **¶** Ista ergo dicuntur baptismata. quia habent effectum baptismi. **¶** Sed tamen sunt vnū baptismata: quia non agunt nisi illud habeat in p̄posito. **¶** Secundum sacramentum intrantium est in ipsa manu impositione. **¶** Hec autē est duplex. **¶** Ana est miracula faciens sicut quādo christus p̄ manus impositionē curabat infirmos. **Lu. 4. Singulis man⁹ imponens curabat eos.** **¶** Ana est sacramentalis. et hec est duplex. **¶** Ana in sacramento ordinis. **1. Ti. 5. Man⁹ nemini cito imposueris.** **¶** Ana est in sacramento confirmationis ad renouationem **Tit. 3. Per lauacrum regenerationis et renouationis spiritus sancti et c.** In confirmatione enim datur spiritus sanctus ad robur. **¶** Sicut enim in esse nature prius generatur homo et postea augetur et roboratur: ita in esse gratie. **¶** Tertio sequit terminus motus: ad quem motus terminatur. et ille est duplex. **¶** Duo enim expectamus. **¶** P̄m̄um est resurrectio corporis: et ista est fidei fundamentum: quia sine hac inanis est fides nostra. **1. Corin. 15. Ite expectamus remunerationē que fiet per iudicem. Eccl. 12. Cuncta que fiunt adducet deus in iudicium. Et ideo dicit. Iudicij eterni. non quod illud iudiciū duret per mille ānos sicut voluit lactantius: sed tantū erit in momento sed dicitur eternū quia sentētia que ibi dabitur in eternū durabit. **Matth. 25. Ibi hi in supplicium eternum: iusti autē in vitam eternam.** **¶** Et sciendum est quod omnia ista que dicit se velle hic tractare sunt quasi quedam rudimenta fidei. **¶** Unde predicat ea nouitijs **Act. 17. et in multis alijs locis. ¶** Deinde cum dicit. **Et hoc quidem****

faciemus et c. ostendit difficultatem propositi sui exequendi. **¶** Difficile enim est et in se et respectu auditorum. **¶** Ans de tria facit. **¶** P̄m̄o innuit quod in hoc potissime indigeat diuino auxilio. **¶** Secundo subdit quorundam imbecillitatem ibi. **¶** Impossibile est enim et c. **¶** Tertio adducit quandam similitudinē ibi. **¶** Terra enim que sepe et c. **¶** Dicit **¶** feramur ad perfectum: et hoc faciemus si permiserit deus. **¶** P̄m̄o autem dicit et plus significat. non est tantum necessarium quod dominus permittat: sed oportet quod officia faciat. **¶** Sap. 7. In manu dei nos et sermones nostri. **¶** Et iō debet omnia ponere sub cōsidentia diuini auxilij. **¶** Deinde cuius dicit. **¶** Impossibile est em̄ et c. ostendit imbecillitatem eorum. **¶** Erant em̄ imbecilles ad audiendum. **¶** Sicut enim in corporalibus nullus status est ita periculosus sicut reciduantū. ita in sp̄ualibus qui post gratiam cadit in peccatum difficultius surgit ad bonum. **¶** Et circa hoc facit tria. **¶** P̄m̄o proponit bona que perceperant. **¶** Secundo difficultatem causatam in eis ex reciduo ibi. **¶** Et prolapsi sunt et c. **¶** Tertio assignat rationem ibi. **¶** Rursus crucifigentes et c. **¶** Bona autem quedam sunt presentia: quedam vero futura. **¶** Ipsi vero in presenti habuerūt spirituales regenerationem et quāntū ad hoc dicit. **¶** Illuminati. **¶** Ep̄. 5. Eratis aliquando tenebre nunc autē lux in domino. **¶** Ista autē illuminatio fit per fidem. **Act. 15. Fide purificans corda eorum.** **¶** Habent etiam bonorum dei participationē. et q̄tum ad hoc dicit. **¶** Gustauerūt donum celeste. **¶** Donum istud est gratia et dicitur celestis quia a celis deus eam dat. **ps. Dedit dona hominibus. Et 3c. 1. Omne datum optimum: et omne donum perfectum deforsum est descendens a patre luminū et c.** **¶** Est etiam in eis participatio diuine bonitatis. **¶** 2. **Pe. 1. Per quem scilicet christum maxima nobis et preciosa promissa donauit. Ideo dicit. Participes facti spiritus sancti.** **¶** Omnia enim dona dantur ex amore. et ideo istam participationem attribuit spiritui sancto. **¶** Est autem participatio partem capere. **¶** Solus autem christus spiritum sanctum habuit ad plenitudinem. **¶** Jo. 3. Non enim ad mensuram dat deus spiritum. **¶** Alii enim facti de eius plenitudine receperunt et participes facti sunt: nō quidem substantie: sed distributionū eius. **¶** Supra. 2. **¶** Et varijs spiritus sancti distributionib⁹. **¶** 1. **Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt idem autē spiritus et c.** **¶** Item in presenti habuerūt doctrine eruditionē. **¶** Et quāntū ad hoc dicit. **¶** Stauerunt nihilominus bonus dei verbum. **¶** Verbum istud dicitur bonum quia est verbum vite eterne **Jo. 6. Domine ad quem ibimus. verba vite eterne habes. ps. Quas dulcia faucibus meis eloquia tua. Dicit autem gustauerunt: quia non solum intellectus sed etiam reficit affectū in quo est quedam saporatio. **ps. Gustate et videte quomā suauis est dominus. ¶** Bona autē futura habuerūt in spe. **¶** Ro. 8. Spe salui facti sumus. **¶** Et ideo dicit. **¶** Virtutes seculi venturi. **¶** Horum autē quedā habent non solum in spe: sed etiam in quadā inchoatione et illa sunt dotes anime scilicet visio: tentio: et fruitio. et illa habentur in quadā inchoatione inquantum fides spes et charitas que istis respondent habentur in presenti. **¶** Ana autem sunt bona scilicet dotes corporis: scilicet subtilitas: agilitas: impassibilitas: claritas: que solum habentur in spe. **¶** Consequenter cum dicit. **¶** Et prolapsi sunt et c. ostendit difficultatem ad resurgendum causatā ex casu. **¶** Ubi notandum est quod non dicit lapsi simpliciter. sed prolapsi id est totaliter lapsi. quia si lapsi tantum essent non ita difficile foret resurgere. **¶** Prover. 24. **¶** Septies in die cadit iustus et resurgit. **¶** Si diceret apostolus illos qui prola**

in epistolam ad Hebreos VI

psi sunt impossibile esse resurgere. tunc posset dici qd in hoc notat maximam difficultatem resurgendi: scilicet et propter peccatum, et propter superbiam sicut patet in demonibus. Sed quia dicit illos qui semel prolapsi sunt non posse renouari etc. nec est aliquod peccatum in hoc modo a quo posset homo penitere. ideo aliter est intelligendum. Unde sciendum est qd ex hoc loco sumpsit nouatus quisdam qui fuit presbyter ecclesie romane occasione errandi. Voluit enim qd nullus post baptismum poterit ad penitentiam resurgere. Sed ista positio falsa est sicut dicit athanasius in epistola ad serapionem quia ipse paulus recepit in cestuosum corinthum. Sicut patet. 2. corinth. 2. et similiter Gal. 4. quia dicit. Filii mei quos iterum parturio etc. Est ergo intelligendum sicut dicit augustinus. qd non dicit qd impossibile est penitere: sed qd impossibile est rursus renouari. id est baptizari. Cyr. 3. Per lauacrum regenerationis et renouationis etc. Nunquam enim posset homo sic penitere qd posset iterum baptizari. Et hoc dicit apostolus: quod secundum legem iudei multoties baptizabantur. sicut patet. Marc. 7. Et ideo ad istum errorem remouendum dicit hoc apostolus. Deinde cum dicit. Rursus crucifigentes etc. assignat rationem quare baptismus non iteratur. quia baptismus est quedam configuratio mortis christi sicut patet Ro. 6. Quicquid in christo baptizati sumus in morte ipsius baptizati sumus etc. Nec autem non iteratur: quia christus resurgens ex mortuis iam non moritur. Rom. 6. Qui ergo iterum baptizantur rursus christum crucifigunt. Vel aliter quod denotet repugnantiam gratie christi. ut scilicet velint frequenter peccare et post iterum baptizari. ut scilicet non referat ad iterationem baptismi sed ad lapsum eorum qui peccant. Qui scilicet quantum in ipsis est rursus crucifigunt christum. quia christus pro peccatis nostris mortuus est semel. 1. petri. 3. Cum ergo peccas baptizatus quantum in te est das occasionem ut iterum christus crucifigatur et sit contumelia christo. in cuius sanguine te lotum maculas. Apoc. 1. Diluxit nos et lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo.

Lectio secunda.

Terra enim sepe venientem super se bibens imbrem et germinans herbam oportunam illis a quibus colitur accipit benedictionem a deo. proferens autem spinas ac tribulos reproba est et maledicto proxima. cuius consumatio in combustionem.

Supra ostendit apostolus difficultatem ad suum propositum exequendum puenientem ex eorum culpa: hic adducit ad hoc quandam similitudinem. Et primo quantum ad bonam terram. Secundo quantum ad malam ibi. Proferens autem etc. Sciendum est autem qd secundum unam expositionem supra voluit apostolus illos qui semel baptizati sunt non posse iterum baptizari vel renouari ad penitentiam. Alia autem est expositio que ibi dimissa fuit qd impossibile est eos qui in hac vita semel illuminati sunt rursus in alia vita renouari ad penitentiam. Eccles. 9. Quicquid potest manus tua facere instanter operare: quia nec opus: nec ratio: nec sapientia: nec scientia est apud inferos etc. Job. 9. Venit nos quando nemo potest operari. Rursus ergo exponatur. id est post hanc vitam. Et huius ratio est. Duo enim causant penitentiam. Unum est quod dat efficaciam. scilicet meritum passionis christi. 1. Joban. 2.

Ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Aliud autem est exemplum penitendi quod habemus in christo per considerationem. scilicet considerando austeritatem. paupertatem et tandem passionem. 1. petri. 2. Christus passus est pro nobis vobis relinquens exemplum etc. Sic ergo intelligitur quod dicit. Rursus crucifigentes. id est crucis christi fructum percipientes. et hoc quantum ad id quod dat efficaciam penitentiae. Et ostentui habentes quantum ad exemplum penitendi. Sic accipitur ostentum in bonum. Ista vero similitudo que ponitur hic de terra. potest referri vel ad id quod supra dictum est. Feramur ad perfectionem. et tunc erit sensus qd si feramur habebimus benedictionem sicut terra bona. Vel potest contuari ad dictum immediate secundum expositionem vtriusque siue de baptismo siue de alia vita. Ista tamen de baptismo magis est literalis. Et sic est sensus. Sicut terra culta si iterum profert spinas non colitur: sed comburitur: sic homo peccans post baptismum ulterius non abscolitur. Et tangitur circa bonam terram. Primo beneficium impensum. Secundo fructum quem profert. ibi. Et generans herbam etc. Tertio premium. ibi. Accipit benedictionem etc. Terra ista est cor humanum. Uce. 8. Quod autem ceciderit in terram bonam hi sunt qui in corde bono et optimo etc. Dicitur terra quia sicut terra indiget pluuia: ita homo indiget gratia dei. ps. Visitasti terram et inebriasti eam. Esai. 55. Quomodo descendit ymber et nix de celo et illuc ultra non reuertitur: sed inebriat terram et infundit eam et germinat eam facit etc. Sed beneficium quod percipit est doctrina fidei quasi ymber superueniens quam dominus pluit in cordibus auditorum mediantibus predicatoribus et doctoribus. Esai. 5. Mandabo nubibus ne pluant super eam ymbrem. Job. 36. Effundit ymbres ad instar gurgitum qui de nubibus fluunt etc. Hunc ymbrem bibit quando quod audit intelligit: et ad illud afficitur. Esai. 55. Omnes sitientes venite ad aquas etc. Ista doctrina est desuper veniens: quia est super se et quantum ad principium huius doctrine. Quedam enim doctrina est de terra qua scilicet homo inheret terrenis. Alia est de celis que scilicet docet celestia. Iaco. 3. Non est ista sapientia de sursum descendens: sed terrena animalis et diabolica. Et post sequitur ibidem. Que autem de sursum est sapientia: primum quidem pudica est etc. Vel super se. id est super facultatem humane rationis. Eccl. 3. Plurima super sensum hominum monstrata tibi sunt. Dicit autem non semper nec raro sed sepe: quia ut dicit Augustinus. et habetur hic in glosa. Si semper vilescit. si raro non sufficit et negligitur. Job. 16. Audiui frequenter talia. Fructus est. quia generat herbam optimam cultoribus. Ista sunt bona opera que facit homo per doctrinam susceptam. Genes. 1. Germinet terra herbam virentem etc. Ista terra colitur primo a deo. Joban. 15. Pater meus agricola est etc. Colitur etiam a plato. 1. corinthio. 3. Ego plantaui apollo rigauit etc. Colitur etiam ab homine ipso. Proverb. 24. Diligenter exerce agrum tuum. Est ergo oportuna deo ad gloriam. 1. corinthio. 10. Omnia in gloria dei facite. Alijs ad meritum et ad gloriam. 1. thessal. 2. Vos estis gloria nostra et gaudium. Ipsi vero operanti ad vitam eternam. Rom. 6. Habetis fructum vestrum in sanctificationem: finem vero vitam eternam. Deinde cum dicit. Accipit benedictionem a deo. ostendit premium. scilicet benedictionem diuinam. Ista autem benedictio nihil aliud est quam factio bonitatis in nobis. Que quidem in presenti vita fit imperfecta: sed in futuro erit perfecta. 1. petri. 3. Ista

Explanatio sancti Thome

hoc vocati estis ut benedictione hereditate possideatis. **Deinde** cum dicit. Proferens autem etc. agit de mala terra de qua primo supponit beneficium quod dicitur est. **Secundo** ponit malum fructum dicens: Proferens autem etc. **Tertio** ostendit penam. **Reproba** est etc. **Fructus** ergo sunt spine. id est minora peccata. et tribuli. id est maiora que pungunt conscientiam propriam. et quandoque etiam alienam: illa scilicet que sunt contra proximos. **Scilicet** 3. **Spinas** et tribulos germinabit tibi. **In** pena vero ponit tria. scilicet diuinam reprobationem. iudiciariam condemnationem ibi. **Maledicto** proxima. **Et** finale punitionem ibi. **Cuius** consumatio etc. **Quantum** ad primum dicit. **Reproba** est. **Sicut** enim predestinatio est principium remuneratio: ita reprobatio signum est condemnationis. **Ergo** aliquis frequenter rigetur preceptis salutaribus signum est reprobationis si peris stat in peccatis. **Iere. 6.** Argentum reprobum vocat eos: quia dominus proiecit eos etc. **Condemnatio** est quia proxima maledicto. **Math. 25.** Ite maledicti in ignem eternum etc. **Punitio** est cuius consumatio in combustionem. **Esale. 9.** Testamentum mixtum sanguine erit in combustionem et cinis ignis.

Lectio tertia.

Qonfidimus autem de vobis dilectissimi meliora et viciniora salutis: tam et si ita loquimur. **Non** enim iniustus est deus ut obliuiscatur operis vestri et dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius: qui ministrastis sanctis et ministratis. **Cupimus** autem vnuquodque vestrum eandem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei usque in finem ut non segnes efficiamini. **verum** imitatores eorum qui fide et patientia hereditabunt promissiones.

Quia apostolus multa que dura videbantur de statu isto dixerat: modo ne ex illis desperaret ostendit qua intentione hoc dixerit. scilicet ut ipsos a periculis retraheret. **Unde** de circa hoc duo facit. **Primo** enim ostendit fiduciam quam de ipsis habebat. **Secundo** subdit rationem confidentie ibi. **Non** enim iniustus deus etc. **Dicit** ergo. **Ira** dixi quod terra que profert spinas et tribulos etc. **Et** ne credatis quod ego tales vos reputem: **confidimus** de vobis dilectissimi et hoc propter fidem et charitatem meliora et viciniora salutis. **Ubi** commendat statum ipsorum ex duobus. scilicet ex eo quod iam erant: quia ex quo dicit meliora supponit quod erant in bono statu. et ex eo quod expectabant in futurum. **Unde** dicit. **Uiciniora** salutis. **Ro. 13.** **Hunc** autem propior est nostra salus quam cum credidimus. **Quanto** enim quis proficit in bonis tanto magis appropinquat salutis. **Sequitur**. **Tam** et si ita loquimur. id est quia et si sic loquimur. hoc est ut redamur vos cautos et hoc procedit ex charitate. **ps. Corripit** me iustus in misericordia et increpabit me. **Deinde** cum dicit. **Non** est enim iniustus deus etc. ostendit rationem confidentie que duplex est. **Una** ex bonis ipsorum preteritis. **Alia** ex promissione dei ibi. **Abrae** namque etc. **Quia** vero apostolus duo dixerat. **Unus** scilicet quod de ipsis confidebat. **Aliud** quod asperere ipsis loquebatur. **ideo** duo facit. **Primo** enim assignat rationem primi. **Secundo** rationem secundi. ibi. **Cupimus** autem etc. **Ratio** autem quare ipse de his confidat hec est. quod recordatur multorum bonorum que ipsi fecerunt. **Unde** dicit. **Confidimus** autem etc. **Et** quare? quia non est iniustus deus ut obliuiscatur etc. **Contra** **Ezech. 18.** **Si** auerterit se iustus a iusticia sua etc. **Et** paulo post ibidem sequitur.

Omnes iusticie eius non recordabuntur. **Et** ibi subditur. **Quia** via domini equa est. **Respondeo**. **Dicendum** est quod homo qui cadit post gratiam dupliciter potest se habere. **Uno** modo quod in malo perseveret et tunc deus omnes iusticias eius obliuiscit. **Alio** modo quod peniteat et tunc bonorum precedentium recordatur quod reputant sibi ad meritum. **Unde** dicit **glossa**. quod mortificata reuiscit. **Sed** tunc videtur dubium quia constat quod iusticia respicit meritum si ergo iusticia domini exigit quod deus non obliuiscatur si peniteat sicut dicit **glossa**. **Ergo** cadit sub merito quod resurgat a peccato. et sic mereatur primam gratiam quod est impossibile. **Respondeo**. **Dicendum** est quod duplex est meritum. **Unum** quod inuitat iusticie et istud est meritum congrui digni. **Aliud** quod solum misericordie inuitat quod dicitur meritum congrui. **Et** de isto dicit quod iustus est. id est congruus quod homo qui multa bona fecit mereatur. **Ista** enim misericordie via est adiuncta quod dicitur modo iusticie plusquam in illo qui nunquam aliquid fecit. **Et** isto modo non obliuiscit deus operis nostri et dilectionis. **Solum** enim charitati debet vitaliter na. **Joh. 14.** **Si** quis diligit me sermonem meum seruabit. **Quicquid** enim non est ex charitate non est meritum. **1. corinth. 13.** **Charitate** non habet nihil mihi prodest. **Et** ideo hic non dicit tantum operis vestri sed addit dilectionis. quia etiam sicut dicit **gregorius** non est amor dei otiosus. **Operatur** enim magna si est: si operari renuit amor non est. **1. Joh. 3.** **Non** diligamus verbo neque lingua sed opere et veritate. **Ideo** subdit. **Quia** ostendistis in nomine ipsius. **Col. 3.** **Omne** quodcumque fecistis in verbo aut in opere: omnia in nomine domini nostri iesu christi etc. **Quid** autem ostendit verum et in quo ostendit quia ministrastis sanctis. scilicet subueniendo necessitatibus sanctorum. **Math. 20.** **Quicumque** voluerit inter vos fieri maior sit vester minister. **Ro. 12.** **Necessitatibus** sanctorum communicantes. **Et** quia in omnibus est necessaria prouentio. ideo subdit. **Et** ministratis et ideo si peccastis ex diuina misericordia adiuncta iusticie dabitur ventura. **Consequenter** cum dicit. **Cupimus** autem etc. assignat rationem quare ita dure locutus fuerat. scilicet ex desiderio salutis ipsorum. **Unde** circa hoc tria facit. **Quia** primo ostendit suum desiderium. **Secundo** subdit imminens periculum ibi. **Et** non segnes efficiamini etc. **Tertio** declarat per exemplum ibi. **Terium** imitatores etc. **Dicit** ergo non diximus ista quasi desperantes de vobis: sed magis quia cupimus vnuquodque. id est de vnoquoque vestrum. **Phil. 1.** **Testis** est mihi deus quomodo cupiam vos omnes in vobis scribis iesu christi. **Sed** quid cupimus? **Ostendere** eandem sollicitudinem. id est ut sitis solliciti ostendere per exhibitionem operis hanc sollicitudinem ad bona quam semper habuistis. **Unde** patet quod ad opera pietatis requiritur sollicitudo. **Luce. 10.** **Martha** martha sollicita es etc. **Item** ad propriam salutem. **2. tymoth. 2.** **Sollicite** cura te ipsum probabile exhibere deo. **Et** quare? **Ad** expletionem spei. scilicet ut implendo quod cepistis consequamini quod speratis. **Rom. 5.** **Spes** non confundit. **Et** hoc totum usque in finem. **Qui** enim perseverauerit usque in finem hic saluus erit. **Deinde** cum dicit. **Et** non segnes efficiamini etc. ostendit periculum quod est pigritia. et est segnities timor futurę bone operationis propter timorem. scilicet vel ne deficiat vel ne peniteat. **Prover. 22.** **Piger** dicit leo est in via. **Unde** piger semper allegat impedimenta. **Deinde** cum dicit. **Terium** imitatores etc. ponit exemplum. **Quasi** dicat. **Non** sitis pigri sed magis imitamini accipiendo exemplum in prophetis. **1. Jac. 5.** **Accipite** exemplum patientie etc. **Et** sequitur **prophetas**. **Et** in alijs sanctis. scilicet **apostolis**. **1. corinth. 11.** **Imitatores** mei estote sicut et ego christi. **Sitis** ergo imitatores eorum qui fide sine qua impossibile est placere deo. **Infra. 11.** **Et** patientia circa aduersas hereditabitur promissiones. **Per** fidem enim formata et patientia acquiruntur hereditas promissa.

in epistolam ad Hebreos VI

Infra. u. Sancti per fidem vicerunt regna &c.
Lectio quarta.

Abrae namque promittens deus: quoniam nemi- neminē habuit per quem iuraret maiorem: iuravit per semetipsum dicens: nisi benedicēs benedicam te multiplicans multiplicabo te. & sic longanimitē ferens adeptus est repromissionem. Homines enim per maiore sui iurant: & omnis cōtrouersie eorum finis ad confirmationem est iuramentum. In quo abundantius volens deus ostendere pollicitationes hereditatis immobilitate consilij sui interposuit iurandū ut per duas res immobiles quibus impossibile est mentiri deum fortissimū solatium habeamus qui confugimus ad tenendam propositā spem: quam sicut anchorā habemus anime tutam ac firmam & incedentem vsq; ad interiora velaminis: vbi precursor pro nobis introiuit iesus secundum ordinem melchisedech: pontifex factus in eternum.

Supra apostolus ostendit causas quare de istis cōfidebat: & hoc ppter bona que fecerūt: hic ostendit idem ex pmissioe facta patribus. Unde circa hoc facit duo. Primo enim premitit promissionē. Secūdo assignat rationē dictorū ibi. Homines enim per maiores sui &c. Circa primū tria facit. Primo enim ostendit cui facta sit pmissio. Secūdo ostendit promissionis modū esse conuenientē. ibi. Quoniā nemi- neminē habuit &c. Tertio promissionis effectū ibi. Et sic longanimitē &c. Promissio facta est abrae. Gal. 3. Abrae dicte sunt pmissiones &c. Et huius est ratio. quia per fidē inherens deo. & ideo per fidem cōsequimur pmissiones. Primū enim exemplū fidei fuit in abraam. & hoc quia primus recessit a cōsuetudine infidelitū. Gen. 12. Egredere de terra tua &c. Secūdo quia primū aliquid credidit quod erat supra naturā. Ro. 4. Qui cōtra spem in spe credidit &c. Unde Gen. 15. Credidit abraam deo & reputatū est ei ad iusticiā. Primus enim accepit signaculū fidei. scz circūcisionē. Ro. 4. Modus pmissionis est quantū ad duo. Primo quantū ad iuramentū interpositū. Secūdo quantū ad verba pmissionis ibi. Nisi benedicēs benedicā tibi. Dicit ergo deus volens ostendere pmissionē suam firmā & stabile. quia nō habuit maiore se per quē iuraret. ps. Excelsus super omnes gentes dñs &c. Iuravit per semetipsum. Gen. 22. Per memetipsum iuravit dicit dñs &c. In quo habes exemplū quod iuramentū de se non est illicitū. quia scriptura nihil deo attribuit quod de se sit peccatū. Intendit enim scriptura nos ad deum ordinare & ducere. Ephe. 5. Estote imitatores dei sicut filij charissimi &c. Samē interdicit frequentia iuramenti. Eccl. 23. Iuratio non asuescat os tuū &c. Item iuramentū inuanū. Exod. 20. Non assumes nomen dei tui inuanū &c. Consequēter cū dicit. Nisi benedicēs &c. ostendit modū promissionis. Quasi dicat. Non credat mihi nisi benedicā tibi: ut sit modus iurandi quasi per execrationē. Dicit autē benedicens quod pertinet ad bonorū collationes. Benedictio enim dñi diuites facit. sicut dicit Prover. 10. Et multi-

plicabo te. quod etiam pertinet ad plis numerositatē. Et utriusque fuit abrae pmissio sicut patet. Gen. 14. & 25. Inge- minat autē benedicēs ut designet bona temporalia & spūalia & continuitatē benedictionis. Vel benedicens benedicā in multitudinē plis sancte que Gen. 22. designat per stellas celi. vbi dicit. Suscipe celum & numera stellas si potes &c. Et multiplicās multiplicabo in numerositate plis male & peruerse que ibidē. scz. 22. capi. designat per arenā maris. Ingeminat etiam multitudo quod est vel propter numerositatem proles bone vel male. Vel propter cōtinuitatem multitudinis. Vel benedicā in bonis gratie & multiplicabo in bonis glorie. ps. Quā magna multitudo dulcedinis tue dñe &c. Effectus pmissionis fuit quia longanimitē ferens &c. Longanimitas est nō solū in faciendo magnū aliquid: sed etiam in expectando in longū. Abraa autē promissionē habuit nec vnq; passus pedis terre possedit. ut dicit Act. 7. Et vsq; in senectutem prole non suscepit & tamen a spe nō decidit. Iaco. 5. Accipite exemplū fratres mei mali exitus & longanimitatis & laboris & patientie pphetas &c. Esa. 51. Attende vite ad abraā patrem vestrū &c. Deinde cū dicit. Homines enim per maiores &c. ponit rationē predictorū & circa hoc facit tria. Primo enim ponit humanā consuetudinē. Secūdo assignat rationē consuetudinis ibi. In quo abundantiū &c. Tertio subdit fructū rationis ibi. Et per duas res immobiles &c. Consuetudo enim humana duplex ponit. Una quantū ad id per quod iuratur. Alia quantū ad effectū iuramenti ibi. Et omnis cōtrouersie &c. Illud autē per quod iuratur est maius. & hoc rationabiliter. Nichil enim aliud est iurare nisi dubiū cōfirmare. Sicut ergo in scientijs nihil affirmat nisi per id quod est magis notū. Ita quia nihil certius est apud homines quod deus ideo per ipsum tanq; per maius & certius iuratur. Sed contra. Quādoque enim iuratur per filiū qui minor est ut cū dicit per ipsum Aliquādo vero per creaturā sicut ioseph iuravit per salutē pharaonis. Gen. 42. Respondeo. Dicendū est quod duplex est modus iurandi per deū. Vnq; modo per simplicem attestatiōē. ut cum absolute dicit per deū ita est. Quasi dicat. Testis est mihi deus quod ita est sicut dico. Rom. 1. Testis est mihi deus cui serui in spiritu meo &c. Aliquādo vero per execrationē quod fit quando aliquid obligat ad vindictā deo si nō sit ita. puta caput vel anima vel aliquid huiusmodi sicut iuravit apostolus. 2. corinth. 1. Testem deū inuoco in animā meā Quasi dicat. Obligo animā meā pro testimonio pro quo ipsum nomen dei assumo. Et istud est grauissimū. Per creaturā aut iuratur non inquantū est talis: sed inquantū in ipsa re- luctat aliq; indicij diuine potestatis. Quia enim ois potestas a deo est Ro. 13. inquantū aliq; exercet potestatem super aliquā multitudinē si iuratur per ipsum iuratur per deū cuius potestas in ipso re- luctat. Et sic iuravit ioseph per salutē pharaonis. Hoc est ergo quod dicit quod homines per maiores sui iuratur. Deinde cū dicit. Et omnis cōtrouersie &c. ponit effectū iuramenti quā in hoc cōsistit quod per iuramentū finit omnis cōtrouersia. Sicut enim in scientijs quādo resolut vsq; ad prima picipia in demonstrabilia quiescit: ita diuina lege introductū est quod cū peruenit ad primā veritatē est status: quod fit quādo ipsa in testimonij inuocat. Exod. 22. Applicabilē ad deos & iurabit & sic sopit ois questio & cōtrouersia. Deinde cū dicit. In quo abundantius &c. ponit rationē quare deus voluit iurare. scz ad ostendendā firmitatē pmissionis sue. Unde dicit. In quo. i. eo ipso deus interposuit iuramentū volens abundantiū &c. Abundans enim fuit quod pmissit: sed abundantiū fuit quod iuravit. Volens inq; ostendere hereditatis pollicitationē. i. rei pollicite. Ro. 9. Qui filij sūt pmissis

Explanatio sancti Thome

nis estimant in semine. Ostendere inq̄ immobilitate.
¶ Sciendū est q̄ in his que a deo procedūt duo sunt cōsideranda. scz ipse processus rerū r̄ consiliū dei a quo talis processus causat̄. Consiliū dei est omnino immobile. *Esaie. 46.* Consiliū meū stabit r̄ omnis volūtas mea fiet. Sed dispositio est bene mutabilis. Nam dñs aliquādo pronūciat aliquid scdm̄ q̄ exigit ordo r̄ p̄cessus rerū sicut patet *Esa. 38.* Dispone domui tue: quia morieris tu r̄ nō vives. Habebat enim cursus infirmitatis q̄ ex illa moreret̄. Et similiter *Jone. 3.* Adhuc quadraginta dies r̄ niniue subuertet̄. quia ipa meruerat submersione suis ipsius. *Jere. 18.* Repente loquar aduersus gentē r̄ aduersus regnū. vt eradicet̄. r̄ destruat̄. r̄ disperdā illud. Si penitentia egerit gens illa a malo suo quod locutus sum aduersus eā agam r̄ ego penitentia super malo qd̄ cogitavi vt facerē ei r̄c. Et tūc propheta est comminatio. Quādoq̄ vero p̄nūciat aliquid scdm̄ q̄ respicit consiliū dei eternū. r̄ super hoc deus nunq̄ penitet nec illud retrahit. *1. Regū. 15.* Triūphator in israel nō parceret penitentie nō flectet̄. Amen sciendū est q̄ quādoq̄ dñs p̄mittit aliquid sub iuramento est p̄pheta p̄destinatio que est ostensua o iuini cōsiliū. Et ista promissio penitus inmutabilis est. ¶ Deinde cū dicit̄. Et per duas res r̄c. ostēdit fructū p̄missionis. r̄ primo ostēdit quis sit ille fructus. Secūdo quis cōsequat̄ hunc fructū ibi. Quā sicut anchorā r̄c. Fructus autē est vt spes nostra sit certa. Unde dicit̄. Et habeamus fortissimū. id est firmissimū solariū spei per duas res immobiles quibus impossibile est deū mentiri. scz per deū qui p̄mittit qui nō mentit̄. *Humeri. 23.* Non est deus vt filius hominis vt mentiat̄ r̄c. Et per iuramentū in quo est maior cōfirmatio veritatis. Sciendū est autē q̄ sicut delectatio sensibilibus est experientia sensibilis r̄ memoria de p̄terito. Ita spes de futuro. *1. mach. 2.* Omnes qui sperant in ip̄o nō infirmant̄. *Esa. 40.* Qui sperant in domino mutabit fortitudinē: assumunt pennas vt aquile currēt r̄ non laborabūt r̄c. Habeamus inq̄ nos qui p̄fugimus a malis scz mūdi ab impugnatione hostis ad tenendā propositā nobis spem. ps. Dñe refugiu factus es nobis. *Prover. 18.* Curris fortissima nomen dñi. Ad ipam currit iustus et exaltabit̄. ¶ Deinde cū dicit̄. Quā sicut anchorā r̄c. ostēdit q̄ fideles promissione istam consequant̄. r̄ vñ quasdam similitudine. Comparat enim spem ip̄i anchorę que sicut in mari nauē immobilizat. Ita spes animā firmat in deo in hoc mūdo qui est quasi quoddam mare. ps. Hoc mare magnū r̄ spaciosus manibus. Ita tamē anchora debet esse secura vt scz nō deficiat. Unde fit de ferro. *2. tymoth. 1.* Sicut cui credidi r̄ certus sum r̄c. Item debet esse firma vt scz nō cito a nauī remoueat̄. Ita homo debet alligari isti spei sicut anchora nauī alligat̄. Est autē differentia inter anchorā r̄ spem quia anchora in ymo figit sed spes in sumo. scz in deo. Nihil enim in presenti vita est firmū vbi ania posset firmari r̄ quiescere. Unde *Heb. 8.* dicit̄ q̄ columba nō inuenit vbi quiesceret pes eius. Et ideo dicit̄ q̄ debet incedere vsq̄ ad interiora velaminis. Apostol⁹ enim per sancta que erāt in tabernaculo intelligit statū presentē ecclesie: sed per sancta sanctorū que per velū distinguebant a sanctis intelligit statū future glorie. In illo ergo vult q̄ figat̄ anchora spei nostre qui est modo velatus ab oculis nostris. *Esaie. 64.* Oculi non vidit deus absq̄ te que preparasti expectantibus te. ps. Quā magna multitudo dulcedinis tue dñe quā abscondisti timēntibus te. Hęc ibi fixit p̄cursor noster qui ibi ingressus est. Unde *Job. 14.* Vado parare vobis locum. *2. Dich. 2.* Ascendit pandēs iter ante eos. Et ideo dicit̄ q̄ ip̄e tanq̄ p̄cursor. p̄ nobis ingressus est in interio-

riora velaminis: r̄ ibi fixit spem nostrā sicut dicit̄ in colō lecta in vigilia r̄ in die ascensiois. Amen quia intra velum nō licebat intrare nisi summo sacerdoti. *Leuit. 16.* ideo dicit̄ q̄ iesus qui pro nobis ingressus est: factus est pontifex in eternū fm̄ ordinē melchisedech. Ecce q̄ eleganter redit apostolus ad propositū suū. Ip̄e enim ceperat loqui de sacerdotio: r̄ tamen fuerat multū digressus sed nūc ad istud redit sicut patet.

Capitulum septimū.

Hic enim melchisedech rex salem sacerdos dei summi qui obuiauit abraę regresso a cede regū: r̄ benedixit ei: cui r̄ decimas omnium diuisti abraę: primū quidem qui interpretatur rex iusticie. deinde autem r̄ rex salem quod est rex pacis sine patre. sine matre. sine genealogia. neq̄ initium dierum. neq̄ finem vite habens. assimilatus autē filio dei manet sacerdos imperpetuū.

Supra ap̄lus. 5. cap⁹. probauit xpm̄ esse sacerdotē. In 6. autē cap̄. interposuit quedā ad preparandos animos auditorū: hic redit ad suū propositū. Intendit enim probare excellentiā sacerdotij xpi ad sacerdotiū leuiticū. Et circa hoc facit duo. Primo. ostendit excellentiā sacerdotij xpi ad sacerdotiū veteris testamenti. Secūdo ostendit q̄ fideles debent sacerdoti xpo reuerētē subdi. Et hoc in medio decimi capituli ibi. Habētes itaq̄ fratres fiducia r̄c. Circa primū duo facit. Primo enim ostendit prerogatiuā sacerdotij xpi super leuiticos ex parte persone ipsi sacerdotis. Secūdo ex parte ministerij. 8. cap. ibi. Capitulum autē super ea r̄c. Circa primū duo facit. Quia primo ostendit existentia sacerdotij xpi ex promissione diuina. Secūdo ostendit necessitatē sacerdotij eius ibi. Talis enim decebat r̄c. Promissione vero ostendit per illud. ps. Iurauit dñs r̄ non penitebit eū r̄c. Unde tria ostendit ad propositū suū probandū. Primo illud quod dicit̄ fm̄ ordinē melchisedech. Secūdo illud quod dicit̄ iurauit. Ibi. Et quantum ē nō sine iureiurādo r̄c. Tertio illud qd̄ dicit̄. Tu es sacerdos ibi. Et alij quidē plures r̄c. Circa primū duo facit. Quia primo ostendit similitudines ad melchisedech. Secūdo ex hac similitudine p̄fert sacerdotiū xpi leuitico ibi. Intuem̄ autē r̄c. Circa primū duo facit. quia primo describit conditiōes melchisedech. Secundo ostēdit quomō conueniūt xpo ibi. Primo quidē r̄c. Describit autē melchisedech. primo ex noie cū dicit̄. Hic autē melchisedech. Sic enim nominat eū scriptura. *Heb. 14.* Ubi habet̄ historia quā apostolus hic supponit. Et scdm̄ glo. hebrei dicit̄ ipm̄ fuisse Sem primogenitū noe. r̄ tūc quādo abraā habuit victoriā erat annorū ccc̄lxxx. als. ccc̄ix. r̄ occurrit abraę nepoti suo. Secūdo describit eū a dignitate. Erat enim rex r̄ sacerdos. Quantum ad primū dicit̄. Rex salē r̄c. Et scdm̄ aliquos salem dicit̄ hierusalē. Sed cōtra est hieronymus in quadā epi stola qz vt ip̄e dicit̄ nō poterat esse q̄ ei occurreret a hierusalē quod probat ex situ. Alij autem dicit̄ q̄ salem dicit̄ ille locus de quo dicit̄ *Job. 3.* q̄ iuxta illū iohānes baptizabat r̄ menia illius loci erant adhuc tempore hieronymi. Quantum ad secundū dicit̄. Sacerdos dei summi. Antiquitus enim ille qui inter filios erat antiquior erat sacerdos. Sed verū est q̄ tempore abraę multus in ualuerat cultus ydolorū. Et ideo ne credat̄ q̄ esset sacerdos ydolorū addit̄ dei summi scz per essentia nō per participationē vel nuncupationē. Deus enim est creator om̄s

in epistolam ad Hebreos VII

nisi eorum qui dicunt dii: siue per participationem: siue per errorem. ps. Rex magnus super omnes deos. Esate. 61°. Hos sacerdotes domini vocabimini etc. Tertio describit eum ab officio. Sacerdos enim mediator est inter deum et populum. Debet ergo aliquid populo conferre. scilicet spiritualia et aliquid ab ipso accipere scilicet temporalia. 1. cor. 9°. Si nos vobis spiritualia seminauimus non magnus est si carnalia vestra metamus. Primo ergo debet exhibere profectionem ne per bona monita. Unde dicit Gen. 14°. quod quatuor reges vicerunt quinq[ue] reges et captiuum duxerunt loth ne potest abraam. In quatuor reges sunt quatuor vitia principalia opposita quatuor cardinalibus virtutibus que capitiuum detinent affectu ne potest ratio vicis quinq[ue] sensibus corporis. Qui enim superat et liberat affectum debet proferri a sacerdote. Esa. 21°. Occurreretis sicuti ferie aqua. Et Esa. 35. Confortate manus dissolutas etc. Secundo per sacramentorum administrationem benedicendo. Unde benedixit ei. ps. Benediximus vobis in nomine domini. Hoc autem fit impendendo sacramenta per que confortat homo in gratia. Numeri. 6. Inuocabit nomen meum super filios israel et ego benedicam eis. Nam deus benedicit auctoritate sed sacerdos ministerio. Et decimas scilicet ad sustentationem diuisit. scilicet abraam. id est recte distribuit. Sed contra. quia ut patet Numeri. 18. Et lege est datus decimaria. Non ergo sunt ante legem. Respondetur. Dicendum est quod ceremonialia veteris testamenti sunt quedam determinatio preceptorum iuris naturalis et preceptorum moralium. Et ideo quantum ad hoc quod habebant de iure naturali seruabant ante legem tantum pro voto obseruantium et sine aliquo precepto. Quod enim aliquid offerat deo in recognitionem creationis et dominij hoc est naturale: sed quod offerat vitulus vel edus hoc est ceremoniale. Similiter et iure naturalis est quod ministri seruientes deo sustentent a populo. sicut patet Gen. 47. quod seruabat etiam apud gentiles. In de sacerdotibus: quia pascebant de horreis publicis non sunt compulsi vendere possessiones suas. et ideo fuerunt ante legem. Sed determinatio huius partis est per legem. Multi. 27. Omnes decime domini sunt. et in huius signum scilicet ante legem in loco in quo postea fuit edificatum templum vouit se daturus decimas. et hoc specialiter. quia ad hoc dei cultus proprie exhibet et significat quod homo que quid habet a deo accepit et totam perfectionem suam ab ipso expectat. Numerus enim denarius est perfectus: quia cetera surgit ex partibus suis aliquotus: quia vniu[er]sa tria quatuor faciunt decem. Et sic etiam ad ipsum ascendit numerus et omnes alij non sunt nisi quedam repetitio et additio super denarium. Omnes ergo sunt imperfecti versus dum peruenit ad ipsum. Et similiter a deo est omnis perfectio. Et ergo significaret quod a deo est complementum omnis perfectionis. ideo dedit decimas. Deinde cum dicit. Primum qui dicitur etc. ostendit similitudinem christi et melchisedech. et circa hoc facit duo. Primum enim inducit similitudinem quantum ad conditionem persone. Secundo quantum ad sacerdotium. ibi. Assimilatus autem filio dei etc. Prima in duas. quia primo ponit similitudinem quantum ad ea que in scriptura commemorant. Secundo quantum ad ea que in ipsa tacentur ibi. Sine patre etc. In scriptura autem duo dicuntur de ipso. Primum quidem nomen. scilicet melchisedech quod interpretatur rex iusticie et signi ficat christum qui fuit rex. Iere. 23. Et resgnabit rex et sapiens erit et faciet iudicium et iusticiam in terra. Nec solum dicitur iustus sed etiam rex iusticie: quia factus est nobis sapiens et iusticia. 1. cor. 1°. Aliud quod dicitur de ipso est additio. Unde dicitur rex salem. id est pacis hoc autem conuenit christo. Ipse enim est pax nostra. Ephe. 2. Et in hoc docet apostolus vni interpretationem nominum in predicationibus. ps. Quia in diebus eius iusticia et abundantia pa-

cis. Et bene coniungit iusticiam et pacem: quia nullus facit pacem qui non seruat iusticiam. Esate. 32. Est opus iusticie pax. In mundo isto gubernamur in iusticia: sed in futuro in pace. Esate. 32°. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Deinde cum dicit. Sine patre etc. ponit similitudinem quantum ad ea que tacentur de ipso: quod in scriptura non fit mentio de patre vel matre eius nec de genealogia ipsius. Unde ex hoc aliqui antiqui assumptum fuerunt materia erroris ut quia solus deus est sine principio et sine fine diceret istum melchisedech fuisse filium dei. Illud autem damnatum est sicut hereticum. Unde sciendum est quod in veteri testamento quando cum fit mentio de aliqua solenni persona narratur pater et mater et tempus natiuitatis et mortis. sicut de ysaac et multis alijs: hic autem subitio introducit melchisedech. nulla penitus facta mentione de generatione sua et pertinentibus ad ipsam. Et hoc vti quod ratioabiliter. In quantum enim dicitur sine patre significat natiuitas christi de virgine que fuit sine patre. Mat. 1. Quod enim in ea natus est de spiritu sancto est. Illud autem quod est proprium dei non debet attribui creature. Solius vero dei patris est esse pater christi. Ergo in natiuitate illius qui ipsum prefigurabat non debuit fieri mentio de patre carnali. Item quantum ad naturam eternam dicitur. Sine matre. et hoc ne intelligas istam generationem esse materiale sicut mater dat materiam generato: sed est spiritualis sicut splendor a sole. Supra. 1. Qui cum sit splendor glorie etc. Item quando fit generatio a patre et matre non totum est a patre: sed materia administrat a matre. Ad excludendum ergo imperfectionem a christo et ad designandum quod totum quod habet est a patre non fit aliqua mentio de matre. Unde verius. Et sine matre deus. est sine patre caro. ps. Et vtero ante luciferum genui te. scilicet ego solus. Sine genealogia. Ex duplici ratione non ponit genealogia eius in scriptura. Una ad designandum quod generatio christi est ineffabilis Esa. 53. Generatio eius quis enarrabit? Alia ad designandum quod christus qui introducit ut sacerdos non pertinet ad genus leuiticum nec ad genealogiam veteris legis. Et hec est intentio apostoli. Unde subdit. Neque initium dierum habens neque finem vite. Hoc autem dicitur non quia christus non sit natus in tempore neque mortuus sed propter eternam eius generationem in qua natus est sine initio cuiuscumque temporis. Unde. Jo. 1. In principio erat verbum. id est tempore quoque dato ante erat verbum ut exponit basilus. Et enim ante omnes dies quia per ipsum factus est mundus cum quo in ceperunt dies. Item nec finem vite: verum est quantum ad eternitatem. Quantum etiam ad humanitatem non habet finem vite quia christus resurgens ex mortuis iam non moritur. Rom. 6. et infra. 13. Christus lesus heri et hodie ipse et in secula. Deinde cum dicit. Assimilatus autem filio dei etc. ostendit similitudinem quantum ad sacerdotium. Sciendum est tamen quod solet dici quod posteriora simulant prioribus et non e conuerso. Et ideo ne credatur quod sacerdotium christi sit posterius sacerdotio melchisedech. hoc remouet apostolus: quod si christus in quantum homo natus sit post eum et ex tempore. tamen in quantum deus et filius dei: est ab eterno. Et ideo melchisedech secundum omnia ista assimilatus est illi qui est filius dei et hoc in quantum manet sacerdos imperpetuum. quod potest dupliciter exponi. Uno modo. quia non fit mentio de fine sacerdotij eius: nec successore ipsius. Esate. 32°. In manibus prophetarum assimilatus suis. Item est sacerdos imperpetuus: quia figuratum eius scilicet sacerdotium christi imperpetuum est. Unde et in scriptura pluries repetitum ritum perpetuum. Exod. 27. Cultus perpetuus erit. Leuitici. 24°. Cultus ritusque perpetuus quia illud quod figurabat per istud perpetuum erat. Per hoc enim apostolus continuat sequentia ad precedentia.

Explanatio sancti Thome

Lectio secunda.

Intuemini autem quantus sit hic: cui et decimas dedit de precipuis abraam patriarche. Et quidem de filiis leui sacerdotum accipientes mandatum habent decimas sumere a populo secundum legem. id est a fratribus suis quantum et ipsi exierint de lumbis abrae. Cuius autem generatio non annumeratur in eis: decimas sumpsit ab abraam: et hunc qui habebat reprobationem benedixit. Sine ulla autem contradictione quod minus est a meliore benedicitur. Et hic quidem decimas mortales homines accipiunt. ibi autem contestatur quia uiuit. Et ut ita dictum sit: per abraam et leui qui decimas accepit: decimatus est. Adhuc enim in lumbis patris erat: quando obuiauit ei melchisedech.

Supra ostendit apostolus quomodo melchisedech assimilatus est filio dei: hic ostendit preminentiam sacerdotum melchisedech ad sacerdotum leuiticum. Et circa hoc facit duo. Primo enim excitat attentionem. Secundo ostendit propositum. ibi. Et quidem de filiis leui etc. Excitat autem ipso quia grandia et maxima dicitur erat. Prover. 8. Audite me: quia de rebus magnis locutura sum. Et ideo dicit. Intuemini. id est diligenter considerate quantum. id est quod magne dignitatis sit ille cui abraam patriarcha decimas soluit. et hoc de precipuis. Malach. 1. Maledictus uolens qui habet in grege suo masculum et uotum faciens immolat uotum debile. Dicit autem abraam patriarcha. id est princeps patrum: non quia non habuerit patrem sed quod sibi facta est promissio de paternitate gentium. Gen. 17. Eris pater multarum gentium etc. Eccl. 4. 4. Abraam magnus pater multitudinis gentium etc. Rom. 4. Patrem multarum gentium posuit ante deum cui credidisti etc. Deinde cum dicit. Et quidem de filiis etc. ostendit preminentiam sacerdotum melchisedech ad leuiticum. Et circa hoc facit duo. Primo enim ostendit propositum. Secundo ex hoc concludit intentum. scilicet quod sacerdotum christi preferat sacerdotio leuitico ibi. Si ergo consumatio etc. Iterum prima in duas responsiones ibi. Et ut ita dictum sit etc. Prima iterum in duas. Primo ostendit preminentiam quantum ad id in quo ipse usus est sacerdotio suo. Secundo quantum ad conditionem sacerdotum ibi. Et hi quidem decimas etc. Ad sacerdotem uero duo pertinent ut dictum est supra. scilicet accipere et benedicere. Duo ergo facit. Quia primo ostendit excellentiam quantum ad acceptionem decimarum. Secundo quantum ad benedictionem ibi. Et hic qui habebat etc. Circa primum adhuc duo facit. quia primo ostendit quibus competit accipere decimas. Secundo quomodo hoc excellentius faciebat melchisedech ibi. Cuius autem generatio etc. Dicit ergo. Et quidem accipientes sacerdotum de filiis leui etc. In hoc ostendit quibus competit accipere decimas quia sacerdotibus. Sciendum est autem quod illi de tribu leui erant deputati diuino cultui. Inter ipsos autem soli illi de stirpe aaron erant sacerdotes. Exod. 28. Applicata aaron etc. Et isti quia per aaron erant de tribu leui sumebant decimas. Et contra. Ergo secundum hoc soli sacerdotes accipiebant decimas. quod est contra illud Numeri. 18. Filii leui dedit omnes decimas israelis. Respondeo. Dicendum est quod le-

uite non accipiebant eas nisi quia ministrabant sacerdotibus. Et ita non propter se sed propter sacerdotes dabant eis. Item leuite accipiebant decimas decimatas. sicut Num. 18. et ita soli sacerdotes accipiebant et non soluebant. Secundo ostendit quomodo iure accipiebant quia ex mandato legis. An de dicit. Mandatum habent decimas sumere. Contra. Si hoc est mandatum legis cum seruare mandata legis modo sit peccatum. videtur illicitum modo dare vel accipere decimas. Respondeo. Dicendum est quod in lege fuerunt quedam pure ceremonialia sicut circuncisio immolare agnum et hmoi. Et ista quia erant figuratiua tantum: non licet modo seruare. Erant enim figura futuri. Unde qui modo seruaret significaret christum adhuc futurum. Quedam uero erant pure moralia et ista modo seruanda sunt. Et de talibus fuit dactio decimarum sicut supra dictum est. Tamen decimatio et in lege data est et in nouo testamento Math. 10. Dignus est operarius cibo suo. Luc. 10. Dignus est operarius mercede sua. Sed determinatio talis positionis est ab ecclesia sicut et in veteri testamento fuit ex lege. Alia uero fuerunt partim ceremonialia et partim moralia sicut iudicialia. et ista quantum ad id quod ceremonialia sunt non licet ea seruare: sed quantum ad morale debet. tamen non est necesse in propria forma seruari. Alia obiectio: quia si esset mandatum et adhuc est. Ergo peccat qui non accipit. et peccat ubi non accipiunt. Respondeo. Dicendum est quod alii qui dicunt quod nulli licet abrenunciare iuri accipiendarum decimarum: sed bene licet dimittere usum accipere propter scandalum. et hoc exemplo apostoli qui sumptus non accipiebat ab aliquibus. Et sic dicit mandatum esse quod iuri non renuncient. Velius tamen dici potest quod non est intelligendum quod eis preceptum sit sumere sed pro se habet introductum hoc mandatum quod accipere possunt et alij teneant reddere. Tertio ostendit a quibus accipiebant: quia a populo scilicet a fratribus suis secundum legem. quantum ipsi leuite exierint de lumbis abrae. Quia enim aliquis potest dicere quod sicut melchisedech accepit decimas ab abraam: ita leuite a filiis eius. Ergo non preferat illud sacerdotium istud. ideo hoc excludit et dicit quod ipse leuite erant de semine abrae et sic erant inferiores eo cui decimas soluerit scilicet abraam. Deinde cum dicit. Cuius autem generatio etc. ostendit quomodo excellentius ueniebat melchisedech accipere decimas quia nec ipse erat de genere abraam. unde generatio eius non anumerat cum eis scilicet leuitis. Item ex mandato legis licebat eis sumere decimas. et sic eorum sacerdotum erat subiectum obseruationis legis: sed ille non ex mandato cuiuscumque legis: sed per se sumpsit decimas. Ideo sacerdotum eius erat figura sacerdotum christi. quod non est subditum legi. Item ipsi accipiebant a populo in summo. scilicet a fratribus. ille autem a summo. scilicet ab abraam. Deinde cum dicit. Et hic qui habebat etc. ostendit excellentiam eius ex parte benedictionis. et est sua ratio talis Gen. 14. dicit quod melchisedech benedixit abraam et maior est qui benedicit illo cui benedicit. ergo etc. Et ideo dicit quod melchisedech ipse benedixit abraam qui habebat reprobationem. Contra. infra. 11. Non acciperunt reprobationem etc. Respondeo. Dicendum est quod non accipit abraam reprobationem. id est rem promissam quod non fuit eam consecutus. habuit tamen ipsam in fide et spe et ad ipsum specialiter facta est reprobationem. Deinde cum dicit. Sine ulla autem contradictione etc. ponit minorem suam rationem. Sed hic sunt tres obiectioes. Prima est de hoc quod dicit quod minor a maiore benedicit. Et ex isto loco pauperes lugundines dicit quod quicumque iustus maior est peccatore. et sic iustus laicus non benedicit a malo sacerdote: sed e conuerso. Unde uoluit quod omnis iustus est sacerdos. et nullus peccator est sacerdos. Respondeo. Dicendum est quod iste error nimis perniciosus est: quod si bonitas ministr

in epistolam ad Hebreos VII

requirat ad collationē sacramēti in quo est ipsa salus. scilicet
quod nullus sit certus siue salutis: nec sciret se recte ba-
ptizari: quia non potest scire si sacerdos sit iustus. Mul-
tus etiā poterit esse minister: quia nemo scit utrū odio vlt
amore dignus sit. **Eccl. 9.** Et ideo dicendū est quod aliquis
potest aliquid facere dupliciter. Aut auctoritate propria.
aut auctoritate alterius. Quādo autē auctoritate propria
tunc requirit quod sit iustus. Sacerdos autē tantū est mini-
ster. Unde nō agit nisi in virtute xpi. **1. cor. 4.** Sic nos
existimet homo vt ministros xpi et dispensatores ministes-
trorum dei. Et ideo nō nocet siue bonus siue malus fuerit.
quia xpus est qui in ipso benedicit. et sine vlla contradic-
tione qui benedicit maior est. Secūda obiectio est. quia
cum xpus sit maior omni sacerdote quomodo potest corpus
xpi a sacerdote consecrari? Respondeo. Dicendū est quod sa-
cerdos benedicit materiā non autē corpus xpi. Item nō
agit auctoritate propria: sed auctoritate xpi qui inquantū
deus maior est corpore suo. Item tertia obiectio est quia
non videt verū quod maior benedicit semper minorē: quia
papa consecrat ab episcopo. et archiepiscopus a suffraganeo
qui tamē sunt minores. Respondeo. Dicendū est quod nec
episcopus consecrat papā. nec suffraganei archiepiscopū
sed hūc hominem vt sit papa vel archiepiscopus. Item facit
hoc vt minister dei qui maior est quod papa. Deinde cum
dicit. Et hoc quidē etc. ostendit preeminentiā sacerdotij
ex parte sacerdotis ex cōditione ipsius: et facit talē ratio-
nē. Illud est excellentius quod nō corrumpit: sed in sacra-
mento leuitico homines morientes. id est per mortē suc-
cedentes accipiunt decimas. sed ibi. id est in sacerdotio
melchisedech prestat scriptura quia viuūt. id est nō facit
mentionē de morte eius. nō quia nō mortuus sit: sed quod
significat sacerdotiū quod manet in eternū. Xpus em̄ re-
surgens ex mortuis iam nō morit. **Rom. 6.** et **Apoc. 1.**
Sui mortuus et ecce sum viuus etc. Consequēter cū di-
cit. Et vt ita dictum sit etc. respondet euidam obiectiōi.
Posterior enim dicit verū est quod melchisedech maior est quod
abraā qui ei dedit decimas: sed leui est maior quod melchi-
sedech. Et ideo dicit apostolus quod hoc non valet. quia vt
ita dictū sit per abraā. id est mediante abraā et leui decimatus
est ab eo supple qui decimas accepit. id est a mel-
chisedech. Et sic adhuc est ipse maior quod leui. Sed cō-
tra si alicui episcopi pater dat decimas non tamen pro-
pter hoc oportet quod episcopus sit minor illo qui decimas
recipit. Ergo nec similiter in proposito. Respondeo. Di-
cendū est quod nō est simile: quia tora dignitas illius gene-
ris etiam sacerdotiū erat ex abraā. non autē sic est de ipso
quod tora dignitas eius et xpus est non ex patre suo. De-
inde cū dicit. Adhuc em̄ in lumbis etc. manifestat quod
dixerat et dicit quod leui adhuc erat in lumbis abraā quan-
do dedit decimas melchisedech quod occurrit sibi. et sic abra-
am decimatus: decimatus est etiā leui. Sed contra. quod
sic etiā erat xpus in lumbis eius sicut et leui. **Matth. 1.**
Filius dauid: filius abraam. Et ideo si propter hoc maior est
melchisedech quod leui: quia leui fuit decimatus non vide-
tur ratio quare xpus non fuerit decimatus. et sic adhuc
melchisedech maior xpo erit. Et eadē difficultas est de
peccato originali: quia vt dicit **Rom. 5.** In quo omnes
peccauerūt. id est in adam. Et ideo videt quod xpus qui eo-
dem modo fuit in ipso sicut nos ipm̄ peccatū originale cō-
traxerit. Respondeo dicendū est quod totū hoc intelligitur
in his qui in abraā siue in adam fuerunt scdm̄ rationē se-
minālē et corpulentā substantiā quomodo xpus non fuit
ibi: sed tantū scdm̄ corpulentā substantiā: xpus em̄z fuit
cōceptus quo ad corpus de materia purissima et sanctissi-
ma beate virginis. vt habet declarari. tertio sententias
rum. tertia distinctio.

Lectio tertia.

Sergo consumatio per sacerdotiū
leuiticum erat. populus enim sub
ipso legem accepit: quid adhuc ne-
cessarium fuit scdm̄ ordinem melchisedech
aliū surgere sacerdotem et non scdm̄ ordi-
nem aaron dicit. Translato enim sacerdotio
necesse est et vt legis translatio fiat. In quo
enim hec dicuntur de alia tribu est: de qua
nullus altario preesto fuit. Manifestum est
enim quod ex iuda ortus sit dñs noster: in qua
tribu nihil de sacerdotibus moyses locut⁹
est. Et amplius adhuc manifestum est si
scdm̄ similitudinem melchisedech expurgat
alius sacerdos qui non scdm̄ legem mādati
carnalis fact⁹ est: sed scdm̄ virtutē vite in-
solubilis. Contestatur enim: quoniam tu es
sacerdos in eternū scdm̄ ordinem melchise-
dech. Reprobatio quidem sit precedentis
mandati: propter infirmitatē eius et inutili-
tatem. Nihil enim ad perfectū adduxit lex
Introductio vero melioris spei per quam
proximamus ad deum.

Supra probauit ap̄lus preeminentiā sacerdotij melchise-
dech ad leuiticū: hic ex eodem cōcludit excellentiā sa-
cerdotij xpi respectu sacerdotij leuitici. Sicut etiā supra
dictū est a principio huius septimi capituli apostolus per
tria in auctoritate psalmiste. pbat̄ propositū suū. Et pri-
mo per illud scdm̄ ordinē melchisedech. Probauit ergo
preeminentiā melchisedech ad leui. Et ideo scdm̄ or-
dinem sacerdotij melchisedech probat preeminentiā xpi
ad sacerdotiū leuiticū. Unde facit hic magnā vim de isto
verbo scdm̄ ordinē. Et facit duas ratiōes quarū vna cō-
cludit quod sacerdotiū xpi preferat sacerdotio leuitico. Se-
cūda quod etiā euacuat illud et illam ponit ibi. Et amplius
adhuc manifestū est etc. In prima ratiōe que est cōditio-
nalis ponit duo antecedētia et persequens duo consequē-
tia ibi. Quid adhuc etc. et ratio sua talis est. Si sacerdo-
tiū leuiticū fuisset perfectū per cuius ministeriū erat ad-
ministratio legis nō fuit necessariū quod surgeret alius sa-
cerdos scdm̄ aliū ordinē per quē etiam alia lex ministra-
retur sicut per leuiticū lex vetus. Sed surgit alius sacer-
dos scdm̄ aliū ordinē. scilicet scdm̄ ordinē melchisedech. Er-
go illud imperfectū erat. Sicut ergo surgit sacerdotiū
ita necesse est surgere aliā legem. In ista ratiōe mani-
festū est quod sunt duo antecedētia. Vnu pertinet ad sacer-
dotiū. aliud ad legem. Dicit ergo quantum ad primū ante-
cedēs quod si esset cōsumatio per sacerdotiū leuiticū. Quā-
tum vero ad secundū dicit quod si per sacerdotiū lex admi-
nistraret. quod pbat̄ quia sub ipso. id est per eius admini-
strationē populus legē accepit nō quod sacerdotiū precede-
ret legē: sed magis e cōuerso. Unde istud secundū ante-
cedēs ponit ibi cū dicit. Sub ipso em̄ etc. **Malachie. 2.**
Labia sacerdotis custodiūt scientiā et legem de ore eius
requirēt. Facit autē mentionē specialiter de sacerdotio:
vt trāserat se ad legē que per officiū sacerdotale admini-
strabatur. Non em̄ vt dicit glo. potest esse sacerdos sine te-
stamento et lege et preceptis. Sacerdotiū vero nō cōsum-
bat. i. perficiebat. Tora em̄ perfectiō sua erat per legem
quā administrabat. Sed vt iam dicit nullū ad perfectū

Explanatio sancti Thome

adduxit lex. quia nec ad perfectionē iusticie. **Math. 5.** Nisi abūdauerit iusticia vestra plus q̄ scribarū &c. Item non dabit cōsumationē patrie: quia nō introducebat in vitā. Et in huius signū ipse legislator nō potuit intrare terrā promissiois. **Deutro. vlti.** Has aut̄ duas perfectio nes habem⁹ per xpm. **Esa. 10.** Consumatio abbreviata mundabit iusticiā. **Rom. 6.** Verbum consumas & abbrevi ans in equitate. **Hec sūt ergo antecedētia.** Consequē tia vero ponit cū dicit. Quid adhuc &c. Et hoc quantū ad primū. Quasi dicat. Si illud fuisset consumatū & per fectū quid adhuc fuit necessariū surgere aliū &c. id est nō dixisset scdm ordinē melchisedech: sed fm ordinē aaron qd quia non fecit ergo erat imperfectū. **Hec est tota pri ma ratio.** per quā patet q̄ sacerdotiū xpi p̄feret leuitico. **Secūda ratio** probat q̄ etiā ipm euacuat: quia perfectū euacuat imperfectū. **1. cor. 13.** Cum venerit quod perfe ctū est euacuabit quod ex parte est. Ergo sacerdotiū xpi euacuat sacerdotiū leuiticū. **Est ergo primū consequēs q̄ sacerdotiū xpi euacuat sacerdotiū leuiticū.** Secūdū cōsequens est q̄ etiā euacuat lex que per illud admīstra bat. & istud ponit cū dicit q̄ translato sacerdotio necesse est vt legis trāslatio fiat. **Erat em̄ lex sub administratio ne sacerdotij.** & mutato sacerdotio necesse est q̄ lex muta retur. **Et hui⁹ ratio est:** quia mutato fine necesse q̄ muta tentur ea que sunt ad finem. sicut qui mutat propositum eundī per aquam mutat propositum querendi nauem. **Omnis autem lex ordinatur ad conuersationez huma nam scdm aliquod regimen.** Unde scdm philosophū in politicis. mutata cōuersatioe necesse est mutari legē. **Sic cut autē lex humana ordinat ad regimē humanū: ita spī ritualis & diuina ad regimē diuinū.** Hoc autē regimen designat p̄ sacerdotiū. **Trāslato ḡ sacerdotio necesse est transferri legē.** Signanter autē loquit̄ quia nō dicit sa cerdotio translato. **Lex enim non respicit personā sacer dotis.** Unde mortuo sacerdote nō mutatur lex nisi forte sit illa introducta per personam eius: sed mutato sacer dotio mutatur totus mod⁹ & ordo regiminis. **Et de ista mutatioe habetur Jerem. 3.** Seriam domui israel & do mu iuda fedus nouū scdm pactū quod pepigi cū pa tribus vestris &c. **Rom. 8.** Lex spiritus vite in xpo iesu liberauit me a lege peccati & mortis. **Lex em̄ vetus dicitur lex peccati & mortis per occasionē acceptā: quia scz gratiam non cōferebat ex opere operato sicut sacramēta noue legis.** Sed obijcit h̄ maniche⁹. si lex vetus fuit da ta per diuinā prouidentia cū illa sit immutabilis: etiā ipa lex esset immutabilis & per cōsequens nō debuit mu tari. **Cū ergo mutata sit nō est data per diuinā prouiden tia.** **Respondeo.** Dicendū est scdm q̄ dicit augustin⁹. con tra faulstū. **Sicut sapiēs dispensator vna & eadē disposi tioe & prouidentia scdm diuersitatē temporū & personarū dat alia & alia precepta. sicut alia hyeme. alia estare. alia pueris. alia senibus. alia perfectis. alia imperfectis & tamē est eadem prouidentia: ita diuina prouidentia imo bili permanēte mutata est lex p̄pter mutationē temporū: quia ante aduentū debuerūt dari precepta que figura rent venturū: sed post aduentum que significēt venisse. **Item data sunt illis precepta sicut pueris. in nouo vero sicut perfectis.** Unde lex dicit̄ pedagogus quod est pro p̄rie puerorū. Unde si in lege dicit̄ aliquid quod sonet in perpetuitatē: hoc est ratioe figurati. **Item glo. dicit̄ hic q̄ ista translato sacerdotij fuit figurata. 1. Regū. 2.** quā do sacerdotiū fuit translato ad samuelē qui nō fuit de tri bu leui. **Contra:** quia samuel nō fuit sacerdos. imo magis hoc fuit figurati in translatione sacerdotij ab aya thar ad sadoch qui etiā erat leuita. **Et dicendū est q̄ licet samuel nō esset sacerdos: tamen aliquid sacerdotale****

egit: quia & sacrificiū obtulit & reges vnxit. scz saul & da uid. **Et quantū ad hoc translatus est ad ipm sacerdotiū.** **Et sic dicit̄ in ps. Moyse & aaron in sacerdotibus eius & samuel inter eos qui inuocāt nomen eius.** Item cōtra illud qd dicit̄ glo. q̄ non erat de tribu leuitico. quia. 1. **Paral. 6.** Melcana qui fuit pater eius & ipse numerat̄ in ter filios leui. **Respondeo.** Dicendū est q̄ samuel quan tū ad aliquid fuit de tribu iuda & hoc quantū ad matrē. sed quantū ad patrem de tribu leui. nō tamen de aaron sed quantū ad locū fuit de monte effraim. **Licet em̄ vni decim tribus habuerint certas puincias. non tamē tri bus leui: sed inter ipas accepit possessionē et sic habitab at in monte effraim.** **Deinde cū dicit. In quo em̄ &c. manifestat qd dixit. Et primo q̄ sacerdotiū sit translato. Secūdo hoc exponit ibi. Manifestū est em̄ &c. Dicit ergo dicit̄ est q̄ translato est sacerdotiū: quia ille cui dixit p̄pheta. Tu es sacerdos: est de alia tribu. scz iuda non de leui. sicut pater **Math. 1.** De qua tribu nullus p̄s sto fuit altario. id est altaris ministerio. scz de iuda. **Sz contra.** Rex ozias ingressus est templū vt poneret incē sum. **2. Paral. 26.** **Respondeo.** Dicendū est q̄ licite nullus p̄ssto fuit altari. vel etiam nullus impune. Ipse em̄ ozias grauit̄ fuit punitus: quia vsq; ad mortē fuit leprosus. **Et si dicas p̄ra illud quod dicit̄ nullus q̄ bea ta virgo fuit de tribu & sup̄e aaron: quia erat cognata elizabeth que fuit de filiabus aaron. Luce. 1.** **Respon do.** Dicendum est q̄ inter stirpes sacerdotales & regia erāt preclariores. vnde & frequēter cōiuncte fuerunt per matrimoniū sicut pater de primo simo sacerdote qui ac cepit vxorē filiā aminadab sororē naafon qui fuit dux in tribu iuda. **Ezo. 6. & etiā. 4. Regū. 11. & 2. Paral. 22.** **Joiada sacerdos duxit in vxorē iosabeb filiā regis iora vnde potuit esse q̄ aliqua parte elizabeth esset de tribu iuda. **Deinde cum dicit. Manifestū est em̄ &c. exponit quod dixit dicit̄: q̄ manifestū est q̄ dñs ortus est de tri bu iuda. **Math. 1. Apoc. 5.** Dicit̄ leo de tribu iuda &c. De qua nihil &c. **Lex em̄ mandauit nullū assumi ad mi nisteriū tabernaculi nisi tantū de tribu leui. vnde de tri bu iuda nihil de sacerdotib⁹ locutus est moyses. **Des inde cū dicit. Et amplius adhuc &c. quia superi⁹ posuit vnā rationē ad probandū q̄ sacerdotiū xpi p̄feret leui tico & ipm euacuat ideo hic ponit aliā in qua ostendit ra tionē euacuatiois & transmutatiois illius. & vni quādā conditioali. In qua primo ponit duo antecedētia. Secū do duo cōsequētia ibi. **Reprobatio quidē &c. Circa pri mū duo facit. Quia primo ponit illa aptecedētia. Secū do manifestat quod dixit ibi. **Contestat̄ enim &c. Ratio sua talis. Si nouus sacerdos surgit hoc nō erit scdm les gē carnalis mādati sed scdm legē vite eterne & insolubilis. **Et hui⁹ ratio est: quia primus fuit scdm legem illaz oportet ergo q̄ nouus sit scdm aliam legē. si tamen sur git aliquis nouus. **Sed dicendū est q̄ surgit alius nos uus. In maiori ergo sunt duo quoz vnū pertinet ad ves tus testamentū. scz q̄ est mandatū carnale. & hoc q̄ ha bebat quāsdā obseruatiās carnales. sicut circumcisioe & purificatioes carnales. **Item quia p̄mittebat penas & premia carnalia. **Mat. 1.** Si volueritis & audieritis me bona terre comedetis. **Infra. 9.** Iustitijs carnis vsq; ad tempus correctiois impositis. **Et istud antecedēs ponit cū dicit. Amplius manifestū est &c. **Et patet q̄ pertinet ad nouū testamentū quod nō dispensat per carnalia sed cōsistit in spiritalibus. **Est em̄ scdm spirituale virtutez per quā generat̄ in nobis vita perpetua. **Et hoc quia p mittunt in ipso bona & pene perpetue. **Infra. 9.** Sp̄s as sistens pōtifer &c. **Math. 25.** Tunc ibit̄ bi in suppliciiū eternū. iusti vero in vitā eternā. **Item nō consistit in car******************************

in epistolam ad Hebreos VII

nallibus obseruatis: sed in spiritualibus. **Job. 6.** Verba
 que ego locutus sum vobis spiritus et vita sunt. **Et dicit**
q̄ est scdm virtutē vite insolubilis. **¶** **Consequenter cum**
dicit. Contestat eū et. manifestat quod dixerat. et facit
vim in hoc q̄ dicit. In eternū. quia si sacerdotiū est eter-
nū manifestū est q̄ dicit perpetuitatē. **¶** **Deinde cum di-**
cit. Reprobatio quidē sit et. ponit duo cōsequētia. Et
primo de euacuatiōe veteris testamēti. Secūdo de insti-
tutiōe noui ibi. Introductio vero melioris et. Primus
est q̄ vetus testamētū fuit scdm legem carnalis māda-
tū. et introductū aliud ergo primū mutat. Et hoc est q̄ di-
cit q̄ sit prioris mādati reprobatio. Sed cōtra. Non res
probat nisi malū. Et sa. 11. Et sciat reprobare malū. Illud
autē mādatū non est malū. Rom. 7. Lex quidē sancta
et mādatū sanctū et iustū et bonū. Respondeo. Dicendū
est q̄ non erat malū scdm se: sed vt in cōueniens tempi.
Non eū seruanda sunt in nouo sacerdotio que fuerūt in
antiquo. ps. Dolocastū et pro peccato nō postulasti. tūc
dixi: ecce venio. Et ideo dicit q̄ illud reprobāt et hoc p̄
pter infirmitatē et inutilitatē. Illud autē dicitur infirmū
quod non potest exequi effectū sui. proprius autē effe-
ctus legis et sacerdotiū est iustificare. Hoc autem lex non
potuit facere. Roman. 8. Nam quod erat impossibile
legi in quo infirmabatur scdm carnem. Gal. 4. Quos
modo conuertimini iterū ad infirma et egena elementa:
quibus denuo vultis seruire. Item inutile dicit qd non
valet ad finem cōsequendū. Hoc autē non potest lex. qz
nō adducebat ad beatitudinē que finis est hominis. Sed
tamen suo tempore fuit vtilis inquantū disponebat ad fi-
dem. Infra. 11. Juxta fidē omnes defuncti sunt nō acce-
ptis reprobationibus. Quare autē sit infirmū et inutile:
ostendit eū dicit. Nil eū ad perfectionē nec scz iusticie:
nec patrie adduxit. Unde erat imperfecta: sed perfecta
fuit per xpm. ¶ Consequenter eū dicit. Introductio vero
et. ponit secundū consequēs ex secūdo antecedēte dicēs
Introductio vero melioris sp̄i supple sit per nouū sacer-
dotiū per quā proximam ad deū. Si eū nouū surgit est
scdm virtutē vite insolubilis: hoc est antecedēs et in-
ductio melioris et. et hoc est cōsequens. 1. petri. 1.º.
Regenerauit nos in spem viuā per resurrectionē iesu.
Item per spm̄ protinamus deo. Per peccatū eū distū-
gimur ab ip̄o. Etale. 59. Iniquitates vestre diuiserūt in-
ter vos et deū vestrū et peccata vestra absconderūt faciem
eius a vobis. Hic est ergo ille qui hoc remouet qd facit
nos appropriare deo. hic autē est ille nouus sacerdos. scz
xps qui tollit peccata mādi. Job. 1. Rom. 5. Iustificati
ergo ex fide pacē habeamus ad deū per dñm nostrū iesū
xpm per quē accessum habemus in gratiā istam.

Lectio quarta.

Et quantū est non sine iureiurando
Alij quidem sine iureiurando sacer-
dotēs facti sunt. Hic autem cum iu-
reiuurando per eum qui dixit ad illum. Iu-
rauit dominus et nō penitebit eum tu es sa-
cerdos in eternū. Intantum melioris testa-
menti sponsor factus est iesus. Et alij qui-
dem plures facti sunt sacerdotes: idcirco q̄
morite prohiberentur permanere: hic autē
eo q̄ maneat in eternum sempiternū habet
sacerdotium. Unde et saluare imperpetuū
potest accedens per semetipsum ad deum
semper viuens ad interpellandum pro no-

bis. Talis enim decebat vt nobis esset pon-
tifex. sanctus. innocens. impollutus. segre-
gatus a peccatoribus et excellentior celis fa-
ctus. Qui non habet necessitatē quotidiē
quem ad modum sacerdotēs prius pro suis
delictis hostias offerre: deinde p̄ populi.
Hoc enim fecit semel se offerendo. Lex enī
constituit homines sacerdotes infirmitatē
habentes. sermo autē iurisiurandi: qui post
legem est filium in eternū perfectum.

Supra ap̄lus ex vna parte auctoritatis psalmiste proba-
uit q̄ sacerdotiū xpī p̄ferēt leuitico et ip̄m euacuāt: hic
idem p̄bat ex alijs duabus partib⁹. Et primo ex hoc q̄
dicit. Iurauit dñs. Secūdo ex hoc q̄ dicit. Tu es sacer-
dos ibi. Et alij quidē plures et. Facit autē primo ratiō-
rationē. Illud quod instituit sine iuramento minus vali-
dū est q̄ quod instituit cum iuramēto: sacerdotiū autem
xpī institutū est cum iuramēto sicut patet quia dicit. Iu-
rauit dñs. Sacerdotiū vero aaron nō. sicut patet Exod.
28. Applica ad te aaron et. ergo et. Quantū ad maio-
res dicit. Et quantū est supple q̄ nō sine iureiurando alij
aut et. vsqz facti sunt. hic autē et. Omnia ista ponunt
ad p̄bandū q̄ sacerdotiū xpī sit firmitus. quia sicut supra
di ctiū est ois promissio facta in veteri testamēto per iura-
mentū: signū est cōsiliū diuini. Imobilis. Et ideo qz ad da-
uid et ad abraā scā fuit ista p̄missio de xpo eū iuramēto.
specialiter dicit xpus filius ip̄oz. Math. 1.º. Illud autē
iuramentū designat eternitatē potestatis xpī. Dan. 7.º.
Potestas eius potestas eterna. Luce. 1.º. Et regni eius
nō erit finis. ¶ In tantū melioris et. qz sacerdotiū est fir-
minus. quod patet quia per iuramentū ordinatū est. ideo
oportet aliquid melius et firmitus per ip̄m haberi. Unde
potest legi p̄cedēs littera suspensiuē vsqz huc q̄ in qua-
tum est nō sine iuramento in tantū melioris et. ¶ Scien-
dum est autē q̄ sacerdos est medius inter deū et populū.
Deutro. 5. Ego medius et sequester fui. Et ideo quia ses-
quester est mediator: sacerdos debet deū et populū ad cō-
cordiā reducere. Et hoc fit quasi per pactū de bonis tpa-
libus in q̄bus nō p̄ferebat affect⁹ nisi carnaliū fm̄ illud
ps. Quid eū mibi est in celo et. Et ideo oportuit vt su-
perueniret alius sacerdos qui esset sponsor. id est p̄mis-
soz melioris testamēti et melioris pacti quia de bonis sp̄i-
ritualibus et stabilibus. Et hic est iesus. Iere. 31. Feriā
domui israel et domui iuda sedus nouū non scdm pactū
quod pepigi et. Math. 4. Penitentia agite appropin-
quabit eū regnū celoz et. ¶ Deinde eū dicit. Et alij q̄
plures et. vñt alia clausula posita in auctoritate. Tu es
sacerdos in eternū. Et circa hoc facit duo. Primo enim
ostendit quare hec clausula in eternū apponit. Secūdo
ex hoc ostendit sacerdotiū xpī esse maioris efficacie q̄ sa-
cerdotiū veteris testamēti ibi. Unde et saluare et. Ostē-
dit autē q̄ iste sit verus sacerdos: qz alij p̄bebant mor-
te permanere quia omnes necessitatē habebāt moriendi.
Unde aaron mortuo successit eleazar sicut patet Num.
25. Et sic deinceps. Sicut autē videmus in naturalib⁹
que sunt signa spiritualiū q̄ in corruptibilia nō multipli-
cant sub eadē specie. Unde nō est nisi vnus sol ita in sp̄i-
ritualibus in veteri testamēto quod fuit imperfecti mul-
tiplicati fuerūt sacerdotes. Et hoc fuit signū q̄ illud sa-
cerdotiū erat corruptibile: quia incorruptibilia nō multi-
plicant in eadem specie vt dictū est: sed iste sacerdos scz
xpus est immortalis. Manet eū in eternū sicut verbū pa-
tris eternū ex cuius eternitate redūdat etiā eternitas in

Explanatio sancti Thome

corpus eius: quia xpus resurgens ex mortuis iam non moritur. *Rom. 6.* Et ideo ex eo quod manet in eternum habet sacerdotium sempiternum. Et ideo solus xpus est verus sacerdos. alij autem ministri eius. *1. corinth. 4.* Sic nos etiam timet homo ut ministros xpi. *¶* Deinde cum dicit. Unde et saluare te. ostendit efficaciam eius. Et circa hoc duo facit. quod primo ostendit efficaciam eius. Secundo modum istius efficacie. ibi. *Accedens te.* Efficacia eius est quia causa est semper potentior suo effectu. et ideo causa temporalis non potest producere effectum eternum. Sacerdotium vero xpi est eternum non autem leuiticum ut est probatum. Ergo xpus potest saluare imperpetuum. Hoc autem non potest fieri nisi haberet virtutem diuinam. *Isaie. 45.* Saluatus est israel in domino salute eterna. *¶* Modus autem est quia accedens te. Et describit istum modum a tribus. scilicet ab excellentia virtutis. namque pietatis. *¶* Virtutis quidem quia accedit per se metipsum. *¶* Sed contra. *Accedens ad aliquem distat ab ipso.* xpus autem non distat a deo. *¶* Respondendo. *¶* Dicendum est quod apostolus in verbis istis ostendit duplicem naturam. scilicet humanam secundum quam conuenit ei accedere quia in ipsa distat a deo. non autem accedit a statu culpe ad statum gratie: sed per contemplationem intellectus et affectus et ademptionem glorie. *¶* Et naturam diuinam per hoc quod dicit eum per semetipsum accedere ad deum. *¶* Si vero esset purus homo non posset per se accedere. *Job. 6.* Nemo potest venire ad me nisi pater qui misit me traxerit eum. *¶* Et ideo cum apostolus dicit quod per semetipsum accedit. ostendit virtutem eius. *Isaie. 63.* Gradus diens in multitudine fortitudinis sue. *¶* Ergo accedit in quantum homo: sed per semetipsum in quantum deus. *¶* Excellentiam vero nature ostendit in quantum dicit. *¶* Semper viuens. *¶* Aliter enim sacerdotium eius finiret. *¶* *Apoc. 1.* Qui mortuus est et ecce sum viuens in secula seculorum. *¶* Excellentiam pietatis ostendit: quia dicit. *¶* Ad interpellandum pro nobis quia licet sit ita potens ita altus: tamen cum hoc esset pius quia interpellat pro nobis. *1. corinth. 2.* *¶* Aduocatum habemus apud patrem Iesum christum te. *¶* Interpellat autem pro nobis primo humanitate suam quam pro nobis assumpsit representando. *¶* Item sanctissime anime sue desiderium quod xpus de salute nostra habuit exprimendo cum quo interpellat pro nobis. *¶* Alia littera habet accedentes per ipsum. et tunc designant illi quos saluat quia accedentes per fides eius ad deum. *¶* *Rom. 5.* Iustificati igitur ex fide pacem habemus ad deum per dominum Iesum christum per quem accessus habemus. *¶* Deinde cum dicit. *¶* Talis enim debebat te. ostendit excellentiam xpi et excellentiam eius sacerdotij. *¶* Et circa hoc facit duo. *¶* Primo enim ostendit quod ei conueniunt perfectiones conditionum que requirunt ad sacerdotium veteris legis. *¶* Secundo ostendit quod sibi desunt imperfectiones eius ibi. *¶* Qui non habet necessitatem te. *¶* Ponit autem quattuor conditiones de ipso que debent esse in sacerdote legali. *¶* Primo sanctitas. *¶* *Leuit. 21.* Incensum et panes dei sui offerunt et ideo sancti erunt. *¶* Hanc autem perfecte habuit xpus. *¶* Sanctitas enim importat puritatem consecratam deo. *¶* xpus autem a principio conceptionis sue deo consecratus fuit. *¶* *Luce. 1.* Quod enim ex te nascetur sanctum vocabitur. *¶* *Matth. 1.* Quod enim in ea natus est de spiritu sancto est. *¶* *Et dan. 9.* Unguentis sanctus sanctorum. *¶* Secundo innocentia. *¶* *Leuit. 22.* Custodiatis precepta mea ut non subiacet peccato. *¶* Proprie autem dicit innocentiam puritatem ad proximum. *¶* *ps.* Innocens manibus te. *¶* xpus autem summe innocens fuit utpote qui peccatum non fecit. *¶* *ps.* Ego in innocentia mea ingressus sum. *¶* Tertio quod esset impollutus et hoc quo ad se. *¶* *Leui. 21.* Homo de femine tuo qui habuerit maculam non offerat panes dei sui. *¶* De ipso autem dicit in figura. *¶* *Eccl. 12.* Erunt autem agnus sine macula te. *¶* Quarto quod non commiseret eum conquinatio. *¶* *Leui. 21.* Non commiseret hirpem

generis sui vulgo gentis sue. *¶* xpus autem fuit perfectissime a peccatoribus segregatus. *ps.* Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum te. *¶* Quod quidem verum est quantum ad similitudinem vite. *¶* *Sapi. 2.* Dissimilis est alijs vita illius. *¶* Non tamen quantum ad conuersationem: quia cum hominibus conuersatus est. *¶* *Baruch. 3.* Et hoc propter illorum conuersionem. *¶* *Matth. 9.* Quare cum peccatoribus manducaret magister vester? *¶* Et in tantum segregatus est quod etiam factus est excellentior celis. id est super omni celesti creatura sublimata est humana natura in ipso. *¶* *Supra. 3.* Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis te. *¶* Ergo iste est sacerdos valde sufficiens. *¶* *¶* Consequenter cum dicit. *¶* Qui non habet te. remouet ab eo illud quod erat imperfectio in sacerdote legali. *¶* Hoc autem erat quia ille indigebat sacrificio expiationis. ut patet *Leuit. 16.* Immolabit vitulum pro se et hircum pro populo. *¶* Ergo orabat pro se. *¶* Item non tantum semel orabat pro se sed frequenter. *¶* Et huius ratio est. quia lex instituit sacerdotes habentes infirmitatem. *¶* *Sap. 9.* Homo infirmus et exigui temporis te. *¶* Sed sermo diuinus qui post legem interposito iureiuramento constituit filium qui nullam de istis imperfectioibus habet: sed omnino perfectum in eternum. scilicet sacerdotem duraturum. *¶* Non enim obrulit pro peccatis suis: sed tantum pro nostris. *¶* *Isaie. 53.* Quis numeratus est propter iniquitates nostras. *¶* Item nec frequenter pro nobis: sed tantum semel. *¶* *1. petri. 3.* xpus semel pro peccatis nostris mortuus est. *¶* vnica enim eius oblatio sufficit ad exhaurienda peccata totius generis humani.

Capitulum octauum.

Capitulum autem super ea que dicuntur. *¶* Talem habemus pontificem: qui confedit in dextra sedis magnitudinis in celis sanctorum minister et tabernaculi veri quod fixit deus et non homo. *¶* Omnis enim pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur. *¶* Unde necesse est et hunc habere aliquid quod offerat. *¶* Si ergo esset super terram nec esset sacerdos cum essent qui offerret secundum legem munera qui exemplari et ymbre deseruunt celestium: sicut responsum est moysi cum conuinceret tabernaculum. *¶* *¶* Uide inquit omnia facito secundum exemplar: quod tibi ostensum est in monte.

¶ Supra probauit apertius excellentiam sacerdotij xpi ad sacerdotium leuiticum ex parte persone: hic probat idem ex parte ipsius sacerdotij. *¶* Et circa hoc facit duo. *¶* Primo enim ostendit sacerdotium xpi esse excellentius sacerdotio veteris legis. *¶* Et primo hoc in generali. *¶* Secundo in speciali ibi. *¶* Habuit quidem et prius te. scilicet 9. cap. *¶* Prima in duas. *¶* Primo enim ponit intentum. *¶* Secundo manifestat propositum sub ibi. *¶* Omnis enim pontifex te. *¶* Circa primum duo facit. quia primo ponit modum tradendi. *¶* Secundo premitte quod debet dicere ibi. *¶* Talem habemus pontificem te. *¶* Dicit ergo. *¶* Capitulum te. *¶* Capitulum est breuis complexio continens multa. *¶* Et dicit a capite: quia sicut in capite virtute et quasi summum continent omnia que sunt in corpore sic in capitulo illa que dicenda sunt. *¶* Ergo dicemus in quodam capitulo. et quasi in quadam summa. *¶* Super ea te. *¶* ly super. potest dici appositum. et tunc erit sententia. *¶* Que summarie dicenda sunt super apponens premissis. *¶* Vel potest designare excellentiam. et tunc est sententia. *¶* Ea que dicenda sunt in summa et

in epistolam ad Hebreos VIII

caplo sunt maiora. **Deinde** cum dicit **Talē** habemus pontificē **et** c. premittit que debet dicere. **Et** primo dignitate huius sacerdotij. **Secundo** officij eius ibi. **Sanctorū** minister. **Dignitas** eius est quia talē habemus pontificē qui confederat ad dexterā magnitudinis in excelsis. **Deus** est iudiciaria potestas que aliquibus cōuenit tanquā ministris dei sicut omnibus regibus: quia adorabant eū omnes reges terre. vt dicit in ps. **et** omnibus prelatīs. **1^o corinth. 4.** Sic nos existimet homo vt ministros dei. **Deus** ergo magnitudinis est excellentissima potestas iudicandi. **Item** pars dextera est potior in aniali **et** signi ficat bona spiritualia. **Quia** ergo xps habet iudiciariā potestatem dicit sedere. **Pater** em̄ omne iudiciū dedit filio **Jo. 5.** **Quia** vero post deū habet hoc excellentissime sedes in dextera magnitudinis in excelsis. id est in potiorib⁹ bonis. **Supra. 1.** Sedet ad dexterā maiestatis in excelsis. **Hoc** autē qd dicit confedere vel cōfederat potest referri ad xpm scdm qd est deus **et** sic cōfederat quia habet eandē auctoritatem iudicandi quā habet pater: sed distinctus est in persona. **Et** sic ly magnitudinis accipit p persona patris. **Vel** fm qd homo **et** hoc magis pprie ad intentionē apli quia loquit de pontificatu xpi qui est pontifex in quantum homo. **Et** sic cōfederat qd humanitas assumpta habet quā dā associationē ad deitatem **et** confederat ad iudicandū. ps. **Elevata** est magnificentia tua super celos. **Job. 5.** Potestate dedit ei iudiciū facere qd filius hoīs est. **Et** sic appareret dignitas sacerdotis. **Consequēter** cū dicit. **Sanctorū** minister **et** c. ostēdit dignitatē officij eius. **Dicit** autē minister sanctorū. i. scāp edū. i. sanctorū. **Ministri** em̄ antequam accipiebāt ministeriū vt custodirēt sacra **et** seruiret tabernaculo. **Hoc** autē excellentius habet xps quia est minister. nō quidem in quantum deus: quia sic est auctor: sed in quantum homo. **Luca. 12^o.** Transiēs ministrabit illis. **Humanitas** enim xpi est sicut organū diuinitatis. **Est** ergo minister sanctorū: quia ministrat sacramenta gratie in presenti **et** glorie in futuro. **Item** est minister tabernaculi veri qd est vel eius ecclesia militās. ps. **Quā** dilecta tabernacula tua dñe virtutū **et** c. **Vel** triumphans. **Eccl. 33.** Tabernaculū quod nequaquā transferri poterit. ps. **Dñe** quis habitabit in tabernaculo? **et** c. **Homo** agit xps minister est: quia oīa bona glorie per ipm dispensant. **Dicit** autē veri ppter duo. **Primo** ppter differentiam ad veritatem. **et** primo qd erat figurale istius. **1^o cor. 10.** **Di** in figura illis cōtingebant. **Istud** autē est veritas illius. **Est** ergo verū. id est veritatem continēs respectu figure. **Secundo** quia illud factū est per hominē. **Istud** autē scz vel gratie vel glorie est a solo deo. ps. **Gratia** **et** gloria dabit dominus **Ro. 6.** **Gratia** dei vita eterna. **Et** ideo dicit. **Quō** fixit deus. **2^o cor. 5.** **Scimus** quoniam si terrestris domus nostra huius habitatiois dissoluatur: quia ex deo habem⁹ domū non manufactā eternā in celis. **Deinde** cū dicit **Omnis** em̄ pontifex **et** c. explicat in speciali. **et** circa hoc facit tria. **Primo** em̄ ostendit xpm esse ministrū aliquorū sanctorū. **Secundo** qd nō veteris legis ibi. **Si** ergo esset **et** c. **Tertio** qd aliquorū maiorū ibi. **Hunc** autē melius **et** c. **Facit** autē primo talē rationē. **Quis** pontifex ad hoc cōstituit vt offerat munera **et** hostias. **et** fm hoc dicit **Minister** sanctorū. xpus autē est pontifex vt supra probatū est. **Ergo** necesse est ipm habere aliqua que offerat. **Supra 5.** **Quis** pontifex ex hominibus assumptus **et** c. **Hostia** est de animalibus. munera de quocūq; alio. **Leuit. 21.** **In** censum **et** panes dei sui offerunt. **Quia** vero necesse fuit xpm habere qd offerret ipse seipm obrulit. **Fuit** autē talis oblatio mūda quia caro eius nullā maculā peccati habuit. **Exod. 12.** **Erit** agnus absq; macula masculus anniculus. **Item** fuit zgrua quia congruus est qd homo p homi-

ne satisficiat. **Infra. 9^o.** **Obrulit** semetipm immaculātū deo. **Item** apta ad immolandū. quia caro eius mortalis erat. **Ro. 8^o.** **Uitens** deus filiū suū in similitudinē carnis peccati. **Item** idēz ei cui offert. **Jo. 10.** **Ego** **et** pater vnū sumus. **Item** vnit deo illos p quibus offert. **Job. 17.** **Et** omnes vnū sint sicut tu pater in me **et** ego in te vt **et** ipsi nobiscū vnū sint. **Deinde** cum dicit. **Si** ergo esset super terrā **et** c. ostendit qd xpus non est minister legalis. **Et** circa hoc facit tria. quia p̄io inducit quandā consequentiā. **Secundo** ostendit ipam rationabilē ibi. **Cū** essent **et** c. **Tertio** pbat eam per auctoritatē ibi. **Sicut** responsū est moysi **et** c. **Consequētia** vero talis est. **Ergo** si esset sup terrā hoc est antecedēs. **Nec** esset sacerdos **et** est cōsequens. **Unde** cōsequētia est vna cōditionalis **et** legit multis modis. **Primo** sic. et est fm glo. nec ponit hic notatiuus. **et** ideo sic intelligit. **Si** illud qd offert esset super terrā **et** c. quod dupliciter intelligit. **Uno** modo vt sit sensus **Si** illud qd offert esset aliquid terrenū xps non esset sacerdos. **Quasi** dicat. **Nulla** necessitas esset sacerdotij eius: quia multi essent qui talia offerret. **Sed** nūquid caro xpi terrena nō erat? **Respondeo.** **Dicendū** est qd materialiter est terrena. **Job. 9^o.** **Terra** data est in manus impij **et** c. **Sed** dicit non esse terrena primo ratio ne vnionis. **Job. 3^o.** **Qui** de celo venit super omnes est. id est filius dei qui illā sibi vnuit. **Item** ratio de virtutis actiue. scz spiritus sancti qui eā formauit. **Item** ratio de fructus: quia oblatio eius nō ordinat ad consequendū aliquid terrenū: sed celeste. **Jo. 8.** **Hos** de mūdo. hoc est ego nō sum de hoc mūdo. **Hec** est prima expositio **et** melior. **Secūda** talis est. **Et** si. id est quāuis illud qd offert esset super terrā: qd necessariū est aliquid offerri nō esset sacerdos. sed alius ydoneus: quia nullus posset ydoneus inueniri ad offerendū istud. **Tres** sūt alie lecture in quibus subintelligit offerēs. **et** primo in generali vt sensus sit. **Si** esset aliquis sacerdos terrenus qui posset offerre p celestibus xps non esset sacerdos. **Alia** est de xpo specialiter sic. **Si** xpus esset sacerdos terrenus nō copeteret eius sacerdotij cū essent qui scdm legem offerret munera. **Aliter** sic. **Si** xpus adhuc esset super terrā: ita scz qd nondū ascendisset nō esset sacerdos: quia nō compleuisset sacerdotiū suū. **Sed** scdm primā expositionē cōtinuat littera sic. **Et** probat quia multi essent qui scdm legē offerrent talia munera. scz illi qui deseruiūt exemplari **et** vmbre celestij. **Sacramēta** legalia fuerūt figura aliorū quantum ad duo. scz quantum ad cognitionē **et** quantum ad reum expletionē. **Quantū** ad cognitionē cū dicit. **Exemplari**: quia in veteri lege quasi in quodā exemplari poterat legi id ad qd nostra cognitio debet ferri. **Sed** videt qd loquat improprie. **Exemplar** em̄ prius est exemplato quod pprie dicit exemplū. **Sed** celestia sunt priora nec facta sunt ad similitudinē veteris legis: sed magis e contrario. **Respondeo.** **Dicendū** est qd prius dicit dupliciter. **Uno** modo simpliciter: **et** sic procedit obiectio. **Vel** quo ad nos **et** sic verū est qd illa nō sunt priora. **Quantū** ad secundū dicit. **Vmbre**: quia sicut vmbra representat corp⁹ plus nec tamen illud attingit ita **et** illa representabāt nouū testamentū. **Infra. 10.** **Vmbra** habens lex futuro⁹ rū **et** c. **Consequēter** probat per auctoritatē rationabilitatē consequētie cū dicit. **Sicut** responsū est moysi. scz a domino. **Exod. 25.** **Vide** scz diligenter cōsiderando **et** facito oīa scdm exemplar **et** c. **Quia** naturaliter inferiora tendūt in similitudinē superiorū. **Dominus** em̄ per sensibilia voluit nos ad intelligibilia **et** spiritualia manducet. **Job. 38^o.** **Nūquid** nosti ordinem celi: **et** pones rationem eius in terra? **et** c.

Lectio secunda.

Explanatio sancti Thome

Nunc autē melius sortitus est mini-
steriū quanto ⁊ melioris testamēti
mediator est: qđ in melioribus re-
pmissiōibus sanctū est. Nā si illud pri^o cul-
pa vacasset: non utiq; scđi locus inquireret
Ut superas em̄ eos dicit. *Ecce dies veniet*
dicit dñs: ⁊ sūmabo super domū israel: ⁊ su-
per domū iuda testamentū nouū: nō fm te-
stamentū qđ feci patrib^o eoz in die qua ap-
prehendi manū eoz vt educerē illos de ter-
ra egypti: qm̄ ipsi nō permanserūt in testa-
mento meo. ⁊ ego neglexi eos dicit dñs: qz
hoc est testamentū qđ disponā domui israel
post dies illos dicit dominus: dando leges
meas in mentē eorum ⁊ in corda eoz super-
scribam eas.

Supra apłus probauit xpm̄ esse pontificē ⁊ per se quē
ministrū sacramentoz non tamen scđm̄ veterē legē: hic
ostendit ipm̄ esse ministrū maioris ⁊ melioris q̄ illa fuerit.
Et circa hoc facit tria. Primo em̄ premitit intentū. Se-
cūdo assignat causam eius. Tertio pbat scđm̄ ibi. Quā-
to melioris ⁊c. tertū ibi. Nam si illud ⁊c. Dicit ergo di-
co qđ nō habet aliquid terrenū offerre: sed nūc. id est tem-
pore gratie sortitus est. id est forte accepit melius m̄ste-
riū. id est dignius sacerdotiū. Dicit sacerdotiū xpi minis-
teriū: quia nō cōpetit nisi inquantū homo fuit ministrus
Rom. 15. Dico enim xpm̄ iesum ministrū fuisse ⁊c. *Pi-*
cit autē sortitus est. id est forte accepit: quia illud quod
habet per sortem expectat a dño. ps. In manibus tuis
sortes mee. Et ideo oīa que sūt fm̄ distributionē diuini
arbitrij dicunt forte dari ⁊ talia sūt effectus grē. Ephe.
1^o. Sorte vocati sumus. id est diuina electiōe qz quādo
cōtingit de fectē iudiciū humanū solent se hoīes confer-
re ad electionē ⁊ dispositionē diuinā mittentes sorte. sic
cur patet *Act. 1^o.* de electiōe marthe. vnde *Prover. 16.*
Sortes mittunt in sinū ⁊ a dño temperant. Xpus quidē
istud ministeriū forte. id est dispositiōe diuina cōsecutus
est. Deinde cū dicit. Quāto melioris ⁊c. assignat cau-
sam quare ministeriū hoc melius est. Dis em̄ sacerdos
mediator est. Ite autē mediator est melioris federis. scz
hoīs ad deū. Mediatoris em̄ est extrema cōciliare. Ite
vero ad nos diuina attulit: qz per ipm̄ facti sumus diuis-
ne cōsortes nature. vt dicit. 2^o petri. 1^o. Ipe etiā nostra
offerit deo. Et ideo dicit apłus. 1^o. *tymoth. 2.* Mediator
dei ⁊ hoīm homo xps iesus. Ibi pmittebant tempalia.
Esa. 1. Si volueritis ⁊ audieritis me bona terre comede-
tis. Sic autē celestia. sicut supra dicitū est. Sic ergo istud
melius est quantū ad id qđ dñs hoīb^{us} pmittit. Item
in illo dicunt quedā que p̄tinēt ad cultū dei. et ista sūt
cerimonialia. quedā vero que ad rectitudinē vite. ⁊ ista
sūt precepta moralia que manēt: alia vero nō. In nouo
autē addunt p̄silia istis preceptis que vānt perfectis qui
sunt capaces spiritualiū. Et sic manēt precepta eadē: sed
p̄missa diuersa. Item sacramēta sunt diuersa: qz ibi erat
figura tantū: hic autē figure veritas expressa. Per oīa er-
go testamentū istud est melius. Deinde cū dicit. *Nā*
si illud ⁊c. pbat qđ illud testamentū cuius xps mediator
est melius est. ⁊ facit talē ratiōnē. Si primū testamentū
nō habuisset culpā nō quereret aliud ad corrigendū des-
fectū ipsius. Sed querit. ergo ⁊c. Antecedēs ponit ⁊ pa-
ret in lra. Sed cōtra. Ro. 7. Lex ergo peccatū est. *Ab-*

lit. Ergo male dicit qđ nō vacabat a culpa. Respondeo.
Dicendū est qđ aliquid pōt puenire legi dupl^r. Vel fm̄
se ⁊ sic erat bona. vel ratione illoz quibus data est. ⁊ sic
dicit habere culpā p̄pter duo. Primo qz nō dabat vir-
tutē ad purgandū comissa. *Iustia. 10.* Impossibile est s̄
guine thauoz aut hyrcoz auferri peccata. Secūdo qz
non dabat gratiā ad interesse ad vitandū peccata: sed ad
cognoscendū tantū. ⁊ sic erat occasio peccati. *Ro. 7.* *Nō*
cupiscentiā nesciebā nisi lex diceret: Non cupisces. Et
sic dicit non vacasse a culpa: qz hoīes in ipsa relinquebā
tur in culpa. Sed dicit nō inquirerē locus. Sicut em̄ cor-
pus nūq; perfecte quiescit sed temp^r mouet quousq; per-
tingat ad locū suū: sic quādiu habet aliquid imperfecte
nō quiescit desiderū sed temp^r tendit vltra vsq; dñi venis-
at ad perfectū Inquirebat ergo locus istius ab hoīe qui
desiderabat: sed magi a deo qui p̄pter nostre salutis des-
ideriū dicit inquirere. Deinde cū dicit. Ut superans
em̄ ⁊c. pbat veritatē p̄sequētis. scz qđ inquirē locus te-
stamēti ⁊ hoc per auctoritatē. Iere. 31. *Ecce veniet dies*
⁊c. Et circa hoc facit duo. Primo em̄ premitit auctori-
tatē. Secūdo arguit ex ipsa lra. Dicendo autē nouū. Pri-
mo in duas. Primo em̄ premitit p̄phetiā noui testamē-
ti dationē. Secūdo deseribit ipm̄ ibi. Nō fm̄ testimoniū
⁊c. Ite prima in tres. Primo em̄ ostendit t̄pis dationis
oportunitatē. Secūdo noui testamēti perfectionē ibi. Con-
sūmabo testamentū nouū ⁊c. Tertio quib^o datū fuit ibi.
Super domū iuda ⁊c. Dicit ergo. Ut superans em̄ dñs
nō quidem legē sed eos qui scz erāt sub lege. dicit. Ecce
dies veniet ⁊c. Nec est aueritas que nō habet omnino
sub istis verbis: sed mutant pauca. Ibi em̄ dicit sic. Ec-
ce dies veniet dicit dñs ⁊ feriā domui israel ⁊ domui iu-
da fedus nouū. non scđm̄ pactū quod pepigi cū patribus
vestris in die qua extendi manū meā vt educerē eos de
terra egypti pactū quod irritum fecerūt ⁊ ego dñs sum.
Sic ergo patet qđ pauca mutant. Dicit ergo quantū ad
temporis oportunitatē. Ecce dies veniet. id est tempus
gratie quod comparat diei: quod illuminatū est a sole iu-
sticie. Rom. 13^o. *Mox precessit dies autē appropinquas-*
uit. Quantū ad perfectionē noui testamēti dicit. Con-
sūmabo nouū testamentū. Et dicit consūmabo quod fos-
nat ad perfectionē. Apocal. 21. *Ecce noua facio omnia.*
Istud autē verbū consūmabo non habet ibi. sed vrit eo
apostolus ad designandū perfectionē noui testamēti.
Esaie. 10. *Consumationē ⁊ abbreviationē faciet dñs su-*
per terrā. Fuit enim nouū testamentū perfectū quantū
ad eruditionē vite: que non extendit tantū ad generalē
iusticie eruditionē sed ad perfectā. Math. 5. *Nisi abun-*
dauerit iusticia vestra ⁊c. Ite in veteri testamento erāt
tantū figuralia. in nouo vero veritas figurarū. ⁊ ita no-
nū consumat et perficit vetus. Quantū ad tertū dicit.
Super domū israel ⁊ iuda. Sed nūquid dat tantū iude-
is? Non. Rom. 9^o. *Non omnes qui sunt ex israel hi sūt*
israhelice. Et sequit qđ non qui filij carnis hi sunt filij dei
sed qui filij sunt p̄missiōis estimant in semine. Illi er-
go qui sortiti sunt gratiā dei sunt israel per fidem ⁊ iuda
per confessionē. Rom. 10. *Corde credit ad iusticiā ⁊c.*
Dicit autem super domū ⁊c. triplici ratione. Ana quia
xpus in propria persona predicauit iudeis nō gentibus.
Math. 15^o. *Non sum missus nisi ad oues que perierūt*
domus israel. Secūda quia gentiles facti sūt participes
noui testamēti sicut oleaster insertus in bonā oliuā parti-
cipat pinguedinē eius. Ro. 11. *Alia qđ tpe roboam ⁊ te*
roboam diuisum fuit regnū iuda a regno decem tribuū.
que quidē remanserūt in ydolatria: sed regnū iuda ma-
gis adhefit deo. licet nō ex toto. Et ideo vtroq; tetigit.
Deinde cum dicit. Nō fm̄ testamentū ⁊c. deseribit nō

in epistolam ad Hebreos VIII

num testamētū. Et pmo p differentia ad vetus. Secūdo p ppias condiciones ibi. Quia hoc est testamētū rē. Iterum pma in duas. Prima ostendit distinctionē nos ut r veteris testamēti. Secundo infirmitatē veteris ibi. In die in qua rē. Posset em̄ aliq̄s dicere. Nunquā istud nouum est illi simile? Ideo quasi respondens dicit. Non quia nō fm̄ id qd̄ feci cum patrib⁹ eorū. in quo ostendit q̄ non est seruandū vetus cū nouo. Gal. 5. Stare r nolite iterū iugo seruitutis p̄neri. Matth. 9. Neq̄ mittis vinuz nonū in vitas veteres rē. Et Ro. 7. Seruamus in nouitate spūs r nō in veritate lre. Q̄ si aliqd̄ inuenis atur in veteri qd̄ gentibus indicat ad seruandū referendū est ad intellectum spūalem sicut dicit Esa. 19. Colent eū in hostijs r muneribus. qd̄ totū est spūaliter intellegendū. Deinde cū dicit. In die q̄ apphēdi rē. ostēdit defectum veteris testamēti. Et pmo ex eius traditione. Secundo ex euentu ibi. Quoniā ipsi rē. Vetus em̄ testamētū traditū est apostolis r infirmis. Seruis quidē quia quōs exierunt de seruitute egypti. Et q̄tum ad hoc dicit. Cum educerē eos rē. Gal. 4. Unū quidē in seruitutē generans rē. Item q̄ erat lex timoris seruili. Ro. 8. Non accepistis spūm seruitutis iterū in timore rē. Aug. Breuis differentia veteris r noui testamēti timor r amor. Item infirmis q̄ p se non poterant se iuuare. Et q̄tū ad hoc dicit. Apphēdi manū eorū qd̄ est infirmoz. ps. Te nūisti manū dexterā meā Ro. 8. Qd̄ impossibile erat legi in quo infirmabaf. Dicit autē patrib⁹ eorum: scz abraham: Isaac et iacob. cū quibus inijt sedus speciale. ps. Memoz fuit in seculū testamētū sui verbi qd̄ mandauit in mille generationes qd̄ disposuit ad abraā rē. Sz istis in exitu d̄ egypto. pmisit carnalia. Deū cū dicit. Quis ipsi nō rē. ostendit defectū veteris testamēti ex euentu. r pmo q̄tum ad culpā. r iō dicit. Quis ipsi nō pmanerūt in testamento meo: qz scz non erat sc̄ptuz in cordibus ipsorum. Un̄ statim post legē datā fecerūt vitulū conflatū. Exo. 32. et. ps. Fecerūt vitulū in orez r adorauerūt sculptile. Et q̄tum ad penā. Neo dicit. Et ego neglexi eos. Illd̄ ei aliq̄s d̄ negligere qd̄ pmittit p̄ire. Et sic neglexit eos. qz pmisit eos perire ab exterminatore vt dicit. 1. Corin. 10. et. ps. Spreuisti om̄es discēdentes a iusticijs tuis. Alia lra. Et ego d̄natus sum eorū id est puniendo ostendi me esse d̄m̄ ipsorū. Deinde cum dicit. Quia hoc est testamētū rē. describit condiciones noui testamēti. Et circa hoc facit duo. Primo ponit modū edictiōnis eius. Secūdo effectū ipsius ibi. Et ero eis in deum rē. Dicit ergo. Quia hoc est id est tale ē testamētū qd̄ disponā domū israhē rē. dispositio importat congruitatem ordinis. Et ideo dicit. Post dies illos id ē post legē datā. Debuit em̄ post legē veterē dari noua lex. sicut p̄mo dat̄ pedagogus postea magister vt prius hō recognoscat infirmitatē suam. In hoc q̄ patet congruitas temporis dandi nouū testamētū. Modus autē tradēdi duplex est. Unus p exteriora. sicut pponēdo verba ad cognitio nem alicuius. Et hoc potest homo facere. r sic traditum fuit vetus testamētum. Alio modo interiori operando. r hoc p̄puz est dei. Job. 32. Inspiratio d̄potentis dat̄ intelligentiā. Et hoc modo datū est nouū testamētū. q̄a consistit in infusione spūsancti q̄ interiori instruit. Non autē sufficit tm̄ cognoscere: sed requirit̄ operari. Et ideo pmo illuminat̄ intellectū ad cognoscendū. Et ideo dicit. Dabo leges meas rē. Et dicit in plurali. ppter diuersa s̄cepta r consilia. Et hoc facit spūsanct⁹. 1. Jo. 2. Sanctio eius docet vos Jo. 14. Ille vos docebit oīa rē. Item ad bene operādū inclināt affectū. vnde imprimit cordi. Et q̄tum ad hoc dicit. In corde eorū supscribā eas id ē sup cognitionem scribam̄ charitatē. Super oīa autē chari-

tatē habētes rē. Col. 3. et Ro. 5. Charitas dei diffusa ē in cordibus nostris rē. Et hęc est epistola de qua subdit 2. Corin. 3. Non attramento sed spiritu dei vini nō in tabulis lapideis sed in tabulis cordis carnalibus.

Lectio tertia.

Ero illis in deum: r ipsi erūt mihi in populū. Et non docebit vnusquisq̄ proximū suū: r vnusquisq̄ fratrem suū dicens: cognosce d̄m̄: quoniā oēs scient me a minore vsq̄ ad maiore: qz p̄picius ero iniquitatib⁹ eorum: r peccator eorū tā nō memorabor. Diccdo autē nouū vetera uit prius. Qd̄ autē antiquat̄ r senescit p̄p̄e interitum est.

Supra posuit apostolus condiciones noui testamēti ex editione ipsius: nunc ponit tres effectus ipsius. Prim⁹ est hominis ad deum perfecta coniunctio. Secundus est dei perfecta cognitio ibi. Et nō docebit rē. Tertius est peccatorum remissio. ibi. Quia propicius ero rē. Circa primum sciendum est q̄ ad hoc q̄ homo iungat̄ deo requiritur auxilium diuine gracie. quia ad hoc non potest propria virtute p̄ere. 31. In charitate perpetua dilexi te ideo attraxi te miserans. Primo ergo tangit illa coniunctio ex parte dei. Secundo ex parte hominis ibi. Et ipsi erunt rē. Dicit ergo. Ero illis in deum. Nomen dei significat̄ vniuersalem prouidentiam. Tunc ergo est nobis deus quando habet curam de nobis et corda nostra ad se trahit r hoc est respectu iustozū specialiter. Et hoc ergo q̄ ero eis in deum. sequit̄ secundū scz q̄ ipsi erunt mihi in pplū. i. exhibebūt se mihi in populū. Sicut em̄ dicit aug. 2. d̄ ciuitate dei. ca. 21. Popul⁹ ē cet⁹ multitudinis iuris cōsensu coniunctio vilitatis sociat⁹. Quā ergo consentiunt in ius diuine legis vt sint ad inuicē viles vt tendant in deum tunc est popul⁹ dei. Apoc. 25. Ipsi popul⁹ eius erunt r ipse deus cum eis erit eorum deus. Deinde cum dicit. Et non docebit rē. ponit secundum effectum noui testamēti. Et circa hoc facit duo. Primo enim ponit signum effectus illius. Secūdo effectum ipsum ibi. Quia omnes rē. Signum perfecte cognitionis est quando quis non indiget doceri. quia doctrina est via ad acquisitionem scientie. r ideo cessat doctrina: acquisita perfecte scientia. Sed nunquid in nouo testamento vnus non docet alium? Et videtur q̄ non p litteram istam. Sed contra. quia apostolus vocat se doctozes gentiū. 1. Timo. 2. r Ephe. 4. Alios pastozes r doctozes. Ro. 12. Sive qui docet in doctrina. Respondeo. dicendum est q̄ hoc quod dicitur hic potest dupliciter intelligi. Vno modo de presenti statu: r sic nō verificatur vniuersaliter de omnibus: sed tantum de primis fundatoribus noui testamēti scilicet apostolis qui immediate fuerunt instructi a deo quando aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. Luc. ultimo. Apostoli ergo facti sunt perfecte cognoscentes nō ab alijs instructi sed simul a christo acceperunt sapientiam infusam. Alio modo q̄ refert̄ ad statum patrie futurum ad quaz p nouum testamētū introducimur non p vetus. Et sic vlt̄ verū est qd̄ dicit̄ hic. Sz p̄tra. Hō oēs beati sunt eq̄les angelis nō maiores. sz fm̄ dionysiu vn⁹ angel⁹ docet aliu illuminādo ipm̄. Ergo r homo beatus alium docebit. Respondeo. dicendū est q̄ duplex est cognitio in beatis angelis. Ana que beatos facit. scz cognitio diuinitatis que sola beatos facit. sicut dicit augustinus in libro confessionū. Beatus qui te nouit rē. Alia est q̄ est omnū q̄

Explanatio sancti Thome

sunt aliud a deo cuiusmodi sunt effectus dei. et ista non beatificat. Quantum ergo ad primam unum non docet alium quod unum non beatificat mediante alio. sed a deo immediate. ps. In lumine tuo videbimus lumen. Sed quantum ad aliam que est aliquorum misteriorum unum docet alium. Et hoc forte versus ad finem mundi quod durat executio effectuum dei. et ideo addit dicens. Agnosce dominum. Quasi dicat. Non accipit dei cognitionem. Et dicit proximum et fratrem suum quod si secundum Augustinum omnes homines sint ex charitate diligendi. si tamen non possis omnibus prodesse: tamen illis specialiter debes prodesse qui tibi coniungunt. Vel naturaliter sicut sunt consanguinei quos hic vocat fratres. Vel alia coniunctione et sic proximus est. Omnes enim scient me a minimo versus ad maiorem eorum. Nec est causa quare unum non docebit alium. quod omnes noscent dominum 1. Jo. 3. Videbitur enim sicuti est. In hac vero visione consistit beatitudo Jo. 17. Hec est vita eterna ut cognoscatur solum verum deum etc. Ite. 9. In hoc gloriatur qui gloriatur scire et nosce me etc. Et hanc doctrinam habent beati non ab aliquo alio: sed a solo deo tantum. Isa. 54. Non enim universos filios tuos docetis a domino. Illud autem quod dicit. a minimo. potest dupliciter intelligi. Uno modo quod dicantur maiores sancti antiquiores. Et sic maior et minor dicitur secundum ordinem temporis. Hec ergo cognoscent quia singuli accipiet singulos denarios Matth. 20. Vel hoc dicit ad ostendendum differentiam premiorum: quod licet omnes cognoscant. tamen unum magis alio cognoscat Matth. 5 Qui fecerit et docuerit hic magis vocabitur in regno celorum. Premium enim correspondet merito. et hoc contra illos qui dicunt penas et omnia merita esse equalia et per consequens premia equalia. Contra quos dicit. 1. Corin. 15. Stella differat a stella in claritate. Deinde cum dicit. Quia propicius etc. ponit tertium effectum qui est culpe remissio quod non poterat vetus testamentum. infra. 10. In possibile est sanguine thaurorum et hircorum auferri peccata dicit ergo. Propicius ero etc. Differunt autem iniquitas et peccatum. quod iniquitas opponit iusticie que quidem proprie semper est ad alium. Ideo iniquitas dicitur qua quis nocet alteri Job. 35. Homini qui similis tui est nocet iniquitas tua etc. Peccatum autem dicitur ois defectus actionis. quod importat deordinationem. et sic iniquitas proprie est in primum. sed peccatum est in seipsum et hoc proprie loquendo large tamen idem est iniquitas et peccatum. Et quantum ad hoc dicit. Quia propicius ero iniquitati eorum scilicet in presentem penam relaxando nec memorabor scilicet in futuro peccata puniendo. Ezech. 18. Omnium iniquitatum eius quas operatus est non recordabor. ps. Propicius esto peccatis nostris etc. Item ne memineris iniquitatum nostrarum etc. Ro. 11. Sine penitentia enim sunt dona et vocatio dei etc. id est deus non penitet quod hic peccata remiserit quasi iterum puniendo. Deinde cum dicit. Dicendo autem novum etc. quasi posita auctoritate arguit ex ipsa et facit rationem. Novum non dicit nisi in comparatione ad vetus. sed omne quod dicitur vetus significat quasi sit prope cessationem. Ergo dicens novum veteravit id est dedit intelligere quod prius sit verum. Quod autem antiquat et senescit prope interitum est. Si ergo illud est vetus abiciendum est Levit. 26. Novis supervenientibus vetera proicietis. Dicendo ergo novum designat cessationem veteris. Proprie autem nihil antiquat nisi quod subiacet tempori. que autem subiacet tempori cessant in tempore. Oportet ergo illud verum cessare. Dicit autem antiquat propter res inaiatas. sed senescit propter animatas. Sciendum tamen est quod ubi habemus peccatorum alia scriptura habet peccati. et tunc refertur ad peccatum originale quod omnibus est commune.

Capitulum nonum.

Habuit quidem et prius iustificationes culture et sanctum seculare. Tabernaculum enim factum est primum: in quo erant candelabra et mensa et propositio panum que dicitur sancta. post velamentum autem secundum tabernaculum quod dicitur sancta sanctorum: aureum habens thuribulum et archam testamenti circumtectam ex omni parte auro: in qua verna aurea habens manna et virga aaron que fronderat: et tabule testamenti super que erant cherubin glorie obumbrantia propria ciatorum: de quibus non est modo dicendum per singula. Supra ostendit apostolus dignitatem novi testamenti respectu veteris in generali: hic ostendit idem in speciali descendendo ad singula que erant in utroque testamento. Et circa hoc facit duo. Primo enim comparat ea que sunt veteris testamenti ad ea que sunt novi ut supra hoc ostendat dignitatem novi. Secundo manifestat quedam que supposita fuerat decimo ca. ubi Umbra enim habens lex etc. Circa primum tria facit. quod primo exponit illud quod fuit in veteri testamento. Secundo ostendit significationem sui ibi. Hoc significat ipse sancto etc. Tertio ex his arguit ad propositum ibi. Et ideo novi testamenti etc. Iterum prima in duas. Primo enim describit conditionem veteris testamenti. Secundo prosequitur ibi. Tabernaculum enim factum est primum etc. Circa primum sciendum est quod tam vetus quam novum testamentum ad hoc instituta sunt ut aia accedat ad deum. Ad hoc autem duo sunt necessaria. scilicet recessus a peccato: et unio ad deum. Primum fit per iustificationem. Secundo per sanctificationem. et in utroque testamento fit iustificatio et sanctificatio. Unde dicitur sic. Dicitur est quod prius veteravit. Sed quale fuit illud vetus? Tale quod habuit iustificationes culture scilicet patrie secundum grecum. In veteri enim fuerunt quedam ablutiones per quas mundabantur: non quidem a macula peccati: sed a quibusdam irregularitatibus quibus impediabantur a cultu dei sicut ex tactu mortui vel alicuius imundi non poterant intrare tabernaculum nisi expiati per aliquas ablutiones. Et ideo dicebantur iustificationes culture: quod scilicet per ea fiebat idoneus ad cultum divinum. Et de hoc habetur Levit. 22. Hieronymus. Iustificationes id est ablutiones quibus purificatis licebat accedere. Sed sanctificatio eorum erat sanctum seculare. Seculum quibus sumit per aliquam durationem. ps. In seculum seculi. Quibus significat mundum istum. 1. Cl. 4. Demas me dereliquit diligens hoc seculum. Illa sanctificatio potest dici secularis quod temporalis erat et non perpetua. Sed littera greca non sic accipit: quod dicit sanctum mundari. Unde est differentia inter novum testamentum et vetus. quod licet utriusque sit corporale tamen novum continet gratiam. et sacrum est in quo sub tegumento rerum visibilium divina virtus salutem seculum operatur quod non erat in veteri testamento quia in se nullam continebat gratiam Gal. 3. Quod iterum convertimini ad infirma et egena elementa. Deinde cum dicit Tabernaculum enim etc. exponit illud quod dixit. Et primo quantum ad dispositionem tabernaculi. Secundo quantum ad mysterium sacerdotum ibi. His itaque dispositis etc. Circa primum propter intellectum huius sciendum est quod dominus in deserto precepit fieri tabernaculum quod haberet. 30. cubitos vel passus in longitudine. et decem in latitudine: ita quod hostium erat ad orientem ante quod dependebat velum super quattuor columnas et quoddam tentorium in quo erat altare holocaustorum. sed de hoc nihil ad propositum. quia apostolus de hoc non facit aliquam mentionem.

in epistolam ad Hebreos IX

tionem. Sed in tabernaculo versus occidentem spacio decem cubitorum longitudinis. et decem latitudinis appedebat per velum super quatuor columnas et istud dividebat partem unam decem cubitorum ab alia. xx. cubitorum. Pars autem. xx. cubitorum dicitur sancta. et tabernaculum primum sed illa decem dicuntur sanctasancorum. et tabernaculum secundum. **I**sta distinctio dupliciter potest exponi. **I**n modo quia ea que fuerunt in veteri testamento fuerunt figura noui testamenti. **N**ouum etiam est figura celestis patrie. **S**ic ergo per primum tabernaculum versus testamentum et per secundum nouum. **A**lio modo per primum tabernaculum presens ecclesia. per secundum celestis gloria. **I**n quantum ergo significat versus testamentum est figura figure. sed in quantum significat presens ecclesiam que adhuc significat futura gloria est figura veritatis. **I**tem ad utrumque. **C**irca hoc ergo duo facit. quod primo describit illud quod erat in primo. **S**ecundo illud quod erat in secundo. **I**bi. **P**ost velamentum autem etc. **I**n primo autem tria erant scilicet candelabrum aureum ad meridiem quod ita erat factum. **E**x vno enim longo hastili procedebant sex calami scilicet sex brachia scilicet tres a dextris et tres a sinistris. **E**t sic in summitate erant septem rami et in quolibet erat vna lucerna que ardebat. **I**tem in quolibet calamo erant quattuor scilicet calamus qui erat ex tribus partibus quasi tribus petiis scilicet cyphi: sperule: et lilia: quia ibi due partes iungebantur. **I**n fine cuiuslibet partis erat quasi quiddam cyphus in quo duo cyphi iunguntur in nucleis modus et due sperule volubiles et duo quasi folia lilij hinc et inde. **I**tem in parte aquilonari erat mensa aurea in modum altaris super quam ponebantur in sabbato. xij. panes calidi et super quemlibet thus lucidum in patena aurea. **E**t stabant illi panes qui dicebantur propositionis versus ad dexteram ubi oportebat illos amoueri et reponere alij loco illorum. **I**tem in medio erat altare aureum ad adolendum thymiamam boni odoris et hoc ad sinistram ne domus feteret propter multitudinem immolationis sanguinis. **P**er candelabrum autem quod illuminat per mensam designat ad sinistram quod altari seruit de altari viuat. **D**icit ergo ad tabernaculum primum id est anterior pars tabernaculi facta est in quo erat candelabrum quod vnum erat quantum ad substantiam sed plura quantum ad ramos et hoc ad meridiem. et mensa ad aquilonem. et propositio panum id est panes propositionis per ymaginem sicut plantavit fistula buccas. et illa per dicitur sancta. **D**e hoc habet diffusum **Exo.** 25. 26. et 27. **D**einde cum dicit. **P**ost velamentum etc. **D**escribit ea que erant in secundo tabernaculo scilicet archa testamenti de lignis serbin impunitibus circumtecta ex omni parte id est tam intus quam extra auro. **I**n archa autem erant tria: scilicet vna aurea hinc mensa. et hoc in memoria illius beneficii eis prestiti. **Exo.** 16. **E**t virga aaron que floruit **Numeri.** 17. **I**n memoriam sacerdotij aaron ne alius extraneus presumeret accedere. **E**t tabule testamenti. **Exo.** 25. **I**n memoria legis. **I**tem super archam erant duo cherubin qui tangebant se duabus alis. et tangebant alij duabus latera tabernaculi. **I**nter duas autem alas quibus tangebant se erat tabula aurea eius longitudinis et latitudinis cuius et archa scilicet duorum cubitorum in longitudine cubiti. et semis in latitudine. et erat supereminens que dicebatur propitiarium. **U**nde erat quasi sedes de qua deus exaudiret ad propiciandum populo. **ps.** Qui sedes super cherubin etc. **A**rcha vero erat quasi scabellus pedum. **I**lli duo cherubin versus vultibus ad seipso respiciebant. **H**ic autem addit apostolus quartum scilicet thuribulum aureum de quo dicitur aliquid quod erat altare inter sancta ut dicitur est. **I**n sancta quod erat exterius introibant sacerdotes omni die ad expirationem

mysteriorum. sed in sanctasancorum sacerdos sumus semel in anno cum sanguine. et tunc implebat thuribulum illud thymiamate ita quod ex fumo ascenderet nebula que operiret sanctasancorum ne possent videri ab his qui extra erant. **I**sta ergo sunt illa que erant post velamentum quod erat finis quod dicitur sanctasancorum pro dignitate. sicut dicitur virgo virginum anthonomasice. aureus hinc thuribulum et archa in qua erat vna res super quam scilicet archa non quod haberet super eam pedes sed alas scilicet cherubin glorie id est gloriose facta ob ubi brantia scilicet propitiarium alis suis. de quibus omnibus non est modo dicendum id est prosequendum per singula. **S**ed contra quod 3. **Reg.** 8. dicitur quod in archa non est aliud nisi due tabule. **R**espondeo. dicendum est quod verum est ex principali intentione. quod ad hoc fuit archa principaliter facta sicut patet **Exo.** 25. **Q**uid autem ista significantur. **S**ciendum est quod omnes ceremonie legis ordinabantur ad vnum finem status illum. ad aliud vero finem quod erant figuratiua. puta scilicet representabant christum. **Q**uo ad primum omnia instituta fuerunt ad representandum magnificentiam dei. **I**lla autem non representabant nisi in effectibus. **I**sti autem effectus habent quasi duplex seculum. **A**nnum superius scilicet substantiarum incorporationum. et istud representat per sanctasancorum. **A**liud est istius mundi inferioris sensibilis. et istud representat per sancta. **I**n mundo autem superiori sunt tria. scilicet deo: rationes rerum: et angeli. **D**eus autem omnino est incomprehensibilis. et ideo erat sedes sine sedente. quia non potest comprehendere a creatura nisi ex effectibus. **I**lla autem sedes erat propitiarium ut dicitur est. **A**ngeli autem significatur per cherubin propter sapientiam. **U**nde et per angelos dicuntur substantias intellectuales. **E**rant autem duo ad designandum quod non erant ibi positi ad colendum. quod dicitur erat eis. **Deut.** 4. **A**udi israel omnis deus tuus vnus est. **R**espiciunt in propitiarium. designat quod nunquam recedunt a contemplatione dei **Matth.** 18. **A**ngeli eorum in celis semper vident faciem patris etc. **R**ationes rerum significantur per archam. **I**lla vero que sunt in hoc mundo vel pertinent ad sapientiam que per tabulas significatur. **S**ed ad potentiam que per virgam. **S**ed ad bonitatem que per manna quod erat dulce. quod quicquid est dulcedinis in creatura totum est ex bonitate dei. **Q**uia vero rationes rerum que sunt intelligibiles in deo sunt sensibiliter in creaturis corporalibus. **I**deo sicut in tabulis erat lumen intellectuale. ita in sanctis erat lumen corporale. **I**bi manna: hic panes. **I**bi virga hic altare quod pertinet ad officium sacerdotis. **S**ed in quantum per ista figurabatur christus omnia ista inueniuntur in ipso. **E**t primo quantum ad sancta. **I**psa enim est candelabrum luminis **Jo.** 8. **E**go sum lux mundi. **I**n isto sunt sex ordines. tres a sinistris scilicet perfecti veteris testamenti. et tres a dextris scilicet noui testamenti. **I**sti designant **Ezech.** 14. per noe plati. per daniel eos templati. per iob actiui. **I**sti calami lumen accipiunt et infundunt quia sicut dicitur 1. **pe.** 4. **A**nusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrat. **C**ypri sunt propinantes potum sapientie. **S**perule propter promptitudines obedientie. **L**illa propter finem vite eterne. **S**eptem lucerne sunt septem dona spiritus sancti. **I**tem christus est mensa refectionis. **D**uodecim panes sunt doctrina duodecim apostolorum et successorum suorum. **Q**ui ponuntur in sabbato spiritus versus ad sabbatum spiritus. et si interim vnus remouetur per mortem: alter substituitur. **S**ed in magno sabbato remouebunt omnes. **I**n interiori erat propitiarium et christus est propitiarium pro peccatis nostris. **1. Jo.** 2. **D**uo angeli sunt duo testamenta concorditer spiritum respicientia. **S**ed omnes angeli christo seruitentes concorditer et vnanimiter **Matth.** 4. **A**ccesserunt angeli et ministrabant ei. **Matth.** 7. **M**ilia milium ministrabant ei. **S. I.** **D**es sunt administratorum spiritus. **I**psi desiderant in christum

Explanatio sancti Thome

ppescere. 1. Pe. 1. Item obumbrant ppiciatorum id est xpi ecclesiam custodiunt. Vel qz ipsorum ministerio fuerant visiones et apparitiones in quibus obumbratorie figurabat christus. **A**rcha aurata de lignis sethin est caro christi pura et preciosissima. que et dicitur vna aurea. ppf sapientia plena dulcedine diuinitatis. **T**abule sunt ei sapientia. **A**rca est sacerdotium eius eternum. **V**el virga est potestas christi. **M**ana dulcedo gratie que datur p sacerdotium xpi. vel per obedientiam mandatorum sicut homo obedit potestati. **S**ed quia nullus habet sic gratiam quin peccet excepto christo et matre eius. **I**deo necessse est habere ppiciatorum. **S**ciendum est aut q glo. sup lo cum istu multu diffuse ista exponit.

LECTIO SECUNDA.

His vero ita compositis in prioriquidez tabernaculo semper introibant sacerdotes sacrificiorum officia consummantes. in secundo autez semel in anno sol^o pontifex non sine sanguine que offerret pro sua et populi ignorantia: hoc significante spiritu sancto: nondum propalata esse sanctorum viam adhuc priora tabernaculo habente statum. **Q**ue parabola est temporis instantis iuxta quam munera et hostie offeruntur: que non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem: solummodo in cibis et potibus et in varijs baptismatib^{us} et iusticijs carnis vsqz ad temp^{us} correctionis impositis.

Supra descripsit apostolus ea que pertinent ad veter^e testamentum q^{ui} ad dispositione tabernaculi: hic pserquit de officio ministrorum. **E**t pmo de his que spectat ad sancta. **S**ecundo aut de his que spectat ad sancta sanctorum r^{ati}o. **I**n secundo aute r^{ati}o. **A**d intellectum aute lre huius sciendum est q sicut supra dictum est in parte anteriori ipius tabernaculi circa medium erat altare thymiamatis v^{el} incens^{is} qd id est et candelabum. **E**x parte d^{omi}ni meridionali et ex opposito mensa ppositiois. **S**acerdos ergo quotlibet die mane et vespere intrabat sancta ppter duo. scz ad parandū lucernas et ad adolendū thymiamata vt lumine et bon^o odor iugiter esset in sanctis. **D**icit ergo. **H**is scz que pertinent ad specie tabernaculi ita dispositis id est ordinatis quotidie mane scz et sero intrabant sacerdotes consummantes officia sacrificiorum. non tamē q in sancta sacrificarent. qz sacrificabat sup altare holocaustorum qd erat ante fores tabernaculi sub diuo. sed adolentē thymiamata et deuotionē offerētū vocat sacrificiū. **U**t deinde cum dicit. **I**n secundo aute r^{ati}o. ponit officium ministrorum q^{ui} ad sancta sanctorum. **C**irca quod sciendum est q sicut dicit **L**euic. 16. **S**ūmus sacerdos in die expiationis q̄ hebat decima die septimi mēsis scz septēbris qui septimus est a marzo nostro qui apud hebreos concurrebat p parte cum aprili in quo incipiūt anni. **E**ro. 11. **M**ensis iste incipiūt vobis mensū pmo erit in mēsebus anni. ipsi em incipiūt mensē in lunatione q̄ semp incipit in martio nisi impediatur embollismus. offerabat p se et tota domo sua vitulum et hircū p peccato populi. et istis iniolatis accipiebat de sanguine ipsorum et implebat tibribulum prunis altaris holocaustorum qd erat in atrio ante fores tabernaculi et cum oibus his intrabat in san-

cta sanctorum et cum sanguine exibat tabernaculū aspergendo sanguine contra velum et post egrediebatur. **E**t eoz eodez sanguine linebat cornua altaris thymiamata. **H**oc autē semel in anno facebat. **U**nde dicit. **I**n secundo aut scz tabernaculo qd dicit sancta sanctorum semel in anno intrabat solus pontifex. **G**lo. dicit q plures poterat sine sanguine. s3 non cum sanguine nisi semel. **D**e hoc tamē non habet nisi tantū quādo mouenda sunt castra. qz tūc intrabant aaron et filij eius et inuoluebant et dispensabāt onera leuitarum sicut patet **N**umeri. 4. **S**emel tū in anno intrabat sumus sacerdos solus cū sanguine qn offerebat p sua et populi ignorantia id est p peccatis nostris puer. 14. **E**rrant qui operantur malum. **O**mnis em̄ malus ignorat qz habet. 3. **E**t hircum. **D**e hoc habet **L**euic. 16. vbi tradit ritus iste. **U**t dicitur vero p primū tabernaculum designat presens ecclesia in qua fideles debent seipos sacrificare. **R**o. 12. **R**ebibeatis corpora v^{ost}ra hostiam viuentez sanctorum deo placentem. **P**s. **S**acrificiū deo spiritus contribulatus. **I**tem debent sacrificare sua in elemosynis. infra. 13. **T**alibus em̄ hostijs pmeret deus. **S**ed in sancta sanctorum id est in patriam celestem intrat solus pontifex scz xps in anima et corpore. **C**irca em̄ lram intētio apostoli est q p sancta intelligat veter^e lex. per sancta sanctorum status noui testamenti et celus. qz per nouam lege intrat in celum. **E**t ideo subdit. **H**oc significante spū r^{ati}o. **U**bi exponit quid significat p hoc. **E**t primo q^{ui} ad veter^e testamentū. **S**ecundo q^{ui} ad nouum ibi. **C**hristus autē assistens r^{ati}o. **I**tem in pmo parte pmo ponit officium ministrorum q^{ui} ad pmo. **S**ecundo subdit positionis rationem ibi. **I**uxta quam sacerdotes quotidie: s3 in secundo quod erat vltra velum non nisi pontifex sol^{us} semel in anno. **U**nde q^{ui} ad ministrorum illos erant ibi duo. **U**ndē q in pmo quotidie intrabat. **U**ndē q scdm erat eis velum. **U**nde interpositio veli significat qz celestia erant eis velata. **I**tem q non intrabant significat qz veter^e testamentum nō est via intrādi celum ante aduentum xpi. **D**icit ergo. dico q hoc sic perfectū est hoc significante spū r^{ati}o. **U**ndē ppalata esse sanctorum viam adhuc priora tabernaculo id est veteri testamēto significato per primū tabernaculū habente statum. **D**urante em̄ veteri testamento via sanctorum scz xps qui dicit. **Jo.** 14. **E**go sum via. **N**ondum venerat. ipse em̄ est hostium p qd patet introit^{us} in sancta sanctorum. **Jo.** 10. **E**go sum hostium. **S**ed non erat ppalatus quia adhuc latebat sub figuris lre obumbrat. **I**nfra. 10. **E**mbra habens lex futurorum. r^{ati}o. **U**ue parabola est instantis id est presentis temporis. **V**el instantis id est ducēs nos ad ea que contingunt in presenti tempore. **U**nde em̄ dicit **I**uxta quam r^{ati}o. ponit rationem quare durante statu veteris legis non patebat introitus in sancta sanctorum. **I**n illa em̄ sancta nullus intrat nisi perfectus. **E**ia. 35. **V**ia sancta vocabit non transibit per eam pollutus. **E**t ideo vbi non erat mudatio et perfectio nec erat introitus in illa. **S**ed veter^e testamentū nō poterat perfectū facere seruientem: quia nondum erat oblatū sacrificiū satisfaciens p peccato totius humani generis. **E**t ideo dicit. **I**uxta quam scz vel parabolam vel figuram offeruntur munera et hostie. **Q**uod refertur ad illud quod dicit sacrificiorum officia consummantes: quia oblationes et munera que sunt de hoib^{us}. hostie aut que tūc sūt de animalib^{us} non offerant in sancta sanctorum. sed in sanctis vel ad

in epistolam ad Hebreos IX

Lectio tertia

fores tabernaculi. Ita autē non poterant mundare. qz non possunt facere perfectum seruientem seruituti latric que pertinet ad cultum diuinum. Perfectus dico iuxta conscientiam. Est enim duplex mundatio. Una a macula et reatu peccati. Et hec est quantū ad conscientiam. Hoc non potest lex. infra. 10. Impossibile ē sanguine thaurorum et hircorum auferri peccata. **Et. 1.** Ne offeratis vltra sacrificium frustra. **Ps. 6.** Nūquid placari potest deus in milibus arietum aut in milibus hircorum pingutum. Alia mundatio erat q̄tum ad culturam vt scz liceret eis ministrare in illis sacrificiis. Et sic mundabat. Sed nunquid in veteri lege nō fuerunt multi perfecti? Et videt q̄ sic. **Pictum est em abrae. Gen. 17.** Ambula coram me et esto perfectus. **Moyse etiam et multi alij val de sancti et perfecti fuerunt.** Respondeo. dicendū est q̄ licet tūc multi perfecti et sancti fuerint: hoc tamē fuit ex operibus legis. **supra. 7.** Nihil ad perfectū adduxit lex. Sed hoc fuit per fidem christi. **Gen. 15.** Credit abraas deo et reputatum est illi ad iusticiam. Hoc ergo non erat virtute ceremoniarū legalium. Unde frequenter ibi dicit **Erabit p̄ eo sacerdos et dimittet illi. Leuit. 5.** et in multis alijs locis. Ergo mandaret hoc erat ex fide. Sed in nouo testamento dicit. **Mart. ultimo.** Qui crediderit et baptizatus fuerit saluus erit. Sine sacramentis enim noue legis non est salus. **Jo. 3.** Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spū sancto etc. **Sz q̄re nō mundabāt sciaz qz cō sstebant in cibis et potib⁹.** per m̄ vero ē in conscia. Illud autē qd est pure corporale nō mundat animā: qz non agit in animā. In sacrificijs autē illis erant cibi et potus et cetera que pertinent ad corpus. et ideo non poterant mundare conscientiam. Dicit ergo in cibis et potibus id est in discretione ciborum et potū interdictorum in veteri lege qz abstinere ab his non mundat conscientiam vel vt hoc referatur ad vsuz sacrificiorū. quia comedebant a sacerdotibus illa que offerebant p̄ peccatis et ab alijs q̄ p̄ alijs. Ita em non mundabant conscientiam. **Iere. 11.** Nunquid carnes sancte auferēt a te malicias tuas. **Et varijs baptismatibus id est lotionibus.** quia sicut dicit **Mart. 7.** Iudei seruabāt baptismata calicū et vycorum et a foro redeuntes non comedāt nisi baptizent. Contra quos dicit dñs **Mart. 23.** Ne vobis scribe et pharisei ypocrite qui mundatis qd deforis est calicis et parapsidis. intus autē estis pleni rapina et inuidicia. Verū tamen ap̄lus non loquitur hic de substitutionib⁹ phariseorū. et ideo oportet currere ad alias lectiones preceptas in lege sicut est de aqua i qua lauabant sacerdotes et de aqua purificatis onto in mundatione leprosi vel polluti. Unde frequenter dicit. Lauabant vestimenta sua etc. Et hec dicuntur hic baptismata. **Et iusticijs carnis.** hoc addit vniuersalitē de oib⁹. Vocat ista ceremonialia iusticias carnis id est carnales: qz pertinebāt em ad corporalem mūdiciam. nec erat in eis aliqua virtus spiritualis. Et ne aliq̄ dicat quare ergo instituta sunt si non poterant p̄ficere. quia iam videret q̄ deus ea inutiliter instituerit. Hoc remouet cum dicit. **Usqz ad tempus correctionis impositis.** Quasi dicat. Hoc verum est q̄ fuisent inutiliter instituta si semper deberent durare. Sed sicut puero p̄mo oportet dare pedagogum. quando autē iam peruenit ad etatem p̄fectam tunc dat ei modus se habendi s̄m iudiciū rectori reipublice. Ita i veteri lege ea q̄ spectabāt ad impfectionem instituta fuerunt. sed quando venit tempus perfectum tunc debuerūt institui illa que ducunt ad perfectionem. Et ideo dicit. **Usqz ad tempus correctionis id est in quo corrigent: non quidē sicut mala. sed sicut imperfecta.** Lex em bona est **Ro. 7. ps.** Superent mansuetudo et corripiemur.

Chrisť autē assistēs pontifex futuroꝝ bonoꝝ p̄ amplius et p̄fectius tabernaculū nō manufactū id est nō hui⁹ creationis: neqz p̄ sanguinē hircorū aut vitulorū sed p̄ propriū sanguinē introiuit semel in sancta: eterna redemptione inuenta. Si enim sanguis hircorum aut thaurorum et cinis vitule aspersus: inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quantomagis sanguis christi qui per spiritum sanctuz semetipsum obtulit immaculatum deo: emundabit conscientiam nostram ab operib⁹ malis ad seruiendū deo viuenti.

Supra posuit apostolus significationem eorū que pertinent ad vetus testamentū et primū tabernaculum: hic ponit conditiones eorū que pertinent ad secundū tabernaculū qd representabat nouū testamentū. Et circa hoc facit duo. Primo em ponit illam significationē. Secundo p̄bat quoddā quod supposuerat ibi. Si em sanguis hircorum etc. Sciendum est autē q̄ si cōsiderent supradicta quinqz: dicta sunt de secundo tabernaculo: scz q̄ intrabat quia solus pontifex. Secundo dignitas et conditio loci quo intrabat: quia vicebat sanctas sanctorū. Tertio quomō intrabat quia cum sanguine. Quarto quādo intrabat: quia semel in anno. Quinto quare intrabat. q̄a p̄ expiatione peccatorū. Hic autē ap̄lus illa quinqz explicat. Et primo quis sit ille qui intrat quia x̄ps. Pontifex em est p̄ncps sacerdotū. Talis autē est x̄ps. **1. Pe. 5.** Cum apparuerit p̄ncps pastorum etc. supra. **4.** Habentes ergo pontificem magnū qui penetravit celos les sum etc. Sed quilibet pontifex dispensator est alicui⁹ testamenti. In quolibet autē testamento duo consideranda sunt scz finis re promissus in illo testamento. Bona autē re promissa in veteri testamento erant bona temporalia. **Et. 1.** Si voueritis et audieritis me bona terre comedetis. Ille q̄ pontifex erat bonoꝝ temporalium. **Sz x̄ps ē pontifex bonoꝝ celestium Mart. 5.** Gaudeat et exultate qm̄ merces v̄ra copiosa est in celis. Est q̄ pontifex sumoꝝ bonoꝝ. qz p̄ p̄ficatū ei⁹ introductum in bona futura. **ps.** Replebimur in bonis dom⁹ tue. Itē in veteri dispēsabant figuralia sed christus dispensat spūalia q̄ p̄ illa figurabantur **Luc. 11.** Pater vester de celis dabit spiritū bonum petentibus se. Sic ergo per bona futura possunt intelligi vel bona celestia et hoc respectu noui testamenti. Vel bona spūalia respectu veteris. respectu cui⁹ figurata erant. Iste pontifex non est negligens: sed assistens. Pontifex em mediator est inter deū et populum. Christus vero mediator est. **1. Ti. 2.** Mediator dei et hominū hō x̄ps iesus. **Deut. 5.** Ego medius et sequester fui inter dñm et vos. Et iō ipse assistit p̄ri ad interpellandū p̄ nobis. **Supra. 7. Ro. 8.** Christus iesus qui est ad dexteraz p̄ris q̄ etiā interpellat p̄ nobis. Item assistens nobis ad auxiliandū. **ps.** Dexteris est mihi ne cōmouear. **Act. 7.** Ecce video celos apertos et iesum stantē a dextris dei. Sic ergo patet qd intrabat. Secundo ostendit dignitatem interioris tabernaculi qz dicit. **Per amplius etc.** quia istud est perfectius v̄tpote qz est immobile **Et. 33.** Oculi tui videbūt hierusalē ciuitatē opulentā tabernaculū qd nequaquā vltra trāfferri poterit. Hoc autē est tabernaculū celestis glie. **ps.** Dñe q̄s habitabit in tabernaculo tuo. Dicit autē tabernaculum: quia est locus peregrinorum.

Explanatio sancti Thome

Non enim debetur nobis ex conditione nature. sed tñ per gratiam **Isa. 32.** Sedebit populus me⁹ in pulchritudine pacis in tabernaculis fiducie in requie opulenta. Est ergo amplius propter multitudinem bonorū immensam quod designat in auctoritate predicta. Sedebit **7c. Baruch. 3.** **I**srael q̄ magna est domus dei. Illud autē q̄ dicit per amplius dupliciter legit. Uno modo q̄ sit vna dictio quasi valde amplius. et sic construit lra. xp̄us assistens pontifex futurorū bonorū introiuit in sanctasancrozum dico que sunt tabernaculum per amplius. Alio modo q̄ ly per fit prepositio q̄ magis exprimit in greco et tunc construit sic. **A**bustus introiuit in sancta p̄ tabernaculum amplius id est magis amplum et perfectū. **I**te perfectius quia ibi cessabit omnis imperfectio. **1. Corin. 13.** **C**um venerit q̄ perfectum est euacuabit q̄ ex parte ē. **I**tem est alterius conditionis: q̄ vetus factum fuit manu hominis. hoc autē non: sed manu dei. **Exo. 15.** Sanctuarium tuum dñe q̄ fundauerūt manus tue. **domin⁹ 7c. 2. Corin. 5.** Scimus em̄ q̄ si terrena domus nostra huius habitationis dissoluatur q̄ edificationem habemus ex deo domū non manufactam sed eternā in celis. **infra. 11.** Expectabat em̄ fundamenta habentē ciuitatez: cuius artifex est et conditor deus. **A**t ideo dicit. **N**on manufactum id est non huius creationis: quia non est manufactū sicut vetus. nec est huius creationis id est in bonis sensibilibus creatis. sed est in bonis sp̄ialib⁹. **U**el p̄ tabernaculum potest xp̄i corpus intelligi. in quo contra diabolū pugnavit. **p̄. In sole posuit tabernaculū suū. Q̄d est ampli⁹:** q̄ in ipso habitat om̄s plenitudo diuinitatis corporaliter. **Col. 1.** **I**tem perfectius est: quia vidimus gloriā eius gloriā quasi vngenti a patre plenū gratie et veritatis. **Jo. 1.** **I**tem non manufactum quia nō ex virili semine. **Mat. 2.** **A**bscisus est lapis de monte syne manibus. **T**ertio ostēdit quomō intrabat. quia nō sine sanguine. sed ille cum sanguine vitulorum et hircorum. sicut dicit **Leuit. 16.** sed xp̄us non sic sc̄z sanguine alieno: sed p̄ pp̄rium sanguinem quē p̄ salute nostra immolauit in cruce. **Matth. 26.** **H**ic est sanguis meus nō ut testamentū qul p̄ vobis et p̄ multis effundēt in remissionem peccatorū. **D**icit autē pluraliter vitulorū et hircorum. non q̄ simul essent plures. sed quia p̄ diversos annos propter similitudines carnis peccati. **Ro. 8.** **I**tem p̄ vitulū pp̄ fortitudinē: **E**t q̄ vitur duob⁹ testamentis tāq̄ duobus cornibus **Abachuc. 3.** **C**ornua in manibus eius. **Q**uarto quando intrabat: q̄ semel in anno. xp̄s autē p̄ totum tempus q̄d est quasi vnus annus intrauit semel in sancta et semel effudit sanguinem suū. **1. Pet. 3.** **C**hristus semel pro peccatis nostris mortuus est. **Ro. 6.** **Q**uasi mortuus est peccato mortuus est semel. **I**tem semel intrauit ex quo intrauit celestia semp̄ est ibi. **E** ideo dicit q̄ intrauit semel in sancta. **Q**uinto ostēdit quare intrauit: quia ad offerendum. p̄ populū ignorantia non pro sua. q̄ non habebat. **S**anguis em̄ christi magis q̄ ille valet ad hoc. quia p̄ ipsum inuenta est eterna redemptio. **Q**uasi dicat. **P**er istum sanguinem redempti sumus et hoc imp̄petuum. quia virtus eius est infinita. **infra. 10.** **U**na oblatio consumauit i sempiternū sanctificatos. **p̄. Redemptionem misit dñs populo suo. Hoc autē quod dicit inuenta ad duo potest referri. sc̄z et ad desiderū dei quod habebat de salute nostra. **Job. 33.** Inueni in quo ei pp̄ciet. **Esach. 18.** **N**olo mortem peccatoris. **I**tem ad desiderium patrum quo desiderabant redimi. **N**ull⁹ autē inuenit modū ita congruū sicut xp̄s. **E**t ideo signantē dicit inuenta. **U**nde cum dicit. **S**i em̄ sanguis **7c. p̄. bat vnum quod supposuit sc̄z istud vitimū. **S**terna redē-****

ptione inuenta. **Q**uasi dicat. **I**ta dixi q̄ p̄ pp̄rium sanguinem fecit eternam redemptionē in quo apparet eius maxima efficaciar. **Q**uasi ita sit p̄bo per locum a minor: quia si sanguis brutorum animalū faciebat quod minus est. sanguis xp̄i poterit facere q̄d maius est. **U**nde circa hoc facit duo. **P**rimo enim ponit antecēdēs. **S**ecundo consequens ibi. **Q**uantomagis sanguis xp̄i **7c. Circa primū sciendū est q̄ in veteri lege erat duplex mū dario. **U**na que fiebat in die expiationis de qua habetur **Leuit. 16.** **E**t de ista iam dictum est. **E**t ista videbatē di recte ordinari ad emundationē a peccato. **A**lia erat contra irregularitatem legis de qua dicit **Numeri. 19.** q̄ p̄ cepit dñs q̄ **Eleazar** acciperet vacā rufam a moysē sine macula etatis integre que non traxisset iugum: et eductā extra castra immolaret in cōspectu populi. et tingeret vitigitum in sanguine eius et aspergeret septies cōtra tabernaculū. et q̄ combureret totā sc̄z carnem pellem et etiam simuz eius cum yfopo ligno cedrino et coco bis tincto. quo facto vir mundus colligebat cineres et in loco mūdo effundebat extra castra. **E**t de ipsis ponebant in aqua q̄ immūdos qui sc̄z tetigisset cadauer mortui aspergebat die tertio et septimo cum yfopo et ita mūdabāt. nec aliter poterat mundari. **I**sta est sententia apli. **I**taq̄ q̄ruz ad primū dicit. **Q**uasi si sanguis hircorum et thaurorum. **Q**uantū vero ad secundum dicit. **E**t cinis vitule aspersus sanctificat iniquitatos. non gratiam conferendo s̄ ad emū dationem carnis id est ab irregularitate qua carnaliter impediēbant q̄si mundi a cultu diuino: nō tñ auferēbant peccata. **S**ed tñ vt dicit augustinus aliquando virtute illius asperisionis mundabant a lepra corporali. **E**t ideo dicit. **A**d emundationē carnis. **U**nde cum dicit. **Q**uantomagis **7c.** ponit consequēs. **Q**uasi dicat. **S**i sanguis hircorum et thaurorum: quid poterit sanguis christi. **C**erte multo plus. **E**t ponit apostol⁹ tria que ostendunt efficaciam sanguinis christi. **P**rimo quis est ille cuius est sanguis iste: quia sc̄z est christus. **A**t quo patet q̄ ei⁹ sanguis mundat. **Matth. 1.** **I**pse em̄ saluūz faciet populū suum a peccatis eorum. **S**ecūdo causam quare xp̄s sanguinem suū fudit quia hoc fuit sp̄s sanctus cuius motu et instinctu sc̄z charitate dei et proximi hoc fecit. **Isa. 59.** **C**um venerit quasi fluuus violentus quem sp̄s dōmini cogit. **S**p̄s autē mundat **Isa. 4.** **S**ubluerit dñs sordes filiarū syon et sanguinē hierusalē lauerit de medio eius in spiritu iudicij et sp̄s ardoris. **E**t id dicit. **P**er sp̄s sanctum obtulit semetipsum. **Ep̄. 5.** **C**hristus dilexit nos et tradidit semetipsum p̄ nobis oblationem et hostiam deo in odorem suauitatis. **T**ertio conditionem eius q̄ est immaculatus. **Exo. 12.** **E**rit agnus absq̄ macula et macula anniculus. **Ecc. 34.** **A**b imundo q̄d mūdabit: **S**ed nunquid sacerdos imundus potest mundare. **R**espondeo dicendū est q̄ non si ageret in pp̄ria virtute. sed agit virtute sanguinis xp̄i. qui est sicut causa p̄ma. **A**t ideo non egisset nisi fuisset immaculatus. **C**iens dum tamē q̄ sanguis illoz animalū mūdabat tantū ab exteriori macula sc̄z a contactu mortui. sed sanguis christi mūdāt interius conscientia q̄d fit p̄ fidem **Heb. 15.** **F**ide purificans corda eorum. **I**nquantū sc̄z facit credere q̄ omnes q̄ christo adherent p̄ sanguinē eius mundant. **E**rgo iste emundat conscientiam. **I**tem ille mundabat a tactu mortui: sed iste ab operibus mortuis sc̄z peccatis q̄ tollunt deum ab anima cuius vita est per vnionē charitatis. **I**tem ille mundabat vt possent accedere ad figurale ministerij. sed sanguis xp̄i ad sp̄iale obsequiū det. **p̄. Ambulās in via immaculata hic mihi ministrabat. **E**t ideo dicit. **A**d seruendum deo. **I**tem deus est vita **Jo. 14.** **E**go sum vita. **E**t deus. **32.** **U**iuo ego in eternum.****

in epistolam ad Hebræos IX

Conueniens ergo est vt feruens ei sit viuens. Ideo dicitur viuens. Et scdm rectorē vel iudicem populi sic et ministri eius vt dicitur *Ecclias. 10.* Qui ergo vult deo dignē seruire debet esse viuens sicut et ipse. *Toram istā figuram diligenter exponit glosa et est augustini de questionibus numeri.*

Lectio quarta.

Et ideo noui testamenti mediator ē vt morte intercedente in redemptiōe earū preuaricationū que erant sub priore testamento repromissionē accipiant qui vocati sūt eterne hereditatis. **U**bi enim testamentū est: mors necesse est intercedat testatoris. Testamentū est in mortuis confirmatū est. alioquin nondū valet: dū viuūt qui testat⁹ est. **U**nde nec primū quidem sine sanguine dedicatū est. **L**ecto enim omni mandato legis a moyse vniuerso populo: accipiens sanguinē vitulorū et hyrcorum cū aqua et lana coccinea et hyssopo: ipm quoq; libru et omnē populū aspersit dicēs **H**ic sanguis testamenti quod mandauit ad vos deus. **E**t iā tabernaculū et omnia vasa ministerij sanguine similiter aspersit. **E**t omnia pene in sanguine scdm legem mundantur. et sine sanguine effusione nō fit remissio. **S**upra exposuit apostolus illa que agebātur in veteri testamento et aperuit illorū mysticā expositionē: hic ex hijs arguit ad propositum. scilicet q; nouū testamentū preferatur veteri. quia potest quod non poterat vetus. **E**t circa hoc facit duo. **P**riō est propōit conclusionē intentā. **S**econdo probat quoddā qd supposuerat ibi. **U**bi est testamentū est. **P**rimo est in duas. **P**rimo est concludit ex victis q; christus est mediator. **S**econdo hoc ostendit non potuisse vetus testamentū ibi. **U**bi erant sub priore. **D**icit ergo **E**t ideo quia scz xps intrauit in sancta eterna redemptione inuenta. id est perducēs ad eterna. quod vetus non poterat facere. **U**nde oportet q; istud testamentū sit aliud ab illo sicut nouū a veteri. **I**erem. 31. **S**erui domui israel et domui iuda. **A**poē. 21. **E**cce noua facio omnia. **I**deo huius noui testamenti mediator est christus inter deū et hominē. **I**. **I**bi. **2.** **D**eus diator dei et hominū homo christus testis. **I**n omni autem testamento est aliquid quod promittitur. et aliqd p quod testamentū confirmatur. **I**n nouo autē testamento promittuntur celestia et spiritualia. **I**te ista promissio p mortē xpi confirmata est. **E**t ideo xps mediator est noui testamenti vt repromissionē eterne beatitudinis ac hereditatis eterne accipiant qui vocati sunt. **E**t dicit vocati quia hoc munus nō est ex operibus sed ex vocatione dei. **R**o. 8. **U**os autē predestinauit hos et vocauit. **I**. **I**thēf. **2.** **C**ontestari sumus vt ambularetis digne deo qui vocauit vos in suum regnū et gloriā. **U**nde dicit **E**terne hereditatis. id est eterne glorie que est hereditas nostra. **I**. **P**e. 1. **R**egenerauit nos in spē viuā per resurrectionem iesu xpi ex mortuis in hereditatē incorruptibilē et incōtaminatā et imarcessibilē cōseruatā in celis. **P**s. **E**cce hereditas dñi. **I**te **D**omin⁹ pars hereditatis mee. **I**stā autem hereditatē habemus per mortē xpi. **U**nde dicit: **U**t morte intercedere. **I**. **P**e. 3. **I**n hoc vocati estis vt bene

dictionē hereditate possideatis. **H**uius autē mortis effectus est redemptio a preuaricationē peccati. **I**. **P**e. 1. **H**ō corruptibilibus auro et argento redempti estis de vestra vana conuersatione: sed precioso sanguine agni immaculati. **S**ed nunquid in veteri testamēto poterat fieri ista redemptio a peccatis? **E**t respondet q; non. quia ille purificationes erant sub priore testamēto. **Q**uasi dicat. quia virtute sacramentorū prioris testamenti remoueri nō poterant **R**o. 3. **C**ausati sumus iudeos et grecos omnes sub peccato esse. **S**ed contra. quia dauid et multi alij sancti habuerunt remissionē peccatorū. **R**espondeo dicendum est q; quantū ad istuz effectū qui est introitus celi. nō. qz per mortē xpi aperta est ianua vite. **N**ullus em ante mortē xpi intrauit. **I**ach. 9. **T**u vero in sanguine testamenti tui eduxisti vincos tuos de lacu in quo nō est aqua. **S**z quantū ad maculā sic ipsi consecuti sunt. sed non virtute sacramentorū veteris legis: sed in fide xpi. **S**ic ergo nouum testamentū est excellentius q; vetus. quia confirmatum est morte xpi: per quā remittunt peccata: et q; exhibet promissionē. **U**nde dicit. **U**bi est testamentū etc. **P**robat illud quod supposuit. scz q; nouum testamentū sit confirmatū per mortē xpi. **E**t primo probat hoc p auctoritatē legis humane. **S**econdo per auctoritatē legis diuine ibi. **U**nde nunc primū etc. **D**icit ergo **D**ictum est q; nouū testamentū confirmatur per mortē xpi intercedentem. quia ad hoc q; testamentum valeat oportet q; mors testatoris interueniat. **E**t ideo nouū testamentum non haberet robur: nisi interuenisset mors xpi. **U**nde ille dixit **I**ob. 11. **E**xpedit vobis vt vnus moriatur homo p populo. **M**ors autē propter duo necessaria est. **P**rimo vt testamentū habeat firmitatē. quia cū sit expressiū vltimē voluntatis potest semp mutari ante mortē. **U**nde dicit q; testamentū confirmatū est cū mortuis. id ē per mortem. **E**t isto modo confirmatū est nouū testamentū p mortē xpi. **M**ar. 26. **H**ic est sanguis messis noui testamenti. scilicet confirmator et deicator. **S**econdo necessaria est mors testatoris ad hoc vt testamentum valeat et habeat efficaciam. **U**nde dicit. **A**lioquin nondū valz. qz nullus potest perire aliquid nec etiā heres hereditatē ex vi testamenti nisi post mortē testatoris. **I**deo xps voluit mortē suā pro nobis interponere. **U**nde dicit. **U**nde nec primū etc. **H**oc idē probat per auctoritatē legis diuine. scilicet per illud quod habet in veteri testamēto. **E**t circa hoc duo facit. **P**rimo est ostendit conuenientiam inter vtrūq; testamentū. **S**econdo ostendit differentiam ibi. **N**eccessē est ergo etc. **C**irca primū duo facit. qz primo pponit. **S**econdo manifestat ibi. **L**ecto est etc. **D**icit ergo **I**ta dictū est q; ad hoc q; testamentū valeat necesse ē q; mors testatoris interueniat. **N**ec hoc debet videri mirum. qz nec primū testamentū confirmatū est sine sanguine. **I**lle autē sanguis figurabat sanguinē xpi. **O**mnia est in figura contingebāt illis. **I**. **C**oz. 10. **U**nde dicit **L**ecto est etc. **P**robat propositū. scilicet q; illud testamētū nō est confirmatū sine sanguine. **E**t pbat hoc q; ad tria in quibus fuit vltus sanguinis. **P**rimo q; ad legis editionē. **S**econdo q; ad tabernaculi consecrationē ibi. **E**t iā tabernaculū etc. **T**ertio q; ad vasoz expiationem ibi. **E**t omnia pene in sanguine etc. **C**irca p̄mū scilicet dū est q; ap̄s tāgit h̄ historā q; habet **E**xod. 24. **U**bi dicit q; post q; moyses legerat corā pp̄lo mādāta dñi ip̄s respondētib⁹ omnia q; locut⁹ est dñs faciem⁹ et erim⁹ obediētes. **A**cepit moyses sanguinē quē p̄ceperat suare 6 duodecim vitulis et aspersit libru legis et pplm q̄si in cōfirmatione testamenti. **E**t ideo dicit **L**ecto est etc. qz necessariū fuit vt legeretur. **N**lla em lectio fuit legis promulgatio. **O**portebat em legē promulgari. **U**nde dicitur etc.

Explanatio sancti Thome

Hic est duplex obiectio litteralis. Una qz Exo. 24. nulla fit mentio de hyrc: sed de duodecim vitulis. Secundo quia ibi etiā non fit mentio de aqua et cocto et yfopo. **R**esponso ad ista duo est duplex. Una scilicet qz apulus nutrit⁹ erat in lege. **N**ō sciebat qz ille vsus erat in emū dationibus sūm legē qz aspersio fiebat de sanguine hyrcorum et vitulorū et aqua admixta cū yfopo et lana coctina tanq̄ aspersorio. et ideo licet nō agat de his i exo. tamē apulus hoc accepit ex consuetudie ritus legalis. **N**ō potest dici qz ista fuit prima consecratio. **E**t ideo quasi virtute continebant in ipsa alie sanctificatiōes future: inter quas potissime fuit illa que fiebat in die expiationis de q̄ **Leuit. 16.** et alia de vitula rufa. **Numeri. 19.** In prima autē erat sanguis vituli et hyrci. In secunda vero aqua et lana coctinea et yfopus. Quia ergo illa prima continebat istas duas ideo apostolus totū retulit ad istam. **D**icit ergo **Accipiens sanguinē etc.** **A**sperit dicēs. **H**ic est sanguis testamenti qd̄ mandauit ad nos deus. scz confirmator testamenti. **Eccl. 24.** **L**egē mandauit nobis moyses in preceptis iusticiarū. **N**ō em̄ sanguis fuit figura sanguinis xpi per quē nouū testamētū confirmatur est. **E**t ideo christus verbis istis vsus est **Mat. 26.** **H**ic est sanguis noui testamēti confirmatiuus scz. **F**igurabatur autē per sanguinē hyrci propter similitudinē carnis peccati. et vituli propter fortitudinē. **D**iscitur autē cū aqua quia baptismus a sanguine xpi efficaciam habet. **A**spergitur autē cū yfopo qui mundat pectus: per quod significatur fides. **Act. 15.** **F**ide purificans corda eorū. **E**t lana coctinea que est ruber coloris per quā significatur charitas. **1an. 5.** **P**ilectus meus candidus et rubicundus. qz per fidem et dilectionē passionis xpi mundatur populus. **A**spergitur et liber legis. quia passio xpi adimpleuit legem. **Iob. 19.** **C**onsummatū est **Mat. 5.** **N**on veni solvere legem sed adimplere. **Q**uē deinde cū dicit. **E**tia tabernaculū etc. **P**onit consecrationē tabernaculi. quia tabernaculū et omnia vasa ministeriorū similit̄ aspersit sanguine. **S**ed contra quia nondū factū erat tabernaculum. sed **2. cap.** mandatur de consecratione tabernaculi. **R**espondeo dicendū est qz licet non sit idē sanguis quo aspersus est populus et tabernaculum: tamē etiā tabernaculū mundatū est sanguine. **U**nde potest sic construi vsus est sanguine etiā quando sanctificauit tabernaculū. **S**ed cōtra quia numeri et leuitici. **8.** dicitur qz vnxit tabernaculum oleo. **R**espondeo dicendū est qz non loquitur de illa sanctificatione qua primo consecratū est tabernaculū et vasa eius. sed de illa que fiebat in die expiationis. **Q**uē meli⁹ dicendū est qz etiā in prima vsus est sanguine. qz ibi dicit qz vnxit illud oleo et postea qz aspersit. **O**leū autē nō est aspersiū. vnde intelligitur qz primo vnxit illud et postea aspersit sanguine. **E**t ista duo sunt necessaria ad sanctificationē. scilicet virtus sanguinis xpi et oleū misericordie quibus sanctificatur tabernaculū. id est ecclē. et vasa id est ministri. **Q**uē deinde cū dicit. **E**t omnia pene etc. **R**equiritur de ceteris mundationibus legalibus. **E**rat autē duplex mundatio. **U**na a corporali macula sic leprosi. **A**lia a spiritali scz peccato. prima poterat pertinere ad res manifestas sicut patet de lepra domorū. **E**t mundatio ab ista immundicia fiebat cum sanguine animalis immolati vlt̄ aqua expiationis que erat confecta cū sanguine vitule rufe. **E**t ideo dicit **P**ene omnia. et nō omnia simpliciter. vel pene omnia. ita qz pene sit determinatiū de ly mundantur. id est pene mundantur. quia non perfecte mundabantur sanguine. quia vt dicitur numeri. **31.** **Q**uisq̄ potest ignē sustinere purgatur per ignē. que vero nō poterant purgantur aqua expiationis. **S**ed ad mundationem a macula peccati necessaria est sanguinis effusio. qz

requirebatur ad sacrificiū. **E**t ideo dicit qz sine sanguinis effusione non fit peccatorū remissio. **P**er quod figurabatur qz remissio peccati erat fienda per sanguinē xpi. **U**nde de in veteri lege non virtute sacramenti sed virtute fidei xpi fiebat remissio peccatorū. **U**nde frequē ibi dicitur. **R**ogabit pro eo sacerdos et remittetur.

Lectio quinta.

Necessesse est ergo exemplaria quidem celestium hys mundari: ipsa autem celestia melioribus hostijs q̄ istis. **N**ō em̄ in māufactā sancta iesus introijt exemplaria verorū: sed in ipsum celum. vt appareat nunc vultū dei pro nobis. **N**eqz vt sepe offerat semetipsum: quemadmodū pōtifer intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. **A**lioquin oportebat eū frequenter pati ab origine mundi. **N**unc autē semel in consummatione seculorū ad destinationē peccati per hostiam suā apparuit. **E**t quemadmodū statutū est hominibus semel mori. post hoc autē iudiciū. sic et christus semel oblatas est ad multorum exhaurienda peccata. secūdo sine peccato apparebit omnibus expectantibus se in salutē.

Supra ostendit apostolus quid sit cōmune nouo et veteri testamento in q̄tuz vetus et nouū conueniunt: hic ostēdit differētia vtriusqz. et circa hoc duo facit. **P**rimo em̄ ostendit qz in nouo est melior mundatio. **S**ecundo qz perfectior ibi **N**eqz vt sepe etc. **I**tem prima i duas. **P**rimo em̄ ostendit qz quantū ad illud qd̄ mundat. et quantū ad id quo mundatio efficitur: scilicet melior mundatio in nouo. **S**ecundo manifestat quod dixit ibi. **N**on em̄ in manufactis etc. **D**icit ergo **N**ecessesse est ergo exemplaria celestium scilicet ipsum tabernaculū quod quo ad nos est exēplar: licet simpliciter sit exemplatū et figura illius. et ideo minoris dignitatis: quia figuratū nobilitas est qz figura sic corpus qz ymbra hys scz sacrificijs mundari. **I**psa autē celestia. scilicet nouū testamētū melioribus hostijs q̄ istis. melioribus quides quia illa mundabant sanguine animalium. sed in nouo testamento fit mundatio sanguine christi. **S**emp autē meliora melioribus mundant. **I**lla autē erant figura celestium. **S**i ergo illa mundabantur sanguine oportet illa celestia mundari meliori sanguine. **S**ed contra in celo nulla est immundicia. **R**espondeo dicendum est qz celestia intelliguntur sūm glo. ea que pertinent ad statum presentis ecclēie que dicuntur celestia. **I**tem homines fideles gerunt ymaginē celestium inquantū mēte conuersantur in celis. **Q**uē aliter et melius qz per celestia intelligatur celestis patria. **E**t loquitur hic apostol⁹ eo modo quo in veteri testamento dicebatur emundari tabernaculum: non qz haberet in se aliquā immunditiā: s̄ quia mundabantur quedā varietates quibus impediēbantur accedere ad sanctuariū. **E**t dicuntur mundari celestia inquantū per sacramētū noue legis purgant peccata: que impediunt ab ingressu celestium. **I**tem dicit **Hostijs in plurali.** **C**ontra. quia tantū est vna hostia xpi. in s̄fra. **10.** **U**na em̄ oblatione consummavit in eternū sanctificatos. **R**espondeo licet sit vna in se tamē plurib⁹ hostijs veteris legis figurabatur. **E**t hoc loco habet qz hostie veteris legis erant bone. **M**elius em̄ non dicitur nisi re

in epistolam ad Hebræos IX

pectu boni. **Deinde** cum dicit **Non** enim in manufactis &c. ostendit quod celestia mundantur melioribus hostijs. **Pontifex** enim exibat sanctuarii quod erat manufactum. sed **christus** intravit non in manufacta sed in celum quod erat quod ad nos expleta verorum sed in ipsum celum quod non in se sed quod ad nos expleat ut dicitur et sed non expleat carnalibus hostijs. quia **christus** non venit ad offerendum talia. **ps. Holocaustus** et pro peccato non postulasti. **Item** holocaustus non delectaberis. **Item** supra. 7. **Manifestum** quod de tribu iuda ortus est dominus: de qua nullus presbiter fuit altaris: sed introiit in ipsum celum. **Mat. vltimo** Dominus quidem **iesus** assumptus est in celum **Act. 1.** **Hic** iesus qui assumptus est a vobis in celum. **Sed** quare? **Et** apparet pro nobis vultui dei. **Et** loquitur apostolus alludendo ritui veteris legis **in** qua pontifex qui intrabat sancta sanctorum: stabat coram propitiatorio ut ozaret pro populo: ita **christus** intravit celum **in** quo homo: ut astaret deo pro salute nostra. sed differenter: quia sacerdos impediendo fumo qui ascendebat de thuribulo non videbat sancta sanctorum: nec videbat aliquem vultum. sed **christus** apparet vultui dei non quod sit ibi facies corporalis: nec aliquid nebula sed cognitio manifesta. **Sed** nihil quod **christus** existens in terra non poterat apparere vultui dei cum deus omnia videat. **Respondeo** dicendum est quod sicut **Augustinus** loquens deo dicit: mecum eras et tecum non eras. quia scilicet deus est in omnibus per sententiam presentiam et potentiam. mali autem non sunt cum deo per gratiam. ita dicitur **christus** introisse ut appareat vultui dei: quia licet semper videret eum clara visionem: ut perfecte beatus sit status viatoris in quantum huiusmodi non habet hoc: sed tantum status celestis. **Et** ideo quando ascendit perfecte beatus in corpore et anima intravit ut appareat vultui dei. id est intravit locum ubi deus manifeste videtur et hoc pro nobis. **Ad** hoc enim ascendit ut pararet nobis viam **Job. 14.** **Quo** parare vobis locum. **Item** iterum veniam et assumam vos ad meipsum **Mich. 2.** **Ascendit** patens iter ante eos. **Cor. 2.** **Qui** enim debet sequi caput ipsum. **Mat. 24.** **Ubi** cumque fuerit corpus ubi congregabuntur et aquile. **Deinde** cum dicitur. **Reges** ut sepe offerat &c. **Ostendit** quod mundatio noui testamenti est perfectior quam veteris. **Hoc** autem ostendit per duo. **Primo** per hoc quod illa reiterabat quolibet anno hoc autem tantum semel. **Item** quantum ad effectum: quia illa non poterat auferre peccata quod ista potest. **Circa** hoc ergo duo facta sunt. **Primo** enim ostendit primum. **Secundo** secundum ibi. **Abraham** habes lex &c. **Sciendum** est autem quod apostolus supra dixerat tria de christo. **Primo** scilicet quod est pontifex. **Secundo** quod sit dignitas loci quod intravit. **Tertio** quomodo intravit. **hic** declarat quod intravit: quia sicut pontifex legalis semel in anno: ita christus semel tantum et hoc erat quartum. **Unde** circa hoc tria facit. **Primo** enim ostendit quid fiebat in veteri testamento. **Secundo** quod esset incognitum istud fieri in nouo testamento ibi. **Alloquin** &c. **Tertio** ostendit quod fiat in nouo testamento ibi. **Hunc** autem semel. **In** veteri enim testamento pontifex licet non intraret nisi tantum semel in anno. tamen quolibet anno ex precepto legis oportebat ipsum intrare cum sanguine alieno sicut dicitur **Leui. 16.** **Christus** autem intravit non in manufacta &c. nec ut sepe offerat seipsum quem admodum pontifex intrabat in sancta per singulos annos cum sanguine alieno. **Deinde** cum dicitur. **Alioquin** oportebat &c. **Probat** quod esset incognitum istud fieri in nouo testamento. quia sequeretur maximum inconueniens. quia cum **christus** intraret per proprium sanguinem: sequeretur quod oportuisset eum frequenter pati ab origine mundi. **Non** sic autem est de veteri hostia. quia illa offerabatur pro peccatis filiorum israel. **Ille** autem populus inceptit spiritaliter quando data fuit lex. et ideo non oportet eam offerri ab origine mundi. **Christus** autem seipsum obtulit pro peccatis totius mundi. quia ipse propitiatio

nostra factus est pro peccatis nostris et totius mundi. **1. Job. 2.** et sic si sepe offerret oportuisset ipsum nasci et pati ab origine mundi. quod fuisset maximum inconueniens. **Sed** contra **Apo. 13.** **Agnus** qui occisus est ab origine mundi. **Respondeo** verum est. occisus. id est prefiguratus ab origine mundi occisus sicut in occisione abel. **Deinde** cum dicitur. **Hunc** autem et c. **Ostendit** quid fiat in nouo. et circa hoc facit duo. **Primo** quare non iteratur hostia in nouo testamento dat duas causas. **Secundo** explicat eas ibi. **Et** quemadmodum &c. **Dicit** ergo **Hunc** ergo christus semel apparuit in consummatione seculorum. **1. cor. 10.** **Nos** sumus in quos fines seculorum deuenerunt. **Et** hoc dicitur propter numerum annorum. quia iam sunt plus quam mille anni ex quo hoc dixit. **Et** rates enim mundi accipiunt secundum etates hominis que principaliter distinguunt secundum statum proficendi non secundum numerum annorum. **Ita** prima etas fuit ante diluuium in qua nec lex scripta: nec punitio sicut in infantia. **Alia** a noe usque ad abraham. et sic de alijs. ita quod vltima etas est status presens post quem non est alius status: sicut nec post senium. **Sicut** autem in alijs etatibus est numerus annorum determinatus: non autem in senio: quia senium incipit a 60. anno et aliqui viuunt per centum et 20. annos. ita non est determinatum quantum iste status mundi debeat durare tamen est consummatio seculorum. quia non restat aliter ad salutem. **In** isto autem **christus** semel apparuit cuius potest duas rationes quare semel tantum offerrebat. **Prima** est. quod in veteri testamento non auferrebantur peccata quod fit per hostiam christi. **Alia** est. quia sacerdos legalis non offerrebat proprium sanguinem sicut christus. **Unde** dicitur quod apparuit ad destinationem peccati per hostiam suam. sed fuit plus et ideo illa reiteratur non autem ista. **1. pe. 3.** **Christus** semel pro peccatis nostris mortuus est. **Deinde** cum dicitur. **Et** quomodo admodum &c. **Explicat** istas rationes. et primo secundum. **Secundo** prima ibi. **Abraham** habens lex &c. **Secundam** explicat per similitudinem aliorum hominum. **Unde** circa hoc facit duo. **Primo** enim ostendit quid accidit alijs hominibus. **Secundo** ostendit quod accidit christo ibi. **Sic** et **christus** semel &c. **In** quolibet enim homine duo inuenimus. scilicet nec necessitate moriendi. **Item** quod resurgat non ut emundetur: sed ut iudicetur de factis eius. **Primum** tangit cum dicitur. **Et** quemadmodum statutum est &c. **Sed** contra videtur quod hoc non sit statutum: sed magis homo peccando hoc fecerit. quia **Sap. 1.** dicitur quod deus mortem non fecit: nec letatur in perditione viuorum. **Et** paulo post. **Impij** autem manibus et verbis acceperunt sibi illam. **Respondeo** dicendum est quod in morte tria sunt consideranda. scilicet causa naturalis. et quantum ad hoc ex conditione nature statutum est hominem semel mori in quantum componitur ex contrarijs. **Secundo** donum inditum et quantum ad hoc in conditione datum est homini beneficium originalis iusticie per quam anima continebat corpus ut posset non mori. **Tertio** meritum mortis. et sic homo peccando meruit illud beneficium amittere et sic mortem incurrit. **Unde** dicitur quod impij manibus seipsum veniunt cotrectando acceperunt mortem. **Homo** ergo demerendo causa est mortis: sicut deus ut iudex. **Sicut** et pedia est peccati mors **Ro. 6.** **Semel.** **Quod** quidem verum est de eorum consuetudine: licet aliqui fuerint resuscitati sicut lazarus et filius vidue qui postea mortui sunt. **Quantum** autem ad secundum dicitur. **Post** hoc autem iudicium. quia postquam resurgeret non iterum morietur: sed statim iudicium sequetur. **Omnes** enim manifestari oportet ante tribunal christi ut referat unusquisque propria corporis. prout gessit. ut dicitur. **2. cor. 5.** **Deinde** cum dicitur. **Sic** et **christus** &c. **Ostendit** quod hoc ueniunt christo. **Et** quod tantum ad primum dicitur. quod sic **christus** semel oblarus est. **Et** in hoc ueniunt cum alijs. **Sed** differunt in duobus. primo quia cum **christus** non decesserit ab adam per rationem feminalem: sed quantum ad corpulentiam

Explanatio sancti Thome

Substantia non contraxit peccatum originale. et ideo non fuerit beatorum illius statuti. *Gen. 2.* In quacunque die comederis ex eo morte morieris. Sed propter voluntate morte assumptis. *Job. 10.* Nemo tollit a me animam meam. Ideo dicitur quod oblatum est. *Lev. 53.* Oblatus est quia ipse voluit. *Et. 1. Pe. 3.* Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Secundo dicitur quia mora nostra est effectus peccati. *Ro. 6.* Stipendia peccati mors est. Sed mors Christi est destructiva peccati. Ideo dicitur. Ad multorum exaurienda peccata. id est remouenda. Nec dicitur omnino. quia mors Christi non sufficiens pro omnibus non tamen habet efficaciam nisi quantum ad saluandos. Non est omnia subiicitur ei per fidem et bona opera. **Quantum ad secundum dicitur.** Secundo autem sine peccato. De secundo aduentu dicitur duo. Primo ponit differentiam eius ad primum. quia secundus erit sine peccato. in primo enim et si peccatum non habuerit tamen venit in similitudinem carnis peccati. *Ro. 8.* Item in primo factus est hostia pro peccato. *2. cor. 5.* Eum qui peccatorum non nouerat pro nobis peccatum fecit. In secundo vero ista non erunt. ideo dicitur quod apparebit sine peccato. Secundo ponit illud quod est proprium secundo aduentui. quod non apparebit ut iudicetur sed ut iudicet remunerans pro meritis. Unde dicitur quod apparebit. Et quidem licet omnino etiam his qui eum pupugerunt secundum carnem. tamen in diuinitate tamen solum electis expectantibus eum pro fide in salutem eorum. *Lev. 30.* Beati omnes qui expectant eum. *Phil. 3.* Saluatoris expectamus dominum Iesum Christum qui reformabit corpus humilitatis nostre: conformatum corpori claritatis sue

Capitulum decimum.

Quia enim habens lex futurorum bonorum non ipsam ymaginem rerum per singulos annos eisdem ipsis hostiis quas offerunt indefinenter numero potest accedentes perfectos facere. Alioquin cessassent offerri: ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati cultores semel muniti: sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. Impossibile enim est sanguinem thaurorum et hyrcorum auferre peccata. Ideo ingrediens mundum dicit. Hostiam et oblationem noluisti: corpus autem aprasti mihi. Holocaustomata et pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi. Ecce venio. In capite libri scriptum est de me: ut faciam deus voluntatem tuam. Superius dicens: quia hostias et oblationes et holocaustomata et pro peccato noluisti. nec placita sunt tibi quae secundum legem offeruntur tunc dixi. ecce venio: ut faciam deus voluntatem tuam. aufert primum ut sequens statuatur. In qua voluntate sanctificati sumus pro oblatione corporis Christi Iesu semel. Et omnes quidem sacerdotes presto est quotidie ministrans et easdem sepe offerens hostias que non possunt auferre peccata. Hic autem ymaginem pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dextera dei: decetero expectans donec ponant inimici eius scabellum pedum eius:

Una enim oblatio consummavit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos et spiritus sanctus. Postquam enim dixit. Hoc autem testamentum quod testabor ad illos post dies illos dicit dominus. dabo leges meas in cordibus eorum: et in mentibus eorum superscribam eas. et peccatorum et iniquitatum eorum iam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio: iam non est oblatio pro peccato.

Supra apostolus consideratis hijs que agunt in utroque testamento ostendit preminentiam noui testamenti ad veterem: hic probat unum quod supponit. scilicet quod veterem non poterat mutare peccata. et hoc est vltimum illorum quinque que premissa sunt de Christo. Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit defectum veteris testamenti circa abolitionem culpe. Secundo vero ex hoc comparat sacerdotem noui testamenti ad sacerdotem veteris testamenti ibi. Omnis quidem sacerdos etc. Item primum in duas. Primo enim proponit quod intendit. Secundo probat per auctoritatem scripture ibi. Ideo ingrediens mundum etc. Item prima in duas. Primo enim proponit intentionem suam. Secundo probat ibi. Alioquin cessassent etc. Circa primum sciendum est quod apostolus ex conditione et ritu veteris legis concludit ipsum defectum. Per peccatum autem fit preuatio futurorum bonorum. et ideo quasi illud peccatum pertinet ad bona futura. scilicet celestia. ad illa bona se habet lex veteris sicut umbra ad corpus. scilicet noua lex sicut ymago umbra autem et ymago quantum ad hoc conueniunt quod utriusque representat. Sed umbra in comuni. ymago vero in particulari et quantum ad naturam individui et in speciali. Sic etiam noua lex quantum ad bona futura representat. Primo quod in verbis noui testamenti fit expressa mentio de bonis futuris et promissio non autem in veteri: sed tamen de carnalibus. Secundo quod virtus noui testamenti consistit in charitate que est plenitudo legis. Et ista charitas licet sit imperfecta ratione fidelium cui inheret: tamen est similis charitati patrie. Unde noua lex dicitur lex amoris. Et ideo dicitur ymago. quia habet similitudinem expressam bonorum futurorum: sed lex veteris illa representat per quedam carnalia et valde a remotis. Et ideo dicitur umbra. *Col. 2.* Due sunt ymbræ futurorum. Dec est ergo conditio veteris testamenti: quod habet ymbram futurorum non ream ymaginem. Ritus autem erat quod per singulos annos offerbant in festo expiationis easdem hostias. scilicet cer sanguinem hyrcorum et thaurorum pro eodem. scilicet pro peccato sicut patet. *Lev. 23.* Ex his duobus concludit intentum scilicet quod lex habens ymbram futurorum bonorum non rerum ymaginem non potest facere perfectos accedentes. scilicet pontifices eisdem hostiis quas offerunt per singulos annos. *Super. 7.* Memine ad perfectum adduxit lex. Sed ista perfectio reseruat noue legi que consistit in charitate que est virtutum perfectionis. *Col. 2.* Ideo dicitur. *Mat. 9.* Note ergo perfecti. **Deinde enim dicit.** Alioquin cessassent etc. Probat ex duobus intentum. et primo ex ritu. Secundo ex conditione oblatorum ibi. Impossibile est etc. Ad probandum autem quod lex non mundabat perfecte assumit uocem. Primum est quod in ipsa fiebat frequens reiteratio earundem hostiarum et est ratio talis. Cultores si fuissent per easdem hostias se uel mundati. quia non haberent ultra conscientiam peccati: cessassent offerre. Et si non cessassent: offerre indigerent. Hunc autem non cessabat. quod ut dictum est per singulos annos easdem hostias offerabant. Quia ergo non cessabat idem semper offerre signum est quod non mundabat. *Mat. 9.* Non est opus ualentibus medicis sed male habentibus. **Secundo** quod possit dici quod ratio non est efficax. Possit enim dici quod mundabat illa oblatio

in epistolam ad Hebreos X

a preteritis nō a futuris. r̄ ideo q̄ frequenter peccabant oportebat frequenter iterari oblationē. **R̄**ūdeo dicē dūz est q̄ modus loquēdi apli hoc excludit. q̄ cū peccatū sit quoddā spirituale qd̄ oppōit celesti oportet illū p̄ quod mundat̄ peccatū eē spūale r̄ celeste. r̄ p̄ p̄sequēs habere virtutē p̄petuā. **Ū**n̄ supra loquēs d̄ virtute sacrificij xpi attribuit ei virtutē p̄petuā dicēs: **E**terna redēptiōe in uēta. **Q̄** aut̄ habet virtutē p̄petuā sufficit ad cōmittēda et cōmissa. r̄ ideo non oportet ip̄m ampli⁹ iterari. **Ū**n̄ xps vna oblatiōe mūdauit in eternū scificatos sicut dicit infra **Ite** p̄tra hoc qd̄ h̄ dicit q̄ nō iteret̄ qz nos quotidie offerimus. **R̄**ūdeo dicēdū est q̄ nō offerim⁹ aliā q̄ illā quaz xps obtulit p̄ nobis. scz sanguinē suū. **Ū**n̄ nō est alia oblatio sed est commemoratio illi⁹ hostie quā xps obtulit. **Mat. 26.** Hoc facite in meā cōmēmoratiōe. **S**ecundū qd̄ p̄mittit̄ est. qz in veteri testamēto fiebat cōmēmoratio p̄ singulos annos de peccatis suis r̄ ppli. **E**rgo nō erat abolita. **Ū**n̄ dicit qz in ip̄s fit cōmēmoratio r̄. qd̄ verū est. **I**n generali enī fiebat mētio de peccat. scz q̄ erat cōfessus peccati. sed in speciali fit mētio in nouo **Iac. 5.** Cōfitemi alterutq̄ peccata v̄ra. **D**einde cū dicit. **I**mpossibile est enī r̄. **P**robat idē ex cōditione oblatōz. **S**olēmus enī qd̄ erat inf̄ ip̄s erat oblatio h̄yrcōz r̄ vitulorū q̄ fiebat in die expiatiōis. **E**t cū ista esset qdā r̄p̄sentatio obfcura et ip̄fecta celestij sicut v̄mbra impossibile est sanguine istoz aufferi peccata. **Qd̄** v̄z est p̄pria virtute **S**z si alicui d̄mittēbāt. hoc erat virtute sanguis xpi q̄ illo p̄gurabat̄ **Iere. 11.** Nunqd̄ carnes sancte auferent a te malicias tuas in quibus gl̄ata es? **Q**uasi dicit. **N**on **D**einde cū dicit. **I**do ingredies mūdū r̄. **I**nducit auctoritate scripture. r̄ circa hoc fac̄ duo. **P**rimo enī pōit eam. **S**ecūdo expōit eā ibi **Superi⁹** dicēs r̄. **I**sta auctoritas pōit diuidi in duas fm̄ glo. qz p̄mo agit de incarnatione xpi p̄figurata i legalib⁹. **S**ecūdo de passiōe xpi ibi **Tūc** dixi r̄. **T**amen fm̄ intētiōe apli pōt alit̄ dici qz p̄mo agit illū qd̄ p̄tinet ad reprobatiōē veteris testamēti. **S**ecūdo illū qd̄ p̄tinet ad acceptiōē noui testamēti ibi. **Tūc** dixi r̄. **I**sta aut̄ auctoritas p̄uenit xpo fm̄ qz igre dicit in mūdū. **D**ic̄ qz illa nō poterāt auferre peccata. iō filius dei ingredies in mūdū r̄. **C**ōtra. qz dicit̄ **Iobā. 1.** **I**n mūdo erat. **R̄**ūdeo dicēdū est qz v̄z est q̄ erat in mūdo quasi regēs totū in q̄ntū dicit̄ eē in oib⁹ p̄ essentia p̄sentia r̄ p̄tētia. sed est extra mūdū. qz a mūdo nō cōsp̄ndit̄: sed habet bonitatē separata a toto mūdo a quo causat̄ bonitas vn̄uersi. **S**z p̄p̄ nos fact⁹ ē h̄māe nature suppositū dicit̄ ingred̄ in mūdū p̄p̄t̄ affūptiōz sicut supra. **1.** **A**n̄ itēz̄ introducitur p̄mogētiū in orbē terre r̄. **I**ngredies̄ q̄ in mūdū dicit̄: **S**z qd̄ dicit̄: **H**ostia r̄ oblatiōe noluiti. **P**onit aut̄ quatuor q̄ erāt in veteri testamēto. qz sacrificiū aut erat de inalatis. puta pane vel thure r̄ tūc dicebat̄ oblatio. **U**l̄ de alatis r̄ tūc v̄l̄ ad placandū deum et dicit̄ holocaustum qd̄ erat dignissimum qz totū cōburebatur et cedebat in honorē dei **A**ut erat p̄ emundatiōe peccati. et dicit̄ sacrificiū p̄ peccato. **E**t istū habebat duplicē p̄tē. qz vna ps cōburebat in altari. altera cedebat in vsū ministrorū. **A**ut erat p̄ beneficij dei et istud mun⁹ dignū. qz tūc tertia ps cōburebat r̄ dabat ministris vna alta offerētib⁹. **E**t istud dicit̄ sacrificiū pacis coz. **I**stis obibus in nouo testamēto r̄idet oblatio cozis xpi qz p̄ cozp⁹ xpi placat⁹ ē de⁹. **I.** i. oblatiōe ip̄i in cruce **Ro. 5.** **C**ū inimici essemus recōciliati sumus deo p̄ mortē filij eius. **Ite** p̄ ip̄m ablatū est peccatū. **1.** **P**e. 3. **C**hristus semel p̄ peccatis nostris mortu⁹ est. **Ite** p̄ ip̄s introducimur in bona eterna r̄ p̄meremur beneficia dei. **D**icit ergo hostiā. scz sacrificiū r̄ oblatiōe noluiti. **E**t int̄s ponit post. **C**orpus aut̄ aptasti mihi. **i.** aptū fecisti inuola

tionē. **E**t hoc q̄ntū ad duo. **P**rimo qz fuit purissimū v̄t de leret omne peccatū **Exod. 12.** **E**rit agnus absqz macula. **Ite** qz fuit passibile v̄t posset imolari **Ro. 8.** **M**isit deus filij suū in similitudinē carnis peccati. **I**stud aut̄ corpus est vera hostia r̄ vera oblatio **Ephe. 5.** **T**radidit semetip̄m p̄ nob̄ oblationē r̄ hostiā deo in odorez suauitatis. **H**olocausta r̄ p̄ peccato nō tibi placuerūt. **Mat. 23.** **P**lacere q̄ velle. qz illa placēt q̄ in se habēt aliqd̄ v̄t ea velt mus. **S**olum aut̄ aliqd̄ aliq̄ nō p̄p̄t̄ se: sed p̄p̄t̄ aliud. **Q**uia q̄ holocausta digniora erant de quibus in dicit qz nō placuerūt: q̄ multominus alia. **S**ed contra. qz **Leui. 1.** dicit qz adolebit ea sacerdos sup̄ altare in holocaustis r̄ suauē odore d̄no. **P**etereca si noluit ea: quare p̄cepit hec sibi offerri? **R̄**ūdeo dicēdū est qz hoc qd̄ de⁹ dicit il la nolle potest dupliciter intelligi. **A**no modo qz non vult ea p̄ tpe isto in quo adueniēte veritate cessat v̄mbra. v̄z de modo peccaret q̄ ea offerret. **A**lio mō qz nō vult ea p̄pter peccatū offerētū **Isa. 1.** **M**anus enī v̄re sanguine plene sunt. **T**ertia responsio r̄ quā apls̄ intēdit̄ est. qz ista nū q̄ fm̄ se placuerūt deo nec accepta fuerunt. sed p̄p̄t̄ duo dicuntur accepta. **P**rimo qz erāt figura xpi cuius passio deo accepta fuit. **N**ō enī delectabat̄ in occisione animalium sed in fide passionis eius. **O**mnia enī in figura cōtinēgebāt illis. **1. coz. 10.** **S**ecundo v̄t nos ab ydolatria reuocaret p̄ ista sacrificia. v̄n̄ in p̄ma legis datiōe nulla sit mentio de sacrificijs: sed tūc postq̄ fecerūt vitulū. **Ende Iere. 7.** **N**ō sum locut⁹ cū patrib⁹ v̄ris r̄ nō p̄cepi eis in die qua eduxi eos de terra egypti de verbo holocausto r̄ r̄ victimarū. **D**einde enī dicit: **Tūc** dixi r̄. **P**rosequit̄ de approbatiōe noui testamēti. r̄ fm̄ glo. sic legit̄ **Tūc** scz quādo aptasti cozp⁹ mihi. scz in conceptiōe dixi id ē venire p̄posui. scz ad passiōē. **1. Jo. 5.** **H**ic est q̄ vēit p̄ aquā r̄ sanguinē iesus xps. **T**el meli⁹ est qz refert̄ ad aduentū in mūdū sic. **Tūc** scz qz holocausta nō placuerunt tibi dixi venio p̄ incarnationē **Iob. 16.** **E**xiui a p̄te r̄ veni in mundum. **E**t hoc v̄t offerā me ad passiōē. **E**t ideo dicit **Ecce.** **S**ed nunqd̄ istud sacrificiū erit acceptū? **C**erte sic quia in capite libri scriptū est de me. **Ite** liber est xps fm̄ humanā naturā in quo scripta sunt oīa necessaria homini ad salutēz **Isa. 8.** **S**ume tibi librum grandē **Caput** aut̄ xpi est de⁹. **1. coz. 11.** **I**n capite q̄ libri. id ē in ordinatione dei q̄ est caput xpi q̄ est liber: scriptū est qz filius dei incarnari deberet r̄ mori. **T**el liber id est p̄salterij cuius p̄mus psalm⁹ est de xpo. **U**l̄ melius liber vite q̄ nihil aliū est q̄ noticia quā de⁹ habet de p̄destinatione sanctorū q̄ saluant̄ p̄ xpm̄. **E**rgo in isto libro scriptūz ē de me. qz sci p̄ me p̄destinati sunt **Ephe. 1.** **E**legit nos in ip̄o ante mūdū cōstitutionē **Ro. 8.** **Q**uos p̄sciuit r̄ p̄destinauit p̄formes fieri ymaginis filij sui. **S**i q̄ p̄destinatio dicitur liber: manifestū est qz xps caput est libri **P̄oc. 21.** **Q**ui nō sūt scripti in libro vite agn̄. **Q**ui simpliciter est p̄destinatus **Ro. 1.** **Q**ui p̄destinatus est filius dei in virtute. **E**rgo in capite libri. **i.** in me fm̄ diuinā naturā scriptū ē de me fm̄ naturā humanā: v̄t faciā volūtātē scz tuā. **i.** hoc p̄ordinatū ē v̄t p̄ gr̄az tuā faciā volūtātē tuā offerēdo meip̄z ad redēptiōz h̄māni generi. **D**einde cum dicit. **S**up̄i⁹ dicit̄ r̄. expōit auctoritatē p̄missam r̄ circa hoc facit duo. **P**rimo enī assignādo ordiez dicēdoz pōit v̄z in nouoz r̄ veteri testamēti. **S**ecūdo expōit sp̄alit̄ qdā suppositūz in auctoritate ibi **I**n qua volūtate r̄. **D**icit̄ enī aut̄ qz duo tāgebant̄ in auctoritate allegata. **A**nū qd̄ p̄t̄er ad reprobatiōē veteri testamēti **A**ut̄ at̄ ad approbatiōz noui testamēti **R**eprobat̄ at̄ veteri testamēti dupl̄. tū qz de⁹ sacrificia ei⁹ nō vult. tū qz sibi nō placēt. r̄ sic dicit̄ p̄p̄ba dicit̄ cēs sup̄i⁹. **i.** in p̄ncipio. qd̄ dicit̄: **Q**uia hostias r̄ oblatiōes r̄ holocaustomata r̄ p̄ peccō noluiti r̄. **Isa. 1.** **H**olocausta

Explanatio sancti Thome

Non arctus et adipem pinguium et sanguinem vitulorum et agnorum et hircorum noluit etc. **H**olocausti. vix est firmum se nec placita sunt tibi quae firmum legem offerunt. id est in his non delectaris. **P**s. Holocaustis non delectaberis: nisi quae sunt figura vel in quantum per ipsam retraherentur ab idolatria. **H**oc est primo dicens subiugit. **T**unc dicit. scilicet quoniam carne aptasti mihi ad passionem: vel quoniam ista non placuerunt. ecce venio. vel ad incarnationem vel ad passionem. sed ad quid? **E**t faciam voluntatem tuam **Jo.** 6. **D**escendi de celo ut faciam voluntatem eius qui misit me. **Jo.** 4. **D**eus eius est ut faciam voluntatem eius qui misit me etc. **P**ropheta hoc dicens auferet primum ut sequens statuatur in quo dicitur dicitur veteris et noui testamenti. quia loquens de veteri dicit quod non vult nec placet deo scilicet firmum se. **E**rgo auferunt. scilicet quoniam de nouo loquitur dicit quod vult. quia ad hoc venio ut faciam voluntatem tuam **E**rgo nouum statuit. id est firmum esse firmum voluntatem dei **Leu.** 26. **E**tetera nouis suspensionibus prophetis. **D**einde cum dicit. **I**n qua voluntate etc. **E**xponit illud quod dixerat de voluntate dei ad quam implenda venit Christus. scilicet quod sit illa voluntas. **H**ec autem est sic dicit. **1. thes.** 4. **H**ec est voluntas dei sanctificatio vestra. ideo dicit. **I**n qua voluntate sanctificati sumus et hoc per oblationem corporis Christi tibi semel scilicet facta **Ep.** 5. **O**btulit semetipsum oblationem et hostiam deo etc. **E**t hoc semel. **1. Pe.** 3. **X**ps semel pro peccatis nostris mortuus est. **D**einde cum dicit. **E**t ois quod sacerdos etc. **D**icit comparationem sacerdotis noui et veteris testamenti. **S**ecundum quod dicitur in lege erant duo solennia sacrificia. **A**num in die expiationis quod fiebat per solam summam pontificem de qua multa ista dicta sunt. **A**liud erat iuge sacrificium in quo vniuersi agni offerrebat in mane et alius in vespere. de quo numeri. 28 **D**e isto etiam intendit apostolus. et circa hoc tria facit. **P**rimo enim ponit illud quod pertinet ad sacerdotem veteris testamenti. **S**ecundo ponit illud quod pertinet ad sacerdotem noui. **S**ecundo confirmat per auctoritatem secundum Ibi. **H**ic autem vna etc. **T**ertium Ibi **C**onstat autem etc. **D**icit quod **O**mnis sacerdos etc. **D**icit omnis ad duas sacrificia expiationis quod tamen per summum sacerdotem fiebat: sed in isto omnis sacerdos presbiter est tota die ministrans et sepe offerens easdem hostias. quia sepe offerrebat agnium scilicet hostie feriales non poterant auferre peccata. quia non iterabant **Jer.** 11. **N**unquam carnes sanctae auferet a te in malitias tuas in quibus gliata es. **P**er istud iuge sacrificium figuratur Christus. et eternitas eius qui est agnus imaculatus. **D**einde cum dicit. **H**ic autem vna pro peccatis etc. **D**icit illud quod pertinet ad sacerdotem Christi. **E**t circa hoc facit duo. **P**rimo enim ponit iterum. **S**ecundo assignat rationem Ibi. **A**na enim etc. **D**icit quod **H**ic autem scilicet Christus offerens vnam hostiam pro peccatis auferentem scilicet peccata. **I**lla vero vetus lex multas offerrebat hostias non expiatis peccata. **H**ec ergo scilicet presens offerens vnam hostiam. quia semel pro peccatis nostris semetipsum obtulit. **S**edet non tanquam minister sicut sacerdos legalis qui semper presbiter est: sed tanquam dominus. **P**s. **D**ixit dominus domino meo sede a dextris meis. **Mat.** **S**edet a dextris dei. **A**d dextram dei patris: quantum ad equalitatem potestatis firmum diuinitatem. sed in potioribus bonis secundum humanitatem. **supra.** 1. **S**edet ad dextram maiestatis etc. **E**t hoc in sempiternum. **N**on enim iterum morietur quia Christus resurgens ex mortuis iam non morietur. **Romanoz.** 6. **1. Dan.** 7. **P**otestas eius potestas eterna etc. **D**ecetero expectas donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. **I**ta expectatio non innuit aliquam arietatem in Christo sicut in hominibus spes que differtur affligit animam. ut dicitur proverbiorum. 13. sed designat voluntatem miserendi quam deus habet erga nos **Eccl.** 30 **E**xpectat dominus ut misereatur nostri. **S**ubiiciuntur ergo pedibus eius. id est humanitati Christi aliquid volentes et in hoc salus ipsorum consistit in faciendo voluntatem eius **1. Cor.** 10. **A**lscquo non vis mihi subijci. **S**ed ma li nolentes ipsi subditi sunt. quia et si voluntatem eius per

se non implent. tamen de ipsis impletur quantum ad opus iusticie. **E**t sic omnia sunt ei subiecta aliquo istorum modorum. **p**s. **O**mnia subiecisti sub pedibus eius. **D**einde cum dicit. **A**na enim oblatione etc. **A**ssignat rationem scilicet quare sedet tanquam dominus et non tanquam minister sicut sacerdos legalis. quia ille per hostiam vnam non auferrebat peccata. et ideo oportebat plures alias offerre et frequenter supra. 8. **O**mnis enim pontifex ad offerenda munera et hostias constituitur. sed hostia quas Christus obtulit auferit omnia peccata. supra. 9. **C**hristus semel oblatus est ad multos exhaustiunda peccata. **E**t ideo dicit quod vna oblatione consummavit id est perfecit. quod fecit reconciliando et coniungendo nos deo tanquam princeps: sanctificatos in sempiternum. quia hostia Christi qui deus est et homo habet virtutem eternam sanctificandi. **1. Cor.** 13. **I**esus ut sanctificaret per suum sanguinem populum etc. **P**er Christum enim perficitur et coniungitur deo. **Romanoz.** 5. **P**er quem accessum habemus ad deum **D**einde cum dicit. **C**onstat autem nos etc. **C**onfirmat quod dixerat per auctoritatem que sumpta est ex **Jeremias.** 31. que quia supra. 8. **e**xposita est ad presens immittatur. **E**t tamen potest diuidi in duas partes. **P**rimo ponit auctoritatem. **S**ecundo ex ea arguit Ibi. **U**bi autem horum remissio etc. **E**t facit talem rationem. quia in nouo testamento remittuntur peccata per oblationem Christi quia in remissione peccatorum effusus est sanguis Christi. ergo in nouo testamento in quo peccata et iniquitates remittuntur. ut dicitur est in auctoritate non est oblatio pro peccato supple alius iteranda. **Matth.** 9. **N**on est opus valentibus medicis: sed male habentibus etc. **U**bi ergo est horum remissio et cetera. **F**ieret enim iniuria hostie Christi.

Lectio secunda:

Habentes itaque fratres fiducia: in introitu sanctorum in sanguine Christi: quam initiavit nobis via noua et viuentem per velamen id est carnem suam: et sacerdotem magnum super domum dei accedam: cum vero corde in plenitudine fidei aspersi corda a conscientia mala et abluti corporum aqua mundata: teneamus spei nostre confessionem in declinabilem. **F**idelis enim est qui repromissit. **E**t consideremus inuicem in puocationem charitatis et bonorum operum: non deserentes collectionem: nam sicut consuetudinis est quibusdam: sed consolantes. et tanto magis quanto videritis appropinquantem diem.

Postquam ostendit apostolus multiplicem eminentiam sacerdotum Christi respectu sacerdotum legalis: hic consuetudinem suam concludit monendo quod isti sacerdotum fide liter inherendum est. **H**oc enim semper supra fecit quod post commendationem ponit admonitionem. quia ad hoc semper operat commendare gratiam Christi ut alliciat eos ad obediendum Christo et recedendum a ceremonialibus legis **C**irca hoc ergo duo facit. **Q**uia primo ponit monitionem **S**ecundo assignat rationem Ibi. **V**oluntarie enim et cetera. **S**ciendum est autem circa primum quod duo dixerat de sacerdotio Christi. scilicet virtutem ritus eius. quia per proprium sanguinem. **I**tem dignitatem ipsius. quia

in epistolam ad Hebreos x

pontifex in eternum. Et id in monitione sua resumit ista duo. Unde monendo q̄ fideliter obediendū ē deo xpo: Primo ponit illa duo. Secūdo ponit suā monitiōem ibi. **A**ccedamus cū bono corde etc. Itē p̄ma i duas quia primo resumit ritū sacerdotij eius. Secūdo dignitatē ibi. **E**t sacerdos magnū etc. Dicit ergo. Itaq̄ fr̄es sc̄z p̄ mu tuā charitatē habentes fiduciā in introitu etc. **E**p̄he. 3. In quo habem⁹ fiduciā et accessū in cōfidentia etc. **E**ro. 15. Introduces eos et plantabis in monte hereditatis tue firmissimo habitaculo etc. **Ps.** Letatus sū in his q̄ dicta sunt mihi in domū dñi ibim⁹. **E**t hoc p̄ sanguinē xpi: q̄z hic ē san quis noui testamenti id ē noue p̄missionis sc̄z celestij. Sed quō habeam⁹ fiduciā introducendi ostendit: q̄z xps p̄ suū sanguinē iniitauit id ē inchoauit nouam uiam. **Mat.** 2. Ascendit pandens iter ante eos. **Jo.** 14. Si abiero et p̄parauero uobis locū etc. **E**sa. 35. Sancta uia uocabit⁹ et pollutus nō transibit per illā. **H**ec ē ergo uia eundi in celū et ista noua q̄ ante xpm nullus in uenit eam quia nemo ascendit in celum nisi qui descendit de celo. **Jo.** 3. **E**t ideo qui uult ascendere debet ipsi tanq̄ membū capiti suo adherere. **A**poc. 2. Vinceti uo bo cedere de ligno uite qui ē in paradiso dei mei. **E**t ca. 3. **E**t scribā sup̄ eū nomē nouū et nomē ciuitatis noue hierusalem q̄ sc̄z de nouo introducūt. **S**emper uiuentēz id ē semp̄ p̄suerantē in quo apparuit uirtus deitatis q̄z semp̄ uiuit. **S**ed que sit ista uia ostendit subdens. **P**er uelamen id ē carnē suā. **S**icut enī sacerdos p̄ uelamē intrabat in sancta sanctorum: ita si uolumus intrare sancta glorie oportet intrare p̄ carnem christi que fuit uelamē deitatis. **E**sa. 45. Vere tu es de⁹ absconditus. **N**ō enīz sufficit fides de deitate si non assit fides de incarnatione **Job.** 14. **C**reditis in deum et in me credite. **T**el p̄ uelamē id ē per carnem suam datā nobis sub uelamēto speciei panis in sacramento. **N**ō enim p̄ponitur nobis sub specie propria propter horrorem et p̄pter meritum fidei **C**onsequenter commendat dignitatē sacerdotis cum dicit. **E**t sacerdotem magnū: qui scilicet nobis iniitauit uiam. **Q**uasi dicat. **H**abentes fiduciā intrandi per sacerdotem scilicet iesum. **Ps.** Tu es sacerdos in eternūz **Q**ui dicitur magnus: quia sacerdotium eius nō est tantum sup̄ unum populū sicut aaron: sed sup̄ domū deitatorum sc̄z ecclesiaz militantē et triumphantē. **p̄me** **T**hy. 3. **E**t scias quomō oportet te conuersari in domo dei q̄ est ecclesia. **E**t dicit super. quia moyses fuit fidelis i omni domo tanq̄ famulus. **N**umeri. 12. sed chistus super totam domum sicut filius qui est dominus omnium. **Mat.** ultimo. **D**ata est mihi omnis potestas in celo et in terra. **D**e hoc etiam supra. 3. **D**einde cum dicit. **A**ccedam⁹ etc. ponit monitionem suam ut sc̄z ex quo talis et tantus ē fideliter est ei adherēdū q̄z fit tribus modis sc̄z p̄ fidem: spem: et charitatē. **p̄me** **Co.** 13. **N**unc autē manēt fides spes charitas. **P**rimo ergo monet ad ea que sunt fides. **S**ecundo ad ea que sunt spei ibi. **T**eneam⁹ spem. **T**ertio ad ea que sunt charitatis ibi. **E**t considerem⁹ etc. **S**z quantū ad primū duo sunt necessaria sc̄z ip̄a fides quia si ne fide impossibile ē placere deo. **E**t fidei sacramentum. **Q**uantū ad primū dicit. **A**ccedamus ad ip̄m cum uero non ficto corde. **quarti** **Reg.** 10. et **E**sa. 38. **M**emento quomō ambulauerim corā te in ueritate et in corde perfecto. **H**oc autē fit qñ opus cōcordat cordi. **A**ccedam⁹ etiam in plenitudine fidei. **infra.** 11. **A**ccedentē ad deū oportet credere etc. **H**ec sufficit qualiscūq̄ fides sed requirit⁹ fides plena: q̄z fit duob⁹ modis sc̄z et quantū ad materiaz fidei ut credant omnia que p̄ponunt ad credendum et q̄ fit fides formata: q̄z ē p̄ charitatem. **Ro.** 13. **P**lenitudo enī legis est dilectio. **Q**uantū ad sacramentū fidei dicit

Aspersi corda uestra q̄z alludit ei q̄z dicit **Ruffini.** 19. **U**bi ponit ritus uirtute rufe de cuius aqua aspergebatur mundandus die tertio: sed die septimo alia aqua lauabatur corpus eius et uerimenta. **P**er asperione aque uirtute rufe figurabat passio xpi quia die tertia sc̄z in fide trinitatis in baptismo mundamur a peccatis. **E**t quantū ad hoc dicit. **A**spersi corda nō corpora. **infra.** 12. **A**ccessistis ad sanguinis asperione. **A**spersi ergo corda non a tactu mortui sicut p̄ aquam uirtute rufe: sed a conscientia mala **D**e ablutione que fiebat septima die dicit. **E**t abluti corpus aqua munda. **N**on enim in baptismo operat⁹ tantūz uirtus passionis sed etiam infunduntur in ip̄o dona spūs sancti. **U**nde in septima die id ē in plenitudine donozū spūs sancti totus homo abluē: intus et extra ab omni peccato tam actuali q̄ originali q̄z ē quasi corporale q̄z anima ip̄m contrahit per uisionem ad carnē fedam. **D**icitur autē spiritus sanctus aqua q̄z mundat. **Act.** 15. **F**ide purificans corda ipsorum. **E**zech. 36. **E**ffundam super uos aquam mundam et mundabimini ab omnibus iniquitatibus uestris et ab uulueris ydoloz uestris mundabo uos. **Act.** 13. **E**rit fons patens domui dauid et habitabitur hierusalē i ablutionē peccatoz et mēstruate. **T**yr. 3. **P**er lauacrum regenerationis et renouationis spiritus sancti. **E**t in huius signum sup̄ xpm baptizatū descendit spūs sanct⁹ in corporali specie. **D**einde cum dicit. **T**eneamus spei nostre etc. ponit illud quod p̄inet ad spem **E**t circa hoc facit duo. **P**rimo enī hortat ad spei certitudine. **S**ecūdo subdit rōnem ibi. **F**ides enim est q̄ etc. **S**ciendū ē autē q̄ p̄ fidem xpi datur nobis spes salutis eterne et introitus in celum. **p̄me** **Pe.** p̄mo. **R**egenerationis in spem uia. **U**nde dicit **T**eneamus: et nō dicit spem sed spei nostre confessionē quia nō sufficit h̄re spei in corde sed etiā oportet cōfiteri ore. **Ro.** 10. **C**orde credidit ad iusticiā ore autē confessio fit ad salutē. **I**tē oportet cōfiteri eā nō solū uerbo sed etiā factis. **C**ōtra quosdam de quib⁹ **T**itū p̄mo. **C**ōstent se nosse deū: factis autem negant. **S**it autē ista confessio p̄ opa p̄ que tendit ad res speratas. **A**poc. 3. **T**ene q̄z habes ne alius accipiat coronā tuam. **I**ndeclinabile. i. ut ab ista cōfessione nō declinemus neq̄ p̄ p̄p̄era neq̄ aduersa. **ps.** **D**eclinantes autē in obligatiōes adducet dñs euz opantib⁹ iniquitatem. **E**sa. 30. **H**ec ē uia ambulate in ea et non declinetis neq̄ ad dexterā neq̄ ad sinistrā. **E**t rō huius ē: q̄z ille qui p̄misit ē fidelis et iō mentiri nō p̄t. **ps.** **F**idelis dñs i omnibus uerbis suis. **Deutero.** 32. **D**eus fidelis et absq̄ uia iniquitate. **C**onsequenter cū dicit. **E**t considerem⁹ etc. ponit illud q̄z p̄inet ad charitatem: et circa hoc facit tria. **P**rimo enī facit q̄z dicit ē. **S**ecūdo remouet p̄rarium charitati ibi. **N**ō de serentes etc. **T**ertio assignat rōnem ex p̄gruitate ip̄is ibi. **E**t tanto magis etc. **C**irca primū sciendum ē q̄ licet charitas p̄ncipalr inherat deo: tñ manifestat p̄ charitatē primi. **p̄me** **Jo.** 4. **Q**ui enī nō diligit fr̄em suū quē uidet: deū quē non uidet quō p̄t diligere? **E**rgo ad charitatē p̄inet q̄ diligat proximum. **Jo** dicit. **C**ōsiderem⁹ inuicē ut sc̄z ea que sunt primi sollicite faciamus. **E**ccl. 17. **E**t unicuiq̄z mādauit deus de primo suo: sed quia aliqui ea que sunt primi considerant zelo inuidie: aliqui uero zelo odij. **C**ontra quos dicitur **Pro** uerbioz. 24. **N**e queras impletatem in domo iusti: ideo dicit. **I**n prouocatione charitatis id est ut prouocemus eos ad charitatem. **Roma.** 11. **Q**uādiu ap̄is gētū sū ministerium meum honorificabo si quo modo ad emulandum prouocem carnem meā et saluos faciā aliquos ex illis. **I**ta autē prouocatio p̄cedit ex dilectione q̄ requiritur ad op̄s exterius. **p̄me** **Jo.** 3. **N**ō diligam⁹ uerbo neq̄ lingua sed opere et ueritate. **S**icut enim dicit **Gregorius:**

Explanatio sancti Thome

Non est amor dei ociosus. Operatur enim magna si est. Si autem operari renuit amor non est. Probatio ergo dilectionis exhibitio est operis. Ideo subdit. Et bonorum operum. Col. primo. In omni opere bono fructificantes. Deinde remouet contrarium charitatis cum dicit. Non deferentes etc. Quia enim charitas est amor: proprium autem amoris est vitare: quia ut dicit Dionysius. Amor est vis unitiua. Job. 17. Et sunt unus sicut et nos unus sumus et cognoscat mundus quod dilexi eos sicut et me dilexisti. Non recedere ab inuicem est directe oppositum charitati. Et ideo dicit. Non deferentes collectionem nostram scilicet ecclesie quam aliqui deferunt tripliciter scilicet propter persecutiones apostatantes a fide. Et isti significantur per illos de quibus dicitur Job. 6. quod abierunt retro et iam cum illo non ambulabunt. Mar. 13. Facta tribulatione et persecutionibus propter verbum continue scandalizant. Luc. 8. Ad tempus credunt et in tempore temptationis recedunt. Secundo mali prelati qui dimittunt oues in periculo. Job. 10. Mercenarius fugit quia mercenarius est. Aliqui vero ex superbia quia cum possent esse utiles ad regendum cum nota superbie ab alijs se separant. Jude. 1. Hi sunt qui segregant se ab alijs amales spiritum non habentes. Quasi sub specie maioris perfectionis. Et forte tales erant in tempore illo: contra quos dicitur p[ri]mo Cor. 11. Si quis videtur contentiosus esse nos talem consuetudinem non habemus in ecclesia dei. Sed quod debent facere. Subdit. Sed consolantes. Quasi dicat. Si videas quod socius tuus male se habet non deferas eum sed consolare non sicut illi qui deferunt collectionem de quibus dicit. Sicut est consuetudinis quibusdam qui ut dicitur est forte erant in illis diebus. Consequenter cum dicit. Et tanto magis etc. assignat causam huius. Posset enim aliquis dicere quare debemus nos in fide proficere: quia motus naturalis quanto plus accedit ad terminum magis intendit. Ergo est de violento. Gratia autem inclinatur in modum nature. Ergo qui sunt in gratia quanto plus accedunt ad finem plus debent crescere. Et ideo ita dixit. Non deferentes sicut quidam sed consolantes. Et hoc tanto magis quanto videritis appropinquantem diem id est terminum. Ro. 13. Hoc precessit dies autem appropinquauit. Pro uerb. 4. Iustorum semita quasi lux fulget et proficit et crescit usque ad perfectum diem.

Lectio tertia.

Voluntarie enim peccantibus nobis pro accepta noticia veritatis: iam non relinquitur pro peccatis hostia. terribilis autem quedam expectatio iudicij et ignis emulatio. quod consumptura est aduersarios. Irrita quis faciens legem moysi sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur. quantomagis putatis deteriora mereri supplicia quod filium dei conculcauerit. et sanguinem testamenti pollutum duxerit in quo sanctificatus est. et spiritum gratie contumeliam fecerit. Scimus enim qui dixit. mihi vindictam. et ego retribuam. Et iteque iudicabit dominus populum suum. horrendum est incidere in manus dei uiuentis.

Supra apostolus posita commendatione excellentie sacerdotij christi et subiuncta admonitione ut illius sacerdotio ad

hereant per fidem et charitatem: hic probat mentionem suam per rationem. Et hoc facit dupliciter. Primo terrendo. Secundo demulcendo ibi. Rememoramini autem pristinos dies etc. Circa primum duo facit: quia primo terret eos ad obseruandum monitionem suam propter subtractionem remediij. Secundo propter expectationem iudicij ibi. Terribilis autem etc. Dicit ergo. Voluntarie etc. Quod dupliciter exponit. In modo primo glo. que videtur facere vitam inter peccare volentes et voluntarie: ita quod volens peccat quod quasi passione ductus consentit in peccatu de quo ante non cogitauerit: voluntarie autem qui ex certa malicia cuius voluntas prona est ad peccandum: ut statim cedat. Iere. 8. Omnes conuersi sunt ad cursum suum quasi equus vadens impetu ad pelliculum. nec postea penitet. Pro uerb. 2. Reuerentiam cum malefecerint et exultant in rebus pessimis. Ergo voluntarie peccantibus id est in voluntate peccandi persistentibus. Et exaggerando subdit. Post acceptam notificationem veritatis. 2. p[er] et. 2. Melius erat illis via iustitie non agnoscere quam post agnitionem retrorsum conuerti. Quia non relinquitur hostia pro peccatis id est hostia quam christus obtulit pro remissione peccatorum non est nobis utilis quia illis dimittuntur peccata qui de ipsis penitent. Mat. 26. Hic est sanguis noui testamenti qui pro multis effunditur. scilicet efficaciter: sed de malis dicit. Esa. 49. In vacuum laboraui sine causa et vane fortitudinem meam consumpsi. Iere. 6. Frustra conlauit conflator: malicie eius non sunt consumptae. Sed melius potest dici et in intentione apostolorum: quia secundum Augustinum liberum arbitrium habet multum triplicem statum: quia in statu nature lapsa antequam reparatur per gratiam est in potestate nostra peccare mortaliter vel non peccare: et hoc propter preceptionem finis et habitum inclinatum. Quod quidem verum est secundum magnam tempus sed per aliquam moram si operetur ex premeditatione potest vitare hoc peccatum vel illud. Sed postquam per gratiam reparatus omnino in potestate eius est vitare peccatum mortale: et etiam veniale in particulari: non autem omnino in vniuersali: et hoc est propter auxilium gratie saluantis. Et ideo dicit. Nobis peccantibus voluntarie pro accepta noticia veritatis. id est pro accepta gratia quam habet noticia peccati: quia autem noticia peccati peccatum nostrum a deo nobis non imputatur: vnde quod dicitur ipsi ignoscere quia non imputat nobis. Sed postquam non est pro peccatis hostia: ante enim reparationem que facta est per christum relinquitur batur hostia ista que expectabatur: sed nunc iam non expectatur alia mors eius: ita nec post baptismum semel acceptum expectat alius baptismus. Deinde cum dicit. Terribilis autem etc. deterrere expectationem diuini iudicij. Et circa hoc facit duo. Primo enim terret. Secundo subdit rationem ibi. Irritam quis faciens etc. Sic ergo dictum est quod non relinquitur ultra hostia. Quid ergo? Illud quod supra dicitur est. 9. cap. quod post mortem est iudicium. Job. 19. Scitote esse iudicium. Iustus iudicij expectatio est valde terribilis: tum propter conscientiam peccatorum. Jac. 3. In multis offendimus omnes: tum etiam propter imperfectionem iustitiarum nostrarum. Esa. 64. Iustitie nostre quasi pannus menstruatus. ps. In iudicij tuis timui. Abacuc. 3. Audiui et conturbatus est venter meus. Et etiam afflictissima. Unde dicit. Et ignis emulatio id est pena ignis que infligitur ex zelo et emulatione diuine iustitie. Exod. 20. Ego sum deus deus tuus fortis zelotes etc. Zelus autem est amor sponsi. Sicut ergo sponsus non parcat sponse male: sic nec deus anime peccatrici. Pro uerb. 6. Zelus et furor viri non parcat die vindicte etc. Sequitur. Que consumptura est aduersarios. ps. Ignis ante ipsum procedet et inflammabit in circuitu inimicos eius quia ignis qui procedit faciem iudicij: corpa viuentium incinerabit et reprobos detruet in infernum et corpa eorum con-

in epistolam ad Hebreos X

fumer non totaliter cōsumēdo sed imperpetuū. cruciādo
Cōsequēter cū dicit. Irritam quis faciens etc. probat
 qd dixerat de terrore iudicij: et primo per locū a minori.
 Secundo per auctoritatem ibi. Scimus autem illū etc.
 Primo accipit ex lege. Tanto enim aliq̄s est reus malo
 r̄is pene quanto rem magis sacrām cōtemnit. Cum ergo
 vetus testamētū nō sit ita sanctum sicut nouum et trans-
 greisor illi⁹ grauitissime puniebatur. Ergo transgresso noui
 longe grauius debz puniri. Circa istud argumentū duo
 facit. Primo enī ponit istud qd sebat in veteri. Secun-
 do illud qd sciendū ē in nouo ibi. Quāto magis etc. Quā-
 tum ad vetus ponit culpā et penam. Culpam cum dicit.
 Irritam quis faciens legē moysi. Irritū ē: qd non soti-
 tur debitu finem. Lex aut nō solū vetus sed etiā quelibz
 datur vt inducat hoīes ad virtutem et foctat abstinentes
 a vitijs. Et id qui transgreditur leges et vacat vitijs q̄tū
 est in se legem irritā facit. Mar. 15. Irritum fecistis man-
 datum dei ppter traditōes vr̄as. Gen. 17. Vascul⁹ cu-
 lus p̄pucij caro circūcūsa nō fuerit peribit de populo suo
 qz pactum meū irritū fecit. Et penam ostendit cū dicit. Si
 ne vlla misericordie etc. Et ista pena ē valde grauis qz infli-
 git mortē. Unde dicit. Morit. Exod. 22. Valesicos nō
 patieris viuere. Itē qz irremissibilis. Unde dicit. Sine
 vlla misericordie. Deutero. 19. Voties nec miserere ei⁹
 Sed nunqd lex dei excludit misericordiā. Constat qz nō
 Dece. 6. Misericordiā volui et nō sacrificium. Respon-
 deo dicendū ē qz differet misericordia clementia et venia.
 quia misericordia ē quādo homo ex quadaz passione, cor-
 dis et animi mouet ad remittendū penam: et hoc aliquan-
 do est contra iusticiā et istam prohibet. Venia autem est
 quādo propter aliquā veritatē publicā remittit aliquid
 de pena debita. Clementia ē quādo nō solū de pena ali-
 qd remittit sed etiā de culpa remissius iudicat. Ista duo
 nō prohibent sed misericordia pmo modo dca qz ē contra
 iusticiam et inducit dissolutōes. Morit ergo et hoc duob⁹
 vel tribus testib⁹ supple conuict⁹. Deutero. 17. In ore
 duoz vel triū testiu stat omne verbum. Et aut quare lex
 numerz testiu determinat fm Augu. ē vt per hoc designet
 imobilitas veritatē q̄ ē i sancta trinitate. Nec refert si no-
 minentur due persone vel tresqz semp i duob⁹ intelligit
 tertia scz spūs sanct⁹ q̄ est nexu amboz. Ista rō mystica
 ē sed h̄alis est vt quia i iudicio vnus affirmat alter negat
 nō plus credendū ē vni q̄ alteri. Vltimū autē ē cre-
 dendū. Dis aut multitudo cōplet numero ternario. Et
 ideo sufficit qz sunt duo cum accusante sed tern⁹ supaddi-
 tur ex abundantia. **D**einde cum dicit. Quāto magis etc.
 ponit id qd spectat ad nouum testamētū. Et pmo poit
 penam. Secdo culpam ibi. Qui filius dei etc. Quāntū ad
 penā dicit. Quāto magis putas deteriora mereri sup-
 plicia. Et enī i nouo testamēto per xpm p̄dicatū ē. Nō
 peccās in ipso grauius puniet. Mar. 11. Veritatem dico
 vobis qz tyro et sydoni remissius erit q̄ vobis i die iudicij.
 Sed nunqd plus puniet peccatoz xpianus q̄ infidel.
 Quia si sic melius est qz omnes eēt infideles. R̄ideo
 dicendū est qz aliud ē de illis q̄ fident cōtemnunt: qz isti
 pprie sunt cōtemptores. Aliud de illis qui ex ignozan-
 tia fidem nō annūciatā nō tenent: et talibus peccatū in-
 fidelitatis nō imputat. Sed qui fidem annūciatā contē-
 nit grauius puniet: qz peccatū infidelitatis maximū est
 Si ergo cōparamus iudeū et xpianū qui non contēnit
 et vterqz sit adulter tunc graui⁹ puniet xpianus q̄ iude⁹
 qz nō solum pro adulterio sed etiā qz magis ingratus est.
 Sed nunquid vniversaliter verum ē qz semp idem pec-
 catum in specie grauius puniet in maiori. Respondeo di-
 cendum est qz dupliciter peccatur. Vno modo ex sur-
 reptione. Et sic quāto aliquis dat se operibus diuinis: si

ex surreptione peccat minus punitur. secundi **Parali.**
 30. Dominus bonus propitiabitur conuictis qui in toto
 corde requirunt deum patrum suozum. ps. Cum cecide-
 derit non collidetur. Sed si ex contemptu magis peccat
 qz cum sit in statu altiori magis contemnit. Et de talibus
 loquitur hic q̄ sunt magis ingrati. **Q**uāntū vero ad cul-
 pam dicit. Qui filium dei etc. Sciendum vero ē qz apos-
 tolus grauitatē culpe eozum qui peccant in nouo testa-
 mento ostendit ex beneficijs nobis a deo i illo collatis. De
 us autē nobis dedit quicquid maximū et preciosum ha-
 bebat scz filium suum vniuentum. 2. Pet. pmo. Per
 quez maxima nobis et preciosa promissa donauit etc. De-
 dit etiam de spiritu sancto. Joelis. 2. Fundam de spi-
 ritu meo super omnem carnem. Ro. 5. Caritas dei dis-
 fusa ē in cordibus nr̄is per spm̄ sanctum qui dat⁹ ē no-
 bis. Ingratitudo autem super tantis beneficijs aggras-
 uat peccatum. Circa ingratitude vero super varione
 filij duo consideranda sunt ac ponderanda scz mysterijs
 incarnationis in qua datus ē nobis. Esa. 9. Et sacramē-
 tum passionis in qua p nobis se obrulit. supra. 6. San-
 gulis xpi qui per spm̄ sanctum semetipsum obrulit imac-
 culatum deo etc. Et ideo quāntū ad primum dicit. Qui
 filium dei scz pro nobis incarnatum conculcauerit. i. vtil
 pederit scz nō credēdo qz fides filij dei sit sufficiēs ad sal-
 lutem sicut illi q̄ legalia seruabant. Gal. 3. Ante quoz
 oculos xps p̄scrip⁹ ē. Itē non obediendo eius mādas-
 tis nec viuendo fm doctrinam ei⁹. p̄mi Reg. 10. Quā-
 tum autem contemnit me erunt ignobiles. **Q**uāntū ad se-
 cundū dicit. Et sanguine testamēti id ē xpi sanguinem
 confirmatiuum noui testamēti. Mar. 26. Hic ē sanguis
 meus noui testamēti etc. Pollutum dixerit id ē reputa-
 uerit pollutum: vt scz nō possit mūdare sicut pollutus in
 se nō mūdatur. Eccl. 34. Ab imundo qd mūdabit⁹. Qua-
 si dicat. Nihil scz fm qz mūdatio tantū fiebat per sangui-
 nem animalium. Item pollutum cum dicit. Qui in vir-
 tute eius in baptismo ablutus peccat redeundo ad vomit-
 tum. Apocal. pmo. Dilexit nos et lauit nos a peccat⁹ no-
 stris in sanguine suo. Et ideo dicit. In quo sanctificatus
 ē id ē per quem sanctificatus ē. p̄me Cor. 6. Abluti estis
 sanctificati estis i nomine dñi nostri iesu xpi. Item qz pec-
 cat post alia sacramenta. Malach. primo. In omni loco
 offertur oblatio munda nomini meo quia magnū ē nomē
 meum in gentibus. Item aggrauat peccatū ex contem-
 ptu spūs sancti. Et ideo dicit. Et spūs gratie iniuriam fe-
 cerit id ē contumeliam. Quam facit qui nō credit qz gra-
 tia spūs sancti data per xpm. Jo. 14. Rogabo patrem et
 alium paraclytum dabit vobis sufficiat ad salutē sine les-
 galib⁹ vt scz remissionē peccatoz ascribat obseruatiōis
 legis. Vel cōculcat xpm qui libere absqz timore peccat
 sanguine xpi polluit qui eo indigne cōmunicat spm̄. gra-
 tis dato. Eph. 2. Donū est dei et non ex operibus: in-
 iuriam facit qui xpm p peccatum a se abicit. Sap. pmo
 Corripit id ē expelletur a superueniente iniquitate. Eph.
 4. Nolite contristare spiritum sanctus dei. p̄me 1. thes.
 5. Spiritum nolite extinguere. **D**einde cū dicit. Sci-
 mus enim qui dixit etc. probat quod dixit per auctori-
 tas. Et circa hoc facit duo. Primo enim probat ponens
 do auctoritates. Secundo concludit ex eis ibi. Horren-
 dum ē etc. Dicit ergo. Scimus illum qui dixit. Deute-
 rono. 32. fm aliam litteram. Mibi vindictam supple ser-
 uate. Littera nostra habet. Dea ē vltio. Et nunqd red-
 des: immo et ego retribuam. Sed contra: Si soli deo ser-
 uatur vindicta quare iudices vindicant. Respondeo ad
 hoc responderet apostolus. Roma. 13. qz iudex est mini-
 ster dei. Unde non iudicat propria auctoritate sed dei.
Secunda auctoritas ē ibidem. Iudicabit dñs popus

Explanatio sancti Thome

lum suū. Si suū ergo multo magis inimicos. p̄me. **Pecc.**
4. Si iustus vix saluabitur impius & peccator ubi pare-
bit? **Del** populum suū id est qui fidem suam nō contem-
nunt: quia infideles damnabunt & non iudicabunt iusti-
cio discussionis. In iudicio enim vt dicit **Hrego.** quartu-
or erunt ordines. Quidam qui nō iudicabunt sed salua-
buntur scz apostoli & apostolici viri. Quidam qui iudi-
cabunt & saluabunt vt mediocriter boni. Quidam qui iu-
dicabunt & damnabunt vt mali fideles. Quidam q̄ non
iudicabuntur & damnabunt vt omnes infideles. **De**
inde cum dicit. **Horrendum ē** & c. ponit conclusionem ex
quo est vindicta reseruanda ē deo qui iudicabit populu-
suū: horrendū est incidere in manus dei viuenti. Quā-
to est iudex iustior & fortior: tantomagis timendum est
ips. **Deus** iudex iustus & fortis. Ergo horrendum est in-
cidere in manus eius. **Dauid.** 13. **Vel** est mihi absq̄ ope
incidere in manus vestras. **Eccl.** 2. Si penitentiam non
egerimus incidemus in manus domini & non in manus
hominū. Sed cōtra scd̄i **Regi.** ultimo. **Dauid** tanq̄ me-
lius p̄celegit incidere in manus dei. **Respondeo** dicen-
dum ē q̄ homo peccat offendēdo hominē & offendendo
deum. **Velius** autē ē incidere in manus hominis offen-
dendo ip̄m q̄ in manus dei ip̄m offendendo. **Del** dicen-
dum ē q̄ melius ē peccantē & contemnentem incidere in
manus hoīs: peccantem vero sed penitentē in man⁹ dei
Et sic elegit **dauid.** **Del** dicendum ē q̄ vsq̄ ad iudiciū
non est horrendum in man⁹ dei incidere qui iudicat mis-
ericorditer q̄ diu est pater misericordiarum: sed post iu-
diciū horrendum ē incidere in manus dei quādo sicut
deus vltionum iusticias iudicabit. **Modo** est sicut circū-
datus infirmitate quam aliquando expertus est ex com-
passione misericorditer iudicat.

Lectio quarta.

Rememoramini autē pristinos dies i
quibus illuminati magnū certamē
sustinuistis passionū: & i altero qui-
dem obprobrijs & tribulationib⁹: spectaculū
facti: in altero autē socij taliter conuersantij
effecti. **Hā** & vincitis cōpassi estis: & rapinaz
bonoz vroz cū gaudio suscepistis cognoscē-
tes vos h̄e meliorē & manentē substantiaz
Nolite itaq̄ amittere cōfidentia vram: que
magnā habet remunerationē. **Patiētia** est
vobis necessaria ē: vt voluntate dei facien-
tes reportetis p̄missionē. **Adhuc** est modū
cum aliquantulūq̄ qui ventur⁹ ē veniet et
nō tardabit: iust⁹ autē me⁹ ex fide viuit: q̄ si
subtraxerit se. nō placebit aie mee. **Hos** au-
tē nō sumus subtractiōis filij in pditionem
sed fidei in acquisitionē anime.

Supra apostolus monuit ad inherendū christo p̄ fidem
spem & charitatem qd̄ induxit per rōnes terrētes: hic po-
nit rationes demulcentes sicut bonus medicus postq̄ se-
cuit ponit vinctiones lenientes. **Inter** omnia enim com-
mendatio de bene gestis ē vnum qd̄ maxime puocat ad
bonum inceptum cōtinuandum. **Virtus** est laudata cre-
scit in inensum: & inensum glorie calcas habet. **Et** circa
hoc facit duo. **Primo** est cōmemorat eis bona que fecer-

rant. **Secūdo** hortat ad implendū qd̄ restat ibi. **Nolite**
itaq̄ omittere & c. **Circa** primū tria facit. **Primo** est in
generali cōmemorat tribulationes quas pro fide passi sūt
Secundo describit tribulationū modos ibi. **Et** in altero
terc. **Tercio** exponit eas īsp̄ali ibi. **Hā** & vincitis & c.
Quia ergo ex bene gestis hō exercitat ad meli⁹ aliquan-
do sicut ex malis e contrario desperat de seip̄o: recitat
bona eoz dicens: **Rememoramini.** **Iere.** 2. **Recordat⁹** sunt
tui. i. bonoz que egisti. **Dies** pristinos. i. primordia cō-
uersionis v̄re: in quib⁹ illuminati per fidē que illuminat
aiam. **Act.** 15. **Fide** purificans corda eoz. **Esa.** 60. **Sur-**
ge illuminare hierlm. **Hoc** autē ē p̄ fidē xp̄i. **Ephē.** 3. **Ha-**
bitare xp̄m p̄ fidē i cordib⁹ v̄ris. **Luc.** 1. **Illuminare** his
qui in tenebris & in ymbra mortis sedent. **Primum** est
lumē aie ē fides. **Sustinuistis** magnū certamē passio-
nis. i. magnas passiones contra vos certantes vobis il-
latas ab his q̄ xp̄m p̄sequēbant in vobis. **Act.** 9. **Saule**
saule quid me persequeris. i. me in mēbris meis: quia vt
dicit **Aug⁹** in sermone sup verbo isto. **Membris** i terra
positis caput de celo clamat. **Sap.** 10. **Certamē** forte de-
dit illi vt vinceret. 2. **Ex** 4. **Certamē** bonū certamen
fidei. **Sicut** est d̄ **Act.** 8. **Facta** ē persecutio magna in
ecclesia post mortē stephani p̄me. **Act.** 2. **Vos** est imi-
tatores facti estis ecclesiaz dei que sunt i iudeis qm̄ eadez
passi estis & vos a contribulib⁹ v̄ris sicut & ipsi i iudeis.
Et c. **Si** ergo a p̄ncipio incepistis sustinere vitupabile est
modo desicere. **Consequēter** cū dicit. **Et** i altero qd̄ez
& c. ostendit que fuerit ille tribulatioēs. **Dupliciter** enī pati-
tur aliquis scz i se tribulationē sustinendo & i alio alie-
ne tribulationi compatēdo. **Utroz** autē modo illi passi
sunt. **Quantū** ad p̄mū dicit. **In** altero scz quātū ad vos
facti estis spectaculū qd̄ grauissimū ē sapienti. **Q̄** est
vnus fact⁹: irridet non ē graue: etiā si multa tribulatio i-
feratur: sapienti vero graue ē: sed si tribulet & irrideatur
a tribulante: hoc grauissimū ē. **In** hoc ergo ostendit magnū
rudinē afflictiois ip̄oz qz facti erant spectaculum. i. qz
nullus eis compatēbat imo magi congaudebant i affli-
ctōibus ip̄orum scz i obprobrijs. **ps.** **Obprobria** exp̄os-
brantū tibi ceciderunt sup me. **Et** tribulationibus. **ps.**
Multe tribulatioēs iustoz. 1. **Coz.** 4. **Spectaculū** factū
sum⁹ mundo. **scd̄** irrisio: & angelis ad cōgratulationēz
& hoīb⁹ scz rōne vtentib⁹ ad imitationē. **Quantū** ad
secūdū dicit q̄ i altero effecti sūt socij taliter conuersantij
id ē eoz q̄ talia partebant: & hoc p̄ cōpassionē & p̄ submi-
nistationēz. **Ro.** 12. **Necessitatib⁹** sczoz cōmunicantes.
Deinde cū dicit. **Hā** & vincitis & c. exponit qd̄ dixerat
& p̄mo quantū ad secūdū scz quō sunt cōpassi. **Inter** iude-
os est multi erāt vinciti sicut de paulo **Sc.** **Act.** 8. q̄ dea
uastabat ecclesiam tradens i custodiaz viros & mulieres.
Istis cōpassi sūt ministrādo necessaria. **Mat.** 25. **In** carce-
re eram & venistis ad me. **Quantū** ad p̄mū dicit. **Et** rapie-
nam bonoz vroz scz p̄ hac causa facta qz scz vincitis
ministrabant. **Cū** gaudio suscepistis. **Fac.** 1. **Omne** gaudi-
um existimate frēs & c. **Act.** 5. **Hāc** apli gaudentes & c.
Sz quare euz gaudio. **Nunq̄d** amandē sūt tribulatioēs?
Certe nō: qz dicit **Aug⁹**. **Querari** vobis eas nō amari.
Rūdo dicēdū ē q̄ nō amant p̄pter se s̄z p̄pter aliud. et
sic isti amabant eas. **Ad** subdit. **Cognoscentes** vos h̄e
meliorē & manentē substanz scz alias diuitias p̄ncipaliores
q̄ augent ex subtractiōe istaz q̄bus dicunt meliores. **Et**
porales est vane sūt qz sunt in his q̄ sūt infra hoīem. **Sp̄i-**
rituales autē i ip̄o deo scz in fruitione dei. **Esa.** 33. **Di-**
uitie salutis sapientia & scientia timor domini ip̄e the-
saurus eius. **Item** sunt manentes quia iste deficiunt in
se: et auferri possunt: ille vero non. **Matth.** 6. **Nolite**
thesaurizare vobis thesauros i terra vbi erugo et tinea

in epistolam ad Hebreos x

demolitur: vbi fures effodiunt et furantur. **Deus** de cum dicit. **Polite itaqz** etc. ostendit quid eis restat faciendum scz confidentiam acceptam ex bonis operibus conferre. **Et** circa hoc facit tria. **Primo** enim ponit monitionem. **Secundo** docet modum monitione seruandi ibi. **Patientia** enim vobis etc. **Tertio** probat per auctoritatem ibi. **Adhuc** enim modicum etc. **Dicit** ergo. **Ex** quo tot bona in primordijs conuersationis vestre operati estis ex quibus multam confidentiam debetis habere apud deum nolite itaqz amittere confidentiam vestram quod pfecto sequitur si a bonis desisteretis que magna habet remuneracione. **Dat. 4.** **Gaudete** in illa die et exultate quoniam merces vestra copiosa est in celis. **Heb. 15.** **Ego** prorektor tuus sum et merces tua magna nimis. **Modus** seruandi est patientia. **Unde** dicit. **Patientia** enim vobis necessaria est. **Sicut** autem mansuetudo est moderatiua ire ita patientia post modum in tristitia vsqz non excedat modum rationis. **Cotin** git autem aliqui tristitia ex malis illatio: aliquando vero ex bonis dilatio. **Proverb. 13.** **Spes** que differt affligit animam. **Quantum** autem ad primum proprie dicitur patientia: scz quantum ad secundum dicit longanimitas. sed hic accipitur patientia pro virosqz: quantum ad sufferentiam malorum: et quantum ad longanimitatem bonorum dilatorum. **Dicit** ergo quod quantum ad virosqz patientia nobis necessaria est. **Prover. 16.** **Melior** est patiens forti viro. **Luc. 21.** **In** patientia vestra possidebitis animas vestras. **Ja. 1mo.** **Patientia** opus pfectum habet. **Et** ad quid est necessaria? **Et** voluntate dei facientes repositis repositis non id est implentes voluntatem dei scz voluntate signi. **Sic** enim aliquando accipitur voluntas dei in scriptura. **Ps. Dimittit ei** qui facit voluntatem eius. **Et** sic repositis patientia id est rem promissam que operantibus datur. **Dat. 20.** **Voca** operarios et redde illis mercedem suam. **Luc. 21.** **In** patientia vestra possidebitis animas vestras. **Dat. 24.** **Qui** perseverauerit vsqz in fines hic saluus erit. **Ier. 18.** **Repente** loquar aduersus gentem et aduersus regnum ut eradice et disperdam illud etc. **De** inde cum dicit. **Adhuc** autem modicum etc. probat quod dixit per auctoritatem. **Et** circa hoc facit duo. **Primo** enim ponit eam. **Secundo** applicat ad propositum ibi. **Nos** autem non sumus etc. **Primo** in tres. **Primo** enim proponit proximum aduentum remunerationis. **Secundo** ostendit conditionem remunerationis ibi. **Iustus** autem meus etc. **Tertio** declarat periculum ne perdat remunerationem ibi. **Quod** si subtraxerit se etc. **Circa** primum sciendum est quod auctoritas ista sumpta videtur de abacuc. **2.** **tamen** principium sumptum est de aggeo. **2. 13.** **Quod** ideo forte fecit quia virumqz intellexit de eodem aduentu. **Abacuc** enim sic dixit. **Adhuc** visus procul. **Aggeus** autem. **Adhuc** modicum etc. **Et** ideo videtur verbis vnius quasi verbis alterius. **Nel** melius quod apostolus loquitur pro tempore suo scz post incarnationem et resurrectionem a qua minus restat vsqz ad iudicium quod a tempore prophete. **Et** ideo magis videtur verbo aggei quantum ad principium: tamen in fine auctoritatis concordat. **Nel** etiam quod loquitur quasi ex seipso cui non minus credendum est quam prophete. **Est** autem duplex aduentus domini. **Primus** duplex iudicium. **Unus** generalis scilicet in fine in vniuersali iudicio. **Alter** specialis in morte vnusculusqz. **Quantum** ergo ad virosqz dicit. **Adhuc** modicum: quantum ad breuitatem temporis. **Et** quidem quantum ad primum: et si multum sit quantum ad tractum temporis et quo ad nos breue tamen est quantum ad eternitatem. **Ps. 2.** **Mille** anni ante oculos tuos tanquam dies besterna que preterit. **Apoc. ultimo.** **Eccc** venio cito. **Sed** quantum ad speciale qui est in morte. de quo **Iob. 14.** **Iterum** veniam et accipiam vos ad meipsum non multum refert vtrum sit parum vel multum quod

taliter erit vnusqz in iudicio qualis erit. **Et** ideo sciendum est ut in morte appareamus boni: quia vbi te inuenero ibi te iudicabo. **Et** ideo dicit modicum et aliquantulum quod tribulationes non sunt multum magne duratione quod si multum premunt interimunt: si vero parum premunt non cito finiuntur. **2. Cor. 4.** **Id** enim quod in presenti est tribulationis momentaneum et leue supra modum operatur in nobis eternum glorie pondus. **Veniet** ergo cito siue in morte siue in iudicio. **Fac. 5.** **Eccc** iudex ante ianuam assistit. **Qui** sint autem remunerandi ostendit cum subdit. **Iustus** autem meus ex fide viuit. **Hec** eadem auctoritas habetur **Ro. 1mo.** et **Gal. 3.** **Solis** autem iustus debet remuneratio. **ps. Salus** autem iustorum a domino. **Est** autem duplex iusticia. **Una** quo ad humanum iudicium. **Ro. 10.** **Ignorantes** dei iusticiam et suam querentes statuere. **Alia** quo ad diuinum. **Luc. 1mo.** **Erant** autem iusti ante deum. **Itam** autem iusticiam requirit deus. **Et** ideo dicit **Iustus** meus id est iusticia que ad me ordinatur id est qui est mihi iustus et propter me. **Illud** autem per quod homo iustificatur est fides. **Roma. 3.** **Iusticia** dei est per fidem iesu christi. **Cuius** ratio est: quia per hoc est homo iustus quod ordinatur ad deum: illud autem per quod primo ordinatur in deum est fides. **Et** ideo dicit. **Iustus** meus ex fide infra. **11.** **Accedente** ad deum oportet credere. **Hec** solus per fidem iusticia sed etiam per fidem iustificatus viuit. **Sicut** enim per animam viuit corpus: ita anima per deum. **Unde** sicut per illud per quod primo vnitur anima corpori viuit corpus: ita per id per quod primo vnitur deus animae viuit anima: hoc autem est finis quod fides est primum in vita spirituali. **Isa. 7.** **Si** non credideritis non permanebitis sicut domus non permanet destructo fundamento. **Gal. 2.** **Quod** autem nunc viuo in carne in fide viuo filij dei. **Fides** autem si non est formata charitate mortua est. **Et** ideo non viuificat animam sine charitate. **Gal. 5.** **Fides** que per charitatem operatur. **1mo Iob. 3.** **Nos** scimus quia translati sumus de morte ad vitam: quoniam diligimus. **Nel** iustus meus ex fide viuit id est apud me reputatur et habet vitam glorie sine actuali passione si non datur oportunitas patiendi. **De** inde cum dicit. **Quod** si subtraxerit se etc. ostendit periculum imminens non permanenti in iusticia fidelis. **Quia** enim in potestate habentis fidem, est ipse perdere vel seruare. **Ideo** dicit. **Si** subtraxerit se etc. a fide et a iusticia non placebit anime mee. **Littera** nostra habet. **Non** erit recta anima eius. **Et** est idem sensus. **Dicit** Hieronymus quod vbiqz aliter scriptum est in hebreo quam in septuaginta apostolus videtur sicut didicit a gamalielle ad cuius pedes didicit legem. **Non** placebit ergo anime mee id est voluntati mee. **Voluntas** enim dei debet esse regula actionum nostrarum. **Qui** ergo non concordat voluntati dei non est recta anima eius. **De** inde cum dicit. **Nos** autem non sumus etc. adaptat ad propositum. **Quasi** dicat. **Sic** erit his qui se fidei subtrahunt. **Sed** nos non sumus filij subtractionis in perditionem. **Ille** dicitur filius alicuius quod in ipso dominatur. **Et** sic dicitur aliquis filius mortis scilicet in quo dominatur illud per quod a deo reprobat. **Canonica** iude. **Hi** sunt qui segregant senectippos animales spiritum non habentes. **In** perditione scilicet anime. **ps. Perdidisti** omnes qui fornicantur abs te. **ps. Et** iter impiorum peribit. **Sed** filij dei. i. renati in christo per fidem in acquisitionem. i. in salutem anime. **Qui** enim mandata dei custodit: saluat animam suam. **Dat. 19.** **Si** vis ad vitam ingredi serua mandata. **1mo Iob. 5.** **Non** sumus filij noctis neqz tenebrarum. **Ergo** non desiciamus a fide.

fides

Explanatio sancti Thome

Capitulum vndecimum.

Est autem fides sperandarum substantia rerum argumentum non apparentium.

Supra apostolus multipliciter ostendit excellentiam christi preferens ipsum angelis moysi et aaron et monuit coniungi ipsi christo que coniunctio que proprie et inchoative fit per fides. **Ephe. 3.** Habitare christum per fidem in cordibus vestris. **Jo.** apostolus procedit ad commendationem fidei. **Et** circa hoc facit tria. **Primo** enim describit fidem. **Secundo** ponit exemplum de ipsa ibi. **In** hoc enim. **Tertio** hortatur ad ea que sunt fidei. **1. cor. 13.** Ideo vos tantum etc. **Diffinitionem** fidei ponit complete quidem sed obscure. **Si** sciendum est quod volens perfecte diffinire virtutem aliquam oportet quod tangat materiam eius propriam circa quam est et finem eius quod habitus cognoscitur per actum et actus per obiectum. **Et** id oportet tangere actum et ordinem ad obiectum et finem. **Sicut** volens diffinire fortitudinem oportet tangere propriam eius materiam circa quam est scilicet timores et audacias et fines scilicet bonum reipublice ut dicatur per virtutes modum reipublice. **Cum** autem fides virtus theologica habeat idem pro obiecto et fine scilicet deum **Primo** ergo ponit ordinem et finem. **Secundo** materiam propriam ibi. **Argumentum** non apparentium. **Sciendum** vero est quod actus fidei est credere qui est actus intellectus determinatus ad unum ex imperio voluntatis. **Unde** credere est cum assensu aliquid cogitare ut dicit **Augustinus** in libro de predicatione sanctorum. **Et** ideo obiectum fidei et finis voluntatis oportet sibi correspondere. **Veritas** autem propria est obiectum fidei: in qua quidem consistit finis voluntatis: scilicet beatitudo que differenter est in via et in patria: quia in via veritas prima non est habitata: et per consequens nec visa quia in his que sunt supra animam: id est videre et habere ut dicit **Augustinus** 83. q. sed tamen est sperata. **Ro. 8.** Quod enim non videmus speramus. **Quod** enim videt quis quid sperat. **Et** ergo veritas prima non visa sed sperata est finis voluntatis in via: et per consequens obiectum fidei quia idem est sibi pro fine et obiecto. **Finis** autem ultimus simpliciter ipsius fidei est patria quem intendimus ex fide est beatitudo que in aperta visione dei consistit. **Jo. 17.** **Hec** est vita eterna ut cognoscant te solum verum deum etc. **Et** 20. **Beati** qui non videntur et crediderunt. **Qui** autem est spes fidelium. **1. Pet. 1.** **Regeneravit** nos in spem viam. **Finis** ergo fidei in via est affectio rei sperate scilicet beatitudinis eterne. **Et** id dicit **Sperandarum** rerum. **Sed** queritur hic quare cum fides sit prior: quod spes diffinitur per ipsam: quod posterius ut diffinitur per prius et non econverso. **Respondetur** dicendum est quod etiam dictis patet solutio: quia dictum est quod idem est obiectum et finis fidei. **Cum** ergo affectio rei sperate sit finis eius oportet quod etiam sit obiectum ipsius. **Dicebatur** autem supra quod omnis habitus debet diffiniri per ordinem actus ad obiectum. **Lex** autem et bonum et si in se considerata convertant quantum ad supposita: tamen in quantum differunt ratione diverso ordine se habent ad invicem quod et verum est quoddam bonum: et bonum est quoddam verum. **Et** similiter intellectus et voluntas que distinguuntur per distinctionem veri et boni habent inter se diversum ordinem. **In** quantum enim intellectus apprehendit veritatem et quicquid in ipsa continetur sic verum est quoddam bonum: et sic est bonum sub vero. **Sed** in quantum voluntas movet sic verum est sub bono. **In** ordine ergo cognoscendi intellectus est prior: sed in ordine movendi voluntas est prior. **Quia** ergo intellectus movetur ad actum fidei ex imperio voluntatis ut dictum est in ordine movendi voluntas est prior. **Ideo** non diffinitur per

per posterius. quod ut dictum est in diffinitione fidei oportet ponere ordinem actus ad obiectum quod idem est quod finis. **Finis** autem et bonum idem sunt: ut habetur. **2. Philosophorum** **In** ordine autem ad bonum voluntas cuius est ipse sicut subiecti est prior. **Quare** autem non dicitur diligendarum. **Ad** est quod charitas est presentium et absentium. **Quia** ergo finis non habitus est obiectum fidei: ideo dicitur **Sperandarum** rerum. **Hec** obstat quod res speranda est obiectum spei. **Quia** oportet quod fides sicut ad finem ordinetur ad obiectum illarum virtutum quibus perficitur voluntas cum fides pertinet ad intellectum finem quod imperatur a voluntate. **Sed** cum fides sit una quia ab unitate obiecti dicitur haberi unum quare non dicitur rei sperande sed rerum sperandarum. **Respondetur** dicendum est quod beatitudo que in se essentialiter est una quia consistit in dei visione que in se est una est principium et radix ex qua multa bona derivantur que sub ipsa continentur sicut votes corporis: societas sanctorum: et multa alia. **Et** ergo ostendat omnia ista pertinere ad fidem loquitur in plurali. **Illud** autem quod dicitur substantia potest multipliciter exponi. **Uno** modo causaliter. et tunc habet duplicem sensum. **Primo** quod est substantia. id est faciens in nobis subistere res sperandas: quod facit duobus modis. **Uno** modo quasi merendo. **Ex** hoc enim quod capiat et submittit intellectum suum his que sunt fidei meret quod aliquando perveniat ad videndum hoc quod sperat. **Alio** modo est merces fidei. **Alio** modo quasi per suam proprietatem presentialiter facit quod id quod creditur futurum in re aliquo modo iam habeatur dummodo creditur in deum. **Alio** modo exponi potest substantia essentialiter quasi fides sit substantia id est essentia rerum sperandarum. **Unde** in greco habetur ypostasis rerum sperandarum. **Essentia** enim beatitudinis nihil aliud est quam visio dei. **Job. 17.** **Hec** est vita eterna ut cognoscant te solum verum deum etc. **Unde** primo de trinitate. cap. 10. dicit **Augustinus**. **Hec** contemplatio promittitur nobis actionum omnium finis etc. **Ipsa** ergo plena visio dei est essentia beatitudinis. **Hoc** autem videmus in scientiis liberalibus quod si quis aliqua velit addicere oportet eum primo accipere principia ipsius que oportet credere cum sibi traduntur a magistro. **Oportet** enim credere eum qui dicitur: ut habeatur primo priorum. **Et** in illis principijs quodammodo continentur tota scia sicut conclusiones in principijs et effectus in causa. **Qui** ergo habet principia illius scie habet substantiam eius puta geometrie. **Et** si geometria esset essentia beatitudinis qui haberet principia geometrie haberet quodammodo substantiam beatitudinis. **Fides** autem nostra est ut credamus quod beati videbunt et fruentur deo. **Et** ideo si volumus ad hoc pervenire oportet ut credamus principia istius cognitionis. **Et** hec sunt articuli fidei qui continent totam summam huius scientie quia beatos nos faciet visio dei trini et unitus. **Et** hic est unus articulus. **Unde** hoc credimus et ideo dicit. **Substantia** rerum sperandarum. **1. Pet. 1. 13.** **Idem** nunc per speculum et in enigmate: tunc autem facie ad faciem. **Quasi** dicat. **Tunc** erimus beati quando videbimus facie ad faciem illud quod nunc videmus in speculo et in enigmate. **In** his ergo verbis ostendit ordinem actus fidei ad finem. quia fides ordinatur ad res sperandas quasi quoddam inchoativum in quo totum quasi essentialiter continetur sicut conclusiones in principijs. **Consequenter** cum dicit. **Argumentum** non apparentium. tangit actum fidei circa propriam eius materiam. **Actus** autem proprius fidei et si sit in ordine ad voluntatem ut dictum est tamen est in intellectu sicut in subiecto quia obiectum eius est verum quod proprie pertinet ad intellectum. **In** actibus autem intellectus differentia est. **Quidam** enim sunt habitus intellectus qui important omnimodam certitudinem

in epistolam ad Hebreos XI

ad cōpletas visionē ei? qđ intelligit sicut patet de intellectu hēst habitus primorū pncipiorū: qđ intelligit qđ omniū torum est maius sua parte: videt hoc et est certus. Hoc etiam facit habitus scientie et sic intellectus et scientia faciunt certitudinē et visionē. Quedā vero alia sunt qđ neutrum faciūt scđ dubitatio et opinio. Fides vero tenet medium inter ista quia dicitur est qđ fides facit assensum intellectū quod potest esse dupliciter. Uno modo qđ intellectus mouet ad assentiendū ex euidētia obiecti qđ est p se cognoscibile. sicut in habitu pncipiorū vel cognitū p aliud quod est p se cognoscibile. sicut patet in scientia astronomie. Alio modo assentit alicui non ppter euidētia obiecti a quo non mouet sufficienter. Unde non est certus. sed vel dubitat qđ nō plus habet rationē ad vnā partem qđ ad aliā. Vel opinat si habet quidē rationes ad vnā partem non oīno quietantē ipsum: sed cum for midine ad oppositum. Fides autē neutriū horū dicit simpliciter: qđ nec cum pmissis est sibi euidens nec cum duobus vltimis dubitat. sed determinat ad alterā partem cū quadam certitudine et firma adhesionē p quadā electionē voluntariam. Hanc autē electionē facit diuina auctoritas p quā electionē determinat intellectus vt firmiter inhereat his que sunt fidei et eis certissime assentiat. Et iō credere est cum assensu cognoscere. Propria ergo materia habitus fidei sunt non apparentia. Apparentia enim agnitionem habent. non autē fidem vt dicit gregorius. Actus autē fidei est certa adhesio quā vocat apłus argumētus accipiens causam p effectum: qđ argumētū facit fidem de re dubia. Est enim argumētū ratio rei dubie faciens fidem. vt dicit boetius. Vel si sequamur expositionē nominis qua dicit argumētū quasi arguens mentē: et tunc accipit effectum p causā: qđ ex certitudine rei puenit qđ mens cogat ad assentiendū. Unde argumētū dicit non apparentiū id est certa apprehensio eorū que non videt. Quis quis velit verba ista ad debitam formā reducere posset dicere qđ fides est habitus mētis qua inchoatur vita eterna in nobis faciens intellectū assentire nō apparentib⁹. Vbi enim nos argumētū habem⁹ habet alia lra conuictio: qđ p auctoritatē diuinā conuincit intellectus ad assentiendū his qđ non videt. Patet ergo qđ apostolus complete diffinit fidem licet obscure. Per istam enim diffinitionem distinguit fides ab opinione: dubitatione: et suspicionē. qđ p ista non habet firmā adhesionē intellectus ad aliquid. Per hoc autē qđ dicit nō apparentiū distinguit ab habitu pncipiorū et scientia. Et per hoc qđ dicit rerum sperandarū distinguit a fide cōmuniter sumpta que non ordinat ad beatitudinē. Nam p ppiā diffinitionē vnde cōp innotescit et distinguit a quolibz alio sicut est hic. Unde et ad istam omnes alie reducunt. Et sic videt qđ male dicat non apparentiū. qđ vt habet Jo. 20. Thomas vidit et credidit. Item credimus esse deū vnū quod tamē demonstrat a pphetis. Respondeo. dicendū est qđ fides dupliciter accipit. Uno modo ppiē. et sic est non visorū et non scitorū vt patet ex predictis. Et propterea non potest maior certitudo haberi de conclusione qđ de pncipio a quo elicit. quia sēp pncipia sunt notiora conclusionibus. Et ideo cum pncipia fidei non habeant euidētia: nec p consequēs conclusiones. Et ideo intellectus non assentit conclusionibus tanqđ scitis nec visis. Alio modo cōmuniter: et sic excludit oēm certam conclusionem. Et sic loquit augustinus in questionib⁹ euangelij qđ fides est de quibusdā que vident. Apostol⁹ autē loquit de pma. Et qđ dicit de Thoma dicendū est qđ sicut dicit gregorius. Aliud vidit aliud credidit: qđ vidit humanitatē et credidit diuinitatē. Ad istud de demonstratōne dicendū est qđ nihil prohibet aliquid esse visum

vnū qđ est creditum alteri sicut patet in diuersis statib⁹. Quod enim non est visum in via videt in patria. Unde qđ ego credo angelus videt. Similiter qđ est visum a pphētis vt qđ deus est vnus incorporeus hoc est creditum ab ydeotis sicut ydeota credit eclipsem quā astrologus videt. Et de talibus est fides fm quid tantū. Quedā autē sunt que simpliciter excedunt statum presentis vie. Et de talibus est fides simpliciter.

Lectio secunda

In hac enim testimoniū consecuti sunt senes. Fide intelligim⁹ apta esse secula verbo dei vt ex inuisibilibus visibilia fierent. Fide plurimā hostiam abel qđ cayn obtulit deo: per quaz testimonium consecutus est esse iustus: testimonium perhibente muneribus eius deo. et per illam defunctus adhuc loquit⁹. Fide enoch translatus est ne videret mortem: et non inueniebāt: quia transtulit illum dominus: Ante translationem enim testimoniū habuit placuisse deo. Sine fide autē impossibile est placere deo. Credere enim oportet accedentem ad deum quia est: et inquirentibus se remunerator sit. Fide: noe respōso accepto de his que adhuc nō videbant metuens aprauit archam in salutē domus sue p quā damnauit mundum: et iusticie que p fidem est heres est institutus.

Supra posuit descriptionē fidei: hic ostendit eam p exemplis. Et circa hoc facit duo. Primo enim in generali manifestat ppositum suū. Secundo in speciali ibi. Fide intelligimus etc. Quantū ad primū sic continuat. Sic ergo describo et cōmendo fidem. nec hoc est de nouo. in hac enim scđ fide senes id est sancti patres crediderunt: et p fidem instituti sunt. Sen. 15. Credidit abraam deo et reputatum est illi ad iusticiam. ps. Credidi ppter quod locutus sum. Inter omnes autē patres veteris testamenti illi duo specialiter scđ dauid et abraam habent testimoniū fidei. Fide intelligim⁹ etc. in speciali declarat ppositum per exempla antiquorum. Et pmo qđ ad id qđ crediderunt et docuerunt. Secundo quantū ad id quod fecerunt ibi. Fide abel etc. Tertio quantū ad id qđ passi sunt ibi. Alii autē dissentunt etc. Doctrina autē in veteri testamento duplex fuit. Vna aperte posita. Alia vero sub velamine figurarum et mysteriorum velata fuit. Prima de vnitāte dei et creatione mundi. Secunda de mysterio incarnationis et reparationis. Unde sicut ipsi in memoriam creationis colebant sabbata: ita nos in memoriam resurrectionis seruamus dominicam. Quantū ergo ad doctrinam de mundi creatione dicit. Fide intelligimus etc. Quod potest dupliciter legi. Vno modo qđ verbo dei sit ablatiui casus. Et est sensus. Nos sicut antiqui fide id est per doctrinā fidei scđ veteris testamenti Sen. 1. Dixit deus fiat etc. ps. Ipse dixit et facta sunt. Secula esse aptata id est disposita verbo dei id est p imperium dei. Hoc autē pertinet ad fidem qđ scđ hoc intelligimus. quia cum fides sit de inuisibilibus secula facta sunt de inuisibilibus scđ de materia pma que in nuda et priuata omni forma inuisibilis est et omni specie et dispositione carens. Ideo dicit. Et ex inuisibilibus visibilia

Explanatio sancti Thome

ferent. Sed hoc est satis ruditer dictum licet sit verum. **¶** Secundo modo q̄ verbo sit datus casus. Et tunc est sensus. Intelligimus p̄ fidez vt prius secula essent aprata id est conuenientia et correspondentia verbo vt ex inuisibilibus etc. Propter quod sciendum est q̄ verbū dei est ipse conceptus dei quo seipsum et alia intelligit. **De** autē comparat ad creaturam sicut opifex ad opus suū. Hoc autē videmus q̄ artifex illud quod producit extra producit in similitudinem conceptus sui. Unde facit domum in materia ad similitudinem domus quam in mente sua formauit. q̄ si domus extra conueniat domui p̄cepto esse opus debito modo ordinatum. si non: non. Quia vero tota creatura optime disposita est vt pote p̄ducta ab artifice in quo non potest cadere error vel aliquis defectus. ideo plenissime fm̄ modum suum conuenit diuino conceptui. Unde boetius de cōsolatione. Pulcrum pulcherrimum ipse mundum mente gerens similiq̄ imagine formans. Ideo dicit. Intelligimus fide secula id est totam vniuersitatem creature aprata id est cōuenienter respondentia verbo id est conceptui dei sicut artificiatū artis sue. **¶** Et dicit illaq̄ se3 sapientiam suam super omnia opera sua. **¶** Sequit̄. Et ex inuisibilibus etc. Sed q̄ apud antiquos cōmūnis animi conceptus erat q̄ ex nullo nihil sit. 11. phisicorū. ideo quando videbant aliquod nouum opus dicebāt q̄ esset factum ex aliquibus inuisibilibus. Unde vel ponebāt quodlibet esse in quolibet. sicut empedocles et anaxagoras de quo nihil ad presens. Alij vero latitatioz formarū sicut ipse anaxagoras. Alij ab ydeis sicut plato. Alij ab intelligentia sicut anticensa. Unde fm̄ omnes istos visibilia facta sunt ex inuisibilibus rationibus ydealibus. Nos autē dicimus fm̄ modum predictū q̄ ex inuisibilibus rationibus ydealibus in verbo dei vt per quod omnia facta sunt res visibiles sunt. p̄ducte. Que rationes et si idem sint tamē per diuersos respectus cōnotatos respectu creature differunt fm̄ rationes. Unde alia ratione conditus est homo. et alia equus vt dicit augustinus in libro. 83. q. Sic ergo secula aprata sunt verbo dei. vt ex inuisibilibus rationibus ydealibus in verbo dei vt per quod omnia facta sunt res visibiles fieret. Omnia autē ista verba expresse sunt p̄tra manicheos. Ipsi ei dicūt q̄ non est curandum quid homo credat. sed tantum quid faciat. Sed apostolus. p̄ncipium omnis operis ponit fidem. Unde dicit q̄ est substantia id est fundamentū. Si ne fide ergo frustra sunt opera. Item dicit q̄ non est credendum nisi vnde habet ratio. Contra quod dicit nō ap̄parentium. **¶** Item damnāt vetus testamentum dicentes q̄ a malo principio scilicet a diabolo conditū sit. Contra quod dicit q̄ in hac fide testimonium consecuti sunt senes. **¶** Deinde cum dicit. Fide abel etc. ostendit quid patres antiqui fecerunt. Et p̄mo hoc ostendit de patribus ante diluuium. Secūdo de patribus qui fuerūt ante legem ibi. Fide qui vocat abraam etc. Tertio de hijs qui fuerunt sub lege ibi. Fide moyses etc. Ante diluuiū fuerunt tres specialiter deo accepti se3 abel. **¶** Sen. 4. enoch **¶** Sen. 5. noe **¶** Sen. 6. **¶** Primo ergo ponit fidē abel. Secūdo fidem enoch. ibi. Fide enoch etc. Tertio fidem noe ibi. Fide noe etc. De abel autē ostendit quid per fidem fecerit et quid inde cōsecutus sit. Per fidē abel obtulit sacrificium. Unde sicut confessio est testimonium fidei interioris: ita ex cultu exteriori in sacrificio cōmendat fides ei. Et ex eo q̄ obtulit sacrificium electum: quia de primogenitis gregis et de adipibus eorum ostenditur electa fides eius. Optimum est sacrificium signum fuit electe fidei et p̄bat. **¶** Dal. 1. **¶** Paledictus fraudulētus q̄ habet in grege suo masculum et vorum faciens imolat debile domino. **¶** De sacrificio autē cayn nulla fit mentio q̄tum ad ex-

cellentiam sed solum q̄ obtulit de fructibus terre. Dicit ergo q̄ abel fide obtulit plurimā hostiam. non quantitate sed p̄ciositate q̄ cayn id est meliorem hostiam obtulit q̄ cayn. s. deo. q̄ ad honorem dei. Aliter enim nō placuisset deo. **¶** Glofa dicit. Fide plurima se3 hoc non habet in greco. q̄ plurima est ibi accusatiui casus quod patet ex modo loquendi qui est comparatiuus nisi dicaē fide plurima id est meliore et p̄statioze q̄ cayn obtulisse. q̄ vt dictum est sacrificium exterioris fuit fidei interioris. Ex fide autē duo consequunt̄. **¶** Anū in vita se3 testimonium iusticie. Unde dicit. Consecutus est testimonium esse iustus se3 p̄ fidem. **¶** Mat. 23. **¶** Sanguine abel iusti etc. tamē non p̄pter hoc testimonium xpi dicit ipsum cōsecutus fuisse testimonium iusticie. q̄ nō intrēdit hic introducere nisi auctoritates veteris testamēti. sed p̄pter id q̄ dicit **¶** Sen. 4. **¶** Respexit dñs ad abel et ad munera eius: q̄ respectus domini est specialiter sup iustos. ps. **¶** Quia li domini sup iustos. Et hoc testimonium p̄hibente deo munerib⁹ eius. Quod forte fuit quia igne celesti incens debantur munera. Et hoc fuit respectus dei. **¶** Prius tñ respexit ipsum offerentem q̄ oblationē eius: quia ex bonitate offerentis acceptat oblatio que non est sacramentalis. quia sacramentalem bonitatem non imutat malicia ministri. **¶** Tum autē ad offerentem vt sibi prosit oblatio requirit bonitas in ipso. **¶** Aliud consecutus est post mortem. Unde dicit. Et per illam defunctus ad hoc quē. quia vt dicit glofa post mortem adhuc cōmendat fides eius. quia datur nobis materia loquendi de ipso vt de fide eius et patientia demus exempla ad exhortanduz alios ad patientiam. Sed hec non est intentio apli quia omnia que accipit hic sumit ex scripturis. Unde intelligit de eo quod dicit **¶** Sen. 4. **¶** Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. infra. 12. **¶** Veli loq̄ntē q̄ abel. Hoc enim accepit per illam id est per merituz fidei q̄ cōsecutus id sanguis defuncti clamat ad deum et loquat̄ deo. **¶** Deinde cum dicit. Fide enoch etc. cōmendat enoch. Et p̄mo ponit intentū suum. Secundo p̄bat ibi. Et nō inueniebāt etc. **¶** Nō facit autē apostolus mentionē de operibus eius quia scriptura modicum loquit̄ de hoc: se3 tñ ostendit quid ei fecerit deus. quia fide id est p̄ meritum fidei translatus a conuersione huius vite in alia cōsecruatur a morte. Unde dicit. **¶** Ne videret mortem. **¶** Sen. 5. **¶** Non apparuit q̄ tulit eum deus. Et verum est q̄ nondū est mortu⁹ se3 tñ quōs moriet̄: q̄ sententia quā dñs p̄mis parentib⁹ peccantib⁹ inlaxit quocūq̄ die comederit etc. in omnes quocūq̄ modo nascunt̄ ex adam p̄manebit etiā in xpo. ps. **¶** Quis est homo qui viuet et non videbit mortem. **¶** Dors autē duorum dilata est se3 enoch et helye. Et ratio est quia doctrina veteris testamēti ordinat ad p̄missa noui testamēti in quo nobis spes vite eterne p̄mittit̄ **¶** Mat. 4. **¶** Penitentiam agite: appropinquabit enim regnum celozū. Et ideo data sententia mortis voluit dñs ducere hoies in spem vite q̄d fecit in patribus virtutis status se3 nature legio et gratie. Unde in p̄mo statu dedit spem euadēdi necessitate mortis et hoc est in enoch in lege in helya. In tempore gratie in christo p̄ quē dāt nobis effectus huius p̄missionis. Et ideo alij morient̄: sed christus resurgens ex mortuis iam non moriet̄. Sed duo p̄mi morient̄ p̄ antixpm. Sic ergo translatus est ne videret mortem nō vt solū non sentiret mortem. et hoc in illa generatione. **¶** Deinde cum dicit. Et non inueniebatur etc. p̄bat q̄ hoc habuit p̄ meritum fidei. et p̄mo p̄bat q̄ translatus est. **¶** Secūdo q̄ hoc p̄pter fidez habitū ibi. Ante translationē est etc. Et p̄mū p̄bat per auctoritatem **¶** Sen. 5. quā sub alijs verbis ponit. q̄ ibi dicitur non apparuit. quia tulit eum deus. **¶** Die autē dicit. Et

in epistolam ad Hebreos XI

non inueniebatur quod transulit eum deus. Et idem est sensus. Sap. 4. Placens deo factus est dilectus et viuens inter peccatores translat⁹ est. Sicut enim conueniens fuit quod homo propter peccatum expelleretur de paradiso: ita quod iustus introduceretur. Iste enim per Seth septimus ab adam optimus fuit. sic Iameth per cayn septimus ab adam pessimus fuit ut pote quod per naturam primam introduxit bigamiam. Deinde cum dicit. Ante translationem etc. probat quod prope meriti tunc fidelis fuerat translatus: quod antequam transferretur dicitur de ipso scriptura quod ambulauit cum deo quod est consentire et placere deo. Propter hoc autem tulit eum deus: sed sine fide impossibile est ambulare cum deo et deo placere. ergo etc. Totam istam rationem quantum ad primas ponit. Et primo maiorem: quod habuit testimonium ante translationem placuisse deo. Et ideo transulit eum deus. Eccl. 4.4. Enoch enim placuit deo et translatus est in paradysum ut dicitur gentibus sapientiam. Quod autem placuerit ostendit scriptura que dicit quod ambulauit cum deo. Mal. 2. In pace et in equitate ambulauit mecum. ps. Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat. Minoris subdit dicitur. Sine fide autem impossibile est placere deo. Eccl. 1. Beneplacitum est illi fides Ro. 3. Arbitramur iustificari hominem per fides. Probatur autem minor cum dicitur. Accedente ad deum oportet credere. Nullus enim potest deo placere nisi accedat ad ipsum. Jac. 4. Appropinquate deo et appropinquabit vobis. ps. Accedite ad eum et illuminamini. Sed nullus accedit ad deum nisi per fidem: quod fides est lumen intellectus. Ergo nullus potest deo placere nisi per fidem. Accedente autem per fidem oportet credere deo. Sicut enim videmus in quolibet motu naturali quod oportet quod mobile ex motu suo in tendat ne mori sit frustra. sed aliquid certum terminum et certam causam quare moueat. prius autem est terminus quam effectus motus consequatur. sic etiam in motu quo aliquis accedit ad deum terminus motus est ipse deus. Unde dicitur oportet credere accedente quia est. Ps. dicitur propter eius eternitatem. Exo. 3. Qui est misit me. Et secundo quod sciat quod deus habeat prudentiam de rebus. Aliter enim nullus iret ad ipsum si non speraret aliquam remunerationem ab ipso. Unde dicitur Et inquitentibus etc. Isa. 40. Ecce dominus ueniet. ecce merces eius cum eo. Merces autem est illud quod homo querit ex labore. Matth. 20. Uoca operarios et redde illis mercedem suam. Que merces nihil est aliud quam deus: quod nihil extra ipsum debet homo querere. Sen. 15. Ego peccator tuus sum et merces tua magna nimis: Deus enim nihil aliud dat nisi seipsum. ps. Dominus pars hereditatis mee et calicis mei. Tren. 3. Pars mea dominus dixit anima mea etc. Et ideo dicitur. Remunerator est inquirentibus eum. Non aliud. ps. Querite dominum et confortamini: querite faciem eius semper. Sed nunquam duo hec sufficiunt ad salutem? Respondeo. dicendum est quod post peccatum primi parentis nemo potuit saluari a reatu culpe originali nisi per fidem mediatoris: sed ista fides diuersificata est quantum ad modum credendi secundum diuersitatem temporum et statuum. Nos autem quibus est tantum beneficium exhibitum magis tenemur credere quam illi qui fuerunt ante aduentum christi. Tunc etiam aliqui magis explicite sicut maiores et illi quibus facta fuit aliqua reuelatio specialis. Illi etiam qui sub lege magis explicite quam ante legem. quod data fuerunt eis aliqua sacramenta quibus quasi per figuram reuelabat christus. sed gentiles qui fuerunt saluari sufficiebat eis quod crederent deum esse remuneratorem. quod remuneratio non fit nisi per christum. Unde implicitate credebant in mediatorum. Contra autem illud quod dicitur quod oportet credere quod deus est. quod dicitur est supra quod creditum non potest esse scitum nec visum. deum autem esse est demonstratum. Respondeo. dicendum est quod de deo potest multipliciter ha-

beri noticia. Uno modo per christum in quantum scilicet est pater unigeniti et consubstantialis et alia que specialiter christus de deo patre et filio et spiritu sancto docuit christum ad unitatem essentie et eternitatem personarum. Et hoc tamen est creditum nec in veteri testamentum fuit explicitate creditum nisi a maioribus tamen. Secundo modo quod solus deus colendus est et sic est tamen creditum etiam a iudeis. Tertio modo quod est uerus deus et hoc notum est etiam ipsis philosophis et non cadit sub fide. Deinde cum dicitur. Fide noe etc. ostendit quid noe fecit per fidem et quid inde consecutus est ibi. Et iusticie etc. De ipso autem narrat quinquas que fecit. Primo quod dicitur dei credidit de futuro iudicio quod tamen nondum uidebat. Unde dicitur. Fide noe responso accepto de his que adhuc non uidebantur supple crediderat. Secundo quod ex fide timuit. Fides enim est principium timoris. Eccl. 25. Timor domini initium dilectionis eius. Fidei autem initium agglutinandum est illi scilicet timori. Et ideo dicitur. Deuotus scilicet diluuii promissum quod tamen non uidebat. Ergo fides est de inuisibilibus. Tertio mandatum dei impleuit faciendo archam. Unde dicitur aperuit archam id est secundum dispositionem dei conuenienter fecit. Quarto a deo salutem sperauit. Unde dicitur. In salutem domus sue id est familie sue. quod illi soli salui facti sunt. 1. ps. 3. Pauci id est octo anime salue facte sunt per aquam. Quinto ex hoc quod propter fidem predictam fecit damnatum mundum id est mundanos damnabiles ostendit. Reuelato autem sibi de fabricanda archa: rursus fuit desiderio eius et iusticie que est per fidem. Deinde cum dicitur. Et iusticie que etc. ostendit quod per fidem consecutus est. Sicut enim post mortem alicuius aliquis succedit in hereditate eius sic etiam quod a principio mundi non totaliter defecerat iusticia in mundo: quod adhuc durabat mundus. sed in diluuium quasi torus perit mundus. ideo ipse noe quasi heres factus est propter fidem suam. Vel iusticie que habet per fidem. vel sicut patres sui iustificati fuerunt per fides: ita ipse factus heres est iusticie per fidem scilicet imitator per fidem paterne iusticie.

Lectio tertia.

Ade qui uocatur abraam obediuit in locum exire quem accepturus erat in hereditatem et exiit nesciens quo iret. Fide: demoratus est in terra re promissionis tanquam in aliena: in casulis habitando cum ysaac et iacob coheredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem cuius artifex et conditor deus. Fide: et ipsa sara sterilis uirtutez in conceptione seminis accepit etiam preter tempus etatis: quoni am fidelem credidit esse eum qui repromiserat. Propter quod et ab uno orti sunt: et hoc emortuo tanquam sidera celi in multitudinem: et sicut arena que est ad oram maris innumerabilis.

Supra posuit apostolus exemplum fidei in patribus que fuerunt ante diluuium que fuerunt communiter patres tam gentiliuz quam iudeoz: hic specialiter descendit ad patres qui fuerunt post diluuium que specialiter fuerunt patres iudeoz. Et primo ponit exemplum fidei abraam que fuit pater credentiu. Unde et primus accepit signaculum fidei ante legem. Et primo ostendit quod fecerit abraam. Secundo quod fecerit ysaac. Tertio quod fecerit iacob. Quarto quid fecerit ioseph. Secundus ibi. Fide et de futuris. Tertium ibi. Fide iacob etc. Quartus

Explanatio sancti Thome

tum ibi fide ioseph etc. Iterum p̄ma in duas. P̄mo enim ponit q̄d fecerit q̄tum ad exteriorē et humanā cognitionem. Secūdo q̄d fecerit q̄tum ad deū ibi. fide obtulit etc. Circa p̄imum tria facit. P̄mo enim ostendit quid fecerit q̄tum ad habitationē. Secūdo quid fecerit q̄tum ad generationem ibi. fide et ipsa sara etc. Tertio quid fecerit q̄tum ad suā conuersationē ibi. Juxta fidē etc. Itē q̄tum ad habitationem duo ostendit. P̄mo quid fecerit q̄tum ad primā loci mutationē. Secūdo q̄tum ad alteri in habitationē ibi. fide moratus etc. Et autē ostendat exemplum suū de abraā magne auctoritatis esse. P̄mo ponit celebritatem nois eius dicens: Ille qui vocat se a deo. Gen. 17. Vocaberis abraam. Item vocat ab hominibus Gen. 17. 4. 4. Abraam magnus pater multitudinis gentium. Talis ergo a deo vocatus et ab hominibus p̄dicatus dignus est exemplo. Secūdo ponit exemplū eius dicens: Quia fide obediuit etc. Per fidē enim informamur ad obediendū deo de inuisibilibus. Ro. 1. Ad obediendū fidei etc. Exire in locum quem accepturus erat in hereditatem. de quo Gen. 12. Egredere de terra tua et de cognatione tua et de domo patris tui et veni in terrā quam monstrauero tibi. Dñs autē terrā illam debebat sibi dare in hereditatem Gen. 13. Omnē terram quā conspicis tibi dabo. Sed nunquid non ipse cū p̄re suo thare exierat de terra sua. Ergo non exiuit ex precepto dñi. sed p̄ patrem. Respondeo. dicendū est q̄ cum patre exiuerat reuersurus iterum. sed ex precepto dñi exiuerat in mesopotamiā syrie vbi mortuo patre intendebat remanere. s̄ ex mandato dñi venit in terram chanaan. Et nunquid erat hoc mirabile ut sic de hoc oporteret habere fidem et credere deo? Sic quod nescitis quo iret id est ut iret ad rem ignotam. Quod autē est ignotū est inuisibile. Per illā obedientiam abraae nobis designat q̄ debemus ab omni affectione carnali exire si volumus hereditatē nram habere p̄s. Obluiscere populum tuum et domū patris tui. Esa. 64. Oculus non vidit deus absq̄ te que preparasti expectantibus etc. Unde hereditas ista est nobis ignota. Deinde cum dicit. fide moratus est etc. ostendit quid p̄ fidem fecerit q̄tum ad in habitationē. Et p̄mo q̄d fecerit ostendit. Secūdo subdit causam quare ibi. Expectabat enim etc. Videm⁹ enim q̄ aliqui aliq̄s exiit de terra natiuitatis sue et vadit alibi vbi facit mansionē suam p̄peruā. Sic non fecit abraam: sed sicut aduena fuit in terra chanaan. et sicut aduena mortu⁹ est in ipsa. quod patet quia non fecit ibi domū nec firmā mansionē: sed habitauit in casulis et tabernaculis q̄ sunt habitacula mobilia. Unde semper fit mentio de tabernaculis q̄ loquit de abraam Unde ex precepto dñi habitauit ibi ut aduena. Act. 7. Non dedit illi in ea hereditatē nec passum pedis. Gen. 21. Fuit colonus terre philistinorū diebus multis. Quod quidem verum est q̄tum ad id q̄ dñs ei gratis donatus esset non q̄tum ad id q̄d emit. Unde dicit q̄ fide demoratus est in terra repromissionis: quod fuit ei frequenter promissa sicut patet Gen. 12. vsq̄ ad. 21. capitulū sicut in aliena. q̄d patet quod habitando in casulis que dicunt a casendo et in tentorijs mobilibus: et q̄ animo nō redeundi in patriam suam etiam si plus vixisset. patet quod cū ysaac et iacob habitauit non quidē simul sed successiue q̄ erant filij promissionis. q̄ ipsis facta est promissio. Gen. 17. et 28. Et dicit coheredibus repromissionis in quo dat nobis intelligi q̄ in mundo isto debemus conuersari sicut alieni et aduene. 1. Corin. 7. Qui vtiuntur hoc mūdo tāq̄ non vtiunt. infra vltimo. Non enim habemus hic manentem ciuitatē sed futurā inquirimus. Deinde cum dicit Expectabat enim etc. ostendit quare morabant sicut aduene. quod se non reputabant se aliquid habere sup̄ terram.

sed querebant hereditatem celestē ciuitatē. p̄s. Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis hierusalē. hierusalē q̄ edificat ut ciuitas Esa. 33. Oculi tui videbunt hierusalē habitationē opulentā tabernaculū quod nequaquā vltra transferri poterit. etc. Non tabernaculū mobile. Et dicit ciuitas p̄mo p̄pter ciuium vnitatem que vnitatem est p̄ pacem. p̄s. Lauda hierusalē dñm: lauda deum tuū syon Et sequit. Qui posuit fines tuos pacem. Esa. 32. Sede bit populus me⁹ in pulchritudine pacis in tabernaculis fiducia in requie opulenta. Jo. 17. Et sint vnum sicut et nos vnum sumus. Secūdo est ordinata q̄d fit maxime p̄pter iusticiā et nō ad malū faciendū. Ibi autē est p̄perua iusticia Ezech. 48. Omne ciuitas ex illa die dñs ibidē. Tertio p̄ se sufficiens ad omnia que sunt necessaria. Quod p̄ se cūssime ibi erit: quod ibi est status bonorū omnium aggregatione p̄fectus p̄s. Hierusalē que edificat ut ciuitas: cui parti cipatio eius in idipsum. Ista ciuitas h̄z fundamenta in quo significat eius stabilitatē. Esa. 33. Tabernaculum q̄d nequaquā vltra transferri poterit. Sunt autē fundamenta p̄ma pars edificij. Unde angeli sunt huius ciuitatis fundamenta. p̄s. Fundamenta eius in montibus sanctis. Homines enim assumēt ad ordinem angelorū Ecclē vero fundamenta sūt apli Apoc. 21. Actor autē huius ciuitatis est ipse deus nō humane artis sapiētia. 2. cor. 5. Scimus quā sit terrestris dom⁹ nostra huius habitacionis dissoluta et edificacione a deo habemus domū non manufactā sed eternā in celo. Ad cuiuslibet autē ciuitatis edificacionem duo requirunt. P̄mū est auctoritas p̄ncipis qua mediante firmet q̄ dicit conditor eius a quo et ipsa nomē accipit. Hierusa a romulo roma. Et sic illius ciuitatis dicit deus conditor eius. p̄s. In ciuitate dei nostri deus fundauit eam in eternum. Secūdū est modus disponendi ipsam qui cōmendat sapiētia artificis. Et sic deus dicit artifex eius. q̄ ordinata est s̄m dispositō et sapiam dei. p̄s. Magn⁹ dñs et laudabilis nimis in ciuitate dei nri. etc. Debita cū dispositio opis cōmendat opificem. Nusq̄ autē ita relucet diuina sapiētia. sicut ibi. Et iō ibi nimis laudabilis dicit. Deū cū dicit. Sara fide et ipsa etc. ostendit q̄d ibi p̄ fidem vxor eius cōsecuta est. Et circa hoc duo facit. q̄ p̄mo ostendit q̄d consecuta est ipsa Secūdo q̄d cōsecuta est in filijs ibi. Prop̄ q̄d et ab vno etc. In vxore autē eius sara duo defectus erant p̄pter q̄s oino videbat q̄ impossibile ipsaz posse cōcipere. Unde credere illa fuit magne fidei. Anū erat q̄ sterilis. Gen. 11. Erat autē sara sterilis. Aliud q̄ iam p̄pter defectum etatis non erat naturaliter apta ad generatiōē Gen. 18. Desiderant sare fieri muliebria. Itē ip̄sa dicit ibidē. Ego iam senui et dñs me⁹ vetulus est. Itos duos defect⁹ tāgit aplus. P̄mū cū dicit. Sara sterilis. Secūm cū dicit Et p̄ter tēpus etatis etc. Tamē his non obstantibus ipsa accepit virtutē in conceptione seminis fide sc̄z vel sua vel abrae. q̄ et si erat impossibile s̄m naturā q̄ nonagenaria et centenario conciperet: tñ vterq̄ credidit deo cui nihil ē difficile. Unde dicit q̄ fidelē credidit esse euz q̄ repromiserat. Sed cōtra q̄tum ad abraam et videt q̄ non credidit. q̄ Gen. 17. dicit q̄ risit dicens in corde suo. Putas ne centenario nascerē filij et sara nonagenaria pariet? Iterū q̄tum ad sarā Gen. 18. dicit q̄ risit occulte dicens Postq̄ ego cōsenui et dñs me⁹ vetul⁹ est voluptati operam dabo. Rūdeo. dicendū est q̄ q̄tum ad abraā risus eius nō fuit dubitationis sed admirationis. In Ro. 4. Nō hesitauit dissidentia. s̄ cōfortat⁹ est fide dans gl̄iam deo plenissime sciens q̄ q̄cqd pmisit de⁹ potēs est et facere. An nec reprehendit risus eius a deo q̄ cor da oim noit. Sara autē p̄mo dubitauit in p̄ma pmissione. s̄ q̄ angelus recurrit ad potentiā dei cū dixit. Nunquid des

in epistolam ad Hebreos XI

quod est difficile tunc credidit. et hec fuit quasi secunda promissio. Et ideo dicit quod reprobavit: quia in promittendo primo non credidit. sed in reprobando. Sciendum est quod omnes conceptus miraculose fuerunt in veteri testamento fuerunt quasi figura illius maxime miraculi quod fuit in christi incarnatione. **H**oportuit enim naturam eius ex virgine per aliam figuram: et ad preparando alios ad credendum. **N**on tamen ponit figuram: et ex equo. quia necessario figura desinit a figurato. **E**t ideo scriptura partem virginis ostendit per partem sterilitatis. scilicet sara ane et elizabeth. **S**ed differetia est quia sara a deo miraculose accepit virtutem percipiendi: sed tamen ex humano semine. **E**t ideo dicit hic in conceptibus feminis. **B**eata vero virgo sine semine. **U**n in sara virtus diuina preparavit materiam ad concipiendum tamen ex sanguine. sed in beata virgine etiam preparavit illam purissimam materiam: cum hoc fuit ibi virtus spiritus sancti loci feminis. **U**bi primo consideranda est radix huius multitudinis que fuit una scilicet abraam. ubi dicitur. **P**ropter quod scilicet meritum fidei ab uno scilicet abraam. **E**sa. 51. **U**nu vocauit eum et benedixit ei et multiplicauit eum. **S**ed consideranda est portio eius: quia iam emortuo. **U**n dicitur. **E**t hoc emortuo: quia iam vetulus erat vt supra dicitur est. **S**ed pro quia mortua sara multos filios genuit ex alta vxore sicut patet gen. 15. ergo male dicit emortuo. **R**atione dicitur quod vetulus huius generat ex iuuencula: non autem ex vetula. **E**t sic erat in ipso mortua virtus generandi spiritu ad saram: non tamen ad alias. **U**el dicitur est quod intelligit ab uno scilicet vtero sara iam emortuo. **R**o. 4. **E**t emortua voluit sara. **E**sa. 51. **A**ntedite ad abraam prementem tibi ad saram que peperit vos. **T**ertio consideranda est differetia inter illos que ex abraam processerunt. **S**icut enim non omnes vt dicitur **R**o. 9. que sunt ex israel huius sunt israelite: sic nec hi que sunt ex semine abraam omnes sunt filij. sed que filij sunt promissionis estimant in se. **I**dem enim pergentes diuidit in duos: scilicet in bonos et malos. **B**oni significantur per stellas de quibus dicitur quod orti sunt tanquam sidera celi in multitudinem. **B**ar. 3. **S**telle dederunt lumem i custodijs suis et letate sunt. **M**ali vero significantur per arenam maris conuulsam: quia mali tudei de semine abraam profuerunt gentilitati. **A**rena autem fluctibus maris vndis concutitur et mali turbantur mundi. **E**sa. 57. **C**or impij quasi mare feruens. **I**udei autem non omnes fuerunt arena: sed quasi arena: que communicabat cum gentibus in malis. **U**n ponit dicit terminus maris **I**ere. 5. **P**osuit arenam terminum mari. **I**te arena sterilis est et infructuosa. **I**ta etiam petrosus sunt steriles ab omni opere boni fructus. **U**n dicitur quod etiam orti sunt sicut arena que est ad quam maris innumerabilis. **E**t est sermo hyperbolice. **U**el dicitur innumerabilis non quia non possit numerari: sed quia non defacili potest numerari. **S**en. 22. **M**ultiplicabo semen tuum sicut stellas celi et velut arenam que est in litore maris.

Lectio quarta.

Intra fide defuncti sunt omnes isti: non accepti reprobationibus: sed a longe eas aspicientes et salutantes et patientes: quia pegrini et hospites sunt super terram. **Q**ui enim hoc dicitur significat se patriam inquirere. **E**t si quidem ipsius memissent de qua exierunt: habebant vti que tempore reuertendi. **N**unc autem meliores appetunt id est celestem. **I**deo non confundit deo vocari deo eorum. **P**arauit enim illis ciuitatem. **V**ide: obtulit abraam ysaac cum tempore reuertendi: vni genitum offererat in quo susceperat re-

promissiones ad que dicitur est: quia in ysaac vocabit tibi semen: arbitraris quia a mortuis suscitare potes est deo. **U**n cum et in pabola accepit. **S**upra commendauit aptus fide abraam spiritu ad habitandos et generationem: hic commendat ipsum spiritu ad suam conuersationem usque ad mortem. **E**t circa hoc facit tria. **P**rimo enim ostendit quod per fide fecit. **S**ecundo ponit vnum quod promittit ad fide ibi. **Q**ui enim hoc dicitur. **T**ertio ostendit quod per fide recepit ibi. **I**deo non confundit deo. **E**t fide abraam et filiorum eius commendat ex pseuerantia: quia usque ad mortem pseuerauerunt in fide. **M**at. 10. et. 24. **Q**ui autem pseuerauerit usque in finem hic saluus erit. ideo dicitur. **I**ntra fide omnes isti defuncti sunt propter enoch. **U**el omnes isti scilicet abraam ysaac et iacob. **E**t hoc est melius dicitur. quia istis solis facta est promissio. **I**tem commendat eos a longa promissio dilatatione. **U**n dicitur. **N**on accepit promissionibus. **S**ed pro videat quod receperunt promissionem. **E**ze. 33. **U**nus erat abraam et hereditate terram. **R**atione dicitur est quod possedit id est possidendi primo promissionem accepit non tamen actu possedit vt patet a cetero. **S**ed a longe eas aspicientes quod erat per fide. **Q**ui dicitur. **I**ntra fide visu fidei. **E**t forte de loco isto scriptum est illud risonum in prima omnia aduentus. **A**spiciens a longe. **E**sa. 30. **E**cce nome vnijs venit de longinquo. **E**t salutantes. i. venerantes. **E**t loquitur finem chrysolomum ad similitudinem nauarum que quando primo videt portum prumpit in laudem et salutem ciuitatem ad quam vadunt. **I**ta scilicet pres videntes per fide christum venturum et gloriam quam per ipsum persecutori erant salutabatur. i. venerabant ipsum. **P**s. **B**enedictus qui venit in nomine domini deo. **I**sa. 8. **A**braam pater vester exultauit vt videret diem meum: vidit et gauisus est. **I**te commendat fide ipsorum ex sincera confessione. quia vt dicitur **R**o. 10. **C**orde creditur ad iusticiam: ore autem confessio fit ad salutem. **E**t ideo dicitur. **E**t patientes: quia pegrini et hospites sunt super terras isti enim tres vocauerunt se aduenas et pegrinos. **I**sa. 23. dicit abraam. **A**duena sum et pegrinus apud vos. **D**icit etiam a domino ad ysaac. **S**en. 26. **Q**uiesce in terra quam dixero tibi et pegrinare in ea. **I**acob etiam. 47. dicit. **D**ies pegrinatiois vite mee. **D**icit autem pegrinus que est in via tendendi ad alium locum. **E**sa. 23. **D**ucet ea longe pedes sui ad pegrinandum. **S**ed aduena est ille que habitat in terra aliena licet non intendat ulterius ire. **I**sti autem non solum patientes se esse aduenas sed etiam pegrinos. **S**ic etiam sanctus vir non facit mansionem suam in mundo: sed semper saragut tendens re ad celum. **P**s. **A**duena ego sum apud te et pegrinus sicut omnes pres mei. **U**n dicitur. **Q**ui enim hoc dicitur. **Q**ui enim hoc dicitur ostendit quod ista confessio pertinet ad fide. **N**ullus enim est hospes et pegrinus nisi que est extra patriam et redit in illam. **U**n huius patientes se esse hospites et pegrinos super terram significat se tendere ad patriam suam scilicet celestem hierusalem. **S**al. 4. **I**lla que sursum est hierusalem libera est. **E**t hoc est quod dicitur. **Q**ui enim hoc dicitur significat se patriam inquirere. **S**ed quia forte posset aliquid dicere quod vixit et quod ipsi erant pegrini in terra philistinorum et chananeorum in que habitabant. tamen intendebant redire in terras vni exierat. hoc remouet dicitur. **E**t si quidem illi pres sue scilicet memissent de qua exierat habebant vti que tempore reuertendi: quia ppe erat. **N**unc autem meliores appetunt: quia celestem. **U**n **S**en. 24. dicit abraam suo suo. **C**ave ne quando filium meum reducas illuc. **P**s. **E**legi abiectus esse in domo dei mei magis quam habitare in tabernaculis petrorum. **I**te **A**na petij a domino hac requiram vt habitet in domo domini oibus diebus vite mee. **I**psi huius pres ista inquirebant non domum patriam vni exierat **I**n que significat quod illi que exierat de vanitate seculi non debent illuc redire mere. **P**s. **O**bluiscere populum tuum et domum patris tui. **L**uc. 9. **N**emo mittens manum suam ad aratrum et respiciens retro aptus est regno dei. **P**hil. 3. **Q**ue retro sunt obliuiscens in anteriora me extendens. **P**ater autem quod ista eorum

Explanatio sancti Thome

Abbo et facto p[ro]fessio p[ro]inet ad fidē. q[ui] ip[s]i illi q[ui]d solū eis p[ro]missum fuerat nec exhibitū firmissime crediderūt etiā v[er]q[ue] ad mortē. Unde iuxta fidē .i. iuxta se h[ab]eres fidē suā q[ui]n sociā et inseparabilē defuncti sunt. Apoc. 2. Ego fidelis v[er]q[ue] ad mortē. ¶ Deū cū dicē. Nō nō p[ro]fudē. cōdit q[ui]d ex fide sua meruerit accipere. hoc autē fuit honor maxim[us]. Reputat autē maximus honor q[ui]n denotat aliquis ab ali quo solēni officio vel seruitio magni et excellētis d[omi]ni vel p[ri]ncipis sicut notarius pape vel cancellari[us] regis. Dator autē honor est quādo ille mag[is] d[omi]n[us] vult nominari ab his qui seruiūt ei. Sic autē est de istis tribus abraam: ysaac: et iacob. quoz d[omi]n[us] rex magn[us] sup[er] omnes deos specialiter vocat se eorum deū. Unde Ro. 3. Ego sum de[us] abraam: deus ysaac: et deus iacob. Unde dicit. Ideo nō confundit deus vocari deus eoz. Et hui[us] potest triplex ratio assignari. Prima q[ui]a deus p[ro] cultū cognoscit. In autē legunt p[ri]mo separasse se p[ro] cultū specialem ab infide libus. Unde et abraā p[ri]mus accepit signaculū fidei Ro. 4. Et fieret pater multitudinis gentiū. Et ideo p[ro]ponit[ur] nobis in exemplū sicut illi p[ro] quos deus p[ri]mo cognit[us] est et p[ro] eos deus nominatus est vt obiectū fidei. Et idcirco ab eis voluit nominari. ¶ Secunda s[ecund]o aug. in glosa q[ui] i istis later aliq[ui]d mysteriū. In istis em̄ inuenim[us] similitudinē generatiōis q[ui] deus regenerauit filios spūales. Videm[us] autē in ip[s]is quadruplicē modū generādi. P[ri]mus modus est liberorū p[ro] liberos sicut abraam p[ro] iaram genuit ysaac q[ui] genuit p[ro] rebecca iacob. Iacob autē octo patriarchas p[ro] lyam et rachelē. Secundus modus fuit li berorū p[ro] ancillas sicut iacob p[ro] balam et zelpbam genuit dan et neptalim gath et aser. Tertius mod[us] fuit seruoz p[ro] liberas. sicut ysaac genuit p[ro] rebecca esau de q[ui] dicit[ur] est Dator seruier minorū. Quartus mod[us] fuit seruoz p[ro] ancillas. sicut p[ro] agar genuit abraam ymael. In hoc q[ui] de signat diuersus modus: q[ui] d[omi]n[us] spūales filios generat. q[ui] aliq[ui] bonos p[ro] bonos. sicut timotheū p[ro] paulū. Aliq[ui] bonos p[ro] malos et ista est generatio liberorū per ancillas. Aliq[ui] malos p[ro] bonos sicut simonē magū p[ro] philippū. Et ista est generatio seruoz p[ro] liberos. Dator autē generatio p[ro] malos reputat in femine. Unde Sal. 4. Eijce ancillam et filium eius. ¶ Tertia ratio et videt magis s[ecund]o intentionē apl[ostoli]: q[ui] consuetū est q[ui] rex vocat a p[ri]ncipali ciuitate v[er]a p[ri]a tota sicut rex hierusalē. rex romanorū. rex francie. Et ideo deus p[ro]prie vocat rex et deus illorū qui specialiter spectat ad ciuitatē illam hierusalē celestē cuius artifex et p[ro]dator est deus. Et q[ui] isti verbo et facto ostēdebant se ad illā ciuitatē p[ro]tinere. ideo dicit[ur] deus illorū. ¶ Unde dicit. Parauit em̄ illis ciuitatē id ē est cōditor ciuitatis illius quā ipse habebat p[ro]p[ri]ā. ¶ Deinde cum dicit. Fide obtulit et. ponit vnū aliud exemplū insigne circa fidem abrae in q[ui]ntum respicit deum scz illud maximū sacrificiū eius q[ui] ad mandatū d[omi]ni voluit vngentū suūz imolare filiū. Gen. 22. Et de hoc ostēdit tria. P[ri]mo q[ui]d fecerit. Secundo q[ui] hoc ad fidē p[ro]inet ibi. Et vngentū et. Tertio quid ex hoc recepit ibi. Unde cum et in parabola et. Dicit ergo. Abraam cum temptaret obrulit id est offerre voluit fide ysaac sicut pater p[ro] totum duodecimū capitulū. Gen. ¶ Hic est duplex questio. Vna q[ui]a in nocentem occidere est cōtra legem nature et ita peccatūz. Ergo volēdo offerre peccauit. Respondeo dicendū est q[ui] ille qui ex mandato superioris interficit si ille licite p[ro]cipit: alius licite obedit et potest licite exequi ministeriū suūz. Deus autē habet mortis et vite auctoritatē. 1. Reg. 2. Dominus mortificat et viuificat. Deus autē subtrahēdo vitam alicui etiam innocenti nulli facit iniurias. Unde et quorūdis dispositione diuina multi nocentes et innocētes moriunt[ur]. Et ideo dei mandatū licite poterat exequi. ¶ Item querit de hoc q[ui]d dicit. Et temptaret. Deus em̄

nullū tēptat: q[ui]a temptare est ignorantis. Respondeo dicit[ur] dū est q[ui] diabol[us] tēptat vt decipiat. 1. thessal. 3. Ne forte temptauerit vos q[ui] temptat. Hoc patet in temptatiōe q[ui] tēptauit xpm̄. Mat. 4. Nō tēptat vt cognoscat. 3. Reg. 10. dicit de regina saba q[ui] venit ad salomonē vt tēptaret eū in enigmatib[us]. Sic nō tēptat de[us] q[ui] oīa nouit. scz tēptat vt hō sibi ip[s]i inotescat q[ui]re fortitudinis et fragilitatis sit in se. Deut. 8. Et tēptaret te et nota fieret q[ui] in tuo alio versabant. Itē vt alij tēptatū cogiscant q[ui] ex hoc eis p[ro]ponit in exemplū sicut abraā et iob. Eccl. 4. et. 1. Mach. 2. Abraā in tēptatiōe inuent[us] ē fidelis. ¶ Deinde cum dicit. Et vngentū et. multū subtiliter ostendit q[ui] illa obedientia p[ro]tinebat ad fidē. Sicut em̄ supradictū est Abraam licet multū tēptaret deo p[ro]mittenti q[ui] in ysaac benedicimus esset ei in semine. credebatur quānam deum posse mortuos suscitare. Cum ergo p[ro]cipiebat ei q[ui] occideret non erat spes vltra iam de sara iam valde anti qua. q[ui] ysaac erat iam adolecens posse habere filios. Et ideo cū crederet obediendū mandato dei nō restabat nisi q[ui] crederet resuscitari ysaac p[ro] quez debebat ei vocari semē. ¶ Unde dicit. Et vngentū scz sara de q[ui] scz filio nato debebat deus pactū p[ro]missū cēplere. sicut patet. Gen. 17. ¶ Vel vngentū scz in liberos. Gen. 22. Tolle filiū tuūz vngentū ysaac q[ui] suscepit re p[ro]missiōe. Ad quē etiāz dicit[ur] est id ē rōne cui[us] et. ¶ Arbitrans id ē firmiter credens q[ui] a mortuis potēs est de[us] eū suscitare. Hoc q[ui] fuit argumentū fidei maximū. q[ui]a articulus resurrectionis est vnus de maiorib[us]. ¶ Deinde cū dicit. Et cū et in parabola accepit et. ostendit q[ui]d p[ro] fide meruit. q[ui] cū iā nō restaret aliud nisi imolari ip[s]um vocauit eum angel[us] et arietē berentē cornib[us] loco filij imolauit. Hoc autē fuit parabola id ē figura xpi futuri Aries ei herēs cornib[us] in v[er]pes ē humanitas p[ro]p[ri]a cruci q[ui] passa ē. ysaac. i. diuinitas euasit eum de[us] vere mortu[us] ē et sepult[us]. Et sic patet q[ui] ista figura valde incomplete adequat figuratū. Accepit q[ui] em̄. i. ysaac in parabola. i. in figurā xpi crucisfigendi et imolandi.

Lectio quinta.

Ide: et de futuris bñdixit isaac iacob et esau. Fide: iacob moriens singulos filiorū ioseph bñdixit: et adorauit fastigium virge ei[us]. Fide ioseph moriens d[omi]n[us] p[ro]fectiōe filiorū isrl̄ meorat[ur] ē et d[omi]n[us] ossib[us] suis mādauit. Fide moyses nar[us] occidit[ur] ē mētib[us] trib[us] a pentib[us] eo q[ui] vidissent elegātē infantē: et nō timuerūt regi edictū. Fide moyses grādis fact[us] negauit se eē filiū filie pharadis: mag[is] eligens affligi cum p[ro]p[ri]o dei temporalis peccati h[ab]ere iocunditatē: maiores diuitias estimans thesauro egyptiorū improp[er]iū xpi. Aspicebat enim remunerationē.

Supra posuit apl[ostoli]s exemplū d[omi]n[us] fide abrae: hic ponit exemplū de fide isaac iacob et ioseph. Et p[ro] de fide isaac. Dicit q[ui] q[ui] isaac fide de futuris. .i. q[ui] se extēdebat ad futura bñdixit iacob et esau. ¶ Bñdixit d[omi]n[us] futuris. .i. p[ro] futuris. ¶ Bñdixit d[omi]n[us] q[ui] se extēdebat ad futura. Verba ei sua nō h[ab]ent efficaciam nisi ex virtute dei p[ro] quā q[ui]dē bñdiciōz minor p[ro]lat[us] fuit maior. Quō nō fuit q[ui]ntū ad p[ro]sonas eoz. scz q[ui]ntū ad duos p[ro]p[ri]os q[ui] ex ip[s]is exierūt. p[ro]p[ri]i. In ydumeā extēdā calciamē tū mēsi. Fuerūt ei ydumei q[ui] egressi sunt de esau subiecti filijs isrl̄. In q[ui] significabat q[ui] minor p[ro]p[ri]us scz gentiū p[ro] fide debebat p[ro]uenire p[ro]p[ri]i maiorē scz iudeoz. Mat. 8. Multi ab oriente et occidentē veniēt et recubēt cū abraā isaac et iacob in regno celozū. filij autē regni ei[us]ciēt in te

in epistolam ad Hebreos XI

nebras exteriores. **I**ta vero benedictio que erat de fide gentium futura p fide facta fuit. qz respicit aliqd futurum. **D**einde cu dicit. **F**ide Jacob moyses etc. psequit de fide iacob. et ponit illud qd ipse fecit in benedicens duo filios suos ioseph. sicut habet **Gen. 48.** vbi dicit q cum nunciatus fuisset ioseph q pater eius egrotaret adduxit duos filios suos quibus iacob benedixit celsaribus manibus in hoc preferens efrain manasse quantum ad dignitatem qz de efrain fuit dignitas regalis scz ieroboam. **H**ec aut benedictio fuit per fidem: qz reuelatum est fuit q ita futurum erat. **Q**ue quidem benedictio referebat ad populum qui egressus est ab ipis no ad personas ipoz. **I**tem per fidem adorauit fastigium virge etc. hoc habet **Gen. 50.** vbi dicit q fecit ioseph iurare q sepeliret eum in sepulchro patris suoz. et post iuramentum tanq securus de pmissio adorauit ad caput leculi vt dicit **Isa. nostra.** **U**t fastigium virge eius vt dicit **Isa. 17.** **U**t sup fastigium vt habet in greco. **E**t toru hoc potest stare qz ipse erat senex et ideo portabat virga vel recepit sceptru ioseph donec iurasset et ante q redderet ei adorauit no ipam virga nec ioseph vt quidam male putauerunt sed ipm vbi inuixus ad cacumem vel sup fastigium virge eius. **A**d qd motus fuit ex pssideratioe pntis xpi qua pntis ioseph pfigurabat. **I**pe em tanq prefectus egypto portabat sceptru in signu pntis xpi. **P**s. Reges eos in virga ferrea. **U**t si adorauit fastigium id est sensus. qz adorauit xpm significauit per virga illa sicut et nos adoramus crucifixu et cruce ratiode xpi passi in ipa. **U**nde pprie non adoramus cruce: sed xpm crucifixu in ipa. **D**einde cu dicit. **F**ide ioseph moriens etc. psequit exemplum de fide ioseph vbi ponit duo: que hnt **Gen. 48.** vbi dixit fratribus suis **U**stabit vos dñs. et madauit ossa sua inde portari. **U**nde fides etc. fuit quantum ad duo. **P**rio qz credidit pmissione facta debere impleri per reditu filioz isrl in terram pmissiois. **S**ecdo qz in ipa credebat xpm esse nascuturu et resurrecturu et multos cu ipso vnde desiderabat hre partem in illa resurrectione. **E**t hoc est qd dicit q ioseph moyses fide. i. per fidem memoratus est de pfectioe filioz israel. et hoc quantum ad primu. et de ossibus suis madauit quantum ad scdm. **S**ed quare no fecit se statim portari sicut pater suus. **R**ndeo. **D**icendū q hoc no potuit qz no habebat tñc tantam pntem sicut hēbat in morte pntis. **E**t ideo tñc poterat qd tñ circa moyses sicut non potuit. **S**ecdo qz sciebat q multas afflictioes debebat sustinere filij isrl post mortem eius. **E**t q haberet certam spem de liberatione sua et reditu ad terram pmissiois voluit ad solatiu corpus suu remanere cu ipis. **U**n et moyses tulit illud secū sicut et quelibet tribus corpus pntis sui. vt dicit hieron. **D**e inde cu dicit. **F**ide moyses etc. psequit de pntis qui fuerit sub lege. **H**oc em ipse incepit a moyse. **Act. 24.** **L**egē madauit moyses in pceptis iusticiarū. **Jo. 1.** **L**ex per moysen data est. **I**stud aut ipse distinguit in tria. scz ante exitu de egypto. in exitu et post exitu. **U**nde tria facit. **P**rimo em ostendit qd factu sit ante exitu. **S**ecdo qd in exitu ibi. **F**ide reliquit egyptu etc. **T**ertio qd in terra pmissiois ibi. **Q**uid adhuc dicā etc. **C**irca primu duo facit. **P**rio em ostendit quid factu sit in naturate moyse. **S**ecdo qd ipse fecit ibi. **F**ide moyses etc. **U**bi tangit hystoria que ponit **Exod. 1.** q pharao madauit occidi masculos ne multiplicarent. **S**ecdo habet q pariter moysi videntes ipm elegantē absconderūt eū mētibz tribus qd attribuit apls fidei ipoz. **C**redebat em aliquē nascituru qui liberaret eos ab illa seruitute. **U**n ex elegatia pueri estimabat aliquā virtute dei esse in illo. **I**psi em erant rudes et rustici sudates in opibus luri et lateris. **Eccl. 19.** **E**x visu cognoscit vir. **E**t quo habet q licet fides sit de invisibilibz tñ per aliqua signa visibilia possumus niti ad ipam. **M**arci vlti. **S**ermone pfirmate sequētibz su

gnis. **Q**uā ipsi hoc fecerūt ex fide no ex affectu carnali patz qz no timuerūt regio edictū. **U**nde exponebat se periculo personaru qd no fecissent nisi credidissent aliquid magnu futurū de puero. **Matth. 10.** **N**olite timere eos q occidūt corpus etc. **S**ed ptra qz ipsi postea exposuerūt ipm. **G**no ppter fidem seruabat ipm. **R**ndeo. **D**icendū est q exposuerūt ipm no ad necandū sed ne subziperēt eis. vnde posuerūt eū in siccella comitētes eū diuine puidēte. **C**redebat em p babiliter q fuisset interfectus si fuisset apud eos inuēns. **D**einde cu dicit. **F**ide grandis effectus etc. ostendit qd ipse moyses per fides fecerit. **E**t pto qd fecit. **S**ecdo ostendit q illud factu pertinebat ad fide vbi ibi. **A**spiciebat em etc. **A**git em hystoria que habet **Exo. 2.** vbi dicit q filia pharaonis fecit ipm a mre pueri nutrire et q adoptauit eū in filiu. **I**pe aut negauit se esse filiu eius no quidē verbo sed facto: qz ptra voluntate pharaonis inter fecit egyptiu qui ledebat hebreu. **E**t hoc est qd dicit grādis effectus p fide negauit se esse filiu filie pharaonis. **Q**uo aut affectu hoc fecerit ostendit cu subdit **M**agis eligēs etc. **I**n quo ostendit mirabilis virtus eius. **U**no em sunt que maxie hoies appetit. s. iocūditate et delectationē circa bona exteriora et his cōtraria maxie fugiūt. s. dolorē et afflictionē que opponit primo. paupertate et abiectioe que opponit scdo. **I**ta aut duo elegit moyses. s. qz pposuit dolorē et afflictionē iocūditati peccati tpalis que. s. semp est cu peccato. **I**te paupertate pposuit diuitijs ppter xpm **Prover. 16.** **M**elius est hūliari cu mitibus q diuidere spolia cuz supbis. **P**s. **E**legi abiectus esse in domo dei mei magis q habitare in tabernaculis pctoz. **U** quantum g ad primu dicit. **M**agis eligēs affligi cu populo dei. s. que pharao affligebat q habere iocūditate peccati tpalis. i. trāsitiois. **Q**d fuisset si cu egyptijs afflisset filios isrl. **U** quantum aut ad scdm scz q plegit paupertate dicit. **M**aiores diuitias estimās ipoperiu xpi. i. p fide xpi. **E**ad em est fides antiquoz et nra. **U**t ipoperiu xpi. qd scz sustinuit a fratribz suis cui dictu est. **N**ūquid interficere tu me vis sicut occidisti heri egyptiu? **Q**d ipoperiu fuit figura q xps suscipere deberet impropriu a iudeis. **P**s. **I**mpropriu expectauit cor meū et miserā. **M**aiores aut diuitias credit esse duo pdicta thesaurus egyptioz. **Isaie. 33.** **D**isinitie salutis sapia et scia. **D**einde cu dicit. **A**spiciebat em etc. ostendit q pdicta facta moyse pertinebat ad fide xpi. **S**ciendū est aut q quedā sūt fm se bona et delectabilia. qdā aut fm se tristia et mala. **M**ala aut nulli. ppē se pelligit: sed ppter finē sicut infirmus pelligit portione amarā et tristia delectabilibus ratiōe alicuius maioris boni qd per hoc pot psequi. **E**t sic sancti ppter spē finis vltimi etne felicitatis pelligūt afflictioes et paupertate diuitijs et voluntatibus: qz per ista impediunt a psecutioe finis sperati. **Mat. 5.** **U**n eritis cu maledixerit vobis hoies et psecuti vos fuerit etc. **E**t sequit. **G**audete et exultate qm merces vra copiosa est in celis. **Gen. 15.** **E**go ptecor tuus sū et merces tua magna nimis. **E**t id dicit q hoc faciebat: qz aspiciebat oculo. s. fidei in remunerationē quā. s. ex hoc sperabat. **U**nde fides est substantia sperandaz rez etc.

Lectio sexta.

Fide: reliquit egyptu. no verit' aiositate regis. Inuisibile ei tāq vidēs sustinuit fide: celebravit pascha et sanguis effusione ne q vastabat pmitiua tangeret eos. fide: trāsierūt mare rubrū tanq per aridā terrā. qd experti egyptij deuorati sunt. fide: muri hierico corruerūt circuitu diez septē fide: raab meretrix no perijt cu

Explanatio sancti Thome

incredulis excipiēs exploratores cū pace.

Supra posuit apłs fidem moysi quantū ad id qđ fecit in egypto: hic quantū ad id qđ fecit in exitu de egypto. Et circa hoc facit tria. Primo em ostendit qđ fecerit in exitu de egypto. Secdo ostendit modū exēdi ibi. Fide celebrauit ꝛc. Tertio qđ per fidē factū est cū populo infideli ibi. Fide raab ꝛc. Dicit ergo qđ moyses fide. i. per fidez reliquit egyptū. Sicut autē habet Exod. 2. Primo fugit de egypto interfecto egypto. Secdo autē exiit qñ sil oēs filios isrl' eduxit. Slo. autē exponit de secdo exitu: qđ sequitur. Nō veritus aiositare. i. indignationē regis. In prio em exitu legit exod. 2. cū timuisse. Proverb. 14. Inaciā regis inutilis sustinebit. In secdo Nō nō timuit. Prover. 28. Iustus qñ leo pñdēs absq; terrore erit. Pot tñ referri ad primū. Sed nunqđ tñc nō timuit? Nūdeo. Dicendū est qđ in timore duo pñdēda sūt. Unū qđ aliqñ pōt esse vitupabile. s. qñ ppter timorē facit aliqd nō faciendū. vel dimittit faciendū. Et sic nō timuit moyses qđ ppter timorē nō dimisit iurare frēs suos. Aliū est qđ pōt esse laudabile qñ. s. salua fide refugit periculū ppter timorē instantē. Dar. 10. Cū persequerēt vos in ciuitate ista fugite in aliā. Si em aliqs salua honestate sua possit vitare periculū nō vitaret stultus esset. ꝛ rēptaret deū qđ est dyabolicū. Et sic iesus cessit volētibz isrl' lapidare nec ad suggestionē dyaboli voluit se precipitare. Ita et moyses pñdēns de diuino auxilio fugit ppter timorē regis ad isrl'. Et pbat qđ hoc fecit ex fide qđ fides est de inuisibilibz. ꝛ iste sustinuit. i. expectauit deū inuisibile ꝛ ei' adiutoriu tanq; vidēs. ps. Confortet cor tuū ꝛ sustine dñm. i. isrl'. Regi autē seculorū imortali inuisibili ꝛc. Moyses em in virosq; exitu expectabat dei adiutorium. Un in primo dicit exod. 2. Deus pñs mei adiutor me'. In secdo vero Exod. 14. Vos tacebitis ꝛ dñs pugnabit ꝛ vobis. Deinde cū dicit. Fide celebrauit pascha ꝛc. ostendit qđ fecerit quantū ad modū transeūdi. Et pōt ponit illud qđ fuit factū ad pparacionē transtus. Secdo quantū ad isrl' transtū ibi. Fide trāserūt. Tertio quantū ad id qđ per fidē factū fuit. quantū ad introitū terre pmissiois ibi. Fide muri ꝛc. Quantū ad primū ponit historā qđ habet exod. 12. Ubi dñs mādauit illis an' exitū filioꝝ isrl'. s. eadē noctē imolari agnū ꝛ de sanguie ei' vtrūq; postē ꝛ supliminate limiri. Carnes ei' assas cū azimis ꝛ lactuꝝ cis agrestibz comedi cū multis alijs que obseruāda erāt vt ibi bz videri. Et hoc vocabat pascha. s. esus agni ꝛ efusio sanguis que duo cōcurrerāt ad transtū illū que facturi erāt in pꝛio. Dicit autē pascha a paschin grece qđ grece est passio. vel a phase qđ hebraice idē est qđ transtus. In hoc autē figurabat qđ xps per passionē trāsiuit ex hoc mūdo. Jo. 13. Et trāseat ex hoc mūdo. Itē qđ nos p meritū mortis ei' a terrenis ad celestia ab inferno transtus ad celū. Eccl. 24. Trāsite ad me oēs qđ pcepistis me. Qđ quidē fuit ꝛ virtutē sanguis xpi. s. 10. Hñtes itaq; fidnciā frēs in introitu scōꝝ in sanguie xpi. Fuit autē in illa pascha duplex transtus. Unus qđ trāsiat dñs pcuriēs egyptos. ali' qđ ppl's trāsiat. Sic etiā sanguie xpi qđ est agnus imaculat' dñt limiri postes fidelis. itellec' s. ꝛ affect'. Dicit qđ fide. i. per fidē celebrauit pascha. i. esū agni ꝛ sanguis effusione ad lintendū postes domoꝝ. Et qre hoc faciebat? Ne s. qđ vastabat p̄mogentū egyptoꝝ rū tangeret eos. ps. Percussit oē p̄mogentū in t̄ra egypti. Sed querē qđ misterio hoc factū sit. virū. s. bono rū vel maloꝝ angeloꝝ qđ videt qđ per malos. ps. Immissionē per angelos malos. Nūdeo. Dicendū est qđ nō est icōueniēs de qbuscūq; intelligat. Un sciendū est qđ p̄max inflicto sit interdū p bonos angelos. Sic em dicit yponif. 4. ca. de ol. no. punire malū nō est malū. s. mas

lū facere est malū. Punio em est opus iusticie sicut pꝛ de angelo qđ p̄triuu castra assyrioz. Esa. 37. qđ credidit fuit se bon' angel'. Un talis punitio in differēter sit p bonos ꝛ malos. s. differēter a bono ꝛ a malo: qđ bon' nō punit nisi exercēdo iusticiā diuinam in malos. Et in scriptura opatio dyaboli attribuit deo cuiusmōi est bec. Dal' autē ꝛ si obsequat diuine iusticie. tñ nō est ex intentionē hoc agit s. ex pueritate volūtatis sue affligit bonos ꝛ malos ꝛ libētius bonos si pmitrat. sicut pꝛ de iob. Iste qđ angelus qđ dixit moysi trāsiat dñs pcuriēs egyptū bonus angelus fuit cū ipē aliqñ loquat in psona sua. Bono autē angelo aliqñ submisstrat spūs neq;. vñ adhibitu fuit ibi: misteriu eius male ꝛ puerē volūtatis volūtariē opantis ad cedē. Et id dicit imissionē per angelos malos. Nō qđ tāgebat eos qđ erāt sanguie signati. Malus angel'. Etore ꝛ timore dei. vtpote nō pmissus. Bonus autē terrebat ad mirādo virtutē dei. Deinde cū dicit. Fide trāserūt ꝛc ostendit qđ egit in ipō transtū. Et pōt ostendit hoc. Secdo ostendit qđ illud p̄nebar ad fidē ibi. Qđ expti ꝛc. Dicit qđ fide. i. per fidē trāserūt mare rubū tanq; per aridā terrā. Duo em ibi per fidē facta sūt. Unū qđ hō fecit. s. qđ cōmiserūt se ad trāseūdi qđ nō fuit nisi per fidē. Aliud fuit ex pte dei. s. qđ aque fuerūt eis p muro. Hoc autē fuit per fidē. Opatio em miraculoꝝ attribuit fidei. 2. Dath. 17. Si hūeritis fidē sicut granū synapis ꝛ dicit' moti huic trāsi hic ꝛ trāsiat. Ergo hoc fide factū est. i. hoc meruit si des. Et hoc habet exo. 14. ꝛ 15. Deinde ostendit qđ hoc p̄tinet ad fidē qđ egyptij hoc expti. i. volētes experiri de uorati sūt qđ. nō habuerūt fidē exo. 15. Deinde cū dicit. Fide muri herico ꝛc. agit de eo qđ p̄gr si dē factū est in introitu terre pmissiois. De hoc habet ioh. 6. vbi dicit qđ ad mandatū dñi sacerdotes septē dieb' cū archa testamēti circuerūt primā ciuitatē ultra iordanē. s. herico ꝛ septia die septio circuitu muri ei' corruerūt hoc fuit ali' qđ ex pte hois. s. qđ ex mādato dñi circuerūt credētes mandatū dñi debere impleri. Aliqd autē ex pte dei. s. qđ sic ad circuitū eoz muri corruerūt. Moralit' herico inter pretat' luna siue defect' ꝛ significat mūdū isrl'. Muri ei' sunt ipedimēta qbus aliqs detinet in mūdo. Per buccinas qbus dñs ꝛ sacerdotes intronabāt: vox p̄dicatoꝝ significat. Per circuitū septē dieꝝ totus designat decursus p̄ntis p̄ntis qđ per septē dies cōplect. Per que dāt in stellis qđ oia ipedimēta mūdi cadūt ad p̄ntis vocē p̄dicatiois. 2. cor. 10. Arma militie n̄re nō sūt carnalia: s. potētia deo ad destructionē munitionū p̄ntis destruetes ꝛ oēm altitudinē extollentē se aduersus sciaz dei. Deinde cū dicit. Fide raab meretrix ꝛc. ostendit qđ factū sit ꝛ fidē ab aliqđ de populo infideli. s. a raab de qua ioh. 5. ex 6. Cuz em iesus misisset exploratores ad explorandū herico ipi euaserūt auxilio istius mulieris qđ dicit meretrix. i. ydolatra. Vel ad isrl' am meretrix erat ad quā ingressi sūt nō ad peccādū s. ad larendū. Domus em talū patēt maxime de nocte. Iste etiā venerāt de nocte. Dom' etiā ei' p̄ntia erat muro. Meretrices autē absq; exceptioe accipiunt indifferēter. ꝛ iō melius poterāt apud eā occultari. Ita qđ per fidē liberata fuit. Un dicit. Raab meretrix si de. i. p̄ fidē recipiēs exploratores cū pace nō perijt cū incredulis qđ corporaliter perierūt qđ exploratores iurauerāt ei ipam liberare ꝛ omnē domū patris sui. qđ ꝛ fecerunt. Quare autē magis declinauerūt ad ipaz pōt dici vt ipa min' posset inculpari indifferēter omnes recipiēs. Bec erat pueniēs vt salus ipoz fieret alicui saluati ipos occasio mori. In hoc autē qđ ipa ex receptioe ipoz liberata est designat qđ recipiēs predicatores euangelij liberant a morte eterna. 2. Dath. 10. Qui recipit ꝛ p̄betā in nomīne ꝛ p̄betē mercedē ꝛ p̄betē accipiet.

in epistolam ad Hebreos XI

Lectio septima.

Et quid adhuc dicam. Deficiet enim me tempus enarrantē: de gedeon. barach. samson. iepte. dauid. samuel. et prophetis qui per fidem vicerunt regna operati sunt iusticiā. adepti sunt re promissiones. Obtinuerunt ora leonum. extinxerunt impetū ignis. Effugauerunt aciem gladij. conualuerunt de infirmitate: fortes facti sunt in bello. Castra verterunt exterorum. acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos.

Supra posuit apostolus ea que facta sunt a patribus per fidem ante introitū et in ipso introitu terre. promissionis: hic accedit ad narrandū exempla illorum qui fuerunt in ipsa terra promissionis. que quia multa sunt ideo breuiter premittis nobis patrum ponit in generali precipua facta ipsorum ponens causam illius breuitatis. Et circa hoc facit tria. Primo ponit nota patrum: et causam quare breuiter vult eorum facta pertransire. Secundo ostendit quid fecerunt per fidem ibi. Qui per fidem vicerunt etc. Tertio quid per fidem receperunt ibi. Adepti sunt etc. Dicit ergo. Quid adhuc dicā? Quasi dicat. Perueni vsque ad tempus introitus terre. promissionis: in quo pauca respectu dicendorum dicta erant. Remanēt enim tor dicenda que non possent explicari. Deficiet enim tempus me enarrantē. id est si velim enarrare non sufficiet mihi tempus epistolae enarrandi: que debet esse succincta. Unde hieronymus ad paulinum. 6. cap. Reges enim epistolae angustia longius euagari patiebant. Vel ipse vite capite hic. In modo loquitur Job. vlti. Sunt quidē alia multa que fecit iesus etc. vbi dicit glo. que loquitur yperbolice. Nec tamen est falsum: sed est figuratiua locutio. ps. Vbi nos habem? annūciaui et locutus sum multiplicati sunt super numerū. Dicit littera hieronymi. Si annūciare voluero plura sunt que narrari queant. Sciendū tamen que aliqui illorum aliqua mala fecerunt. et aliqua bona. vnde non numerantur hic nisi quantum ad bona que fecerunt vel receperunt. Tamen probabile est que omnes fuerint finaliter sancti ex quo apertius nominat eos in cathalogo sanctorum. Primo ergo ponit gedeonem de quo iudic. 6. quē premittit et quia nihil mali fecit. et quia fecit factū multū in signo. et forte etiā quia accepit maximum signū incarnationis christi in vellere et rore. De quo dicitur in ps. Descendit sicut pluuia in vellus. Secundo ponit barach. de quo iudic. 4. Qui non fuit ita insignis sicut gedeon. cui etiā illa victoria non fuit reputata sed magis nulli. et ideo forte postponit ipsum. Tertio ponit samson. de quo iudic. 13. De quo specialiter videt que non deberet hic numerari: quia in morte peccauit interficiendo se. Augusti. autē. 1. de ciui. dei dicit que excusat quia credit hoc fecisse mandato dei. cuius signū est: quia non potuit serui domini tantā propria virtute subvertere: sed virtute dei que non adiurat ad malum. Quarto ponit iepte: de quo iudic. 11. Ipsi postponit samson quia non fecit tor facta insignia sicut ille. Dubitat autē de iepte si immolando filia suam ex voto peccauerit. videt que non: quia dicit ibi. Irruit spiritus domini in iepte. Et post hoc sequit votū suū et victoria. Contra. Dicit hieronymus que fuit in uouendo indifferens et in reddendo imptus. Respondeo. Dicitur est que fuit ibi aliquis a spiritu sancto. scilicet motus ad vouendum in generali que scilicet imolaret quicquid occurreret si ibi imolabile. aliqui autē ex proprio suo spiritu. scilicet que im-

molauit quod non debuit et in hoc peccauit: sed post penituit. Similiter gedeon peccauit faciēdo ephor et in tempore prando deū in penitēdo signi in vellere et postea penituit sicut et dauid de quo subdit dicitur. Et dauid et samuel de quibus scilicet in libris regū agit. Et alijs prophetis de quibus si velle dicere tempus deficiet. Sed tunc questio est virtū omnes isti qui dicti sunt fuerunt prophete. Respondeo. Dicendū est que spiritus sanctus mouet mentē. prophete sicut agens principale mouet instrumentū suū. Potest autem spiritus sanctus mouere ad tria. scilicet ad cognoscendū. ad loquendū. et ad faciendū. Et quodlibet istorum dupliciter. Ad cognoscendū. scilicet quādoque cū intellectu eius quod vis dicit sicut fuit ysaac et alij prophete. vnde dicti sunt videntes. 1. Regū. 9. Qui hodie dicit propheta olim dicebat videns. Aliquādo autē sine cognitiōe eius quod videt sicut patet in somnio pharaonis et in visioe baltheasar. Ad loquendū etiā mouet dupliciter. quādoque ad sciendū id de quo loquitur sicut patet de dauid. quōque autē nescit sicut cayphas et forte etiā balaam. Similiter etiā quādo mouet ad faciendū et scit quid facit. sicut hieremias qui abscondit lumbarē suū super eustraten. Quādoque autē nescit sicut dicit augustinus super Job. de militibus qui diuiserunt sibi vestimenta christi. non tamē cognoscebant mysteriū ad quod illa diuisio ordinabat. Hoc est ergo de ratione prophete que cognoscat illud quod videt. vel dicit. vel facit. Quādo autē non cognoscit non est vere propheta sed participatiue tantū. Et sic dicit iohannes cayphas propheta esse: quia habuit aliquid prophetie. Ite autē motus spiritus sancti dicitur in stinctus secundum augustinū. Deinde cū dicit. Qui per fidem vicerunt regna etc. ostendit quid sancti de quibus locutus est fecerunt. et primo ostendit hoc in generali. Secundo descendit ad quedā specialia ibi. Obtinuerunt ora leonū etc. Primo autē ponit facti ipsorum meritū. Secundo premiū. ibi. Adepti sunt etc. Circa primum sciendū est que inter omnes actus exteriores virtutū moralium actus fortitudinis et iusticie videntur esse precipui: quia maxime pertinent ad bonū cōmune. Per fortitudinē enim respublica defendit ab hoste. per iusticiā vero cōseruat. Unde apostolus ex vtroque actu cōmendat sanctos patres. Ab actu quidē fortitudinis cū dicit que isti per fides vicerunt regna id est reges vel etiā regna ipsorum. sicut dauid et ioseph. Nilominus tamē sancti specialiter per fides vicerunt regna scilicet regnū dyaboli de quo Job 41. Ipe est rex super vniuersos filios superbie. Item carnis. Rom. 6. Non ergo regnet peccatū in vestro mortali corpore. Ite regnū mundi Job. 18. Regnū meū non est de hoc mūdo. Ite autē vincit per fidē. 1. Jo. 5. Nec est victoria que vincit mundum fides nostra. Nullus enim potest presentia cōtempnere nisi propter spem futurorum bonorum. Per cōtemptū enim principaliter vincit mundus. Et ideo quia fides ostēdit nobis inuisibilia propter que cōtempnit mundus. ideo vincit mundū fides nostra. Ab actu autē iusticie cōmendat eos cū dicit. Operati sunt iusticiā. Aliquādo autē iusticia est virtus generalis quādo scilicet obedit legi diuine. ps. Iustus dñs et iusticias dilexit. Et. 2. macha. 9. Iustus est subditus esse deo. 1. Job. 3. Qui iusticiā facit iustus est. Aliquādo autē est virtus specialis et ista cōsistit in actionibus et cōicationibus humanis. quādo scilicet reddit quis unicuique quod suū est. Vtrāque autē iusticiā habuerunt sancti. Esai. 54. Nec est hereditas seruorum dei et iusticia apud me dicit dñs Eccl. 1. Concupiscēs sapientiā serua iusticiā. scilicet obediendo mādatis. Item ipsam exercendo in populo. ps. Fecit iudiciū et iusticiā in oī tpe. Deinde cū dicit Adepti sunt etc. ostendit quod receperunt que adepti sunt re promissiones. Promissio enim dei efficax est que nūquam deficit deus in promissione. Ro. 4. Quicquid promittit deus potens

Explanatio sancti Thome

est et facere. ps. Fidelis deus in omnibus verbis suis. Sed contra. Supra eos. Juxta fidem defuncti sunt non acceptis repromissionibus. Respondeo. Dicendum est quod illud quod hic dicitur tripliciter potest intelligi. Uno modo quod promissio dei sit illa specialis qua promittit sanctis vitam eternam. Et istam nullus accepit ante aduentum christi. Rom. 15. Ad confirmandas promissiones patrum. Secundo pro promissione de terra promissionis habenda. Et ista non accepit prioribus patres. scilicet abraham ysaac et iacob. sed tantum patres posteriores sicut iosue et alij sancti. Tertio pro promissione particulari quod scilicet unicuique promissum fuit sicut dauid regnum et ezechiel sanitas. Et istas promissiones confirmati sunt. Unde dicitur. Obstrauerunt ora leonum et c. ponit quedam particularia beneficia aliquibus collata. Et primo que pertinent ad remotionem mali. Secundo illa que pertinent ad executionem boni ibi. Fortes facti sunt in bello et c. Malum autem nocivum hominis est duplex. Unum exterius et aliud interius. Secundum ponit ibi. Conualuerunt et c. Exterius autem malum est duplex. quia aut illatum est a creatura irrationali aut rationali. Secundum ponit ibi. Et fugauerunt et c. Ab irrationali duplex. scilicet vel ab inanimata vel ab animata. Documentum illatum ab inanimata tangit ibi. Extinxerunt impetum et c. Quantum ergo ad animata dicit. Obstrauerunt ora leonum. Loquitur autem in plurali licet non fuerit nisi unus scilicet daniel. sicut etiam dicitur. Math. 2. De functionibus sunt enim qui querebant animam pueri. Nullus autem tunc querebat christum occidere nisi solus herodes. Cuius ratio est. quia loquitur de omnibus sanctis communiter quasi de uno collegio sanctorum. Et quod unus facit imputat alijs et etiam omnibus quod fit per virtutem spiritus sancti que est communis omnibus. Unde etiam in isto contextu loquitur tanquam de pluribus. Potest etiam dici quod hoc completum est in dauid qui sicut ipse dicit. 1. Regum. 17. Leonem et versus interfeci. Et etiam samson iudic. 14. Per leonem autem spiritus tualiter intelligitur dyabolus. 1. Petri. 5. Adversarius vester dyabolus et c. Qui ergo insultus eius reprimat os leonum obturat. Job. 29. Conterebam molas inis qui et de dentibus eius auferere predam. Documentum a re inanimata remouet cum dicit. Extinxerunt impetum ignis sicut habet de tribus pueris in Dan. 3. Item ad preces moysi et aaron extinctus est ignis qui missus a domino deo rabat populum murmurantem. sicut pater Rume. 11. et 16. Ignis iste est interior motus concupiscentie vel ire. Qui ergo refrenat illum motum extinguit impetum ignis. ps. Supercecidit ignis et non viderunt solem. Remotionem nocumetum per rationale creaturam illatum tangit cum dicit. Effugauerunt aciem gladii. id est aciem hostis cum gladijs acutis. Hoc autem frequenter factum fuit per ipsos. sicut pater de iosue gedeon et dauid. Per gladium autem mala sua ino telligit. ps. Lingue eorum gladius acutus. Istos gladios fugat qui mala lingua tacere facit. Ecc. 28. Septem aures tuas spinis et noli audire lingua nequam. Proverb. 25. Ventus aquilo dissipat pluuia: et facies tristis linguarum detrahentem. Documentum interius est infirmitas de cuius remotione dicit. Conualuerunt de infirmitate sicut specialiter apparet de ezechia. 4. Regum. 20. et Esai. 38. Ista autem infirmitas est peccatum. ps. Miserere mei domine quonia infirmus sum. Conualescit ergo qui resurgit. Unde dicitur. Et fortes facti sunt et c. ponit beneficia quantum ad affectionem boni. et ponit tria. Primum pertinet ad hoc quod fortiter egerunt. Unde dicitur. Fortes facti sunt in bello sicut pater de iosue Eccl. 46. Fortis in bello iesus naue successor moysi in prophetis et c. Sic patet etiam de multis alijs. Secundum pertinet ad effectum illius fortitudinis. Unde dicitur. Castra verterunt exterorum. Sicut pater de machabeis et de dauid. ps. Si persistant aduersum

me castra non timebit cor meum. Sed tertium pertinet ad effectum fortitudinis diuine. Unde dicitur. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. id est per resurrectionem. Quod aliqui male intelligentes exposuerunt mortuos suos. id est viros suos resuscitados per hoc asserentes quod per mortem non soluit matrimonium verum etiam si resurgat. Quod est contra apostolum. Ro. 7. Si dormierit vir eius liberata est a lege viri. Unde sciendum est quod etiam in effectibus sacramentorum est quedam differentia. Quedam enim sacramenta imprimunt characterem sicut baptismus. confirmatio. et ordo. Et quia character in anima est perpetuo manet. Et ideoque baptizatus vel confirmatus vel ordinatus si resuscitaret non debet iterari aliquod illorum sacramentorum. Alia vero sacramenta non imprimunt characterem sicut penitentia. extrema unctio. et sic de alijs: quia sunt contra aliquid iterabile et ideo iterari possunt. Inter alia autem est matrimonium et ideo non dicitur viros sed mortuos: quia matres filios suos mortuos receperunt per resurrectionem quorum resurrectione fuit quoddam presagium future resurrectionis inchoate per christum. De istorum resurrectione vel magis resurrectione habet. 3. Regum. 17. et 4. Regum. 4. Tam enim isti sic resuscitati sunt iterum mortui. christus autem resurgens ex mortuis iam non moritur. Rom. 6. Unde resurrectio eius fuit initium future resurrectionis. 1. cor. 15. Christus resurrexit a mortuis primitiue dormientium. Sicut autem ista temporalia beneficia illis data sunt tanquam infirmis ad sustentationem pro merito fidei ipsorum: ita fuerunt figura futurorum bonorum quod nobis ex merito fidei dabunt. Math. vlt. Signa autem eos qui crediderint hec sequentur et c. Que gregorius exponit de bonis spiritualibus.

Lectio octaua.

Alij autem distenti sunt non suscipientes redemptionem ut inuenirent meliorem resurrectionem. Alij vero ludibria et verbera experti insuper et vincula et carceres. lapidati sunt. secti sunt. temptati sunt. in occasione gladii mortui sunt. Circumierunt in melotis in pellibus caprinis: egentes. angustiati. afflicti. quibus dignus non erat mundus. in solitudinibus errantes. in montibus et speluncis: et in cauernis terre. Et hi omnes testimonio fidei probati: non acceperunt repromissionem. deo pro nobis melius aliquid prouidente: ut non sine nobis consumarentur.

Supra posuit apostolus exempla sanctorum patrum antiquorum qui multa et magna fecerunt propter fidem: hic ponit exempla illorum qui multa propter fidem passi sunt. Et circa hoc facit duo. Primo enim ostendit quomodo passi sunt propter fidem. Secundo ostendit quomodo promissiones eis facte dilate sunt et quare ibi. Et hi omnes testimonio et c. Circa primum duo facit. quia primo ponit mala ab alijs eis illata. Secundo mala propria voluntate assumpta ibi. Circumierunt in melotis et c. Ab alijs autem illata sunt eis mala dupliciter. quia quedam in vita: quedam vero in morte. Et ista duo ponit ibi. Lapidati sunt et c. In vita vero mala tripliciter illata sunt eis. quia quedam quantum ad corporalem afflictionem. quedam quantum ad irrisionem. quedam quantum ad inclusionem. Quantum ad primum dicit. Alij autem et c. Quasi dicat. Ita dictum est quod quedam multa bona receperunt propter fidem vel in amotione mali vel in executione boni temporalis. In quibus figurabat veterum testamentum quod conferebat bona

in epistolam ad Hebreos XI

temporalia. Sed alij multa ppter fidem passi sunt quorum quidam dissentient in euleis sicut dicit. 1. Mach. 2. 1. 2. Mach. 6. de pueris suspensis ad ceruices matrum. Et. 7. de septem fratribus. In istis sanctis primo figurabat nouum testamentum. Unde dicit. Non suscipietes redemptionem. id est liberationem. Qui enim subiicit penam est quodammodo seruus pene. Et ideo liberari a pena dicitur redemptio. ps. Die qua redemit eos de manu tribulantis. Sed quare non fuerunt liberati ostendit. quia hoc non fuit propter hoc quin deus haberet providentiam de ipsis sed ut inueniret vitam eternam que melior est quam liberatio in quacumque pena presenti vel quecumque resurrectio vite presentis. et ideo dicit. Et meliores inuenirent resurrectionem. Job. 19. In nouissimo die de terra surrecturus sum. Eccl. 26. Quiescit mortui tui interfecti mei resurgēt. Et dicit meliores. quia ex hoc ipso quod maiora pro christo passi sunt maius premium recipiunt. Sicut enim dicitur. 1. corinth. 15. Stella differet a stella in claritate sic erit resurrectio mortuorum. Qui enim fuerit maior in merito maior erit in premio. Et ideo apostoli preferunt martyrius: martyres vero omnibus alijs. Maiores enim merito maiores sunt premio. Precipua vero sunt merita martyrum. Job. 15. Maiore hac dilectione nemo habet etc. Nec tamen quilibet martyr maior est quolibet confessor: sed aliquis martyr potest esse maior aliquo confessore et e converso. aliquis confessor aliquo martyre: licet non uniuersaliter. Potest enim comparari vnus alteri: vel quantum ad genus operis: vel quantum ad gradus charitatis. Nullus autem actus quantum est de se: est ita meritorius sicut quo quis moritur propter christum: quia dicit illud quod habet carius. scilicet vitam propriam. Mat. 5. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Si vero consideret ratio omnis meriti que est charitas. 1. corinth. 13 sic opus procedens ex maiori charitate est magis meritorium. Et sic potest vnus simplex confessor esse maioris meriti apud deum. Apostolus autem loquitur in genere operis dicens. Et sic meliores. id est maiores et clariorē inuenirent resurrectionem. Unde ly meliores importat comparationem status presentis vite ad futuram resurrectionem. Et ly comparationem claritatis resurrectionis vnus resurgētis ad claritatem alterius. Deinde cum dicit. Alij vero ludibria etc. ponit mala illis illata in vita quantum ad irrisionem factam verbis dicens quod alij experti sunt ludibria: sicut patet de samson. Judic. 16. de thobias et iob et esaiam. Esai. 50. Faciem meam non auerti ab increpationibus et conspuentibus in me. Jeremias etiam dicit. Jere. 20. Factus est mihi sermo domini in obprobrium et verisum. Quantum vero ad facta dicit. Experti sunt verbera. sicut patet de micha de quo. 3. Regum. vlti. 2. 2. Paral. 18. dicit quod percussit eum sedechias in maxilla. In quibus omnibus presignabantur passiones non testamenti. 1. corinth. 4. Spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus. Deinde cum dicit. Insuper et vincula etc. ponit mala sanctis illata quantum ad inclusionem. Unde dicit Insuper et vincula sicut ieremias de quo Jere. 20. dicit quod posuit in neruo. Nec solū vincula sed etiam carceres sicut ieremias. Jere. 37. et 38. Et michas. 3. Regum. vlti. Consequenter ostendit mala illata quantum ad mortem cum dicit. Lapidati sunt etc. Quod quidem genus mortis tunc erat commune apud omnes iudeos. Mat. 23. Hierusalem hierusalem que occidis prophetas et lapidas eos qui ad te missi sunt. Sic lapidatus est naboth. 3. Regum. 21. Et ieremias. scilicet de quo legitur quod iudei lapidauerunt eum in egypto lapidibus quos absconderat sub muro latericio domus ipsius pharaonis. Et licet epyphanus dicat quod fuit tractus tamen comuniter ponit quod fuit lapidatus. Zacharias etiam

filius ioiade fuit lapidatus. ut legitur. 2. Paral. 24. Secundum genus mortis in consuetum et crudele ponit cum dicit. Secti sunt. Hoc dicit propter esaiam quem manasses fecit secari serra lignea. Et loquitur pluraliter: licet non fuerit nisi vnus secundum consuetudinem scripture propter causam supradictam. Tertium genus cum dicit. Emptiati sunt vtriusque consentienter. Quod dicit propter marthabiam et filios eius. 1. Mach. 2. Et propter eleazarum. 2. Mach. 6. Et propter historiam de septem fratribus. 7. cap. Et tandem occiderunt eos. Item. 4. Melius fuit occisus gladio quam interfectus fame. Specialiter tamen vias fuit occisus a dauid. 2. Regum. 11. Et iofias. 4. Regum. 23. Deinde cum dicit. Circueuerunt in melioribus etc. ponit mala volutarie assumpta. Et ad ista tria reducunt. scilicet ad exteriorē cultum ad persone statum ibi. Egentes etc. et ad habitum locum ibi. In solitudinibus etc. Quantum ergo ad cultum dicit. Circueuerunt in melioribus et in pellibus caprinis. Melora est vestis facta de pellibus camelorum: ut quidam dicit. Et melius quod taurus habet pellē hirsutā de qua fit vestis que dicitur melora. Pellis caprina cum hoc quod est hirsuta est etiam vilis. Et hec dicunt de helya. 4. Regum. 1. quod erat vir pilosus et zona pellicea accinctus renibus. Et de talibus vestibus dicit augustinus in libro de sermone domini quod potest esse in tali veste interior mala si quis vult ad vanam gloriam. bona autem si ad preceptum mundi et macerationem carnis. Precipue autem qui profitentur statum penitentie debent ostendere signa penitentis. Et ideo licet eis vti talibus vestibus non tamen ad ostentationem et sic utebantur prophete. Quantum autem ad statum persone dicit. Egentes quod carebant diuitijs. in quo presignabatur statum perfectionis non tamen menti. de quo dicit Mat. 19. Si vis perfectus esse vende et vende omnia que possides. Et hoc fuit specialiter de helya qui passus fuit a coruis et a muliere vidua. 3. Regum. 17. ps. Pauper ego sum in laboribus. Item. Egentes et pauper ego sum. Item angustiatum sicut fuit sicut patet de helya qui fugit a facie iezabel. 3. Regum. 19. Et de dauid qui fugit a facie absalon. 2. Regum. 15. Item afflicti labore corporali sicut de helya qui dormiuit lassus subter vnam iuniper. Et subdit. Quibus dignus non erat mundus. Sicut dicit dyonysius in epistola ad iohannem euangelista. Mali aliquando per ea que faciunt ostendunt indignitatem sue damnationis. Unde dicit quod per hoc mali separauerunt a se beati iohannem ostendebat deus quod erat indigni societate eius. Et ideo dicit apud quod mundus non erat dignus eis. Quasi dicat. Mundani non erant digni societate istorum. Job. 15. Ego elegi vos de mundo propterea odit vos mundus. Deinde cum dicit. In solitudinibus etc. ostendit hoc quantum ad locum: quia propria mansio non habebatur: sed errabant in solitudinibus et in montibus et in speluncis et in cauernis terre. que sunt loca apta ad contemplationem et penitentiam. Dicitur autem spelunca que fit arte: sed cauerna que est a natura vel ab aliquo accidente sicut ex corrosione aquarum. Ita patet de dauid. 1. Regum. 22. et 23. Et de helya. 3. Regum. 19. Deinde cum dicit. Et hi omnes etc. ostendit quod eis dilate sunt permissiones. Et ne putet quod hoc fuerit propter defectum meriti. ideo secundo designat rationem illius dilationis ibi. Deo pro nobis etc. Dicit ergo quod hi omnes testimonio fidei inuenti sunt probati. id est per fidem habent testimonium quod sunt probati. id est est approbati a deo. 2. cor. 10. Non est qui seipsum commendat ille probatus est: sed que deus commendat Sap. 3. Tanquam aux in fornace probauit eos. Et tamen non acceperunt permissiones. scilicet glorie vel permissionis vite vsque ad christum. Distulisti christum. Tales enim acceperunt non autem spuales. Supra eos. Defuncti sunt non acceptis permissionibus. Deinde cum dicit. Deo pro nobis etc. ostendit rationem

Explanatio sancti Thome

dilatatiois ex quo aliqui sumpserunt causam vel occasionem erroris qui dicitur quod nullus in paradisu intrabit usque ad ultimam consumationem que erit per finale resurrectionem. Sed hoc est contra apostolum. 2. corinth. 5. Scimus quod si terrestres domus nostra huius habitatiois dissoluatur et edificatioem habemus ex deo domum non manufactam: sed eternam in celis etc. Ita ergo consumatio de qua loquitur apostolus potest referri ad premium essentielle. scilicet beatitudinem que habetur per christum. Michae. 2. Ascendit panes iter ante eos. Quam non habuerunt sancti veteris testamenti. Vel potest referri ad stola corporis que non dabitur uniuersaliter usque post resurrectionem uniuersalem: licet forte aliqui iam habeant ipsam ex speciali privilegio. Non ergo sine nobis consumantur: sed perficiuntur duplici stola ut sicut dicit glo. in comuni gaudio omnium malus fiat gaudium singulorum. Unde in hoc nobis deus prouidit. Et ideo dicit. Deo pro vobis aliquid melius prouidente scilicet. Ecce quod bonum et quod iocundum habitare fratres in unum. Magis enim gaudet homo cum pluribus gaudentibus. Glo. Sa. Si isti tenuerunt fidem quam tamen expectauerunt regem multo magis teneamus nos qui statim recipimus. Luce. 23. Hodie eris mecum in paradiso.

Capitulum duodecimum.

Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem testium: deponentes omne pondus et circumstantias nos peccatum per patientiam curramus ad propositum nobis certamen: aspicientes in auctorem fidei et consummatorem iesum qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempra atque in dextera sedis dei sedet. Recogitate enim cum qui tale sustinuit a peccatoribus aduersus semetipsum contradictio nem ut ne fatigemini animis uestris deficientes. Pondum enim usque ad sanguinem restitistis aduersus peccatum repugnantes.

Supra apud multipliciter commendauit fidem per quam merita christo capiti coniunguntur: hic ponit morale monitionem exhortans ut fide quam tenent corde operibus demonstrent sicut etiam monet iacob. ca. 2. canonice sue. Et primo docet quomodo se debeant habere circa mala. Secundo quomodo debeant se habere circa bona. ca. 13. ibi. Caritas fraternitatis etc. Est autem duplex malum. scilicet pene et culpe. Primo ergo docet quomodo se debent habere circa mala penalia toleranda. Secundo circa mala culpe vitanda. ibi. Propter quod remissas etc. Ad tolerandum autem malum pene. Primo inducit exemplo antiquorum. Secundo exemplo christi ibi. Aspicientes in auctorem etc. Tertio auctoritate scripture ibi. Et obliti estis etc. Quantum ergo ad primum dicit. Ideoque nos habentes tantam nubem testium interpositam etc. Quasi dicat. Ita dicitur est quod sancti testimonio fidei probati: nec tamen habuerunt permissiones. et tamen cum hoc non defecerunt in expectando. Ergo nos qui habemus tantam nubem testium interpositam etc. Sancti dicuntur testes dei: quod verbo et facto glorificabat deus per eos. Math. 5. Sic luceat lux uestra coram hominibus ut videant opera uestra bona et glorificent patrem uestrum qui in celis est. Mat. 4. 4. Vos testes mei dicit dominus. Dicunt autem sancti nubes. Primo propter conuersationis sublimitatem. Mat. 60. Qui sunt isti qui ut nubes volat etc. Secundo propter doctrine fecunditatem. Job. 26. Qui ligat aquas in nubibus suis ut non erupant pariter deorsum. Et. 36. Effundit imbres ad in-

star gurgitum qui de nubibus fluunt. Tertio propter spiritualis solandis utilitatem. Sicut enim nubes prestat refrigerium sic exempla sanctorum. Mat. 18. Et sicut nubes rotas in die messis. Hanc ergo nubem testium habemus interpositam: quod ex vita sanctorum quodammodo inducitur nobis necessitas ad imitandum. iacob. 5. Exemplum accipite fratres exitus mali et longanimitatis laboris et patientie prophetas. Augustinus. Sicut spiritus sanctus loquitur in scriptura: ita in gestis sanctorum que nobis sunt forma et preceptum vite. Hoc est ergo exemplum sanctorum quod inducit. Sed quod ad confirmandum se ad aliquid exemplar interdum ex impedimento superueniente impeditur homo. ideo remouet illud quod potissime potest impedire. Illud autem est pondus peccati. Tribulatio autem est quasi quidam agone. 1. cor. 9. Omnis qui in agone contendit ab omnibus se abstinere. Sicut autem in cursu et certamine oportet omnia aggrauata deponere: ita et in agone tribulationis. 2. tymoth. 4. Bonum certamen certauit cursum consummauit. Qui ergo in tribulatione uult bene ad deum currere oportet impedimenta deponere. Ita ipse impedimenta uocauit apud pondus et circumstantias peccati. Per pondus autem potest intelligi peccatum perpetratum quod dicitur pondus quod animam deprimit ad infima et inclinatur ad aliud. Ps. Sicut onus graue grauate sunt super me. Grego. Peccatum quod per penitentiam non diluitur mor suo pondere ad aliud trahit. Per circumstantias peccati potest intelligi occasio peccati que quidem est in omni eo quod circumstat. scilicet in mundo carne. primo. demone. Deponentes ergo omne peccatum perpetratum quod dicitur pondus et circumstantias nos peccatum. scilicet occasione peccati. 1. petri. 2. Deponentes omnem malitiam et omnem dolum. Vel pondus potest intelligi reditus tribulationis. Sic enim frequenter tribulatio dicitur onus per prophetas sicut onus damasci. id est tribulatio. Quasi dicat. Non sit uobis graue pati pro christo. Circumstantias peccati dicitur temptatio nobis immissa ex circumstantiis hostis. 1. petri. 5. Aduersarius uester dyabolus etc. Vel per pondus affectio terrena. per circumstantias peccati affectio carnalis que scilicet causatur in nobis a carne circumstante. Quasi dicat. Deponatis affectionem tam temporalium quam carnalium si uultis libere currere. Unde subdit monitionem dicens: Curramus per patientiam ad certamen nobis propositum non solum illatum quod tamen sustineamus patienter. Sed nos ipsi uoluntarie curramus. Ps. Etiam mandatorum tuorum cucurri. Hoc autem certamen nobis propositum est cum iusticia. Eccl. 4. Usque ad mortem certa pro iusticia. Unde inde cum dicit. Aspicientes etc. ponit exemplum christi. Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit quare passio christi habenda est in exemplum et quid in ipsa considerandum est. Secundo ostendit fructum istius considerationis ibi. Recogitate rem eius etc. Sicut enim dicitur Ephe. 2. Gratia saluari estis per fidem. Christus autem est auctor fidei. Si ergo uis saluari debetis intueri exemplar illud. Unde dicit. Aspicientes in iesum passum. Hoc significatum fuit per serpentem enee eleuatum pro signo in quem aspicientes curabant. Num. 21. et Jo. 3. Sicut moyses exaltauit serpentem in deserto ita exaltari oportet filium hominis ut omnes qui credit in ipsum non pereant sed habeant uitam eternam. Et si ergo uis saluari respice in faciem christi tui. Ipse enim est auctor fidei dupliciter. Primo eam docendo uerbo. Supra. 1. Locutus est nobis in silo. Ioban. 1. Unigenitus qui est in sinu patris ipse enarrauit. Secundo eam in corde imprimendo. Joban. 1. Uobis donatum est pro christo non solum ut in ipsum credatis etc. Item ipse est consummatio fidei dupliciter. Uno modo ipsam miraculis confirmando. Jo. 10. Si mihi non uultis credere operibus credite. Item fidei premiando. Cuius enim fides sit imperfecta cognitio eius premium consistit in ipsius cognitionis perfectione. Job. 14. Ego diligam eum et manifestabo

in epistolam ad Hebræos XII

et meipsum. Hoc autem significatum fuit Iach. 4. ubi dicitur. Manus zorobabel fundauerunt domum istam scilicet ecclesiam cuius fundamentum est fides: et manus eius proficiunt eam scilicet manus christi: qui de genere zorobabel descendit fundat ecclesiam in fide et fidem gloria consummat. Videmus enim nunc in speculo et in enigmate: tunc autem facie ad faciem. p̄me. **1. Cor. 13.** Aug. p̄mo de trinitate ca. 10. **1. Cor. 13.** templum est merces fidei cui mercedi per fidem corda mundantur: sicut scriptum est. **Fide mundans corda totum.**

In passione enim christi tria consideranda sunt. Primo quid contempsit. **Secundo** quid sustinuit. **Tertio** quid promeruit. **Quantum ad primum dicit.** Qui propositum sibi gaudium et. **Illud autem gaudium fuit illud gaudium terrenum quo a turba quam pauperat querebat. ut faceret eum regem: quod ipse contempsit fugiendo in montem. Jo. 6.** **Unde Eccl. 2.** Nilum reputavi errorem et dixi quod frustra deciperis. **Secundo propositum sibi gaudium eterne vite. pro premio: sustinuit crucem. Hoc est secundum scilicet quid sustinuit quia crucem. Job. 2.** Humiliauit semetipsum factus obediens usque ad mortem: mortem autem crucis. **In quo ostenditur: et cruciatus acerbitas quod ibi affixus fuit manibus et pedibus. et mortis villitas et ignominia: quod hoc erat ignominiosum genus mortis. Sap. 2.** **Verbe turpissimas condemnemus eum. Quantum autem ad tertium scilicet quid promeruit quia sessionem ad dexteram patris. Unde dicit. Atque ad dexteram sedis dei sedet. Exaltatio enim humanitatis christi fuit premium passionis eius. Sedet autem ad dexteram maiestatis in excelsis. Deinde cum dicit. Recogitate eum etc. ostendit quis sit fructus huius considerationis. Et primo monet ad diligentem examinationem considerationem. Secundo ostendit villitatem ibi. Et non fatigemini etc. Tertio subdit rationem ibi. **Non enim usque etc. Dicit ergo. Ita dictum est. Apicentes. etc. Nec hoc solum: sed etiam recogitate: id est iterum cogitate. Prouerb. 3.** In omnibus vijs tuis cogita illum. **Et huius ratio est quia in quacumque tribulatione inuenitur remedium in cruce. Ibi enim est obedientia ad deum. Phil. 2.** Humiliauit semetipsum factus obediens etc. **Item pietatis affectus ad parentes. Unde ibi gessit curam de matre sua. Item charitas ad proximum: unde ibi pro transgressoribus orauit. Luc. 23.** **Pater dimitte illis non enim sciunt quid faciunt. Ephe. 5.** **Ambulate in dilectione sicut christus dilexit et tradidit semetipsum pro vobis. Item fuit ibi patientia in aduersis. ps. Obmutui et humiliatus sum et sicut a bonis et dolor meus renouatus est. Esa. 53.** **Sicut ovis ad occisionem ducitur et quasi agnus coram tondeute se obmutescit et non aperuit os suum. Item in omnibus finalis perseverantia. Unde usque ad mortem perseverauit. Luc. 23.** **Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Unde in cruce inuenitur exemplum omnis virtutis. Augustin. Crux non solum fuit paribulum patientis sed etiam cathedra docentis. Recogitate ergo eum qui sustinuit. Sed quid cogitandum: tria scilicet generum passionis: unde sustinuit contradictionem id est afflictionem in verbis. Unde dicebant. **Sab qui destruis templum dei. ps. Eripes me de contradictionibus populi. Roma. 10.** **Expandi manus meas ad populum non credentem sed contradicentem mihi. Luce. 2.** **Et in signum cui contradicetur. Et contradictionem talis id est tam grauem et ignominiosam. Item p̄mo. O vos omnes qui transitis per viam attendite et videte si est dolor sicut dolor meus. Secundo a quibus passus est quia a peccatoribus pro quibus patiebatur. p̄me. **1. Cor. 5.** **Christus semel pro peccatis nostris mortuus est iustus pro iniustus. Tertio persona patientis. Ante passionem enim ab origine mundi passus est in membris suis: sed tunc in propria persona.********

Unde dicit. Aduersus semetipsum. Esa. 46. **Ego feci et ego feram. ps. Que non rapui tunc exsoluebam. prime. **1. Cor. 2.** Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Ut utilitatem ostendit cum dicit. Et non fatigemini. Consideratio enim passionis christi facit nos non deficere. Gregorius. Si passio christi ad me moriam reuocetur nihil a deo durum est quod non equanimiter tolere. Unde non deficiatis tanquam fatigati animo a veritate fidei. Esa. 40. **Current et non laborabunt ambulabunt et non deficient. 2. Thes. 3.** **Molite deficere beneficientes. Rationem autem huius ponit dicens. Nondum enim usque ad sanguinem. Quasi dicat. Non debetis deficere in tribulationibus vestris pro vobis quia nondum tantum sustinuitis sicut christus. Ipse enim sanguinem suum fudit pro nobis. Mat. 26. Hic est sanguis noui testamenti qui pro multis effundetur. Vos autem rapinam bonorum vestrorum sustinuitis. Maius autem est de genere operis vitam dare quam substantiam corporalem: licet aliquando ex radice operis scilicet ex charitate possit esse minus sicut supra dictum est. Unde dicit. **Modum enim relictis repugnantes aduersus peccatum usque ad sanguinem. id est sumendum pro christo.******

Lectio secunda.

Obliuiscitis consolationis que vobis tanquam filiis loquitur dicens: Fili mi noli negligere disciplinam domini: neque fatigeris dum ab eo argueris. Quae enim diligit dominus castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit. In disciplina perseverante. Tanquam filiis vobis offert se deo. Quis enim filius quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis: cuius principes facti sunt omnes. ergo adulteri et non filii estis. Deinde per se quidem carnis nostre eruditores habuimus et reuerbamur eos. Non multo magis obtenerabimus pro spiritu et viuemus: Et illi quidem in tempore paucorum dierum secundum voluntatem suam erudiebant nos hic autem ad id quod utile est in recipiendo sanctificationem eius. Omnis autem disciplina in presenti quidem videtur non esse gaudium sed meroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatus per eam reddet iusticie.

Supra induxit apostolus ad mala patienter sustinenda exemplo antiquorum patrum et christi: hic monet ad idem ex auctoritate scripture. Unde circa hoc tria facit. Primo enim ponit auctoritatem. Secundo ostendit sensum eius ibi. In disciplina perseverate etc. Tertio arguit ad propositum ex premissis ibi. Quod si extra disciplinam etc. Ponit autem auctoritatem que habet. Prouerb. 3. sed sub alijs verbis quam littera nostra habeat. Ibi enim habemus sic. **Disciplinam domini fili mi ne abicias: nec deficias cum ab eo corripieris. Quae enim diligit dominus corripit et quasi pater in filio complacet sibi. Quia vero apostolus inducit auctoritatem istam causa consolationis: ideo vitur alijs verbis. Unde dicit. **Obliuiscitis consolationis etc. Quasi dicat. Durum est si obliuiscitis. ps. Secundum multitudinem dolorum in eo in corde meo consolationes tue letificauerunt animam meam. Idem. In eternum non obliuiscar iustificationes tuas. Dicit autem consolationis. id est consolationis. I****

Explanatio sancti Thome

solatio. et est emphatica locutio. 2. cor. 1. Benedictus deus et pater dñi nri iesu xpi. pater misericordiarum et deus totius consolatiois qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. ¶ Sequitur Quae vobis. id est qui deus consolationis loquitur vobis tanquam filijs. Ergo si punit non odit. sed eius punitio ordinatur ad bonum. quia loquitur vobis tanquam filijs. ¶ Verba autem auctoris ponit dicens: Fili mi etc. Et subdit ratione ibi Quae enim diligit dominus etc. In auctoritate vero prohibet duo. quia prohibet odium discipline et impatientiam ad ipsam. Propter primum dicit. Fili mi noli negligere sicut quidam qui odium disciplinam de quibus dicitur puer. 9. Noli arguere derisorem ne oderit te Amos 5. Odio habuerunt loquentem in porta et corripientem praefere abhominati sunt. Dicit ergo apostolus. Noli negligere disciplinam domini. Quasi dicat. Quia deus te flagellat causa discipline: noli negligere. id est negligenter habere fastidendo. Sap. 3. Sapientiam et disciplinam qui abijcit infelix est. ¶ Propter secundum dicit. Et ne fatigeris dum ab eo argueris. Quidam enim et si correctionem duram non odiant tamen impatienter portant. Et ideo dicit. Ne fatigeris etc. Tunc enim homo spiritualiter fatigatur quando perfricat tantum quod deest sicut supra eodem. Et non fatigemini animis vestris deficientes. ¶ Deinde cum dicit Quae enim diligit dominus etc. assignat causam. Sicut autem dicit pater verbum castigatiois communitate accipit in pueris et in concupiscentia. dicimus enim castus: cuius concupiscentia castigata est. Similiter puer dicit castigatus qui est bene disciplinatus. quod enim de se habet. perit ad malum indiget refrenante. Talis autem est concupiscentia et puer que de se sequuntur imperus suos. Ideo indiget castigari. ¶ Ille qui castigat ideo hoc facit ne recedat in malum. Et quia sensus nri et cogitatio nostra prona sunt ad malum ut dicitur Gen. 8. Ideo dominus castigat nos ut retrahat nos a malo. ps. Castigas castigavit me dominus et morti non tradidit me Iere. 31. Castigasti me et eruditus sum quasi iunco cuius indomitus. In hoc autem castigat. quod flagellat non quidem ad condemnationem sed ad salutem. Unde dicit quod flagellat omnem filium quem recipit. Et ideo qui non flagellatur non sunt de numero filiorum. ps. In labore hominum non sunt et cum hominibus non flagellabuntur. Unde est signum quasi eterne reprobationis dicitur Iere. 16. Auseret zelus meus a te. Recurrit si flagellat omnem filium quem recipit per adoptionem. quia proprio filio suo non peccat Luc. vi. Sporae tuit christum pati. ¶ Consequenter cum dicit. In disciplina pene rare. ostendit sensus auctoritatis pallegate. et primo ostendit sensum monitionis. Secundo sensu rationis assignat ibi Tanquam filijs etc. Tertio ostendit rationem istam esse convenientem ibi Quis enim filius etc. Monitio autem apostoli fuerat quod non debebant negligere disciplinam domini: nec etiam fatigari. Utrunque autem comprehendit in his verbis. Non negligere enim nec etiam fatigari sub disciplina. non est aliud quod in disciplina pene rare. Unde Job. 6. Hec mihi sit consolatio ut affligens me dolore non parcat. ps. Apprehendite disciplinam etc. Quare autem non debeamus negligere dixerat quia quem diligit dominus etc. Unde hic dicit Tanquam filijs vobis se offert deus. Quasi dicat. Ideo pene rare. quod offert se tanquam filijs Iere. 3. Patre vocabis me: et post me in gredi non cessabis. ¶ Consequenter ostendit istam rationem esse convenientem dicens Quis enim filius quem non corripit pater. Ad patrem enim pertinet corrigere filium suum. puer. 13. Qui peccat virgo odit filium suum: qui autem diligit illum instanter erudit Eccl. 30. Equus indomitus euadet durus: et filius remissus euadet preceps. Et ideo necessaria est correctio. sicut paulo var. stimulus carnis ne per superbiam corruerit. 2. cor. 12. ¶ Deinde cum dicit. Quod si extra disciplinam etc. Arguit ex pmissis. et primo deducendo ad incou-

niens. Secundo ex quodam exemplo ibi Deinde patres etc. Tertio ex utilitate consequente ibi. Omnis autem disciplina etc. Circa primum facit tale rationem. Omnes sancti qui deo placuerunt per multas tribulationes transierunt: per quas filij dei facti sunt. Ergo qui in disciplina non pene rare non est filius sed magis adulter. id est de adulterio natus. Istius rationis ponit tamen conclusionem dicens Si estis extra disciplinam non estis filij sed adulteri. quia discipline facti sunt participes omnes sancti. 2. thym. 3. Omnes qui pie vivere volunt in christi persecutione patient. Iudith. 8. Omnes qui deo placuerunt per multas tribulationes transierunt fideles. Nec oportet quod semper sajct habeant exteriores tribulationes cum interioribus affliguntur ex mala conversatione puerorum. 2. Pe. 2. Habitabunt foris apud eos qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Filius autem proprie dicitur qui est ex legitimo patre. Mater nostra est ecclesia: cuius sponsa est ipse deus. ¶ Deinde. 2. Sponsabo te mihi in fide. Adulter autem est dyabolus et mundus. Qui ergo nati sunt ex spiritu dyaboli vel mundi sunt filij adulterini. Isa. 57. Accedite huc filij auguratrice et adulteri et fornicarie. Mater ergo proprie non sunt filij nisi de legitimo patre nati. ¶ Consequenter cum dicit. Deinde patres etc. ponit secundam rationem sumptam ex Exod. quod experti sumus. scilicet ex correctione paterna. Quae quidem ratio procedit ex duplici differentia que est inter deum patrem et patrem carnalem. Est autem hec prima differentia dei patris ad patrem carnalem homo enim generat hominem quantum ad corpus: non quantum ad animam que est per creationem et non tradit. 2. Mach. 7. Neque enim ego spiritum et animam donavi vobis. Unde dicit quod nos habuimus patres carnis nri et eruditores Eccl. 7. Filij tibi sunt erudi illos. Et reuerentiamur eos Exod. 20. Honorate patrem tuum etc. Deus autem excellentior est pater noster scilicet quantum ad animam quam immediate creat Eccl. vi. Spiritus redeat ad deum qui dedit illum. Item iustificat animam adoptando in filios Ro. 8. Spiritus testimonium reddit spiritum nro quod sumus filij dei. Ideo dicit. Non multo magis obtemperabimus patri spirituum. id est animarum nrarum que dicuntur spiritus quod non sunt ex materia. Est viuemus. Finis enim obedientie est vita eterna. Job. 8. Si quis sermonem meum fuauerit mortem non gustabit in eternum. supra. 5. Factus est omnibus temperantibus ei causa salutis eterne. ¶ Secunda vero differentia est correctiois humane ad diuinam que in duobus differunt. et primo quantum ad finem: quia finis humane correctionis est aliquid transitorium. Est enim ad bene conuersationem in hac vita que est paucorum dicitur. Secundo quantum ad rationem: quod homo corrigitur in voluntate que falli et errare potest. et tamen obedimus ei. In correctione autem diuina non est sic: quod erudit nos ad aliquid vtile in sempiternum. scilicet ad recipiendum sanctificationem: que scilicet est ipsemet deus Isa. 8. Dominus exercituum ipse sanctificat. Ipse paucorum vester et ipse terror vester et erit vobis in sanctificationem. Et ideo dicit. Et illi quidem erudiebant nos in tempore paucorum dicitur. Et hoc quantum ad primum. Est enim voluntatem suam. et hoc quantum ad secundum hic autem ad id quod vtile est Isa. 48. Ego dominus voco vos et non vtilia. Et hoc in sanctificationem ab ipso recipiendam. et ideo debemus magis recipere disciplinam eius. ¶ Sequitur omnis autem disciplina etc. Hec est tertia ratio quam sumit ex utilitate correctionis. Cum autem pene sint quedam medicina. id est iudicium videtur esse de correctione et de medicina. Sicut autem medicina in sumptione quidem amara est et abominabilis. tamen eius finis est valde dulcis et desiderabilis. ita de disciplina quam grauis est ad sustinendum: sed adducit fructum optimi. Sciendum est autem quod disciplina dicitur a discendo. Pueri autem qui addiscunt flagellis erudiantur. Et ideo disciplina aliquando sumit pro scientia.

in epistolam ad Hebreos XII

ut in principio primi posterior. Omnis doctrina et omnis disciplina etc. que grece dicitur episteme. Aliquando autem sumitur pro correctione et grece dicitur pedia: sed in latino non habet nomina ita distincta. Dicit ergo quod omnia disciplina que scilicet est eruditio per flagella et molestias in presenti videtur esse non gaudij sed meroris. que exterius habet tristitiam in sustinendo: sed interius habet dulcedinem ex intentione finis. Et ideo dicit videtur et non dicitur. 2. cor. 6. Quasi tristes semper autem gaudentes. Job. 16. Mulier cum parit tristitiam habet etc. 2. cor. 4. Id enim quod in presenti est momentaneum et leue tribulationis nostre. supra modum in sublimitate eternum glorie pondus operatur in nobis. Et ideo dicit. Postea reddit fructum. Fructus enim importat dulcedinem. Unde frui est delectari in fine adeptio. Item enim fructus habet hic cum perturbatione exteriorum incommodorum et temptationum interiorum et ideo non est pacatissimus sicut ibi. In gloria siquidem nihil erit inferius remordens conscientiam nec impellens ad culpam: nec exterius contristans. Ibi enim ut dicit Augustinus. Erat quicquid volens. ergo ille fructus est pacatissimus. Pacatus quidem in tranquillitate conscientie. sed peccator in susceptioe prime fide sed pacatissimus in susceptione secunde. Esa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis in tabernaculis fiducia in requie opulenta. puer. 3. Primi et purissimi fructus eius. Reddet ergo fructum iusticie. id est quem meretur iusticia. Seminanti enim iusticia merces fidelis. puer. 11. Item ibi Fructus iusticie lignum vite. Vel iusticie. id est ad iusticiam apprehendendam. Hee. 10. Seminate vobis in veritate iusticia et mercede in ore misericordie. ps. Santes ibant et siebant etc. Sed non redditur fructus nisi exercitatis per eam. id est per disciplinam. supra. 5. Perfectior est cibus solidus eorum qui per consuetudinem exercitatis habent sensus.

Lectio tertia.

Propter quod remissas manus et soluta genua erigite: et gressus rectos facite pedibus vestris: ut non claudicans quis erret: magis autem sanetur. Pace sequimini cum omnibus et sanctimoniam: sine qua nemo videbit deum. Contra plantas ne quis desit gratie dei: ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediatur. et per illam inquinentur multi. Ne quis fornicator aut prophanus ut esau: qui propter unam escam vendidit primitiua sua. Scitote enim quoniam et postea cupiens hereditare benedictionem reprobatum est. Non enim inuenit penitentiam locum. quod cum lachrymis inquisisset eam. Supra monuit apostolus qualiter nos debemus habere ad mala penalia sustinenda: hic monet qualiter nos debemus habere ad mala culpe vitanda. Et circa hoc duo facit. Primo enim ponit monitiones suas. Secundo assignat rationes ipsorum ibi Non enim accessistis etc. Circa primum duo facit. Primo enim monet hominem peccantem. Secundo non peccantem ibi. Pace sequimini etc. Est autem duplex peccatum. scilicet omissionis et transgressionis. Primo ergo monet ad dimittendum peccatum omissionis. Secundo ad dimittendum peccatum transgressionis ibi Et gressus rectos etc. Peccatum autem omissionis duplex est. Inimicum quando quis omittit bonum facere. Aliud omittendo mala et aduersa tolerare. Quantum ad primum dicit. Propter

quod scilicet quia disciplina affert fructum pacatissimum. Ideo ut vos hunc fructum percipere possitis erigite manus remissas. Manus enim cum sit organum organorum remissa dicitur quando vacat ab eius operibus. et ideo erigenda est per rectam intentionem ad operandum que deo placet. Ref. 3. Leuenus corda nostra cum manibus ad deum. ps. Eleuatio manuum mearum etc. Manus enim remissa inducit egestatem et seruitutem. puer. 10. Egestatem operata est manus remissa: manus autem fortium diuitias parat. Item eiusdem cap. 12. Manus fortium dominabitur: que autem remissa est tributis seruiet. In huius signum quando manus res eleuabat manus vincebat israel quando vero remittebat superabat amalech Exod. 17. Quantum ad aliud peccatum omissionis dicitur: Erigite genua dissoluta. In genibus totum pondus corporis sustentatur. Habent ergo genua dissoluta qui non habent fortitudinem fortiter tolerandi aduersa. hec ergo remissio abijcienda est Job. 4. Manus lassas roborasti: et genua tremencia confortasti. vacillantes confirmauerunt sermones tui Esa. 35. Non foras manus dissolutas: et genua debilia roborate. Manus ergo et genua erigite: ut nec ocio torpeat: nec debilitate hesitetis. Deinde cum dicit. Et gressus rectos etc. Improbatur peccatum transgressionis. In hoc autem peccatum est obliquitas quedam et curuitas. Rectus enim dicitur cursus mediū non exit ab extremis. id est cuius operatio non recedit ab intentione et fine debito. Triplex autem est obliquitas. scilicet in affectu. in operatione et in intellectu. Istas tres monet declinare. Ex affectione autem iniqua sequitur obliquitas in intellectu. et deprauatio in affectu. Et ideo quantum ad primum quod est altorum radix dicit: Facite gressus rectos pedibus vestris. id est rectas affectiones. Sicut enim pedes portant corpus: ita mentes portant affectiones. Recti ergo pedes sunt affectiones recte. Esa. 1. Pedes eorum pedes recti. Rectificate ergo affectiones quibus totum corpus portat spiritualiter Esa. 40. Rectas facite in solitudine semitas dei vestri. Hoc est quantum in vobis est date opera ad hoc. Sed rectificare est solus dei. ps. Dirige gressus meos in semitis tuis. Quantum ad secundum dicit. Ut non claudicans quis. scilicet quantum ad actionem exteriori. Sicut enim tibia dicitur clauda quando non sequitur regulam potentie gressus: ita operatio claudicat quando siue ad dexteram. id est in prosperis. siue ad sinistram. id est in aduersis non sequitur regulam legis diuine. Esa. 30. Hec est via ambulate in ea et non declinetis: neque ad dexteram: neque ad sinistram. Vel claudicat qui ceremonialia obseruat cum euangelio. Quantum ad obliquitatem intellectus dicit Erret. Malas enim operationes sequitur error intellectus. puer. 14. Errant omnes qui operantur malum. S. p. 2. Hoc cogitauerunt et errauerunt excecavit enim eos malicia eorum. Qui ergo vult illas duas curuitates cauere habeat pedes et affectiones rectas. Et ideo dicit: Magis autem sancti. Sicut enim sanitas corporis consistit in contemperatione humorum: ita sanitas spiritualis in ordinatione affectuum. Jere. 17. Sana me domine et sanabor. Deinde cum dicit: Pace sequimini etc. Monet non peccantem ad vitandum peccatum. et circa hoc duo facit. Primo enim premitit quedam remedia que valent ad omnia peccata vitanda. Secundo specialiter monet ad vitandum eorum ibi Ne qua radix etc. Circa primum sciendum est quod actionum humanarum sunt diversi finis. Quedam enim ordinantur ad alium: sicut iusticia que ordinat bonum ad proximum. Et ultimus finis est pax. Unde Esa. 32. Erat opus iusticie pax. Quedam ad ipsum operantem sicut ieiunare: et istorum finis est puritas. Non enim ieiunamus nisi propter mundiciam et puritatem. Quantum ergo ad primum dicit. Pacem sequimini. id est

Explanatio sancti Thome

non solum habete: sed queratis quomodo cum alijs habere
beatis. Ro. 12. Si fieri potest quod in vobis est cum omni
bus hominibus pacem habentes. ps. Inquire pacem et
sequere eam. ¶ Quantū ad secundū dicit: Et sanctimo
niā. 2. cor. 7. Mundemus nos ab omni inquinamento
carnis et spiritus. ¶ Autem ista remedia sint necessaria
ostendit per duo damna que incurrimus sine ipsis. scilicet
et damnum glorie in futuro. et gratie in presenti. Quātus
ad primū dicit: quod sine pace et sanctimonia nemo videbit
deū in quo consistit beatitudo Johannis. 17. Nec est vita
eterna etc. Quasi dicat Sine pace ad proximum et mundi
cia et puritate quo ad seipsum nemo potest esse beatus.
Mat. 5. Beati pacifici quoniam filij dei vocabuntur. So
lum autē filij debet hereditas diuine visionis. Item
Apoc. 21. Non intrabit in ea aliquid inquinatum. ps.
Domus quae habitabit in tabernaculo tuo etc. Item Quis
ascendet in montē domini etc. ¶ Quantū ad secundū dā
num scilicet gratie in presenti dicit. Contemplantes ne quis
desit gratie dei. Gratia enim per discordiā et immundiciā
amittitur. 1. cor. 14. Non est deus dissensionis sed pacis
ps. In pace factus est locus eius. Abacuc. 1. Mundus sūt
oculi tui domine ne videāt malū respicere ad iniquitatem
non poteris. Sap. 1. Spiritus sanctus discipline effugiet
fictus et corripitur a superueniente iniquitate. Figura
tunc aut loquitur apostolus. Gratia enim et si nō habeat ex
meritis alioquin iam gratia non esset gratia: tamen oportet
quod homo faciat quod in se est. Deus autem voluntate
sua liberalissima dat eā omni preparanti se. Apocal. 3.
Ecce sto ad ostium et pulso si quis aperuerit mihi intra
bo ad eum. 1. thy. 2. Qui vult omnes homines saluos
fieri Et ideo gratia dei nulli deest sed omnibus quibus in
se est comunicat. Sicut nec sol deest oculis cecis. Dicit
ergo Contemplantes ne quis desit gratie dei. Hoc cō
tra quia si gratia non datur ex operibus: sed tamen ex hoc quod
aliquis non ponit obstaculū. ergo habere gratiā depen
det ex solo libero arbitrio et non ex electione dei: quod
error pelagij. Respondeo dicendum est quod hoc ipsum quod
aliquis non ponit obstaculū ex gratia procedit. Unde si
aliquis ponat et tamen moueatur cor eius ad remouendū
illud hoc est ex dono gratie dei vocantis per misericordi
am suam. Gal. 1. Quis autē placuit ei qui me segregauit ex
utero matris mee et vocauit per gratiā suā etc. Hoc autē
donū gratie nō est gratiā faciens. Ergo a quibusdā res
mouetur istud obstaculum hoc est ex misericordia dei. quod
autē non remouetur hoc est ex iusticia eius. Non autē di
cit ne tu desis: sed ne quis. id est quicumque. quia quilibet
debet esse sollicitus de proximo. Ecclesiā. decimo septimo
Unicus mandauit de proximo suo. ¶ Deinde cum di
cit Ne qua radix etc. Specialiter descendit ad monitionē
vitiationis peccatorū cōtrariōrum vnicuique predictōrum reme
diorum. Et primo monet vitari peccata cōtraria paci. Se
cundo cōtraria sanctimoniae ibi. Ne quis fornicator etc.
Dicit ergo: Ne qua radix amaritudinis etc. Illud dicit
amarū quod non potest gustari nisi cum offensa. Conuer
satio ergo alicuius dicitur amara quando non potest esse
sine offensa eorum cum quibus cōuersatur. Quo contra vi
ditur de sapientia. Sap. 8. Non habet amaritudinē con
uersatio illius nec tediū cōuersus eius sed leticia et gau
dium. Qui ergo in sapientia scit cōuersari non est ama
re cōuersationis. quod fit quando nō habet dura verba vel
facta. Et ideo dicit Contemplantes ne qua radix amaritu
dinis. id est amaritudo paulatim inchoata et in cōdera
dicata sursum germinans impediatur pacem. et per conse
quens gratiā et visionē dei. Deutro. 29. Ne sit inter vos
radix germinans fel et amaritudinē. Osee. 12. Ad iracu
ndiā prouocauit me effraym in amaritudinibus suis. ¶

radix amaritudinis est mala cogitatio noxie delectationis.
que sursum germinat quando per consensum ad op^o ve
nit. Et per illam inquinantur multi: quia non solum ille
in quo est. sed et alij malo eius exemplo. 1. corinthiorum
quinto. Modicum fermentum totam massam corrumpit
¶ Deinde cum dicit. Ne quis fornicator etc. Monet vi
tari peccata cōtraria sanctimoniae cui specialiter opo
nuntur peccata carnalia. scilicet luxuria et gula: que perficitur
in delectatione carnali: per quam mens inquinatur. An
de ista mentem et carnem inquinant. Et ideo specialiter
monet ista vitari. Et primo luxuriam dicens: Contempla
tes. Et non solum quilibet in seipso sed ne quis fornicato
tor. ita quod quilibet in proximo suo hoc contempletur. In
gustus. Inuicez vestram pudiciā custodite. et Ephe
siorum. 5. Fornicatio autē et omnis immundicia et auaritia
nec nominetur in vobis sicut decet sanctos Thobie. 4.
Attende tibi ab omni fornicatione. ¶ Secundo prohi
bet gulam dicens: Aut propbanus. et dicitur quasi pro
cul a phano. et tales sunt gulosi qui de ventre suo deum
faciunt sicut Esau. Quod dixerat ostendit in exēplo esau
qui propter gulam vendidit primogenita. Sic etiam gu
losus pro minima etca vendit hereditatē eternā. Prover.
6. Pretium scorti vix est vnus panis Esau autē non solū
fuit gulosus: sed etiā luxuriosus. quia contra voluntates
parentum duxit uxores alienigenas. Ius autem primo
geniti erat quod habebat duplicē portionem. et ante sacer
dotium aaron habebat honorem sacerdotalem. Unde in
hoc cōmisit ipse symoniā. et videt quod etiam Jacob quod illud
emit similitē cōmisit symoniā quod falsus est. Jacob enim per
spiritum sanctum intellexit illud sibi debere. iuxta illud
Malachie. 1. Jacob dilexi Esau autē odio habui. Et ideo
non emit sed quod sibi debebat ab iniusto possessore re
demit. Et hoc est quod dicit quod Esau propter vnam etca ven
didit primitiua sua: vel p̄ogēta ut dicit. Gen. 25. et 27.
¶ Et penam consecutam ostendit subdens: Scitote enim
quoniam et postea cupiens hereditare benedictionē re
probatus est. Sicut enim dicit Gen. 27. Postquam Isaac
benedixerat iacob: venit Esau et petiit benedictionē: quod
tamen non obtinuit. licet pater fecisset ignorans. quia in
illo suo p̄ore quem habuit: factus in extra edoctus est a
spiritu sancto quod non retractaret quod fecerat. Unde di
cit: Benedixi ei et erit benedictus. Et sic Esau consilio spi
ritus sancti reprobatus fuit. In quo datur intelligi quod nul
lus debet negligere dum adhuc viuunt benefacere quan
tuncūque sit reprobatus in p̄scentia diuina. quod post vi
tam ad hereditatē dei: etiam si desideretur naturalitē nō
peruenitur. ¶ Sequitur. Non enim inuenit penitentia
locum quod cum lacrymis inquisisset eam. Sicut enim
dicitur Gen. 27. Irruit clamore magno etc. Sed con
tra quia dicitur Ezechiel. 18. Quacumque hora ingemue
rit peccator etc. Respondeo dicendum est quod quod diu p̄sens
vita agit potest agi vera penitentia. Interdum tamen alijs pe
nitentia non propter amorem iusticie: sed propter timorem
pene vel damni temporalis. Et sic penituit Esau. non quod
vendiderat primogenita: sed quia perdidit. Unde nō
dolebat de peccato venditionis: sed de damno perditio
nis. Et ideo penitentia eius non fuit accepta. quod nō erat
vera. Sic etiam penitentia damnati in inferno. ut dicitur
Sapientie. 5. Penitentiam agentes. non quia peccata
uerunt: sed quia exclusi sunt. Tamen scdm̄ glosam hoc
quod dicit: Hic fornicator et propbanus aliter intelligi po
test ut fornicator: dicitur qui cum fide carnales ceremonias
obseruat. sicut habens concubinam cum uxore propria.
Sed propbanus. id est procul a phano. sicut penitus in
fidelis.

in epistolam ad Hebreos XII

Lectio quarta.

Non enim accessistis ad tractabilem et accessibilem ignem et turbinem et caliginem et procellam et tube sonum et vocem verborum. quam qui audierunt excusauerunt se ne eis fieret verbum. Non enim portabant quod dicebatur. et si bestia tetigerit montem: lapidabitur. Et ita terribile erat quod videbatur. **Moses dixit.** **Extremus sum et tremebundus.** Sed accessistis ad syon montem et civitatem dei viventis hierusalem celestem: et multorum milium angelorum frequentiam: et ecclesiam primitivorum que conscripti sunt in celis. et iudicem omnium deum et spiritum iustorum perfectorum. et testamenti novi mediatorum iesum. et sanguinis asperionem. melius loquentem quam abel.

Supra posuit apostolus monitionem ad vitandam mala culpe: hic assignat istius monitionis rationem quam sumit ex comparatione novi et veteris testamenti. Et circa hoc duo facit. Primo enim ponit comparationem illam. Secundo ex ipsa arguit ibi. Videte ne recusetis etc. Circa primum duo facit. quia primo proponit ea que pertinent ad veteris testamenti. Secundo ea que ad novum testamentum ibi. Sed accessistis. Circa primum sciendum est. quod ut dicit Augustinus? Brevis differentia legis et evangelii est timor et amor. Lex enim tanquam pedagogus noster fuit in christo. parvuli autem terroribus docendi sunt. puer. 19. Desistente flagellato sapientior erit parvulus. Et ideo hic dicit apostolus: quod in datione legis facta sunt quedam terribilia. Unde primo ponit illa quibus terri sunt hiis quibus lex dabit. Secundo agit de terrore legislatoris ibi. **Moses dixit etc.** Quantum ad primum tria ponit. scilicet terrorem quantum ad visum. Secundo quantum ad auditum ibi. **Et procellam etc.** Tertio quantum ad combinationes ibi. **Et si bestia tetigerit etc.** ista tria referuntur ad tria que ibi erant terribilia. scilicet ex parte dei. ex parte legis date. et ex parte ministrorum legis. Quantum ad primum. scilicet ex parte dei ponit tria terribilia. scilicet zelum ad puniendum. severitatem pene et occultationem dantis legem. **Velus designatur Deutro. 4.** Dominus deus tuus ignis consumens est deus emulatoz. **Malach. 3.** Ipse enim quasi ignis confans. Unde ipse deus frequenter vocat se zelote. quia crimen sponse non dimittit inultum. **Exod. 20.** Ego enim sum dominus deus tuus fortis zelotes. et 34. Dominus zelotes nomen est. et puer. 6. **Velus** et furor viri non parcat in die iudicis. **Unde dicitur hic.** Non enim accessistis sicut illi ad tractabilem et accessibilem ignem. Ille enim ignis ut dicitur **Exod. 19.** erat cor potabilis et ideo palpabilis et sensibilis. et etiam in certo loco ut ad ipsum posset accedi. In nova autem lege datur fuit ignis spiritus sancti. **Actu. 2.** Sicut enim iudeis. l. die ab egressu de egypto apparuit ignis emulationis. ita die scriptis. l. die a die resurrectionis ignis spiritus sancti non palpabilis sed mente perceptibilis **Tren. 1.** De excelso misit in ossibus meis ignem et erudiuit me. **Ite ignis infernitus est natura et loco.** **Luce** enim habitat inaccessibilem **L. ibi. 6.** Et ideo non est accessibilis. **Severitas** pene significatur per turbinem que est ventus cum aqua **Job. 9.** In turbine conteret me. **Vel** potest referri ad temptationes. **Lex** enim non refrenabat concupiscentiam. quod non dabit gratiam adiutricem ex opere operato. sed tamen cohibebat

actum. et ideo generabat turbinem temptationum. **Oculus** autem dantis legem significatur per caliginem in qua figurabatur quod status legis occultus erat. id est velatus. **2. cor. 3.** **Et** in hodiernum diem cum legitur moyses velamen positum est super cor eorum. Sed in nova lege istud velamen ablatum est: in cuius signum in passione christi velum templi scissum est. quia nos revelata facie gloria domini speculamur. ubi supra. **Ite** caligo illa significabat divinam excellentiam. Sicut enim illud quod in caligine est: clare videri non potest: ita lux excellens hebetat oculum et facit ipsum caligare qui lucem habitat inaccessibilem. **De** inde cum dicitur: **Et procella etc.** ponit terribilia quantum ad auditum que sumuntur ex parte legis. In lege autem tria erant valde terribilia. scilicet magnitudo combinationum. gratitas preceptorum: et multiplicatio ipsorum. Quantum ad primum dicit. **Et procella.** que proprie est conturbatio maris. **Large** autem dicitur turbatio aeris cum turbine et pluvia. Unde significat austeritatem combinationum que erat in veteri lege **Deutro. 29.** **Sonitus** tube significat gravitatem preceptorum ad quorum adimplentionem indicebatur homini quasi bellum contra seipsum. **Cor** verborum significat multitudinem preceptorum. **Verborum** inquam dei per subiectam creaturam. scilicet per angelum **Gal. 3.** Ordinata per angelos etc. **Deus** enim per angelos ibi loquebatur. quod omnia adeo terribilia fuerunt quod illi qui voce illa audierunt excusauerunt se ne eis fieret verbum. **Unde dicitur Exod. 20.** **Perterriti** atque timore percussi fuerunt et steterunt procul dicentes moysi: **Loquere tu nobis et audiemus. non loquamur nobis dominus ne moriamur.** **Et** autem huius excusationis subdit dicens: **Quia non poterant verba dei portare.** Unde non portabant. id est non sustinebant quod dicebatur **Deutro. 5.** **Quid** est omnis caro ut audiat vocem dei viventis qui de medio ignis loquitur: sicut nos auscultamus et possit vivere. **Tunc** autem dicunt non portare verba dei: quando vel intellectu non capiunt vel excusant affectum. **Consequenter** ponit pene combinationem dicens: **Et si bestia tetigerit montem lapidabitur.** **Exo. 19.** ubi dicitur: **Omnia** qui tetigerit montem morte morietur. **Manus** non tanget eum: sed lapidibus opprimetur aut confodietur iaculis. siue iumentum fuerit siue homo non vivet. **Apostolus** autem ad maiorem terrorem non facit mentionem hic nisi de iumentis que iubentur in lege occidi: ad ostendendum gravitatem peccati. **Tamen** iustice mons est altitudo misteriorum divinatorum. **Bestia** vero est homo bestialiter vivens. **ps.** **Homo** cum in honore esset non intellexit comparat? est iumentis insipientibus etc. **Hec** bestia duobus modis tangit montem. **Uno** modo blasphemando. **ps.** **Posuerunt** in celis os suum **Levi. 24.** **Educ** blasphemum extra castra et lapidet eum universus populus. **Alio** modo ingerendo se indigne divinis. **puer. 25.** **Qui** percurator est maiestatis opprimet a gloria. **Ex** his concludit quod intendit. scilicet quod ista valde terribilia erant: quod etiam nec iumentis placebat. **Unde** dicit quod ita terribile est quod dicebat. in quo designat veteris et veteris testamenti: quod veteris testamenti datum fuit in terrore: ut corda iudeorum que plena erant ad ydolatriam terrentur. **Novum** autem datum est in amore **Ro. 8.** **Non** enim accepistis spiritum fuitatis **lept** in timore. sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus abba pater. **Unde** et christus non terrores in principio predicationis sue premit: sed regnum celorum promisit **Mat. 4.** **Penitentiam** agite appropinquabit enim regnum celorum. **puer. vi.** **Lex** clementie in lingua eius. **De** inde cum dicit. **Moses** dixit etc. agit de timore legislatoris. scilicet moysi. **Lex** enim per moysen data est. **Job. 1.** **Si** ipse moyses in legis datione terribitus fuit ita ut diceret ut dicit apostolus hic. **extremus sum.** scilicet inter? et tremebundus exterritus? qui fuit perfectissimus inter omnes

in epistolam ad Hebreos XII

Supra posuit apls conditionē vtriusq; testamēti: hic ex hoc arguit, et circa hoc facit duo. Primo em̄ arguit. Secūdo inducit cōclusionē principaliter intentā. ibi. Itaq; regnū immobile etc. Circa primū duo facit. Primo em̄ premitit intentionē suā. Secūdo arguit ad ppositū ibi. Si em̄ illi etc. Dicit ergo. Ita dicitur est q; sanguis xpi meli⁹ loquit q; sanguis abel. Adde ergo ne recusetis vel cōs dēnetis loquentē. i. qd loquit implere. Duo aut nobis loquit sanguis xpi. Primo em̄ loquit nobis cōmemorādo sui beneficiū quo dat nobis remissio peccatorū. Qui ergo itex peccat loquentē p̄mittit. Item loquit exhortās ad imitandū. 1. petri. 2. Xps passus est p nobis: vobis relinquēs exemplū vt sequamī vestigia eius. Qui ḡ nō tollit crucē suā ad ipm sequendū recusat loquentē. ps. Hodie si vocē eius audieritis nolite obdurare corda v̄ra. Mat. 17. Hic est filius meus dilectus in q̄ mihi bene cōpla. cui ipm audite. Deinde cū dicit. Si em̄ illi etc. arguit cōparādo locutionē veteris testamēti ad locutionē noui testi. Et hoc q̄r̄ ad duo. s. q̄r̄ ad mōtionē loquēdi et q̄r̄ ad efficaciam locutiōis. **Mod⁹** loquēdi q; ille loquebat̄ super terrā: hic autē est de celo. Unde dicit. Si illi. s. antiqui patres recusantes eū qui loquebat̄ super terrā. s. xpm. Esa. 52. Ego ipse qui loquebar ecce assum. s. per angelos vel pphetas. Supra. 1. Multipharie multis modis olim deus loquēs patrib⁹ in pphetis. Celū et. i. angelū per quē lex data est moysi. Gal. 3. Ordinata per angelos. s. 2. Si em̄ qui per angelos dicitur est sermo factus est firmus etc. Act. 7. Hic est moyses q̄ fuit in ecclesia in solitudine cū angelo qui loquebat̄ ei in mōte synai etc. **Non** effugerunt scz vltionē diuine legis. Job. 11. Effugit peribit ab eis. Supra. 2. Dis p̄uariatio in obediētia accepit iustā mercedis retributionē. **Se** quē cōclusio per locū a minor. Si illi qui recusauerūt loquentē de terra non effugerūt: multo magis nos qui aduertimus loquentē de celo nō debemus recusare quia scz min⁹ possemus effugere. Ille em̄ qui nobis loquit in nouo testamēto xpus scz iam est in celis. Math. vlti⁹. Dñs quidē iesus postq; locutus est eis assumptus est in celis. Deutro. 4. De celo audire te fecit vocē suā vt doceret te. Doctrina ergo veteris testamēti est doctrina xpi loquentis de terra ppter duo. Primo quia ibi sub figura terrenoy tradunt̄ celestia. Item ibi p̄mittēbant terrena: sed doctrina noui testamēti est xpi loquentis de celo: quia terrena cōuertunt̄ in significacionē celestiy p̄ intellectū mysticū. Item in ipō p̄mittunt̄ celestia. 2. Mat. 10. Ecce em̄ merces vestra copiosa est in celis. Job. 3. Si terrena dixi vobis et nō creditis quomō si dixerō vobis celestia creditis. **Consequēter** cōparat ad inuicē vtrūq; testamētū quantū ad efficaciam locutiōis. Et de efficaciam quidē locutiōis veteris testamēti dicit. Cui⁹ vox mouet terrā tūc id fecit cōmotionē in terra multipliciter quia per signa in egypto per diuisionē maris. per mōtū terre in deserto. ps. Terra mota est et em̄ celi distillas uerūt etc. In quo significat̄ q; tota illa locutio cōmouebat corda p̄ terrena p̄missa. **Deinde** cū dicit. Hūc autē repromittit etc. subiūgit quantū ad efficaciam noui testamēti. Et p̄bat eam per auctoritatē pphete. et post exponit eā ibi. Quod autē dixit etc. Auctoritas illa ponit aggei. 2. Non tamē scdm litterā nostrā. Nos em̄ sic habemus. Adhuc vnū modicū est et ego mouebo etc. Apoc. 1. Et est sensus idē. Et manifestū est q; ista prolata fuerūt tempore veteris testamēti circa finem eius. scz post reditū transmigratiōis eius quo tempore nihil restabat de veteri testamēto. Ergo manifestū est q; illud qd promittebat̄ erat in iplendū in nouo testa-

mēto scz nouū celū et noua terra. Esa. 65. Ecce ego creo nouos celos et terram nouā. Quē quidē creatio ostensa est in spiritu iohāni. Apoc. 21. Et vidi celū nouū et terrā nouā. In illa em̄ innouatiōe mouebunt̄ celi. Potest autē celū dupliciter accipi. **Primo** modo celū aerēū et istud igne vltimē flagratiōis purgabit̄ vt supra dictū est. 10. capi. **Alio** modo celū siderēū. Et istud nō purgabit̄ sed mutabit̄ quantū ad nouū statū quia cessabit a motu et auget̄ claritas partiy eius. quia lux lune erit vt lux solis. et lux solis septēpliciter. vt dicit̄ Esa. 30. Dicit ergo. **Nunc** autē id est per nouū testamētū repromittit dicens. Adhuc semel et ego nō solū mouebo terrā: sed etiam celum. **Consequēter** cū dicit. **Nunc** autē dixit etc. exponit verba prophetie et facit magnā vim in hoc q; dicit. Adhuc semel. **Nunc** autē dicit adhuc. ostendit q; mobilia sūt. Sed q; dicit semel. ostendit q; a statu mobilitatis et corruptibilitatis mutāda sūt ad statū incorruptiōis et imutabilitatis. Si em̄ post mōtionē illam remaneret̄ in statu mutatiōis nō diceret semel sed iterū et iterū. qd est contra originē qui voluit q; mundus in infinitū renouabit̄ ac recuperabit̄. Dicit ergo. **Nunc** autē dicit. Adhuc semel declarat trāsitionē mobiliū ad statū. scz imobilitatis. Et quasi aliquis quereret vtrū deus hoc possit facere subdit. **Tanq; factoy.** Omnia em̄ facta diuine potestati subiūcunt̄. Unde sicut ex nihilo fecit ea deus: ita potest ea p̄ sue voluntatis arbitrio imutare. Et hoc vt maneat ea que sunt imobilia. id est quantū ad essentias suas principales remanent̄ imobilia: sed quantū ad aliquas accidētales dispositiōes mutabunt̄. ps. Et sicut oportuū mutabis eos et mutabunt̄ etc. **Que** supra. 1. sūt exposita. Et his patet q; ista in veteri testamēto et si mouebant̄ non tamē ad statū incorruptiōis et imutabilitatis: sed hoc fit tantū in nouo in signū q; promissa veteris testamēti erāt mutabilia non autē noui. **Deinde** cū dicit. Itaq; regnū immobile etc. ponit cōclusionē principaliter intentā. postq; em̄ multipliciter cōmendauit gratiā et beneficia per xpm nobis collata et cōferenda principaliter intendit nos inducere ad seruendū ei. Et hoc cōcludit q; ex quo nobis in nouo testamēto promittunt̄ bona imobilia. debemus xpo qui repromittit seruire in timore et reuerētia. Et hec est cōclusio principalis vnde primo resumit beneficiū exhibitum dicens. Itaq; ex quo. scilicet deus nobis repromittit celū et terrā imobilia per que designantur bona futura imobilia et sempiterna habemus. id est reddim⁹ gratiā. id est gratiā actionē. 2. corint. 9. Gratias ago deo super inenarrabili dono eius. Et hoc suscipiētes. id est quia suscipimus et si nō in re tamē in spe p̄missionis regnū immobile. ps. Regnū tuū regnū omnū seculoy. **Luce. 1.** Regni eius nō erit finis. **Vel** per gratiā intelligit̄ donū gratie qd in presenti recipimus tanq; pignus eterne glorie. Et ideo dicit. Itaq; suscipiētes regnū immobile. id est future glorie qd nobis promittit̄. **Luce. 12.** Nō olite timere pusillus grex: quia cōplacuit patri vestro dare vobis regnū. **Quod** em̄ speramus habemus. scz gratiā quā tanq; quoddā glorie inchoatiū accipimus. Sicut em̄ natura nō deficit in necessarijs: multo minus deus. Et ideo dat nobis spes illius regni. et per sequeus gratiā per quā pueniam⁹. **Rom. 5.** Accessum habem⁹ per fidem in gratiā. ps. Gratia et gloria dabit dominus. **Sequit̄.** Per quā seruamus placētes deo cū metu et reuerētia. vbi inducit ad obsequiū vt a nobis requisitū. **Dictat** em̄ ratio naturalis q; ei a quo multa beneficia recipimus obligamur ad reuerentiā et ad honorē exhibendū. Ergo multo fortius deo qui nobis maxima dona dedit et infinita repromittit. Et ideo dicit q; per istā gratiā scz nobis datā et dandā seruamus deo placētes cum me

Explanatio sancti Thome

tu et reuerentia. Non enim sufficit tantum seruire deo quod potest fieri per actionem exteriozem nisi etiam placeamus ei per intentionem rectam et per amorem. Sapientia. 4. Placebo deo factus est dilectus. ps. Placebo domino in regione uiuorum. Maxime autem seruit deo per obsequium interiorum. ps. et Luc. 1. Seruiamus illi in sanctitate et iusticia. Deus autem propter creationem dicit dominus. propter regenerationem uero pater. Dominus autem debet timor: sed patri amor et reuerentia. Malach. 1. Filius honorat patrem et seruus dominum suum timebit. Si ergo pater ego sum ubi est honor meus. Et si dominus ego sum. ubi timor meus. Ergo deo seruandum est cum metu et reuerentia. ps. Seruite domino in timore et exultate ei cum tremore. Quia autem ita debeamus seruire deo. probatur per auctoritatem sumptam: Deutero. 4. Et est deus noster ignis consumens est. Hoc autem quod deus dicit ignis non dicit hoc secundum ordinem quod sit aliquis corporum: sed quia intelligibilia designant per sensibilia inter que ignem reperimus habere maiorem nobilitatem et maiorem claritatem. Item maiorem acuitatem. Item maiorem altitudinem in situ. Item est magis purgatiuus et consumptiuus. ideo deus precipue nominatur ignis propter eius claritatem quia lucem habitat inaccessibilem. 1. thymo. 6. Item quia maxime actiuus. Esai. 26. Omnia opera nostra operatus es in nobis. Item altior est in situ. ps. Excelsus super omnes gentes dominus etc. Item purgat peccata et quasi consumit. Unde dicit hic quod est ignis consumens scilicet peccata. Malach. 3. Ipse enim quasi ignis consumens. Et sequitur. Et purgabit filios leui. Supra. 1. Purgatio nempe peccatorum faciens. Item consumit peccatores puniendo. Supra. 10. Terribilis anima quedam expectatio et ignis emulatio que consumptura est aduersarios. Et ideo quia ista nobis promissa sunt. Esai. 10. Erunt lumina israel in igne et sanctus eius in flamma. ps. Ignis ante ipsum preceat et in flammabit in circuitu inimicos eius. Et ideo debemus seruire ad seruandum et placendum deo.

Capitulum tredecimum.

Charitas fraternitatis maneat in uobis: et hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis. Memoretur uincitorum tanquam simul uincti: et laborantium tanquam et ipsi in corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus: et thorus immaculatus. Fornicatores enim et adulteros iudicabit deus. Sint mores sine auaritia: contenti presentibus. Ipse enim dixit. Non te deseram neque dero linquam ita ut confidenter dicamus: Dominus mihi adiutor est: non timebo quid faciet mihi homo. Memoretur prepositorum uestrorum qui uobis locuti sunt uerbum dei quorum intuentes exitum conuersationis imitamini fidem. Iesus christus heri et hodie ipse et in secula. Postquam supra monuit eos apostolus qualiter se debent habere ad perpetranda mala: hic monet quomodo se debeant habere ad operandum bona. Unde secundum gloriam. ab isto loco incipit moralis instructio post commendationem et exhortationem ad imitandum ipsum. Et circa hoc duo facit. Primo enim hortatur ipsos ad bonum. Secundo orat pro eis ibi. De us autem pacis etc. Circa primum tria facit. Primo enim

ostendit quomodo debent bonum operari quantum ad proximos. Secundo quantum ad seipsum. ibi. Honorabile connubium etc. Tertio quantum ad prelatos ibi. Memoretur prepositorum uestrorum etc. Dicit ergo quantum ad primum sic. Dicitur est quod promissus est nobis regnum immobile. ad quod si volumus peruenire necesse est nos charitate habere. Ergo charitas fraternitatis maneat in uobis. 1. Joba. 4. Qui non diligit fratrem suum quem uidet: deum quem non uidet quomodo potest diligere? Item. 1. petri. 2. Omnes inuicem honorate: fraternitatem diligite. Quia uero charitas non est ociosa ut dicit Gregorius. ideo hortatur ad opera charitatis. 1. Job. 3. Non diligam uerbo neque lingua sed opere et ueritate. Ideo dicit quod debemus ostendere charitatem peregrinis per hospitalitatem. uinctis per compassionem. pauperibus per subuentionem. Et primum ponit ibi. Et hospitalitatem nolite obliuisci etc. Secundum ibi. Memoretur uincitorum etc. Tertium ibi. Et laborantium etc. Dicit ergo quantum ad primum. Nolite obliuisci hospitalitatem. Et dicit obliuisci: quia isti aliquando in prosperitate sua multum fuerunt hospitales. Sed modo de uapulari erant et ideo non ita bene poterant. Tamen animat eos ad conueniendum secundum possibilitatem suam. Rom. 12. Hospitalitatem sectantes. Et specialiter facit mentionem de hospitalitate quia qui peregrinos recipit tria opera misericordie simul implet. quia et recipit et curat et parat. 1. Job. 4. Hospitales inuicem sine murmuratione. Et subdit rationem quia per hanc multi placuerunt angelis hospitio receptis sicut patet de abraam et loth. Gen. 19. Alia littera habet per hanc quasi nescientes receperunt angelos. quia non credebant eos esse angelos. quod uerum est in principio unde quod abraam adorauit eos adoratioe uulge que exhibet sanctis. et quasi hominibus cibos obtulit. Sed postmodum intellexit eos angelos in quibus deus loquebatur. Et locutus est eis sicut deo dicens. Non est hoc tuum qui iudicas omnem terram. et similiter loth. Quantum ad secundum dicit. Memoretur uincitorum illorum. scilicet qui propter deum missi sunt in carcerem. memoretur uisitatio redimendo tanquam essetis simul corporaliter cum eis uincti. Hoc enim est aliud opus misericordie. Math. 25. In carcere eram et uenistis ad me. Contra quod Esai. 14. dicit. Uinctis eius non apperuit carcerem. Hoc ipsi aliquando fecerunt sicut patet supra. 10. Specialiter autem hoc pertinet ad opus misericordie: alie nam miseriam suam reputare. Quantum ad tertium dicit. Et laborantium siue labore corporali. ps. Labores manuum tuarum quia manducabis sine sollicitudine spirituali. 2. tymothei. 2. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Siue in malis sustinendis. Eccl. 1. Et cognoui quod in his quoque esset labor et afflictio spiritus. Breuiter tota presentis uita labor quidam est. Job. 5. Homo ad laborem nascitur et uisus ad uolatum. Supple memoretur te tanquam et ipsi in corpore morantes. Per quod experti estis quod necesse sit laborantibus. Eccl. 31. Intellige que sunt primi tui ex teipso. Math. 7. Omnia quecumque uultis ut faciant uobis homines eadem et uos facite illis. Unde inde cum dicit. Honorabile connubium etc. monet bona facere quantum ad seipsum. Et circa hoc duo facit. Primo enim ponit monitionem contra concupiscentias carnalium delectationum. Secundo contra cupiditatem rerum exteriorum. ibi. Sint mores sine auaritia etc. Primo ergo ponit monitionem dicens: Honorabile etc. Circa quod sciendum est quod circa uenera dupliciter contingit peccatum. Uno modo per illicitam coniunctionem soluti cum soluta. et quantum ad hoc dicit: Honorabile connubium supple sit in omnibus quod continere noluit non coniunctio fornicatio. Et dicit honorabile quando sit fin debeat circumstantias matrimonij. Et

in epistolam ad Hebreos XIII

quo patet qd actus matrimonialis potest esse sine peccato. quod est contra hereticos. 1. Corin. 7. Si nupserit virgo non peccauit. Unde dominus ad ostendendum bonum esse actum matrimonij: Primum signum fecit in nuptiis qd matrimonium nobilitatur presentia sua corporali et nasci voluit de coniugata. Alio modo per violentiam thori maritalis quando scz vir accedit ad alterius vxorem: vel mulier ad alterius virum. Et quantum ad hoc dicit. Et thorus immaculatus. Et sup. 14. Neqz vitam neqz nuptias mundas iam custodiunt. sed alius alium p inuidiam occidit aut adulterans contristat. Item capitulo tertio. Felix sterilis et incoquinata. et que nesciuit thorum in delicto. habebit fructum in respectione animarum sanctarum. Subdit autem apostolus ratione dicens: Fornicatores enim et adulteros iudicabit deus. In quo elidit errorem aliquorum dicentium qd deus peccata carnalia non punit nec curat. Ephe. 5. Nemo vos seducat inanis verbis. ppter hoc enim scz propter peccata carnalia que premiserat venit ira dei in filios dissidentie. Ideo dicit hic qd fornicatores propter hoc qd dixit honorabile concubium et adulteros ppter hoc qd dixit thorus immaculatus deus iudicabit id est cōdemnabit. Aphe. 5. Omnis fornicator aut immundus aut auarus quod est idolozus seruitus nō habet partem in regno dei et xpi. Deinde cū dicit. Sint mores etc. phibet cupiditate honoruz exteriorum: circa que contingit peccare duobus modis. Uno enim modo per tenacitatem. Alio modo p cupiditatem. Liberalitas enim est virtus que ponit medium circa pecunias qtu ad dationē et qntus ad acceptiōē. Quantum ad primum scz contra tenacitatez dicit. Sint mores sine auaritia. Auarus enim dicit nimis tenax quasi auidus eris. Unde Eccl. 10. Auaro nihil est scelestius. Quantum ad secundum dicit. Contenti presentibus. Illi qui tempus que habent volunt alia cumulare non sunt contenti presentibus. 1. Timo. 6. Habentes alimēta et quibz tegamur: his contenti simus. Vel qd dicitur. Sint mores sine auaritia. phibet auaritiam qtu ad cupiditate et tenacitatem. Cum vero dicit. contenti presentibus. excludit causam auaritie scz sollicitudine. Marti. 6. Nolite solliciti esse etc. Non enim phibet qd homo non sollicitetur de rebus in posterum necessariis. sed qd cura et sollicitudo non preoccupet mentem. Sic enim qui preoccupat futurā sollicitudinē sollicitus est in crastinū. Deinde cum dicit. Ipse enim dixit etc. ponit monitionis rationē. Et est ratio quare nō debemus suspicari esse solliciti. sed tamen facere qd in nobis est scz cū fiducia diuini auxilij. Ipse enim dixit Josue. 1. Non te deseram id est qn ministrē tibi necessaria. neqz derelinquā scz fame pite pō. Non vidi iustum derelictum nec semen eius querēs panem. Vel nō derelinquā quin liberem te a malis. Et ex hoc causat fiducia in corde. ita vt confidenter dicam. Esa. 12. Fiducialiter agā et nō timebo. et qd dicam illud pō. Dns mibi adiutor est nō timebo quid faciat mibi homo. Adiutor in qtu a malis liberat. pō. Adiutor in tribulationibus que inuenerunt nos nimis. Et ideo non timebo quid faciat mibi homo id est aduersarius quicūqz carnalis Esa. 51. Quis tu vt timeas ab homine mortali. Vel diabolus qui dicit homo ab homine victus sicut sci pio africanus. Marti. 13. Inimicus hō hoc fecit. Deinde cū dicit. Memento te prepositoꝝ etc. ostendit quomodo debent bonū operari qtu ad prelatos. Et circa hoc facit duo. Primo enim ostendit quō se debēt habere ad mortuos. scz vt eorū sequantē exempla. Secundo quomodo ad viuentes vt eis obediant ibi. Obedite prepositis vestris etc. Quantum ad primum duo facit. Prōo enim ostendit quomodo honorum doctrinā imitent. Secundo quomodo malo-

rum doctrinam deuient ibi. Doctrinis varijs etc. Dicit ergo. Memento te prepositoꝝ vestroꝝ qui vobis locuti sunt verbis dei id est apostoloꝝ qui vobis predicauerūt Esa. 51. Attendite ad abraā p̄rem v̄m etc. Non solū autē predicauerūt verbo: sed etiā facto ostenderūt. Marti. vlt. Sermonē confirmante sequētib⁹ signis. Nō solū memēte verboꝝ: sed etiā intuemini exitus. 1. Marti. 2. Memēte operū patrū q̄ fecerūt i generationib⁹ suis et accipietis gloriā magnā etc. Jac. 5. Exemplū accipite fratres mei mali exitus et longanimitatis et laboris et patientie pphetas q̄ locuti sunt in noīe dñi etc. Sed non solū hoc imitemini scz exitum vt scz p xpo sapiēter sustineatis: scz etiā conuersationē. ad bonā enim mortem venitur p bonam conuersationē. Imitamini etiā fidē illoꝝ: vt ab illa non declinetis. Sequit. Iesus christus heri et hodie ipse et in secula. scdm glosam sic introductur littera ista. Ipse enim supra dixerat quod scilicet dictum est Josue. Non te deserā neqz derelinquā. poterant isti dicere. Ille cui hoc dictū est bene debebat considerare de dei adiutorio. Nos autem non sic quibus non est dictum. Hoc remouet apostolus dicens qd christus q̄ hoc tunc dixit Josue manet in eternum. Et ideo sicut tūc potuit ipsum iuuare. ita potest modo auxiliari nobis. Ideo dicit. Iesus christus heri et hodie etc. Vel potest referri ad immedia- te dictum. Jam enim dixerat qd deberent imitari apostolos. poterant dicere qd non est simile qz illi imediate instructi fuerunt a christo et seruerūt sibi. nos autē nō sic. Et id dicit ap̄s qd christus manet. et ideo instruit nos ad seruendum sibi. Unde dicit. Ipse christus heri scilicet in tempore primitiuorum apostolorum. et hodie scilicet in tempore isto ipse et in secula Marti. vltimo. Ecce ego vobiscum sum vsqz ad consumationem seculi. Apoc. 1. Dicit dominus deus qui erat et qui est et qui venturus ē omnipotens. pō. Tu autē idem ipse es et anni tui non deficient. In hoc ergo ostendit apostolus eternitatē xpi

Lectio secunda

Doctrinis varijs et peregrinis nolite abduci. Optimū est enim grā stabilire cor: non escis que nō profuerunt ambulanti- bus in eis: habemus altare: de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt. Quozum enim animalium infertur sanguis p peccato in sancta p pontificē: hoz corpa cremantē extra castra. Propter qd et iesus vt scificaret p suū sanguinē plm eē portā passus est. Exeam⁹ igit ad eū extra castra: impropium ei⁹ portates. Nō enim habem⁹ hic manentē ciuitatē s̄ futurā inquirim⁹. Per ipm ḡ offeram⁹ hostiā laudis sp̄ deo id ē fructū labioꝝ p̄sentium noi ei⁹. Bñficientie autē et communionis nolite obliuisci. Talib⁹ enim hostijs pmerec⁹ deus.

Supra monuit ap̄s ad imitandū exempla et conuersationem eorum qui decesserunt: hic monet ad insistendum doctrine eozum. Et circa hoc duo facit. Primo enim ponit monitionē suam. Secūdo assignat rationē ibi. Habem⁹ altare etc. Item p̄ma in duas. Primo enim ponit monitiones suam in generali. Secūdo exemplificat ipsam ibi. Optimū est enim gratia etc. Dicit ergo. Nolite abduci varijs et peregrinis doctrinis. quasi dicat. Ita dixi qd debetis imitari fidē ap̄toꝝ. Ergo a doctrina ipsoꝝ p quā cūqz aliam doctrinā nolite abduci id est remoueri. Ibi

Explanatio sancti Thome

sciendum est q̄ cum veritas consistat in medio cuius est unitas. ⁊ ideo vni vero multa falsa opponi possunt sicut vni medio multa extrema. Doctrina ergo fidei vna est q̄ a puncto in punctu non conuenit ducere nisi vnam rectam lineam. Omnes alie doctrine multe sunt: q̄ a recto multis modis contingit deuiare. Et ideo dicit. Doctrinis varijs id est diuisis. **Osce. 10.** Diuisum est cor eorum nunc interibunt. Hec sunt ille doctrine de quibus. **1. Ti. 4.** Doctrinis demonioꝝ in ypocrisi loquentiu mendaciu. Item sunt peregrine sc̄z a fide catholica. a nobis aut̄ tales doctrine nō sunt sustinende. q̄ non sumus hospites ⁊ aduenesi sum⁹ ciues sanctoꝝ ⁊ domestici dei. **Ep̄. 2.** Deinde cum dicit. Optimum est em̄ gratia ⁊c. exemplificat in speciali que sunt varie et peregrine doctrine. Unde sciendum est q̄ in p̄mitiua ecclesia fuit vnus error q̄ ad salutē necessaria erat obseruantia legaliu que precipue consistebat in quibusdā cibis sumendis: puta agni paschalis. **Exo. 12.** Et in abstinendo a quibusdā cibis. sicut patet **Leuit. 11.** et in alijs multis locis. Alius error fuit q̄ passim licebat vti delectationib⁹ corporalib⁹. Et iste fuit error nicolaitarum. Et de vtroq̄ possunt hec verba exponi. sed magis pp̄ie de p̄mo. Dicit ergo. **Ho. 1.** Abduci a veritate fidei p̄ varias ⁊ peregrinas doctrinas. **2. Thess. 2.** Non cito moueamini a sensu vestro. **Sal. 1.** Viror q̄ sic tam cito trāserimini ab eo q̄ vos vocauit in gratiā xp̄i in aliud euangeliū. Deus em̄ a nobis requirit cor. **puer. 23.** Prebe fili mi cor tuū mihi. Et id debet esse firmū ⁊ stabile. Contra quod dicit in ps̄. Cor meum dereliquit me. Hoc autē non stabilis estis corporalibus: sed p̄ gr̄am iustificante. **Ro. 3.** Iustificati gratis p̄ gratiam ipsius ⁊ p̄ redemptionē que est in christo iesu. Et ideo dicit. Non estis que non profuerunt. **Ro. 14.** Non est regnū dei esca ⁊ potus. sed iusticia ⁊ pax ⁊ gaudium in sp̄sancto. Non est ergo stabilitamentū cordis in imoderata vel sup̄flua sumptione cibi: s̄ magis in gratia dei. ps̄. Paratum cor eius sperare in domino confirmatum est cor eius non commouebit donec ⁊c. Spes autē est quasi anchora stabilis corda. **supra. 6.** Confugim⁹ ad tenendam p̄positam nobis spem quam sicut anchorā habemus aie tutas ⁊ firmas. Et dicit q̄ non p̄fuerunt ambulantes in eis id ē sperantibus in eis. quia illis qui eis vtiunt ad necessitatē p̄sunt ad salutē corporis. sed qui totum studium ponunt in eis ambulantes in ipsis. ⁊ talibus nec p̄ficiunt ad salutē aie nec corporis. **Jer. 11.** Nunquid carnes sancte auferent a te malicias tuas in quibus gloriata es. Deinde cum dicit. Habemus altare. ⁊c. assignat rationē et est valde subtilis. Sicut em̄ legit **Leuit. 16.** Decima die septimi mensis sumus sacerdos sanguinem vituli ⁊ hirci inferebat intra sancta. p̄ sua ignorantia ⁊ illorum corpora cremabant extra castra. Et q̄ erat oblatio sacerdotum nō comedebant carnes eozū. Quod em̄ offerebant pro peccato sacerdotum non comedebant sed extra castra comburebant. Et ista ergo figura trahit ap̄lus mysteriū. Per sanguinē em̄ illum figurabat sanguis xp̄i vt supra dictum est. **9. ca.** Vitul⁹ em̄ ⁊ hircus xp̄m figurabat. q̄ vitulus erat hostia sacerdotalis: ⁊ hircus imolabat p̄ peccato. In quo figurabat q̄ christ⁹ debebat imolari p̄ peccato non sui sed populi. Vitulus ḡ ⁊ hircus imolatus. est christus sacerdos seipsum offerēs p̄ peccatis nostris. Sanguis ḡ xp̄i illatus est intra sancta ⁊ caro cremata ē extra castra. Vbi duplex est significatum. Vnus q̄ xp̄s in ciuitate imolatus est linguis iudeozum. Unde ⁊ marcus dicit ipsum hora tertia crucifixū: licet hora sexta fuerit in cruce leuatus. Aliud q̄ p̄ virtutem passionis sue xp̄s intra castra sancta nos introducit ad patrem. Quod autē corpora illoꝝ cremabant extra ca-

stra q̄tum ad caput nostrū significat q̄ xp̄s passus erat extra portam. Quantum vero ad nos qui sumus membra significat q̄ p̄ illis q̄ sunt extra castra legaliu vel exteris orum sensu imolat xp̄s. Qui em̄ erant in castris de carnibus illis non comedebant. Hec est ergo figura quā p̄ ponit ap̄lus. cuius p̄mo ponit significatū. Secundo ponit figuram ibi: Quozum em̄ animaliu ⁊c. Tertio inducit conclusionē ibi. Exeamus igit ad ipsum ⁊c. Dicit ergo. Stabiliamus corda nostra non escis sed gratia. Alii em̄ non possumus: q̄ habemus altare ⁊c. Istud altare vel est crux xp̄i in qua xp̄s p̄ nobis imolatus est. Vel ipse xp̄s in quo ⁊ p̄ quē preces nostras offerim⁹. Et hoc est altare aureum de quo dicit **Apoc. 8.** De isto ergo altari non habet potestare edere id est fructu passionis xp̄i percipere ⁊ ipsi tanq̄ capiti incorporari qui tabernaculo legalium deseruunt. **Gal. 5.** Si circumcidimini xp̄s vobis nihil proderit. Vel tabernaculo corporis deseruunt q̄ carnales delectationes sequunt **Ro. 13.** Carnis curant ne feceritis in desiderijs. Talibus em̄ nihil prodest. **1. Corin. 11.** Qui em̄ manducat ⁊ bibit indigne: iudicium sibi manducat ⁊ bibit. Dicit autē corpus tabernaculum q̄ in ipso tanq̄ in bello habitam⁹ contra hostes ⁊ modicum manet. **2. Pe. 1.** Celox est depositio tabernaculi mei ⁊ ideo nō est ei deseruendū. Deinde cum dicit. Quozum em̄ animaliu ⁊c. p̄sequit figuram ipsam. Et p̄mo figurā veteris legis. Secūdo figuram noui testamēti ibi. Propter qd ⁊ iesus ⁊c. Quantum ad primū dicit. Quozum em̄ animalium ⁊c. Et potest legi littera ista duobus modis. Vno modo sic. horum animaliu corpora cremant extra castra sc̄z vituli ⁊ hirci quozum sanguis infertur in sancta p̄ pontifices p̄ peccato sacerdotū ⁊ multitudinis. Aliter sic vt p̄ illa animalia intelligat xp̄s vel sancti eius. Per oēs em̄ hostias veteris legis figurabat xp̄s ⁊ p̄ cōsequē membra eius. Christi ergo cuius sanguis illatus est in sancta caelestia p̄ peccato totius mundi corpus igne passum in ara crucis extra portas hierusalē quasi extra castra crematum est. Vel etiam sancti extra castra id ē extra comunē societate hominū igne charitatis teumijs orationibus: ⁊ alijs operibus misericordie se cremant. Quozum id ē p̄ quib⁹ efficaciter sanguis xp̄i in sancta illatus est. Primum sensus literalis est. p̄pter qd adaptat figuratū qd fuit in nouo testamento figure veteris testamēti vt sit consonantia inter ipsa. Unde dicit. Propter qd et iesus ⁊c. Et patet totum. Deinde cum dicit. Exeamus igit ad eum ⁊c. inducit duas conclusiones. Secūda ibi. Per ipsum ergo ⁊c. Quantum ad primū dicit. Ita dictum est q̄ nos habem⁹ altare quod est extra castra. Duo ergo debemus facere sc̄z ad ipsum accedere ⁊ super illud sacrificare. Modum accedendi ponit p̄mo dicens q̄ sicut xp̄s passus est ⁊ impropriū passionis extra portā sustinuit sic ⁊ nos exeamus ad eū extra castra id est extra comunē societate carnalium vel extra obseruantiam legaliu. Vel extra sensus corporis portantes impropriū eius sc̄z xp̄i: id est signa passionis xp̄i p̄ quam christ⁹ factus est opprobrium hominū ⁊ abiectio plebis. ps̄. Impropriū expectauit cor meū ⁊ misericordiam. Vel impropriū id ē renūciemus legalibus adueniente veritate p̄pter quod sumus iudeis impropriū id est signa penitētie que a carnalib⁹ impropriant. **supra. 11.** Valores diuitias estimans thesauris egyptioꝝum impropriū christi. Sic enim accusatus est christus q̄ subuerteret legē. ita apostolo impropriabatur q̄ predicare nō deberi seruare legalia. **Gal. 5.** Ego autē fratres si circumcissionem adhuc predico qd adhuc persecutionem patior. Subdit autē rationem hui⁹ dicens. Nō em̄ habem⁹ hic manentē ciuitatē sed futurā inquirim⁹. Homo enim libetē manet in loco suo. pp̄tio

in epistolam ad Hebreos XIII

Finis enim noster non sunt legalia nec temporalia: sed finis noster xps est. **Ro. 10.** Finis noster xps est ad salutem ostendit. **Ro. 10.** ergo habemus hic manentem civitatem sed ubi est xps: ergo exeamus ad ipsam. **Col. 3.** Si cōsurrexistis cum xpo que sursum sunt querite ubi xps est in dextera dei sedens etc. **Esai. 33.** Respice syon civitatem solēnitatis nre. supra. ii. Expectabat fundamēta habentē civitatē cuius artifex et conditor dominus. Item meliorem civitatē appetunt id est celestem. Ad ipsam enim intendimus transferri sicut ad locū et altare nostrum. Ergo exeundū est ad illud. **Deinde cum dicit. Per ipsam ergo offeram?** etc. ponit secundam conclusionē quod scilicet super istud altare sacrificare debemus et qualia sacrificia. **Duplex** est autē sacrificiū quod super altare xpi offerre debemus. scilicet devotiones ad deum et misericordie ad primū. **Quantus** ad primū dicit quod postquam non sunt offerenda sacrificia legalia. **ps.** Sacrificium et oblationē noluit. ergo per ipsam id est per xpm offeram? semper deo hostiā laudis. **ps.** Sacrificiū laudis honorificabit me. **Id** autē sacrificium laudis vocat fructum labiorum. i. confessionē vocis. **Deus** enim laudat deus ore et occasione animalū. **Unde dicit. Fructū** labiorum constituentis nomini eius. **Hoc** est enim necessarium. **Ro. 10.** **Orde** creditur ad iusticiam ore autem confessio fit ad salutem. **Hebr. 14.** **Reddemus** vitulos labiorum nostrorum **Esai. 57.** **Creavit** fructum labiorum pacem. **Hoc** autē sacrificium debet esse sempiternū. i. cōtinue: sicut in lege erat iuge sacrificium: sicut patet numeri. **28. ps.** **Benedicam** dñm in omni tempore: semper laus eius in ore meo. **Aliud** sacrificiū ponit cum dicit. **Beneficentie** autē et cōmunionis nolite obliuisci. **Quasi** dicat. **Quoniam** ope exhibebatis opera misericordie: modo autē saltē corde et si non potestis ope. **Et** ideo dicit. **Nolite** obliuisci beneficentie. i. liberalitatis quantum ad ea que datis. **Argus** enim beneficium dicit **Sal. 6.** **Boni** autem facientes non desiciamus. **Eccl. 12.** **Benefacite** humiliter et non dederis spio. **Et** nolite obliuisci cōmunionis quoniam ad ea que fueritis ut tpe suo cōcietis. **Act. 2.** **Quis** qui credebatur erat pariter et habebatur oīa cōia. **Ro. 12.** **Necessitatibus** sanctorum cōmunicantes. **Et** cōmionis id est charitatis per qua sunt omnia cōia. **Quare** autem istud duplex beneficiū offerre debeam? ostendit dicens: quia talibus hostijs promeretur passivus deus. i. possumus deum mereri talibus sacrificijs. **Ipe** enim est merces nra quam istis operibus possumus acquirere. **Hebr. 17.** **Ego** protector tuus sum et merces tua magna nimis. **ps.** **Tūc** acceptabis sacrificiū iusticie etc. **Esai. 12.** **Volent** eum in hostijs et muneribus et vota vouebat domino et soluent.

Lectio tertia.

Obedite prepositis vestris: et subiacete eis. **Ipsi** enim peruigilant quasi rationem pro animabus vestris reddaturi: ut cum gaudio hoc faciant et non gementes. **Hoc** enim non expedit vobis. **Orate** pro nobis. **Confidimus** enim: quia bonam conscientiam habemus in omnibus bene volentes conuersari. **Amplius** autem deprecor vos hoc facere quo celerius restituatur vobis. **Deus** autem pacis qui eduxit de mortuis pastorem magnū ouium in sanguine testamenti eterni dominū nostrum iesum christū aptet vos in omni bono ut faciatis eius voluntatem: faciens in vobis quod placeat coram

se per iesum christum cui est gloria in secula seculorum Amen. **Rogo** autē vos fratres ut sufferatis verbum solacij. **Et** in perpaucis scripsi vobis. **Cognoscite** fratrem vestrum **Timotheum** dimissum cum quo si celerius venerit videbo vos. **Salutate** omnes prepositos vestros et oēs sanctos. **Salutat** vos de italia fratres: gratia cum omnibus vobis Amen.

Supra monuit aplos quod se debent habere ad prelatos mortuos ut scilicet in fide ipsorum permancant: hic monet eos qualiter se debeant habere ad viuētes: et primo quod ad altos. **Secundo** quod ad seipsum paulū ibi. **Orate** pro nobis etc. **Dicit** ergo. **Obedite** prepositis vestris. **Ubi** cōsiderandū est quod duo debent prelati. scilicet obedientia et ipsorum madata impleam? **Unde dicit. Obedite** etc. **p̄mi. Re. 15.** **Melior** est obedientia quam victime. **Et** reuerentia ut eos honorem? tantum quam patre et ipsorum disciplinā toleremus. **Et** id dicit. **Subiacete** eis. **p̄mi. He. 2.** **Subiecti** estote omni humane creature. **Ro. 13.** **Qui** potestati resistit dei ordinationi resistit. **Rōnem** subiectionis subdit dicens: **Ipsi** enim peruigilant etc. **Quare** enim debeam? obedire et subiacere prelati. **Hoc** est id quod incumbit eis labor et periculum imminet. **Ubi** quoniam ad laborē sollicitudinis qui eis incumbit de regimine subditorum dicit quod ipsi peruigilant. i. perfecte vigilant. **Ro. 12.** **Qui** perest in sollicitudine. **Vigilare** enim super gregē commisit incumbit prelati. **Unde. Luc. 2.** **Dicit** pastores per quos designant prelati erant vigilantes et custodientes vigilas noctis super gregē suū quod dñs dormiunt boves inimicus hō suppleminat sizonia in medio tritici. ut dicit **Mat. 13.** **Quantū** autē ad periculum quod imminet dicit. **Quasi** pro animabus vestris reddaturi rōnem. **Hoc** est enim maximū periculum hominū de factis alteri? rōnes reddere quod pro suis non sufficit. **3. Re. 20.** **Custodi** virū istū qui si lapsus fuerit erit anima tua pro anima illi. **Redderet** enim prelati in die iudicij rōnē de suis commissis quoniam fiet eis illa quod. **Iere. 13.** **Ubi** est grex qui datus est tibi pecus inclitū tuū. **Quid** dices cum visitauerit te **Tu** enim docuisti eos aduersū te. scilicet loquendo bona et faciendo mala et erudisti i caput tuū per mala sua exempla. **Greg. 9.** **Scire** debet prelati quod tot mortibus digni sunt quot exempla perditōis ad subditos transmittit. **Prouer. 6.** **Fili** si sponderis pro amico tuo defixisti apud extraneū manū tuā illaqueat? es verbis oris tui et captus proprijs sermonibus. **Fac** ergo quod dico fili mi et temetipsum libera quod incidisti in manū proximi tui. **Discurre** festina suscita amicum tuū etc. **Pre** latus enim manu. i. exemplo boni operis et ore. i. predicatōe obligat se ipso pro subditis. **Dicit** autē xps extraneus: quod ut dicit **Bernardus** Amicus est in sponione scilicet extraneus i exigenda rōne. **Sed** non videt quod aliquis teneat reddere rōnē nisi pro se tū. **2. Cor. 5.** **Des** nos manifestari oportet ante tribunal xpi ut recipiat unusquisque propria corporis. **put** gessit **Unde** dicit dñs quod quilibet principaliter reddet rōnē de factis suis. **Sed** in quantum actus sui quodammodo pertinet ad alium in tantum reddet rōnē de illo. **Facta** autē prelati puniet ad subditos secundum illud **Eszech. 5.** **Fili** hōis speculatore dedit te domui israel et audies de ore meo **Abū** et annūciabis eis ex me. **Ubi** sequitur quod si speculatore qui noie speculatore intelligit non annūciauerit impio: ipse quidem impius iniquitate sua morietur: sed sanguis de manu speculatore iniquitatis. **Si** igitur peruigilant quasi reddaturi rōnes pro nobis et nos debemus quod in vobis est facere. scilicet obedire et non rebellare ut ipsi cum gaudio hoc faciāt non gementes. i. si stineat periculum et laborē pro nobis cum gaudio et non cum gemitu: quod bonus prelatus multum gaudet quoniam videt subditos bene operantes: quod tūc labor suus non est inanis. **3. Jo. 2.** **Maiore** bonorum

in epistolam ad Hebræos XIII

immutare. **Prover. 21.** Cor regis in manu domini quo
 cuiq; voluerit inclinabit illud. **An de dicit.** Faciens in
 vobis. **Phil. 2.** Deus est qui operatur in nobis velle et
 perficere. **Quid autem faciet?** Quod placitum est coram se. i.
 faciet vos velle quod placet ei. **Hec autem sunt fides et mansuetudo et timor domini.** **Eccle. primo.** Beneplacitum est
 ei fides et mansuetudo. **ps.** Beneplacitum est deo super ti-
 mentes eum. **Hec autem omnia habet per xpm.** Nihil enim
 a patre impetratur nisi per filium. **Jo. 10.** Si quid pete-
 ritis patres in nomine meo dabit vobis. **Et ideo dicit.** Per
 iesum xpm. **2. pe. primo.** Per quem maxima et preciosa
 nobis promissa donavit. **Ro. 5.** Per quem accessum ha-
 bemus etc. **Cui scilicet xpo est gloria in secula seculorum amen**
id est gloria sempiterna. pme Thy. primo. Regi seculorum
 immortalis invisibili soli deo honor et gloria in secula se-
 culorum amen. **Hec enim gloria sibi debet in quantum est**
deus. **De inde cum dicit.** Rogo autem vos fratres etc. sub-
 dit petitionem suam in qua excusat se: deinde concludit epi-
 stolam sibi. **Gratia dei etc.** Circa primum tria facit: quia pri-
 mo ponit excusationem suam. **Secundo** recommendatio-
 nem nuncij per quem scribit. **Tertio** ponit quaedam saluta-
 tiones. **Dicit ergo quantum ad primum.** Rogo vos ut suffe-
 ratis verbum solacij id est patienter portetis verba episto-
 le huius in qua et si in aliquo vos reprehendi totum est ad
 consolationem vestram. **Roma. 15.** Quaecumque scripta
 sunt ad nostram doctrinam scripta sunt. **Et quare debet**
patienter portare ostendit dicens: quia perpauca id est
 valde paucis scripsi vobis: quod verum est respectu mysterio-
 rum que in ipso continentur. **In ista enim epistola fere omnia**
mysteria veteris testamenti continentur. **Sermones autem**
breves valde accepti sunt: quia si sunt boni audius au-
 diunt: si vero mali parum grauant. **Eccle. 5.** Pauci sunt
 sermones tui. **Consequenter** recommendat illum per quem
 scribit dicens. **Cognoscite timotheum** dimissum scilicet a car-
 cere in quo cum apostolo erat vel a me dimissum ad pres-
 dicandum et ad vos missum. **Cognoscite ergo id est gratia**
se recipite: tum quia ut habet **Act. 16.** fuerat circuncisus
 tum etiam quia si celerius venerit cum ipso videbo vos: in
 quo ostendit dilectionem quam ad ipsos habebat. **Hoc etiam**
dicit: quia et si ad ipsos non venerit quia romae passus est ta-
 men incertus erat: utrum vel ad tempus deberet dimit-
 ti. **Consequenter** ponit salutationes suas. **Et primo in-**
iungit eis salutationem aliorum dicens. **Salutate omnes**
prepositos id est apostolos adhuc viventes et omnes sanctos
 scilicet alios discipulos. **Istis autem non scribit quia non intende-**
bat scribere nisi contra observantes legalia. **Et ideo quia**
ista epistola est instructiva non intendebat instruere apostolos quia
erant antecessores sui in fide. **Secundo** salutat eos et pre
 aliorum dicens. **Salutant vos fratres de ytaliam.** **Scri-**
psit enim epistolam istam a roma. **Tertio** more solito conclu-
 dens et quasi pro sigillo ponit salutationem dicens: **Gratia**
dei cum omnibus vobis amen. i. peccatorum remissio et omnia
 alia dei dona que per gratiam dei habentur sint firmiter
 cum omnibus vobis. **Amen confirmatio est omnium.**

Finit explanatio sancti Thome de aquino ordinis fra-
 trum predicatorum in omnes epistolas beati Pauli apostoli
 caracteribus Michaelis surter Basilee impressa: ductu ve-
 ro et impensis Guolfgangi Lachner studiosi i mediuz
 data feliciter. Anno a partu virginis salutifero. Milles-
 simo quadringentesimo nonagesimo quinto. Die vero
 decimaleptima mensis Octobris.